

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

40e JAARGANG

No 1977

DONDERDAG 5 MEI 1955

INHOUD

	Blz.		Blz.
Onze taak, door Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard der Nederlanden	351	Tien jaren van industriële groei, door Dr G. A. Kohnstamm	416
„De Eendragt van 't Lant”, door Mr K. P. van der Mandele	352	Hoeve „Nooitgedacht”, door Prof. Dr J. Horring	421
Bij het tweede lustrum van onze bevrijding, door Zijne Excellentie Prof. Dr J. Zijlstra ...	353	Structuurveranderingen in de visserij, door Drs A. G. Ü. Hildebrandt	425
Nederlands economische en sociale politiek en structuur	356	Bevrijd land; bevrijde handel!, door Dr Ir B. Bölger	428
De organisatie van het bedrijfsleven, door Prof. Dr Mr F. de Vries	359	Het na-oorlogse vervoerwezen, door Dr J. P. B. Tissot van Patot	431
Geld in de maalstroom, door Prof. Ch. Glasz ..	365	Electriciteit als bron van welvaart en integratie, door Prof. Dr Ir J. C. van Staveren	437
Belastingpolitiek en openbare financiën, door Prof. Dr B. Schendstok	373		
De gemeenten en het economisch leven, door Prof. Mr D. Simons	381	Grafieken:	
Welvaartsontwikkeling in Suriname en de Nederlandse Antillen, door Prof. Dr R. A. J. van Lier	385	Het na-oorlogse economische herstel	350
Internationaal handels- en betalingsverkeer 1945-1950; 1950-1955, door Prof. S. Posthuma	388	Bruto investeringen in vaste activa in pCt van het bruto nationaal product; totale belastingen in pCt van het nationaal inkomen	357
Nederland in de integratie, door Mr P. A. Blaisse	393	Consumptie-volume per hoofd	358
Stroomversnelling en draaikolken in de sociale verzekering, door Ir J. N. Smit	399	Betalingsbalans: saldo op lopende rekening	389
Ondernemingsraden als toets der sociale inzichten, door Jhr Mr R. A. Th. Gevers Deynoot	405	Geregistreerde arbeidsreserve 1921-1955 in pCt der afhankelijke beroepsbevolking ..	401
Volkshuisvesting, door Mr J. in 't Veld	413	Leerlingen bij het voortgezet onderwijs in pCt van de 12-25 jarigen der bevolking	407
		Woningbouw, woningvoorraad en woningbehoefte	415

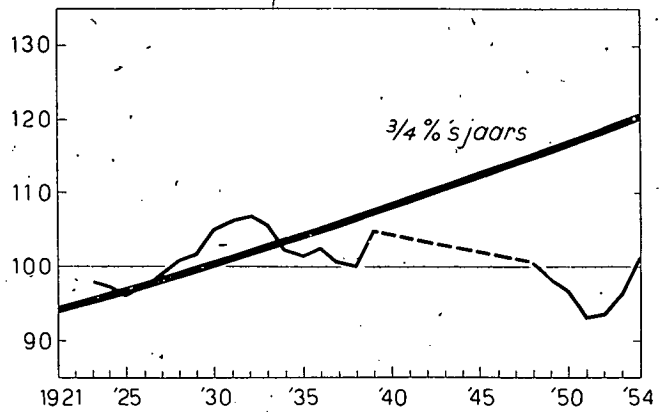
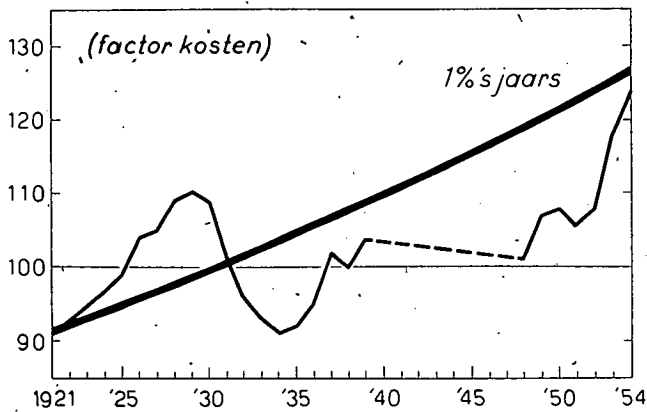
Voor de niet-gesigioneerde artikelen is de commissie van redactie verantwoordelijk.

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. Van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

HET NA-OORLOGSE ECONOMISCHE HERSTEL

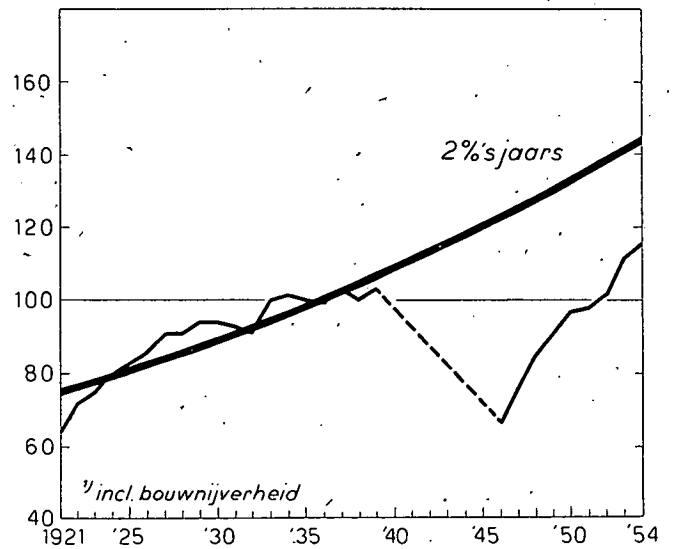
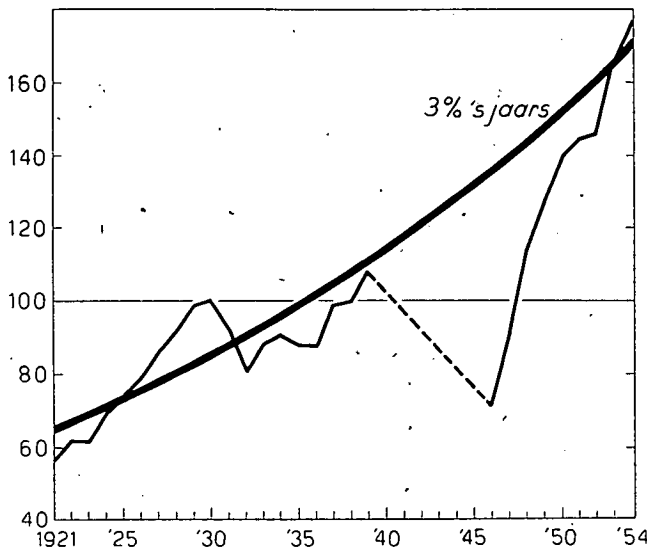
Reëel Nat.inkomen per hoofd (1938=100)

Consumptie-volume per hoofd (1938=100)

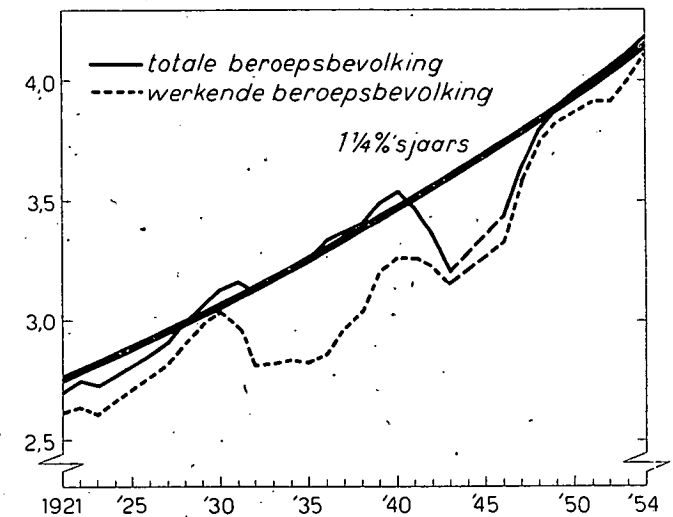
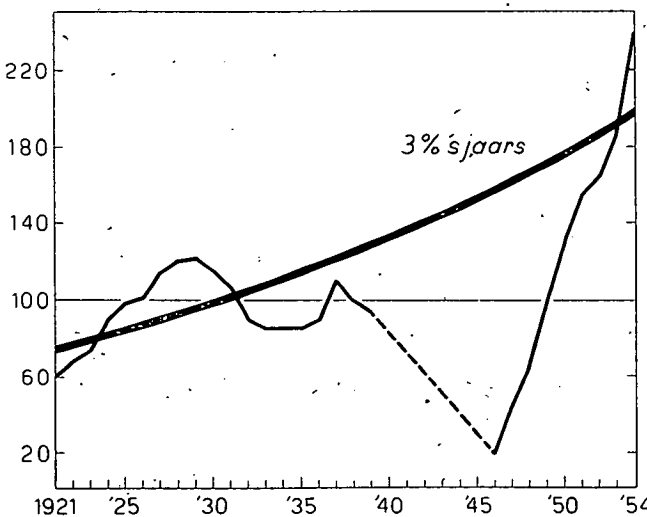
Industriële productie volume (1938=100)

Productiviteit in de industrie¹⁾ (1938=100)

Uitvoer-volume (1938=100)

Beroepsbevolking (in millioenen)

ONZE TAAK

De gelegenheid om zich te bezinnen op Nederland's taak in de toekomst, dringt zich als vanzelf op bij de herdenking van tien jaren bevrijding.

Kort formulerend zou ik als de kern van onze taak voor de komende jaren willen zien de steeds verdergaande inpassing van Nederland's economie in het grote geheel.

De wereld is na de oorlog kleiner geworden in die zin, dat de markten steeds groter zijn geworden.

Ik zie het als een levensbelang voor ons land, dat ons aandeel in het verkeer op de internationale markt gehandhaafd en waar mogelijk, vergroot wordt.

Dit betekent, dat wij steeds meer naar het internationale terrein in al zijn geledingen zullen moeten kijken en dat wij onze nationale economie en onze nationale politiek daaraan in sterke mate ondergeschikt zullen dienen te maken.

De tijd is voorbij, dat wij als het ware op een eiland konden leven. De interdependentie tussen de delen der wereld is daarvoor te groot geworden.

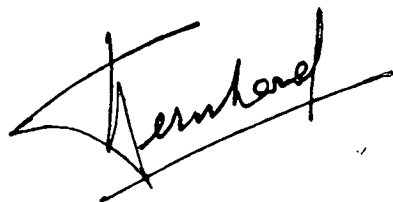
Nederland zal tot deze ontwikkeling actief kunnen bijdragen. Het heeft dit reeds gedaan, waarbij ik denk aan initiatieven zowel van de Minister van Buitenlandse Zaken als van die van Landbouw.

Maar ook het particuliere bedrijfsleven heeft grote kansen buiten het eigen gebied. De bewijzen zijn er dat de moeilijkheden, die op dit terrein vele zijn, overwonnen kunnen worden.

De wereld rondom ons is in het algemeen geneigd Nederlandse initiatieven, Nederlandse producten, Nederlandse arbeid hoog te schatten.

Laat ons de komende jaren van deze goodwill gebruik maken.

Wij dienen daarmee de toenadering der volken en kunnen op deze wijze ons steentje bijdragen tot voorkoming van gebeurtenissen, waarvan wij de beëindiging thans herdenken.

„De Eendragt van 't Lant”

In een van de zalen van het Rotterdamse museum Boymans hangt een klein schilderij van Rembrandt. In donkerbruine tint gehouden, gesigneerd 1641, één jaar voor het ontstaan van de Nachtwacht, stelt het een allegorie voor waarin de schilder blijkbaar nog eens heeft willen weergeven de noodzaak van een bundeling van alle in de Nederlanden aanwezige krachten tegenover de gemeenschappelijke Spaanse vijand. De titel werd er aan gegeven in de inventarislijst die bij de boedelafstand in 1656 — kan men zich iets droevigers indenken — werd opgemaakt. Schilderstuk en titel kwamen mij bij herhaling in de gedachten in de jaren van de bezetting en, niet minder daarna, in de tien jaren die sedert de bevrijding zijn verlopen.

*

De samenbundeling van krachten, zij was er in de tijd van Rembrandt en daarna, toen voor het grote doel, de bevrijding, moest worden gevochten en gestreden; toen de vrijheid van de zee tegenover Engeland moest worden bevochten en toen de machtsuitbreiding van Frankrijk moest worden gestuit.

Daarna ontspannen zich geest en energie en daarmee de krachten en de eendracht. Zelfs de Franse overheersing was niet in staat de bundeling opnieuw te smeden en noch Hogendorp noch daarop Koning Willem hebben — hoe diep moet hun teleurstelling zijn geweest — het ingeslapen volk naar nieuw en sterk leven kunnen opvoeren.

Dan, een eeuw geleden, begint het ontwaken. Nieuwe krachten gaan aan het werk, het land wordt opgeheven uit de slaap en de inertie, maar er is nog geen werkelijke eendracht: het schijnt, dat er zorgen moeten zijn om het Nederlandse volk aaneen te smeden. In de eerste wereldoorlog, in het begin vooral, als er moeilijkheden dreigen te komen, sluit men zich aaneen en richt men dadelijk de blik naar één centrum: de Kroon, gedragen door Koningin Wilhelmina.

Het onweer trekt dan over, maar in 1940 wordt de dreiging gevaar, oorlog, bezetting. De handen worden ineengeslagen, veten worden vergeten en diezelfde Koningin wijst de vaste weg en geeft in al haar grootheid het doel aan waarvoor allen zich gezamenlijk hebben te geven en, waar nodig, zich hebben te offeren. Al vallen enkelen af, de eendracht is hersteld en volkomen; de krachten zijn gebundeld nu tot afweer, straks tot opbouw en het is alsof iedere verdere dag van onderdrukking de vitaliteit en de sluimerende energie opvoert en spant.

*

Wanneer een winter langgerekt is geweest — het sneeuwdek en de hardbevoren grond willen maar niet ontdooien — en plotseling breekt de voorjaarsregen door, dan vliegt als het ware alles de bodem uit en de aarde vertoont zich als één groot levend geheel.

Zo is het geweest met het Vaderland in de tien jaren die op de bevrijding volgden. Geen slap gedoe als na Napoleon. Men staart niet naar de ruïnes, maar men ruimt ze op; men maakt niet alleen plannen maar voert ze uit; men treurt niet om verliezen, maar zet ze om in positieve waarden; men tobt niet als een eerlijk bedoeld aanbod van vriendschap door Indonesië teruggewezen wordt, maar zoekt dan nieuwe verbindingen overal in de wijde wereld; schepen voorop, vlag voorop, de handel naarstig volgend. Bouwënd, steen voor steen; de lege Schatkist vullend, de metalen reserves aanvullend, waarop de economie en de welvaart van het land weer kunnen rusten.

En dit alles in eendracht, bij alle verschillen van in-

zicht een geloof in eendracht. Zeker, er is wel eens een enkele keer „wild gestaakt”; er zijn wel eens moties en commoties in het parlement geweest en er zullen er ook nog weer komen. Maar er is een mate van gemeenschappelijk overleg en van zelfbeheersing geweest, die het mogelijk heeft gemaakt zelfs heel grote moeilijkheden — het verscheuren van de band met Indonesië; de water-ramp van Februari 1953 — samen te boven te komen. Is er een plek op aarde te vinden waar men zó eendrachtig aan het herstel van het land heeft gewerkt en geworsteld.

*

De tien jaren van herstel zijn voorbij. Het is weer gebleken: zodra het Nederlandse volk voor grote moeilijkheden wordt gesteld weet het de rug te strekken en hand in hand, zwijgzaam, hardnekkig volhoudend, alles te overwinnen.

Die overwinning is er nu, mag men zeggen. Men spreekt zelfs van welvaart, en de hevige belastingdruk die tot zuinigheid en spaarzaamheid dwong wordt verlicht.

„In weelde siet toe” zegt het oud-Hollandse spreekwoord. Er moet inderdaad worden toegezien.

De verhoogde levensstandaard waarover ieder zich verblijden mag, leidt tot verhoogde consumptie, tot grotere invoer van consumptiegoederen en de naald van de handelsbalans die, door gezamenlijke aanspanning, naar een uitvoersaldo was gaan wijzen is dalend in de richting van een importoverschot.

Dit en andere gevaren dreigen rondom. Het bescheiden levensniveau waarop wij werkten rijst regelmatig en maakt ons minder strijdbaar in het grote tournooi der economie. De mededinging wordt elke dag sterker: landen die uitgeschakeld waren als Duitsland, Italië, Japan zijn teruggekomen met hun werkkraft, vindingrijkheid en onuitputtelijke energie. Landen in het Midden en Verre Oosten schaffen zich de productiemiddelen aan waardoor zij kennis en kunde van het oude Europa kunnen ontberen. Het wereldgebeuren is ternauwernood te volgen het geheel vertoont een dynamische ontwikkeling.

Laat men juist nu niet verslappen en laat men geen ogenblik denken dat men al kan gaan rusten op de juist behaalde lauweren. Laat men juist nu niet nog meer gaan consumeren in plaats van ter zijde te leggen en te sparen voor de altijd door te vernieuwen instrumenten van productie. Laat men zich juist nu bijzonder toeleggen op verhoging van de export en op vermeerdering van diensten aan het buitenland bewezen, opdat de naald van de balans weer doorslaat naar boven en laat men juist hierbij denken aan wat algemene samenwerking tussen Overheid en bedrijfsleven tot stand kan brengen.

Laat men, ten slotte, juist nu voorzichtig zijn om met al te hooggestemde idealen voor integratie en internationalisme de peilers te verzwakken waarop onze economie moet en mag blijven rusten.

*

Vijf Mei zal vervuld zijn van vreugde en dankbaarheid. Maar bij deze herdenking zal ook opnieuw de plechtige gelofte moeten worden afgelegd, dat in de tijd die vóór ons ligt het wel-zijn en het wel-varen van ons volk gedragen en geschráagd zullen worden door de

„Eendragt van 't Lant”.

K. Prandermandille

Bij het tweede lustrum van onze bevrijding

Het is niet mijn bedoeling het economisch en sociaal gebeuren sinds 1945 uitvoerig aan de hand van tabellen en grafieken volledig en uitputtend weer te geven. Veel meer zou ik willen geven een persoonlijke impressie — zeer subjectief dus — van alles, wat ons land economisch wedervoer in de afgelopen tien jaar en welke perspectieven wij op het ogenblik hebben. Niet exacte beschrijving, maar styling en typering is dus het doel van de hier volgende uiteenzettingen.

Wanneer wij willen weten, waar wij op het ogenblik staan, na tien jaar arbeid van wederopbouw en expansie, dan is het nodig, dat wij een uitgangspunt hebben voor de redenering. Daartoe zullen wij de situatie van 1954 in de eerste plaats een ogenblik vergelijken met dat fameuze „laatste normale vooroorlogse jaar” 1938. Deze vergelijking kunnen wij niet beter maken dan aan de hand van de betalingsbalanssituatie toen en nu. In de hier volgende tabel vindt men deze betalingsbalansen (beperkt tot de lopende rekening) in de vorm van een weergave van de relatieve belangrijkheid van de verschillende posten. Deze cijfers zijn leerzaam en welsprekend.

TABEL 1.

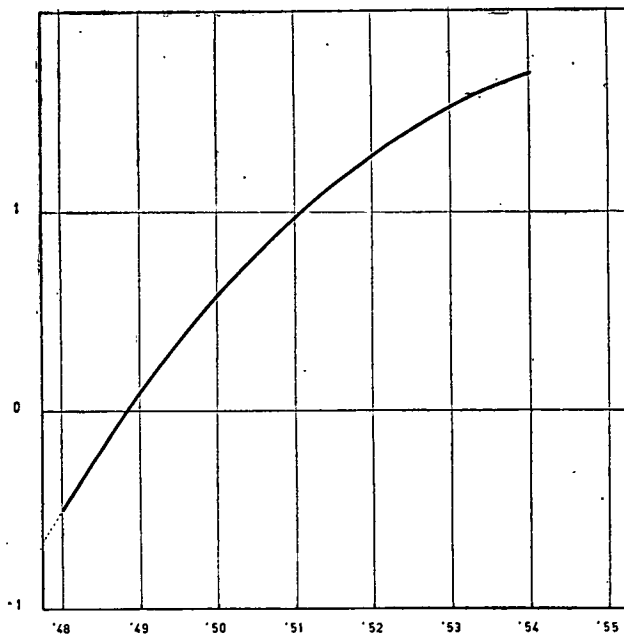
	Ontvangsten		Uitgaven		Saldo	
	1938	1954	1938	1954	1938	1954
Goederen	63	73	85	83	-22	-10
Diensten	19	21	6	10	+13	+11
Rente, dividend en winsten	18	6	8	3	+10	+3
Totaal	100	100	100	100	1	4

Uit de bovenstaande tabel ziet men met één oogopslag een fundamentele verandering in de structuur van de cijfers. De exporttaak is relatief zwaarder geworden ten gevolge van het feit, dat de opbrengsten uit hoofde van rente, dividend en winsten verhoudingsgewijs sterk achteruit zijn gegaan. Ongetwijfeld speelt hierbij een rol, dat in verhouding tot de algemene prijsstijgingen het kapitaalinkomen achtergebleven is, maar daarnaast is van doorslaggevende betekenis de kapitaalintering, die Nederland moest ondergaan in de oorlog. Anders gezegd: vóór de oorlog stamde een deel van ons nationale inkomen uit de opbrengst van vroeger gevormd kapitaal en voortaan zal dit deel door lopende arbeid moeten worden opgebracht.

Niet alleen uit dien hoofde is de exporttaak zwaarder geworden. Deze taak is extra verzwaaard door de verslechtering van de ruilvoet. Wanneer men weet, dat de waarde van de goederenimport in 1938 f 1,5 mrd en in 1954 f 9,7 mrd was, de waarde van de uitvoer in 1938 f 1,1 mrd en in 1954 f 8,6 mrd, terwijl het invoervolume van 1938-1954 steeg met 66 pCt en het uitvoervolume met 120 pCt, dan is het duidelijk dat in deze periode een belangrijke ruilvoetverslechtering moet zijn opgetreden. Deze is geschat op ca 15 pCt. De absolute waarde van de in de boven gegeven tabel genoemde cijfers brengt nog iets anders aan het licht. De balanstelling was in 1938 35 pCt van het netto nationale inkomen, in 1954 55 pCt. Dat betekent, dat „de openheid”, dat is dus de kwetsbaarheid van onze volkshuishouding vergroot is.

Achter deze ontwikkeling schuilt het gehele proces van oorlogsverwoesting, wederopbouw, Marshall-hulp enz. Ik gaf slechts beginpunt en eindpunt als raamwerk voor het verdere betoog.

In het voorgaande hebben wij enkele steunpunten voor het betoog aangebracht, waarbinnen wij nu nader kunnen gaan detailleren. Met name willen wij trachten een indruk te krijgen van het herstelproces, dat na de diepe val van de welvaart sinds 1938 ons weer gebracht heeft in de positie, waar wij op het ogenblik zijn. De meest sprekende indicatie hiervan ontlenen wij weer aan de betalingsbalanssituatie, maar nu aan de hand van de ontwikkeling van de saldi op de lopende rekening van die betalingsbalans. De saldi op die lopende rekening, positief of negatief, vormen toch een belangrijke — zo niet de belangrijkste — indicatie van de mate, waarin een land in de wereld, economisch gesproken, zijn eigen boontjes kan doppen. Op deze saldi passen wij nu echter één correctie toe, nl. de correctie voor de fluctuatie in de voorraden. Deze zijn in het algemeen van sterk speculatief karakter en versluieren het inzicht in de trendmatige ontwikkeling van de saldi op lopende rekening. In de volgende grafiek vindt de lezer een grafische voorstelling van de ontwikkeling van deze saldi gecorrigeerd voor voorraadmutaties en verder enigermate vloeiend getrokken. Men ziet, dat het herstelproces, getypeerd aan de hand van onze externe positie, van meet af aan werkzaam is geweest. Het beeld is gestyleerd en zeer vereenvoudigd; met een enkel woord geef ik nog enige nadere detaillering.

BETALINGSBALANSSALDO GECORRIGEERD VOOR VOORRAADVERANDERINGEN 1948-1954
in mln. gld.

Het merkwaardige van deze grafiek is, dat men ziet, dat onze economie als het ware rond 1949 weer „boven water komt”. De eerste fase van het herstelproces lijkt voltooid en ons land maakt zich gereed voor een periode van uitbouw en expansie. Weliswaar is dit proces zwaar gestoord door de Korea-crisis en de onmiddellijke terugslag daarvan. Maar het merkwaardige is, dat de schok daarvan zich vrijwel — wat de lopende rekening van de betalingsbalans betreft — uitsluitend heeft gemanifesteerd in voorraadmutaties. Wanneer men deze elimineert, suggereert de lijn heel duidelijk een gestadige verbetering, die tot op heden voortduurt, zij het ook kennelijk in

afnemende mate. (Een afnemende mate van stijging overigens; een daling van deze lijn betekent op zichzelf nog niet anders dan dat de overschotten op de lopende rekening beginnen af te nemen).

Het wordt tijd, dat wij onze economische en sociale ontwikkeling niet alleen van de buitenkant bekijken, maar ons nu ook een ogenblik gaan afvragen, wat er aan de binnenkant van die betalingsbalanscijfers verscholen zit. Dan is de meest typerende grootheid, die wij nodig hebben, de ontwikkeling van het beschikbare reële inkomen per hoofd van de bevolking. Hiervan is een aantal globale schattingen gemaakt, doch ik zal op dit ogenblik ten aanzien van deze grootheid geen cijfers geven.

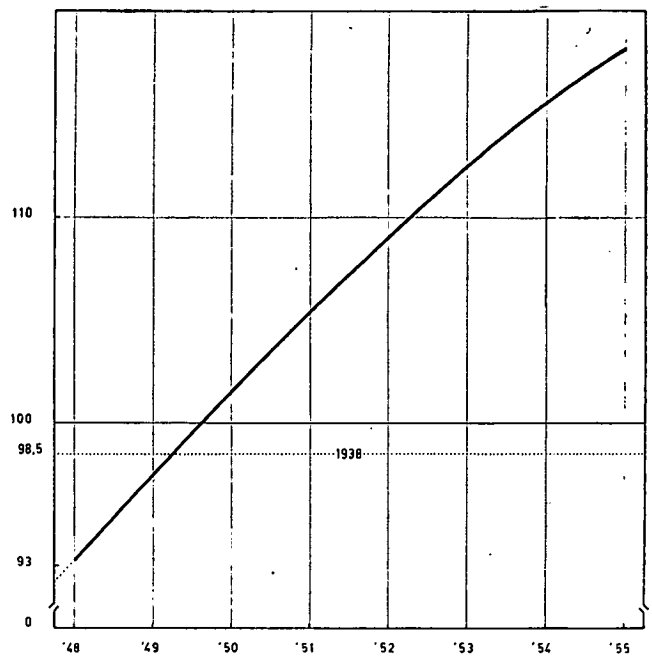
Van meer belang is nl., dat men zich goed realiseert, welke de voor deze fundamentele welvaartsbepalende factor doorslaggevend factoren zijn. In de eerste plaats is dat natuurlijk de productiviteit. Wanneer per hoofd van de bevolking de hoeveelheid product toeneemt, is er ook meer beschikbaar hetzij voor consumptie, hetzij voor investering. Maar voor een open volkshuishouding als de Nederlandse, moet met een belangrijke complicatie rekening worden gehouden, t.w. de ruilvoet met het buitenland. Ruilvoetverslechtering kan een deel van de productiviteitsstijging opslokken (er zijn, theoretisch gesproken, zelfs situaties denkbaar, waarin een zodanige verslechtering meer dan een productiviteitsstijging zou gaan opslokken); denkbaar is ook, dat een ruilvoetverbetering het beschikbare reële inkomen doet toenemen. Volgens zeer globale gegevens zou van 1938-1954 de productiviteit met ongeveer 20 pCt zijn gestegen en de ruilvoet met ongeveer 15 pCt zijn verslechterd. Er zijn in dit verband nog wel enkele factoren, die mede in aanmerking moeten worden genomen, zou men tot een exacte berekening willen komen, t.w. de verbetering van de werkgelegenheid, de relatieve achteruitgang van het kapitaalinkomen uit het buitenland en de autonome verandering in de importquote. Een voorzichtige doorvoering van deze calculatie leidt tot de conclusie, dat wij ons rond 1949, wat betreft het reële beschikbare inkomen per hoofd van de bevolking, weer gaan verheffen boven het niveau van 1938.

Zonder verder in te gaan op kwantitatieve precisering volsta ik met de conclusie, dat de welvaart van Nederland ligt geklemd tussen twee polen: productiviteit en ruilvoet. Intussen wordt de productiviteit bepaald door een aantal factoren, waarvan met name moeten worden genoemd de investeringen, het niveau van organisatie en efficiency in de ondernemingen, de arbeidslust en de arbeidsduur. De ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit blijkt uit de volgende grafiek. De gegevens daarvoor werden ontleend aan het Centraal Economisch Plan 1955. Ook deze grafiek is — evenals de vorige — „vloeiend getrokken”.

Deze productiviteitsgrafiek is toch ook weer zeer merkwaardig. Er is een belangrijke overeenkomst met de hier vóór gegeven grafiek. Ook hier het diep zinken in en aanvankelijk na de oorlog, en een herstel, wat er toe leidt, dat weer omstreeks 1949 het hoofd boven water komt. Daarna is een verheugende groei te constateren, die zonder enige twijfel één van de basisfactoren van onze welvaart is geweest en, naar wij hopen, zal blijven.

Wat de bepalende factoren betreft, laat ik de arbeidslust en de arbeidsduur beide buiten beschouwing en constateer, dat op het gebied van organisatie en efficiency in de laatste jaren een zeer verheugende activiteit wordt ontwikkeld.

PRODUCTIE PER WERKNEMER IN BEDRIJVEN
1949=100

Slechts over het niveau van de investeringen zou ik nog een enkel woord willen zeggen.

Het vraagstuk van het noodzakelijke c.q. het wenselijke niveau van de investeringen is een zeer gecompliceerd en omstreken vraagstuk. Het is wel duidelijk, dat bijv. de taakstelling met betrekking tot de industriële investeringen, die in de achtereenvolgende industrialisatienota's zijn aangegeven, veelszins als minimum programma's moeten worden beschouwd.

In het algemeen zijn de investeringen in de na-oorlogse jaren bijzonder groot geweest. Een indruk hiervan krijgt men, indien men bedenkt, dat de netto-investeringen (exclusief voorraadmutaties) in de jaren na 1948 bijna voortdurend 9 à 10 pCt van het nationale inkomen (tegen marktprijzen) bedroegen, terwijl dit percentage in 1938 slechts 0,8 bedroeg. Dergelijke cijfers spreken boekdelen.

Het effect van deze grote investeringsactiviteit wordt niet voldoende weergegeven met een globaal investeringscijfer. Deze investeringsactiviteit is veel meer geweest dan een enigszins royaal herstel van wat in de oorlog werd vernietigd. „Het industriële gezicht” van Nederland is totaal veranderd. Wanneer ergens, dan is hier sprake van herstel en vernieuwing.

Zonder tekort te doen aan de betekenis van de op andere terreinen verrichte prestaties, mogen echter wel als het meest karakteristieke van de na-oorlogse ontwikkeling worden aangemerkt de vorderingen op het gebied van de industrie van productiemiddelen en duurzame consumptiegoederen, alsmede de belangrijke groei van de chemische nijverheid en van de basis-industrieën in het algemeen.

De voortbrenging van kapitaalgoederen en duurzame consumptiegoederen nam als geheel gezien in het vooroorlogse Nederland een vrij bescheiden plaats in. (Er waren natuurlijk uitzonderingen, zoals de scheepsbouw en de productie van bepaalde branche machines, van electrotechnisch en spoorwegmaterieel). Na de oorlog heeft in deze sector echter een sterke groei plaatsgevonden, waardoor zijn productieprogramma aanzienlijk is vergroot. Te vermelden zijn o.a. de snelle ontwikkeling van de industrie van gereedschapsmachines en gereedschappen, het ter hand nemen van de productie van schrijf-

reken- en andere gecompliceerde kantoormachines, van speciale machines voor de verwerkende industrie (bijv. textielmachines), van fijn-mechanische, optische en medische instrumenten en van electro apparatuur. Voorts kan worden gewezen op de opkomst van de assemblage en eigen constructie van gemotoriseerde voertuigen en van elektrische en mechanische apparaten voor de huis-houding.

Een ander belangrijk verschijnsel is de ontwikkeling der zgn. basisindustrieën. Ik breng slechts in herinnering de aanzienlijke uitbreiding, die de chemische verwerking van onze beide belangrijkste eigen grondstoffen, steenkolen en zout, heeft ondergaan, alsmede de grote expansie van de aardolieraffinage hier te lande. Dank zij deze ontwikkelingen is de binnenlandse productie van belangrijke chemische grondstoffen thans aanzienlijk groter en gevarieerder dan vóór de oorlog. Buiten de chemische sector is nog een andere voor een industrialiserend land gewichtige basisindustrie tot verdere ontplooiing gekomen, nl. de ijzer- en staalproductie. Met name is hier de sterke vergroting van de voortbrenging van walsproducten, alsmede het ter hand-nemen van de blikfabricage te noemen. Voorts is ook de belangrijke ontwikkeling op het gebied van de lichte metalen-aan de Nederlandse industrie niet voorbijgegaan.

Afgezien van de al vermelde groei van de basis-industrieën zijn ook verder wat de chemische industrie hier te lande betreft, na de oorlog grote vorderingen gemaakt. Dit geldt o.a. voor de productie van kunststoffen en synthetische textielgrondstoffen, voor de kunstmeststoffenindustrie en voor de bereiding van pharmaceutische producten. Ten slotte hebben zich ook op het gebied van de verwerkende industrie nieuwe interessante ontwikkelingen voorgedaan, waarvan slechts die in de rubber- en plastics-industrie hier mogen worden genoemd.

Waar staan wij op dit ogenblik? Nederland is een klein land in een grote wereld. Zijn economische structuur is zodanig, dat er een grote afhankelijkheid is van het gebeuren om ons heen. Een importquote van 50 pCt met een corresponderende exportquote geven aan met welke „afhankelijkheidscoëfficiënt” wij ten aanzien van de buitenwereld hebben te rekenen. Voor het beleid heeft het verregaande consequenties. Vóór alles moet onze volkshuishouding ten opzichte van het-buitenland concurrerend zijn, zowel met betrekking tot het prijspeil als de kwaliteit van onze goederen. Aan de opvoering van de arbeidsproductiviteit door efficiency-verbetering, investering en scholing, kan dus nooit genoeg aandacht worden besteed. Even afgezien van de efficiency-opvoering zou men het zo kunnen uitdrukken, dat er in tweërlei opzicht kapitaalvorming moet plaatsvinden. Wij moeten investeren in fabrieken en machines, wij moeten investeren in de kwaliteit van onze bevolking. Onze bevolking is — men veroorlove mij deze materialistische vergelijking — onze allerkostbaarste grondstof. Wanneer deze van voldoende kwaliteit is, kunnen wij elk ander grondstoftekort daarmee overwinnen. De kapitaalinvestering in bedrijfsapparatuur vraagt aan de ene kant het beschikbaar zijn van voldoende kapitaal, aan de andere kant hoog gekwalificeerd ondernemerschap, dat deze kapitalen doeltreffend durft en weet te investeren. In dit verband merk ik terloops op, dat dat één van de bewijzen van de merkwaardige herstelkracht van structurelementen is, dat onze volkshuishouding, na alles wat wij beleefd hebben,

weer in belangrijke mate een kapitaal-„producerend” land is geworden en zelfs weer op bescheiden schaal zijn traditionele functie van kapitaalexporteur hervat. De bovenbedoelde afhankelijkheid heeft ook belangrijke consequenties ten aanzien van onze handelspolitiek. Of het is uit ideologie of uit belang, wij moeten een vrijhandelstand zijn. Een land, dat zo sterk op in- en uitvoer is aangewezen, schaadt zichzelf, wanneer het zijn tarieven te hoog optrekt; het moet in het buitenland de vrije handel prediken om uitweg voor zijn producten te kunnen vinden. Het is in dit verband heel prettig, dat ook op algemeen theoretisch economische en politieke gronden kan worden betoogd, dat vrije internationale handel noodzakelijk is tussen landen, die in de wereld willen representeren een eenheid in vrijheid tegenover de landen, die de dwang als essentieel kenmerk van de samenleving kennen. Het streven naar integratie past geheel in dit kader. Of dit nu is Benelux, K.S.G., Gemeenschap van Zes, of een ook economisch getinte Atlantische Unie, het komt allemaal op hetzelfde neer.

Ten slotte wijs ik op een consequentie van de genoemde afhankelijkheid voor een te voeren conjunctuurpolitiek.

De moderne conjunctuurpolitiek heeft zich in de theoretisch economische literatuur in de laatste twintig jaar stormachtig ontwikkeld. De voornaamste resultaten van deze wetenschappelijke bezinning zijn langzamerhand wel gemeengoed geworden. Het is hier niet de plaats om deze zaak breed en diep te behandelen. Van belang is, om er hier op te wijzen, dat men altijd een zorgvuldig onderscheid moet maken tussen theoretische resultaten in het algemeen en de concrete toepassing op een bepaalde volkshuishouding in een bepaalde tijd. Voor een gesloten volkshuishouding is de correctie op een te excessieve hoogconjunctuur beperking van de bestedingen door monetaire en/of door fiscale maatregelen. Evenzo is depressiebestrijding het opvoeren van de totaliteit van de besteding. Loon- en prijspolitiek zijn hier niet overmatig belangrijk. Loonsverlaging in een depressie bijv. mag voor individuele ondernemingen en bedrijfstakken kostenverlagend werken, door de inkrimping van de totale vraag treedt geen verbetering op van afzet en werkgelegenheid. In een open volkshuishouding ligt dit anders. Voor een land als Nederland, klein ten opzichte van een wereldhuishouding en zeer open, klemt dit in bijzondere mate. Een rem op de hoogconjunctuur in de vorm van monetaire en/of fiscale contractiemaatregelen zal de conjunctuur nauwelijks beroeren, maar zal wel de deviezenreserves doen toenemen. Zulk een contractiepolitiek heeft zin, wanneer men inderdaad die reserves wil vergroten. Zij heeft geen zin, wanneer deze reserves groot genoeg zijn. Een actieve conjunctuurpolitiek betekent in zulk een geval weliswaar niet, dat men in een ernstige depressie niet door drastisch opvoeren van de bestedingen corrigerend zou moeten optreden. Het betekent wel, dat loon- en prijspolitiek voor deze volkshuishouding uit een oogpunt van conjunctuurpolitiek van essentieel belang is. Het betekent te meer, dat men er voor moet waken, in de hoogconjunctuur het loonpeil zó ver te laten oplopen, dat in een depressie de klap te hard aankomt; vooral ook, omdat, naar bekend, het nominale loonpeil naar beneden star is.

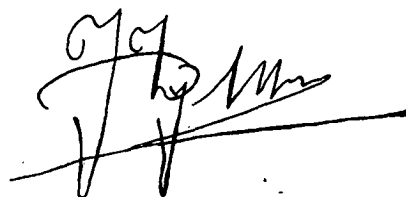
In het voorgaande heb ik een kort overzicht gegeven van de meest belangrijke trekken van de economische ontwikkeling na 1945 en ik heb tevens de vinger gelegd bij wat naar mijn mening de essentiële punten zijn, waarvan het economisch beleid in Nederland zal moeten uitgaan. In de ontwikkeling sedert 1945 zijn de jaren 1949/

1950 een opmerkelijke mijlpaal. Men kan zeggen, dat op dat moment het herstel in de engere zin des woords was voltooid en dat daarna een groei- en een expansieproces zich hebben doorgezet, die bezig zijn aan ons land een ander gezicht te geven dan het vóór de oorlog had. (Het beklemmende woningvraagstuk heb ik hierbij volledig buiten beschouwing gelaten).

De merkwaardige ontwikkelingslijnen, die men vindt in de grafieken 1 en 2, zijn hier zeer sprekend. Waar wij voor staan op dit ogenblik, welke moeilijkheden wij voortdurend zullen hebben te overwinnen, vloeit voornamelijk voort uit het feit, dat Nederland is een zeer dicht bevolkt klein land, met een grote economische afhankelijkheid van het buitenland door zijn hoge invoerquote. Wij zullen onze weg in de wereld, economisch gesproken, alleen weten te vinden, wanneer wij het beleid op deze fundamentele gegevens blijven afstemmen. Onze producten moeten concurreren zijn, zowel naar prijs als naar kwaliteit, en kwantitatief moet het aanbod zo groot mogelijk zijn. Het kwalitatieve probleem stelt hoge eisen. Aan loon- en prijsbeleid, aan scholing van onze bevolking, aan de omvang van de investeringen, aan de bekwaamheid van ons ondernemerschap. Het kwantitatieve vraagstuk eist in de grond van de zaak hetzelfde; hier met een ander woord geformuleerd, opvoering van de productiviteit.

Ik heb tot dusver weinig gezegd over het gevoerde en te voeren regeringsbeleid in de engere zin des woords. Ik neem aan, dat in de andere artikelen van dit nummer daarover wel het een en ander zal worden gezegd. Over het beleid na 1952 past het mij niet een oordeel uit te spreken; over het beleid daarvóór volsta ik met de sobere

opmerking, dat het naar mijn meing in het algemeen verstandig en juist is geweest. Men kan slechts hopen, dat de factoren, die dit beleid mogelijk hebben gemaakt, ook in de toekomst in voldoende mate aanwezig zullen zijn. Welke deze factoren zijn, laat zich, los van elke politieke overweging, geloof ik, kort en krachtig samenvatten. Het geheim van het Nederlandse beleid op economisch, financieel en sociaal gebied is geweest, dat het een redelijk beleid is geweest. Het geheim is geweest, dat in moeilijke omstandigheden steeds een beroep kon worden gedaan op de redelijkheid van partijen. Het is deze nuchterheid en deze redelijkheid van ons volk geweest, die naar mijn vaste overtuiging het geheim vormen van wat men pleegt te noemen „le miracle néerlandais”. Hoe dat in de toekomst zal lopen, waag ik niet te voorspellen; misschien kan men stellen, dat in dit opzicht de hemel niet meer geheel wolkeloos is. Wanneer wij echter vandaag het tweede lustrum van onze bevrijding vieren en dan speciaal naar de economische en sociale kant daarvan kijken, dan kunnen wij deze feestdag niet schoner vieren dan door ons voor te nemen, ook in de komende jaren bij ons economisch, ons sociaal en ons financieel beleid de nuchterheid en de redelijkheid te laten prevaleren. Dan, maar ook dan alleen zal, menselijkerwijs gesproken, „le miracle néerlandais” geprolongeed worden.

Nederlands economische en sociale politiek en structuur

De economische en sociale politiek, in Nederland sedert 1945 gevolgd, kan op een zekere mate van succes bogen. De economische toestand kan, tien jaar na de bevrijding, gezond worden genoemd. Dit wordt wellicht het best bewezen door te wijzen op wat bereikt is t.a.v. de twee voornaamste doelstellingen dier economische politiek: het evenwicht van de betalingsbalans en het peil van de werkgelegenheid. Men zou ten aanzien van beide zelfs kunnen stellen dat ze al te mooi zijn: het overschot op de lopende posten van de betalingsbalans wedijvert met het tekort aan arbeiders. Deze overtrekking is intussen naar het ons voorkomt slechts van tijdelijke aard. En wij willen heden over iets grotere afstanden trachten te zien. Het is niet zo waarschijnlijk dat op iets langere termijn het vraagstuk van de tekorten aan arbeiders zal blijven bestaan. Eerder zal het omgekeerde vraagstuk ons te zijner tijd weer hebben bezig te houden. De fundamentele gegevens van onze volkshuishouding, vooral de bevolkingsgroei en onze kwetsbare situatie, wijzen in deze richting. Om soortgelijke redenen spreken wij thans niet van die andere, nog belangrijke, zorg: de woningnood, zonder deze te willen bagatelliseren.

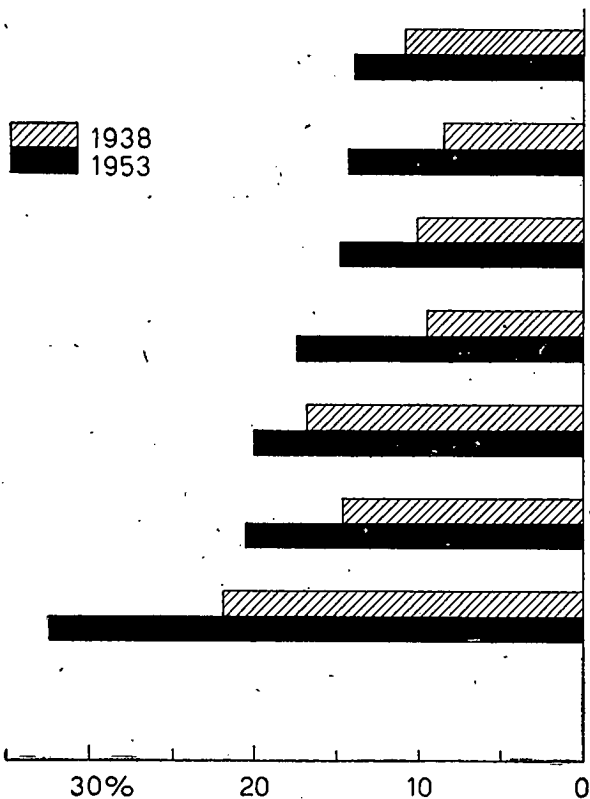
De vraag kan worden gesteld, of het resultaat der Nederlandse politiek inderdaad opmerkelijk is. Is het niet het automatische gevolg ener internationale hoogconjunctuur? Tot op zekere hoogte natuurlijk wel; tot een overtuigend inzicht komt men daarom eerst, wanneer men een vergelijking maakt met andere landen. Voor de hand ligt een vergelijking met de andere Westeuropese landen; en deze valt juist t.a.v. de twee hierboven genoemde doel-

stellingen van economische politiek gunstig uit voor ons land. Wij kennen niet de werkloosheid van Duitsland, België of Italië; wij hebben evenmin de betalingsbalansproblemen van Noorwegen, Denemarken of Frankrijk. En dit ondanks het feit dat ook ons structurele moeilijkheden niet zijn bespaard. Onze oorlogsschade, uitgedrukt als een percentage van het nationaal vermogen, overtrof die van België, de Skandinavische landen en Engeland en was van dezelfde orde van grootte als die van Frankrijk. Onze bevolkingstoename overtreft die van de andere Westeuropese landen, met uitzondering van Duitsland en Italië. De gewijzigde verhouding tot Indonesië vormde eveneens een structuurprobleem van betekenis.

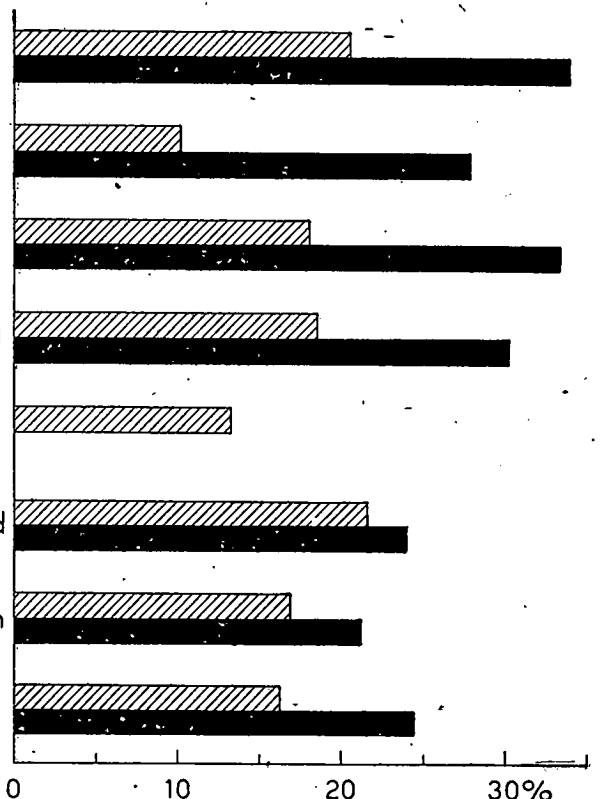
Een andere tegenwerping is denkbaar. Zijn de twee genoemde verschijnselen, betalingsbalansoverschot en werkgelegenheid, wel de werkelijk relevante? Zijn niet de consumptie per hoofd en de investeringen per hoofd, tezamen vormend de bestedingen per hoofd, de eigenlijke relevante grootheden — en zijn deze niet voor Nederland heel wat minder fraai? Het antwoord moet luiden dat dit laatste inderdaad, bij vergelijking met sommige andere landen, gezegd kan worden maar dat de kunst van een juiste economische politiek, vooral op de korte termijn, gelegen is in het kennen van zijn grenzen en in de zelfbeheersing, om, wanneer nodig, de tering naar de nering te zetten. Deze zijde van de economische politiek wordt juist door de genoemde aspecten van de volkshuishouding uitgebeeld.

Het is dit element van de befaamde „degelijkheid” die onze economische politiek heeft gekenmerkt. Terwijl er

Bruto investeringen in vaste activa in % van het bruto nationaal product

Totale belastingen in % van het Nationaal inkomen

in vele opzichten gelijkenis is tussen het beleid der verschillende Westeuropese landen, is er in enkele opzichten een gradueel, soms zelfs principieel verschil geweest.

Onze financiële politiek is een zelfstevige geweest, getuige de lang niet algemeen toegepaste geldzuivering en getuige het peil onzer belastingen. Dit laatste wordt weliswaar duidelijk overtroffen door Engeland en wellicht ook door Frankrijk. Engeland heeft echter een aanmerkelijk hoger inkomen per hoofd der bevolking, en zouden de hier bestaande belastingtarieven worden toegepast op de Engelse inkomens, dan zou het gemiddeld percentage vermoedelijk weinig afwijken van het Engelse. De politiek van aflossing onzer schulden kan als een verdere illustratie dienen van het karakter onzer financiële politiek; en ten slotte moge de afdoening der oorlogs-, bezettings- en rampschaden uit de belastinginkomsten worden genoemd.

Een ander, belangrijk element in het Nederlandse beleid is uiteraard de loon- en prijspolitiek geweest. Tezamen met het sociale beleid en met dat t.a.v. de bedrijfsorganisatie is hier een voor Nederland zeer karakteristiek complex van samenwerking tot stand gekomen dat internationaal de aandacht heeft getrokken. Het is moeilijk precies te peilen waardoor het mogelijk is geweest deze politiek met tot nu toe zoveel succes te voeren; uiteenlopende elementen van soms toevallige aard hebben hierbij invloed gehad. De bezetting en de daaruit gegroeide solidariteit zijn er wellicht het belangrijkste van. Daarnaast echter kan men er op wijzen dat de discussie over de maatschappelijke orde voor de oorlog een punt had bereikt, dat de bodem voor deze samenwerking meer rijp gemaakt had dan een tien of twintig jaar tevoren. En men mag zich eveneens afvragen of niet het economisch onder-

wijs ook een zekere invloed toekomt: in zeer uiteenlopende groepen der bevolking waren mannen aanwezig die de taal en de problematiek der economie kenden en elkaar daardoor verstonden. Een feit van belang in een tijdsgewricht waarin de economie opnieuw moest worden opgebouwd.

Hoe dit ook zij, er is tot stand gekomen een samenwerking in de Stichting van den Arbeid en de Sociaal-Economische Raad die tevens betekent een verwezenlijking, aan de top, van medezeggenschap der vakbeweging en in het algemeen der arbeidersbeweging. En de beslissingen die daarbij in de afgelopen tien jaren zijn gevallen zijn voor het loon- en prijsbeleid zowel als voor het sociale beleid van grote betekenis geweest. Men moet voor de verdere ontwikkeling der Nederlandse volkshuishouding hopen dat een samenwerking in ongeveer deze geest ook verder mogelijk zal zijn.

Opdat dit inderdaad kan worden verwezenlijkt, moet men echter in staat zijn de dingen groot te zien. Dat wil aan de ene kant zeggen dat men de diepere betekenis er van moet doorzien; aan de andere kant dat men bereid moet zijn over de kleinere oneffenheden heen te stappen in plaats van er over te struikelen.

De diepere betekenis van de veranderingen wordt pas duidelijk als men zich de rol van het sociale vraagstuk in de wereldgeschiedenis van de laatste halve eeuw voor ogen stelt. De vraag waarvoor West-Europa thans staat is niet minder dan deze: zal het een andere weg weten aan te geven dan Oost-Europa en tevens een oplossing voor de sociale tegenstellingen? Bij een poging om hierop een positief antwoord te geven zal men zich moeten afvragen of daartoe de zojuist genoemde „medezeggenschap aan

de top" voldoende is. Het zou van sociaal-psychologische oppervlakkigheid getuigen als men een eenvoudig „ja" zou willen laten volgen. Wij kunnen het niet anders zien dan dat wij ons midden in een reeks van experimenten bevinden, op zoek naar een weg. Nederland zoekt daarbij een eigen weg, naar het schijnt met een begin van succes. Doch alle kennis en alle inspanning zullen nodig zijn om de goede weg verder te vinden; moed zal nodig zijn om van eventuele dwalingen terug te keren en begrip, aan weerszijden, voor elkaars positie om samen verder te trekken.

Van de vakbeweging mag worden gehoopt dat zij de constructieve bijdragen uit de afgelopen tien jaar zal weten voort te zetten; met name dat zij het begrip voor de economische zijde van onze verdere ontwikkeling zal weten levendig te houden en verder te verbreiden. Haar taak daarbij is verre van eenvoudig en zal telkens opnieuw grote geestelijke prestaties vragen.

Van de organisatoren van het bedrijfsleven mag worden verwacht dat zij de diepe betekenis van medezeggenschap voor de hechtheid onzer samenleving niet zullen onderschatten; tevens, dat zij zullen inzien dat onze samenleving nog slechts ten dele geestelijk bewoonbaar is gemaakt. Dat nog steeds bepaalde idealen eerst ten dele zijn verwezenlijkt die de oude spanningen kunnen oplossen. Wij zijn een goed deel in de richting van „gelijke kansen voor iedereen" gevorderd; maar wij zijn er nog geenszins. Wij zijn een eindweegs opgetrokken naar „freedom from want", maar onze maatschappelijke voorzorg kent nog enkele zwarte en nog ettelijke grijze plekken; men denke aan het lot van bepaalde groepen ouden van dagen, weduwen en wezen en onvolwaardige arbeidskrachten.

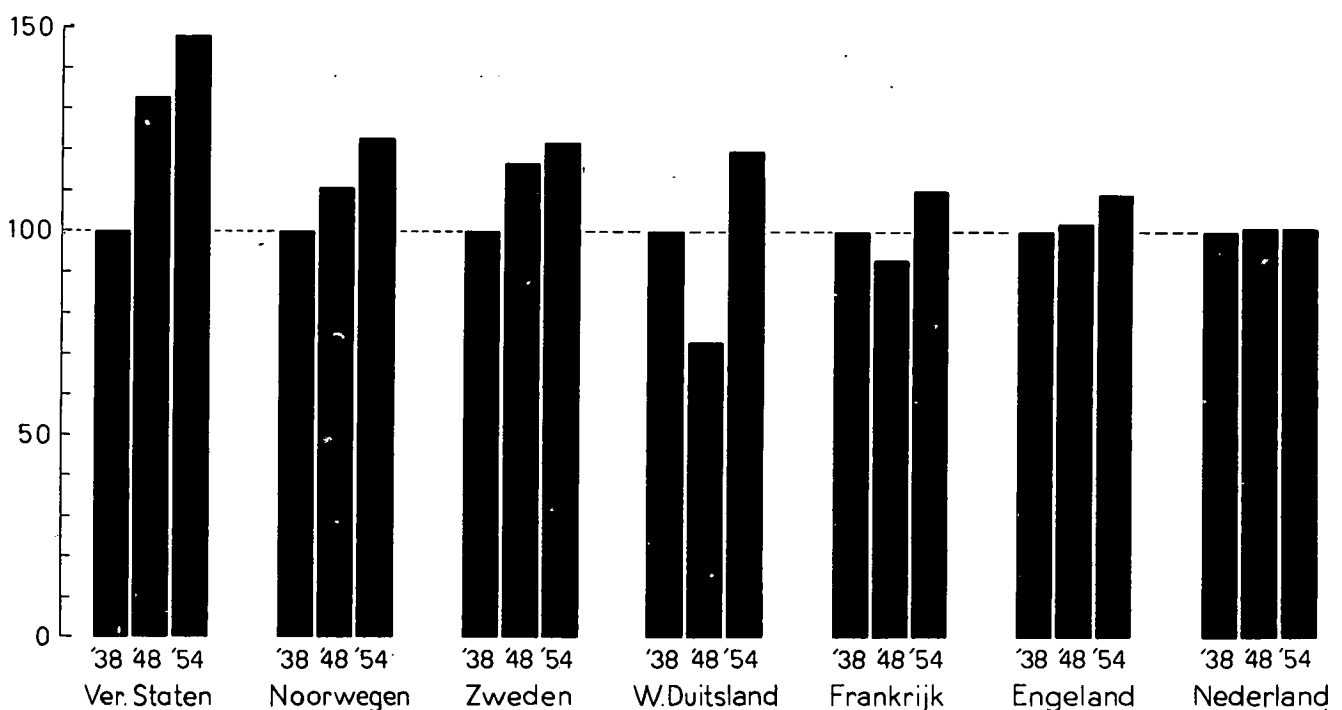
Ook wanneer de ouderdomsvoorziening in de trant van het advies van de S.-E.R. er komt, resten er wat het probleem van de oudedagsvoorziening betreft nog wel enkele kwesties!

Bij het zoeken naar de beste vormen van maatschappelijke orde rijzen uiteraard nog een menigte andere vragen. Wij noemen er slechts twee, ter illustratie van de veelheid. Welke graad van decentralisatie, bijv. in de loonpolitiek, is ook met het oog op het element medezeggenschap, gewenst? Welke mate van bestaanszekerheid moet, in de wereld der kleine zelfstandigen, die telkens in de discussies daarover worden betrokken, worden nagestreefd?

De toekomst van ons land hangt niet alleen af van zijn economische en sociale politiek. Als immer zal de activiteit en de vindingrijkheid van zijn producenten een onmisbare factor zijn. Veel zal eveneens afhangen van wat andere landen bereid zullen zijn van onze producten te kopen, en ons aan grondstoffen te leveren. Maar het zullen ook in hoge mate de menselijke factoren, hierboven geschilderd, zijn, die de stuwkracht van het geheel bepalen. Men moet hopen dat ook op dat terrein fantasie en durf zullen worden ingezet.

De toekomst van ons land hangt daarnaast af, in toenemende mate, van de gezondheid der internationale samenleving. Deze staat ernstig achter bij de gezondheid onzer nationale gemeenschap. Nederland kan ook hier een bijdrage leveren; doch alleen wanneer het een open oog heeft voor het feit dat ook hier op het ogenblik de menselijke factoren op de voorgrond zijn getreden. En alleen wanneer het ook hier in staat is „een slag vóór" te zijn.

Consumptie-volume per hoofd (1938 = 100)

De organisatie van het bedrijfsleven

Wanneer men de organisatie van het bedrijfsleven sinds de bevrijding overziet, blijkt het niet mogelijk de ontwikkeling er van in een enkele formule weer te geven. Met de organisatie, door de bezettende macht ons opgelegd, wenst men zo spoedig mogelijk te breken, maar toch blijven delen er van, zij het enigszins gewijzigd, nog geruime tijd voortbestaan. Meester in eigen huis geworden, wil men weer aanknopen bij de vooroorlogse ontwikkeling. Voor een belangrijk deel gelukt het ook, maar toch vertoont het huidige beeld in sommig opzicht andere trekken dan het vroegere.

De bezettende macht had met het vrije Nederlandse organisatievezen spoedig tabula rasa gemaakt. Vrijwel alle privaatrechtelijke organisaties op sociaal of economisch gebied werkzaam, werden geliquideerd. De bedoeling was uiteraard niet een toestand van individuele vrijheid en ongebondenheid in het leven te roepen. Een dwangorganisatie naar nationaal-socialistisch model zou er voor in de plaats moeten treden. Bovendien heeft elke overheid, welke dan ook, in tijden van oorlog behoefte aan samenwerking met het bedrijfsleven en zonder dit te organiseren is een dergelijke samenwerking niet mogelijk. Daardoor alleen kan zij zich het apparaat verschaffen dat zij voor haar diep ingrijpende regelingen nodig heeft. Van dit tweeledig streven waren het Nederlandse Arbeidsfront, de Landstand, de Woltersomse organisaties en de Bedrijfschappen Voedselvoorziening de uitingen.

* *

Het tempo en de mate, waarin na de bevrijding herstel van de vroegere toestand wordt nagestreefd en bereikt, vertoont belangrijke verschillen. Bij de arbeidersorganisaties voltrekt dit proces zich in een snel tempo. De door de bezetter opgedrongen organisatie had in geen enkel opzicht wortel geschoten, was zonder enige daadwerkelijke betekenis en kon derhalve onmiddellijk verdwijnen. De grote vakcentrales namen spoedig hun vroegere plaats weer in. Ook de organisaties van de werkgevers, die op sociaal gebied werkzaam waren, hervatten hun taak. Maar er vond meer plaats dan enkel herstel van het oude. Een nieuwe geest van samenwerking is er gegroeid; tussen de organisaties van de arbeiders onderling in de Raad van Vakcentralen (thans, naar men mag hopen slechts tijdelijk, verbroken), tussen die van de werkgevers en de Raad van Bestuur in Arbeidszaken, en tussen beide groepen in de Stichting van den Arbeid. Zonder deze zou de na-oorlogse ontwikkeling op sociaal gebied, zoals we die hebben gekend, nauwelijks mogelijk zijn geweest. Een juister inzicht en betere sociale verhoudingen zijn er door gewekt, waardoor ook de arbeidsvrede kon worden bewaard. De Stichting had ook een belangrijke taak te vervullen als adviescollege van de Regering. Haar optreden heeft mede de weg geëffend voor de tot standkoming van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie.

* *

Bij de op economisch gebied werkzame organisaties is de gang van zaken anders geweest. Verscheidene vrije ondernemersorganisaties hebben hun arbeid wel hervat, maar men achtte het niet mogelijk de Woltersomse organisaties terstond te liquideren. De verhoudingen lagen hier moeilijker dan bij de sociale organisaties van

arbeiders en werkgevers. Centrales, die bedoelen alle ondernemingen te omvatten, kende men niet. De overeenkomstig hun aard sterk uiteenlopende werkzaamheden van ondernemersorganisaties maakte een splitsing naar bedrijfstakken of onderdelen van deze nodig. Er is echter wel plaats voor organisaties die, vaak in federatief verband, voor delen van het bedrijfsleven als centrale fungeren. Het gehele terrein van het bedrijfsleven werd ook door de vooroorlogse organisaties bij lange na niet bestreken. Bij de Woltersomse organisaties was dat daarentegen wel het geval, met uitzondering alleen van de agrarische productie, waarvoor een afzonderlijke regeling bestond. De moeilijke jaren van herstel en wederopbouw bleven een sterke mate van overheids-moeiing eisen en daarbij zou de Regering bezwaarlijk de adviezen en de bijstand van het bedrijfsleven kunnen missen. Daar kwam nog bij dat er onzekerheid heerste omtrent de vraag of en zo ja, op welke wijze het beginsel van een publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie zou worden verwezenlijkt. Zodoende lag het voor de hand dat Regering en bedrijfsleven enige tijd werd gelaten om zich te bezinnen op de toekomstige organisatie van het bedrijfsleven zonder dat een plotselinge liquidatie van het bestaande een ongewenst vacuum zou doen ontstaan. Enige wijzigingen moesten uiteraard in werkwijze en taak van de hoofd-, bedrijfs-, vak- en ondervakgroepen worden aangebracht om ze van een meer Nederlandse geest te doortrekken. De greep van de bezetter op vele van deze lichamen was echter nooit sterk geweest; in feite hebben zij zich vaak gevoeld als een voortzetting van de vrije organisaties en zich dienovereenkomstig gedragen. Eerst bij de inwerkingtreding van de Wet op de Bedrijfsorganisatie in Januari 1950 werd tot hun opheffing besloten. Het bleek echter wenselijk daarbij een overgangstermijn van drie jaren (later tot vier verlengd) te stellen. Daardoor werd de betrokkenen voldoende tijd gelaten om privaatrechtelijke organisaties tot stand te brengen en zich te beraden op de vraag of men zou trachten tot de instelling van een bedrijfsschap te geraken dat dan onmiddellijk of spoedig de plaats van de verdwenen „groep” zou innemen.

De agrarische productie stond buiten de Woltersomse organisatie. Dit gebied werd bestreken door de hoofd-bedrijf- en bedrijfsschappen, ingesteld op grond van het Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941. Voor de tijdelijke handhaving van deze lichamen waren nog krachtiger argumenten aan te voeren dan voor de instandhouding van de juist behandelde. Zij waren voorts hands een onmisbare schakel in het regeringsbeleid op het terrein van de voedselvoorziening. Ook waren zij in veel mindere mate een product van vreemde bodem. Hun insprong is te vinden in de landbouwcrisismaatregelen van het laatste decennium aan de oorlog voorafgaande. Deze hadden, te beginnen met de Tarwewet 1901, tot een intensieve bemoeiing van de Overheid met landbouw en voedselvoorziening geleid. De vraag kwam daarbij naar voren in hoeverre de belanghebbenden bij de regeling voor deze materie en de te treffen uitvoeringsmaatregelen zouden kunnen worden betrokken. De crisiscentrales, die daartoe werden ingesteld, waren wel naar de vorm privaatrechtelijke organisaties, maar de gedachten gingen toen reeds in de richting van de instelling van publiekrechtelijke lichamen, als bedoeld in art. 152

R. MEES & ZONEN

van de Grondwet. In het Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941 vond deze gedachte haar uitwerking en op grond daarvan werd een aantal hoofdbedrijf- en bedrijfschappen in het leven geroepen. In tegenstelling tot de horizontale Woltersomse organisaties hebben we hier met verticale, een gehele bedrijfskolom beheersende, lichamen te doen. Zij omvatten de producenten in de landbouw en in de visserij terwijl tevens de Woltersom- „groepen” van handelaren, be- en verwerkers op het gebied van de voedselvoorziening er in zijn opgenomen. Hun taak is zowel adviserend als uitvoerend en besturend. In het bijzonder functioneren zij als organen van een gedecentraliseerde uitvoering van het regeringsbeleid op het terrein van de voedselvoorziening. Van hun verordenende bevoegdheid hebben zij daarbij een rijkelijk gebruik gemaakt. Na de bevrijding viel er aan deze bedrijfschappen weinig te wijzigen. Het leidersbeginsel had, anders dan bij de Woltersomse organisaties, hier geen toepassing gevonden. Was aan de eerstgenoemde te kennen gegeven dat zij van hun verordenende bevoegdheid geen gebruik meer moesten maken, hier bleef deze gehandhaafd. Ook aan het bestaan van deze lichamen heeft de Wet op de Bedrijfsorganisatie een einde gemaakt. De overgangstermijn van drie jaren werd ten slotte tot vijf jaren verlengd. De taak die zij vervulden maakte het wenselijk, dat hier geen leemte ontstond. Werde het aan de betrokkenen zelf overgelaten of zij bij de opheffing van de Woltersomse organisaties een voorstel tot instelling van een bedrijfsschap bij de Sociaal-Economische Raad aanhangig zouden maken, hier bevorderde de Regering de instelling van productschappen welke bestemd zijn in de plaats te treden van de bedrijfschappen (oude stijl).

* *

Al bleef men dan gedurende enige tijd in een deel van de Woltersomse „groepen” nog samenwerken, het streven naar vrije privaatrechtelijke organisaties voor de verschillende onderdelen van het bedrijfsleven won geleidelijk aan weer aan kracht. Sterker dan ooit doet het zich thans gevoelen. Oude organisaties herleefden en honderden nieuwe zijn er bij gekomen. De neiging tot aaneensluiting en het optreden van georganiseerde maatschappelijke groepen behoren tot de kenmerkende verschijnselen van onze huidige samenleving. Het is hier niet de plaats dieper in te gaan op de veranderingen in de structuur van het economisch leven, die dit streven hebben veroorzaakt. We nemen waar, dat een oorlog de tendentie heeft deze ontwikkeling te versterken. Oorlog en wederopbouw eisen op economisch gebied een gecentraliseerde leiding door de Overheid. Voor een richtige vervulling van haar taak moet zij contact houden met het bedrijfsleven en bij de uitvoering van haar maatregelen behoeft zij zijn medewerking. Anderzijds moet het bedrijfsleven in staat zijn om zijn stem te laten horen en voor zijn belangen op te komen. Geen van beide doeleinden is voor verwezenlijking vatbaar, indien men zich niet aaneensluit. De zin voor samenwerking wordt de ondernemers daardoor bijgebracht. In tijden van grote schaarste biedt ook het afzetprobleem niemand zorgen; de vraag overtreft steeds het aanbod. Het is begrijpelijk dat de onderlinge mededinging dan op de achtergrond treedt. Men voelt zich meer als bedrijfsgenoten die gemeenschappelijke belangen te verdedigen hebben dan als elkaars concurrent.

Van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie gaat eveneens een tendentie uit tot versterking van het organi-

satiewezen. Het stelsel dat de wet daarvoor gekozen heeft doet deze steunen op de aanwezigheid van privaatrechtelijke organisaties van ondernemers en arbeiders. Meermalen wordt in de wet gesproken over representatieve organisaties of over een voldoende representatieve organisatorische vertegenwoordiging van de betrokken ondernemers en werknemers.

Zodoende vertoont het Nederlandse bedrijfsleven ons thans een veelheid en een bontheid van organisaties. Niet overall echter is de organisatiegedachte even sterk doorgedrongen. Bij de landbouw is zij sterk ontwikkeld. De drie centrale landbouwworkorganisaties werken nauw met elkaar samen en reeds in Juli 1945 hebben zij tezamen met de drie bonden van landarbeiders de Stichting voor de Landbouw opgericht ter behartiging van alle economische, technische en sociale belangen van de landbouw. De Stichting is ook de wegbereidster geweest voor de instelling van het Landbouwschap, het meest omvattende bedrijfsschap dat tot dusver tot stand is gekomen. Naast de genoemde centrales bestaat bovendien een belangrijk aantal meer gespecialiseerde organisaties. Hetzelfde geldt voor de onderscheiden bedrijfsschappen op het gebied van de industrie. Bovendien is deze georganiseerd in enige algemene verbonden van werkgevers, waartoe ook een deel der ondernemingen in handel en verkeer behoren. De middenstand kent tal van organisaties van ondernemers in de afzonderlijke bedrijfsschappen en bovendien enige centrales. Later en in geringere mate is de groothandel tot aaneensluiting gekomen.

Kenmerkend voor het Nederlandse bedrijfsleven is een splitsing van de organisaties overeenkomstig „levensbeschouwelijke” richtingen. Deze tendentie is na de oorlog eerder versterkt dan verzwakt. Haar te critiseren of te verdedigen ligt niet op de weg van dit artikel. Slechts zij er op gewezen dat deze „verzuiling” kan leiden tot een versplintering die praktische moeilijkheden zal opleveren. Bij de toenemende vraag naar een representatieve vertegenwoordiging van het georganiseerde bedrijfsleven zal een vermenigvuldiging van de beschikbare plaatsen telkens met drie of vier bezwaarlijk uitvoerbaar zijn. Samenwerking in federatief verband zal wellicht een oplossing kunnen brengen, vooral wanneer het vraagstukken of werkzaamheden betreft, waarbij het verschil in levensbeschouwing weinig of geen directe consequenties blijkt te hebben.

* *

De tot dusver behandelde organisaties houden zich bezig met de behartiging van de algemene belangen van de onderscheiden groepen van ondernemingen. Met het interne beleid laten zij zich niet in. Daarnaast zien we echter het verschijnsel van de ondernemerscombinaties, de aaneensluiting van ondernemingen in de vorm van kartels of anderszins met het doel de onderlinge mededinging te regelen of te beperken om zodoende in mindere of meerdere mate de markt te beheersen. Een krachtige ontwikkeling van het kartelwezen treffen we voor de oorlog in Nederland niet aan. Hun aantal was vermoedelijk niet groot. Het merendeel van deze stelde zich slechts een beperkt doel; het waren zgn. conditiekartels. In de karteltechniek was men nog niet ver gevorderd en de meeste hadden te kampen met een groep buitenstaanders die de regelingen van het kartel vaak doorkruisten. Enkele waren van breder allure en streefden naar regeling van productie, prijzen en afzet. De Nederlandse Regering nam ten aanzien van het kartelvraagstuk een standpunt in dat afweek van dat in vele andere landen.

Op naar de toekomst....

Eens wellicht.....

Ergens in Nederland woont een jongen, die eens de hoogste positie in zijn land zal bekleden: minister-president. Zijn voornaamste streven zal zijn: de vrede, de vooruitgang en de welvaart te verzekeren van zijn medeburgers.

In alle belangrijke nationale ondernemingen zal hij dan de naam Philips ontmoeten. Philips radarinstallaties om de schepen veilig in de Nederlandse havens te loodsen. Philips electronenmicroscopen en Röntgenapparatuur als machtige wapens in dienst van de Volksgezondheid. De passagiersvliegtuigen van zijn land zullen zijn uitgerust met Philips electronenbuizen en communicatiemiddelen, teneinde de uiterste veiligheid te waarborgen en daardoor in het buitenland de faam van de nationale luchtlijnen hoog te houden. Op welk terrein dan ook, - Philips zal hem helpen, zijn land groot en geacht te maken.

Als eens de grote dag aanbreekt voor deze jongen, - dan zal Philips altijd klaar staan, klaar om hem te helpen in zijn grootse taak.

PHILIPS

**DRAAGT BIJ TOT DE BETERE
WERELD VAN MORGEN**

BIOSCOOPINSTALLATIES • MAGNETISCHE BANDSCHRIJVERS • LASELECTRODEN EN -APPARATEN • RADIO-ACTIEVE ISOTOPEN

VERSTERKERS, MICROFOONS EN LUIDSPREKERS

RADIO- EN TELEVISIE-ONTVANGERS • WETENSCHAPPELIJKE APPARATEN • ELECTRIISCHE DROOGSCHIEFAPPARATEN • HOORAPPARATEN • GRAMMOFOONPLATEN • RADIO- EN TELEVISIEZENDERS • RADAR

Van een belemmering en principiële bestrijding der kartels was hier geen sprake. Dit blijkt ook uit de Wet op het algemeen verbindend en onverbindend verklaren van ondernemersovereenkomsten van 1935. Deze schiep de mogelijkheid door algemeen verbindend verklaring de kartels te steunen, wanneer de samenwerking der ondernemers zich richtte tegen een excessieve en ontwrichtende concurrentiestrijd. Maar daarnaast zou onverbindendverklaring plaats hebben, wanneer het optreden der kartels zou leiden tot een economische machtsvorming die schadelijk voor het algemeen belang werd geacht. Onverbindendverklaringen zijn voor de oorlog niet uitgesproken, een symptoom wellicht van de geringe macht van de meeste kartels. Algemeen verbindendverklaring geschiedde in een achttal gevallen, hetgeen er op wijst dat de druk van de buitenstaanders op de kartelpolitiek menigmaal groot was.

GEDurende de oorlog treden de kartels op de achtergrond. De toestand van algemene schaarste, de controle van de Overheid op productie en prijzen, de opheffing van de vrijheid van vestiging, dit alles brengt mede dat er van het werkterrein van de kartels niet veel overblijft. De bezettende macht vervangt de wet op de ondernemersovereenkomsten door het Kartelbesluit, dat de Regering veel grotere bevoegdheden geeft dan de wet. Toepassing vonden deze echter niet.

Des te krachtiger is de herleving van het kartelwezen na de oorlog geweest. Evenals de oorlogsmaatregelen, gelijk we zagen, de zin voor organisatie in het algemeen hebben bevorderd, zo hebben ze ten slotte ook geleid tot een versterking van het streven naar gezamenlijke beheersing van de markt. De beperkingen, aan het bedrijfsleven opgelegd, betekenden tevens in menig opzicht een bescherming van de bestaande ondernemingen.

Het stellen van maximumprijzen kwam in feite neer op een fixatie van de prijzen welke een zekere mate van winstgarantie inhield. De opheffing van de vrijheid van vestiging nam de vrees voor het opkomen van nieuwe concurrentie weg. De dwangorganisatie, die het gehele bedrijfsleven omvatte, gaf ook aan klein- en middenbedrijf de grondslag, waarop kon worden voortgebouwd. Toen de algemene schaarste afnam, de Overheid haar bemoeiing met het bedrijfsleven beperkte, lag het voor de hand, dat bij velen de wens opkwam door kartelafspraken de genoten bescherming te behouden of in die richting verder te gaan.

Het aantal kartels is in enkele jaren sterk gegroeid. Het kartelregister door het Kartelbesluit ingesteld, stelt de Regering in staat deze ontwikkeling nauwlettend te volgen. Ook in de karteltechniek heeft men belangrijke vorderingen gemaakt. Vele ondernemerscombinaties vertonen thans het type van verticaal opgebouwde kartels met exclusief verkeer. Voor ieder van de groepen van leveranciers en afnemers, in het kartel verenigd, wordt een erkenningsregeling vastgesteld, terwijl men slechts van erkennen mag kopen en aan erkennen mag leveren. Zodra enige of soms ook één der geledingen van het kartel alle ondernemingen omvat, ontstaat de mogelijkheid regelingen, die door het kartel zijn vastgesteld, af te dwingen en kan de concurrentie van buitenstaanders worden geweerd. De vrijheid van vestiging en van bedrijfsuitoefening kan dan in sterke mate worden beperkt of zelfs worden opgeheven.

Uit het feit dat de kartels na de oorlog geen behoefte blijken te gevoelen aan algemeen verbindendverklaring van hun bepalingen, mag worden afgeleid, dat zij zich sterk genoeg achten om zelf hun doeleinden te verwezen-

lijken. Daaruit volgt echter tevens dat het gevaar groter wordt dat deze in botsing komen met het algemeen belang. Formeel hebben we te doen met privaatrechtelijke regelingen, maar de mogelijkheid bestaat, dat hun feitelijke macht zo groot wordt dat men daarmee in de sfeer van het publieke recht geraakt. De principiële houding van de Overheid ten aanzien van de kartels is dezelfde gebleven als voorheen. Maar de veranderde feitelijke omstandigheden maken het verklaarbaar dat de Regering bij de toepassing van het Kartelbesluit in een reeds belangrijk aantal gevallen is overgegaan tot een onverbindendverklaring van verschillende kartelregelingen.

* * *

Een nieuw element in de organisatie van het Nederlandse bedrijfsleven heeft de Wet op de Bedrijfsorganisatie van 1950 gebracht. Naast de privaatrechtelijke organisaties die tot dusver voornamelijk het terrein beheersten, zullen thans publiekrechtelijke organisaties treden.

Als toporgaan van het georganiseerde bedrijfsleven heeft de wet de Sociaal-Economische Raad ingesteld, waarvan de leden, telkens voor een derde, benoemd worden door organisaties van ondernemers en van arbeiders en door de Kroon. Zijn taak is driedelig. In de eerste plaats treedt hij op als adviescollege van de Regering. Deze is verplicht de Raad advies te vragen omtrent alle belangrijke maatregelen op sociaal of economisch gebied, welke zij voornemens is te treffen. In de tweede plaats kan de Raad een taak worden gegeven bij de uitvoering van wettelijke maatregelen. Als de belangrijkste taak van de Raad moet de voorbereiding van de instelling van product- en bedrijfsschappen worden beschouwd. Het is vooral door het mogelijk maken van de instelling van deze lichamen, dat de wet nieuwe wegen heeft ingeslagen. Het zijn publiekrechtelijke lichamen. Zij omvatten derhalve alle ondernemingen in de bedrijfstakken waarvoor zij zijn ingesteld. Verder volgt er uit dat zij bij verordening bindende regels kunnen vaststellen voor allen die tot het „schap” behoren. Deze autonome verordeningen kunnen, zoals uit de opsomming in art. 93 van de wet blijkt, een breed terrein bestrijken. De onderwerpen, waartoe de verordenende bevoegdheid zich uitstrekt, liggen zowel op sociaal als op economisch gebied. Evenals de Raad hebben ook de „schappen” een adviserende taak en kunnen zij geroepen worden hun medewerking te verlenen aan de uitvoering van wetten of andere hogere regelingen.

Van grote betekenis is ook de plaats die de wet in de product- en bedrijfsschappen aan de arbeiders geeft. Zij worden tezamen met de ondernemers in de leiding der „schappen” betrokken en dragen dus mede de verantwoordelijkheid niet enkel voor het sociale, maar ook voor het economische beleid. Tenzij om bijzondere redenen daarvan wordt afgeweken, worden de besturen der „schappen” paritair benoemd door de representatieve organisaties van de betrokken ondernemers en werknemers.

De voorbereiding van de instelling der product- en bedrijfsschappen heeft meer tijd en moeite gevergd dan aanvankelijk werd verwacht. Een aantal van deze zijn thans aan het einde van deze tienjarige periode ingesteld, maar zij hebben hun werkzaamheden nog nauwelijks aangevangen.

Het volgend decennium zal ons moeten leren, in hoeverre zij tot ontwikkeling zullen komen en aan het beeld dat de organisatie van het Nederlandse bedrijfsleven ons vertoont, nieuwe trekken zullen toevoegen.

ROTTERDAMSCH E BANK N.V.

Balanscijfers

1 Januari 1945 — 1 Januari 1955

ACTIVA	1 Januari 1945	1 Januari 1955
Kas, kassiers en daggeldeningen	f 78.835.215	f 132.599.010
Nederlands schatkistpapier	„ 495.600.000	„ 660.800.750
Ander overheidspapier	„ 665.218	„ 39.276.983
Wissels	„ 1.312.177	„ 7.608.692
Bankiers in binnen- en buitenland	„ 22.320.225	„ 64.417.910
Effecten en syndicaten	„ 5.107.757	„ 7.792.891
Prolongatie en voorschotten tegen effecten	„ 4.620.547	„ 16.852.882
Debiteuren	„ 52.296.953	„ 317.395.494
Deelnemingen	„ 995.028	„ 2.180.280
Gebouwen	„ 2.000.000	„ 1
	f 663.753.120	f 1.248.924.893

PASSIVA	1 Januari 1945	1 Januari 1955
Kapitaal	f 45.000.000	f 50.000.000
Reserve	„ 17.000.000	„ 50.000.000
Bouwfonds	„ 4.000.000	„ —
Deposito's op termijn	„ 32.252.478	„ 181.887.833
Crediteuren	„ 563.885.002	„ 953.289.668
Geaccepteerde wissels	„ 3.650	„ 687.580
Door derden geaccepteerd	„ —	„ 7.697.271
Dividend	„ 1.350.000	„ 5.000.000
Saldo op nieuwe rekening	„ 261.990	„ 362.541
	f 663.753.120	f 1.248.924.893

Geld in de maalstroom

Tien jaar monetaire belevenissen ¹⁾ hebben zowel de mensen van de praktijk van het financiële leven als die van de wetenschap veel geleerd. Er is veel ervaring opgedaan en nieuwe inzichten zijn bezig door te dringen, die de voorstellingen omtrent een bevredigende functionering van het geldstelsel, die in 1945 tot ons geestelijk kapitaal behoorden, aanvullen. Indien wij ons in deze beschouwing zullen bepalen tot enkele verschijnselen in het afgelopen decennium, waarvan de waarneming onze wetenschap — en daarmee ten dele ook onze smart — vermeerderd heeft, dan geschiedt zulks inmiddels met volledige erkenning van de grote winst die de twintig jaren tussen de beide wereldoorlogen voor onze monetaire inzichten en voor onze mogelijkheden om grote monetaire problemen werkdadig aan te pakken hebben opgeleverd. Bij de voorbereiding en de tenuitvoerlegging van hetgeen in 1945 en volgende jaren moest gebeuren hebben zowel de ervaring als de ontwikkeling van het wetenschappelijk denken uit de voorafgaande periode onschatbare diensten bewezen.

Eén verschijnsel is er hetwelk ons in de laatste tien jaren geen rust heeft gelaten, namelijk de inflatie. In 1945 was de inflatie het grote probleem en in 1955 — men behoeft „Economisch-Statistische Berichten” van de laatste maanden maar door te zien — is het nog aan de orde. Overigens heeft het verschijnsel zich in de onderhavige periode wel in verschillende gedaanten aan ons voorgedaan en wij zullen aan enkele aspecten van het inflatievraagstuk aandacht hebben te besteden. Eerst evenwel een kanttekening over de betekenis van de deflatie. In een stroom van geschriften, die tijdens en na de oorlog in de Angelsaksische landen verschenen en die veelal „full employment” in hun titel droegen, werd de beduchtheid voor een deflatoire ontwikkeling, na een periode van overgang van oorlogs- naar vredeseconomie, tot uitdrukking gebracht en werden de middelen ter bestrijding van een toekomstig deflatoir proces behandeld. Deze vrees voor een na-oorlogse depressie was in de eerste plaats begrijpelijk in verband met de ervaring van de terugslag, die op de hausse na de eerste wereldoorlog gevolgd was, maar zij steunde toch vooral op de inzichten, die de Keynesiaanse analyse in het verloop van het economisch proces in de Westelijke landen had gegeven. Zouden niet na een korte periode van een hoge graad van bedrijvigheid de door Keynes blootgelegde fundamentele kwalen van onze naar deflatie neigende economie zich weer openbaren? Had Keynes niet in zijn „How to pay for the war” geschreven dat het juiste tijdstip na de oorlog om geblokkeerde gelden vrij te geven zou zijn „at the onset of the first post-war slump”, terwijl wij even verder bij hem lezen „For it is exceedingly likely that a time will come after the war when we shall be as anxious to increase consumer's demand as we are now to decrease it”. Al heeft de vrees der Keynesianen zich niet bewaard, omdat in de na-oorlogse wereld de inflatoire krachten een veel groter potentie bleken te hebben dan men ooit had voorzien, toch heeft deze depressie-angst op de achtergrond een belangrijke rol gespeeld. Verschillende malen is ons in Nederland in de afgelopen tien jaar het

schrikbeeld van deflatie en werkloosheid voorgehouden en men heeft zich ten aanzien van de toepassing van anti-inflatoire maatregelen door deze vrees meermalen schroomvallig betoond. Daarbij komt dat onze generatie werkloosheid niet meer aanvaardt zoals de generatie van de dertiger jaren dit nog heeft gedaan. Dit verschijnsel wordt heden ten dage in brede kringen beschouwd als een maatschappelijk euvel waarbij men zich niet behoeft neer te leggen. In een aardige artikelenreeks, in 1951 in „The Economist” onder de sprekende titel „The Age of Inflation” verschenen, wordt o.a. gesproken over de „sacro-sanctity of full employment” die a.h.w. een nieuwe datum voor onze financiële en economische politiek vormt. Deze afwijzende en waakzame instelling tegenover alles wat naar deflatie zweemt heeft meegebracht dat inflatoire situaties in onze dagen veel gemakkelijker dan twintig jaar geleden worden aanvaard.

Wanneer wij ons nu verder tot de problemen van de inflatie bepalen is het wellicht nuttig te trachten de verschillende vormen waarin het verschijnsel zich aan ons kan voordoen onder één noemer te brengen. Het bestaan van een inflatoire situatie is afhankelijk van het vervuld zijn van een tweetal voorwaarden:

a) in de eerste plaats moeten de economische subjecten gezamenlijk voor consumptie of investering over meer willen beschikken dan zij gezamenlijk aan nationaal product in de relevante periode produceren;

b) in de tweede plaats moeten zij in staat zijn om deze drang te realiseren door besteding van koopkracht die aan geldschepping of aan monetaire reserves wordt ontleend.

In de eerste jaren waren het de problemen van de „afgeschermd” inflatie die ons bezighielden en men kan vaststellen dat in 1945 bij hen die leiding gaven zeer concrete voorstellingen bestonden omtrent de mogelijkheden van vermindering van de „open” inflatie, die na 1918 in verschillende Europese landen zulke rampspoedige consequenties heeft gehad. De inflatie zelve was een datum en wel in tweërlei opzicht. In de eerste plaats was zij belichaamd in het verschijnsel van de enorme liquiditeitsmassa die uit de bezetting was overgebleven en die ongevaarlijk moest worden gemaakt. Dit werd wel algemeen erkend. Maar zij was ook — en dit werd veel moeilijker aanvaard — een niet te ontgaan begeleidingsverschijnsel van de eerste jaren van het herstel. Ons land zou voor enkele jaren een zeer belangrijk invoeroverschot moeten hebben om het productie-apparaat te herstellen en de consumptie op een aanvaardbaar peil te handhaven. Voor de financiering van deze „niet verdiende” bestedingen zouden inflatoire financieringsmiddelen niet kunnen worden ontbeerd. In feite is deze inflatoire financiering voor een belangrijk deel op de overheidshuishouding neergekomen. Zo verkeerde de Minister van Financiën in de moeilijke situatie dat hij enerzijds als doelstelling op vrij korte termijn moest aanhouden op de verlossing van het land van de gevaren van de inflatie, terwijl hij anderzijds voor het weer op de been helpen van de ontredderde volkshuishouding inflatoire financieringsmiddelen niet kon ontberen. In zijn „afscheidscollege” in de Eerste Kamer op 8 Maart 1952 heeft Prof. Liefstinck deze situatie als het volgt samengevat:

„Ik vestig er de aandacht op, dat in die jaren de belasting-opbrengsten en met name ook het inhalen van de belasting-

¹⁾ De titel van dit artikel is ontleend aan die van het boek van Mr J. W. Beyen: „Money in a maelstrom”, hetwelk in 1951 bij Macmillan in Londen is verschenen. Mr Beyen behandelt in dit werk de ontwikkeling der internationale monetaire betrekkingen in de laatste dertig jaren.

achterstand nog op gang moesten komen, terwijl zeer grote uitgaven moesten worden gedaan om ons land te herstellen van de rampen van de oorlog, zowel in economische als in sociale zin. Ik meen dat wij met erkenning dat hieruit bepaalde monetaire gevaren zijn voortgevloeid toch met enige voldoening op die jaren kunnen terugzien. Misschien zal de historie dit nog wel eens erkennen. Dit waren jaren waarin de begroting niet heeft gesloten maar waarin in ons land een herstel is gevierd, voor een belangrijk gedeelte over de Schatkist, dat de basis heeft gelegd voor de kracht die het Nederlandse economische en maatschappelijke leven in het algemeen op het ogenblik ontplooit. In dit opzicht ben ik van mening dat de cost, ook de cost van de toenmalige begrotingskosten, moest uitgaan voor baet".

Dat in de eerste periode van de herstellfinanciering strenge fysieke contrôles het gebruik van inflatoire financieringsmiddelen moesten begeleiden, behoeft geen betoog.

En zo heeft een inflatoir gefinancierde „austerity" onze eerste jaren gekenmerkt. Er was aan deze inflatoire financiering een lichtzijde, nl. dat zij zich niet als een extra druk op het zwaar belaste interne monetaire evenwicht deed gevoelen voor zoveel vreemde valuta werd aangekocht; via deze aangekochte valuta werden de inflatoire bestedingen op het buitenland losgelaten. Maar de schaduwzijde was het deviezenverlies en al vrij spoedig bleek, zowel in Nederland als in andere landen, dat de reserves voor de aanloopperiode van het herstel tekort zouden schieten. Nederland is er in de tweede helft van 1947 na aan toe geweest om op korte termijn noodmaatregelen te treffen die een zeer ernstige stagnatie van het herstelproces zouden hebben betekend. Zoals men weet is door de Marshall-hulp, waarvan de betekenis moeilijk kan worden overschat, dit gevaar afgewend en kon de voortzetting van het herstel onder afnemende inflatoire spanningen worden ingezet. De techniek van de finan-

ciering van de schenkingen heeft deze afnemening sterk in de hand gewerkt. De fysieke contrôles werden daarnaast in vrij snel tempo opgeheven, hetgeen betekende dat voortaan de monetaire politiek voor de inflatiebestrijding „op eigen benen" moest staan.

In de volgende fase is vooral het verband tussen de binnenlandse monetaire situatie en de betalingsbalans het voornaamste punt in de discussie. In het nummer van ons blad van 7 Januari 1948 verscheen het artikel van Prof. Goudriaan „Sluitende begroting sluitende betalingsbalans" en in het jaarverslag van De Nederlandsche Bank over 1947 wordt deze relatie begrotingstekort-betalingsbalanstekort kernachtig samengevat in de zinsnede: „Zonder evenwichtige financiën geen monetair evenwicht, zonder monetair evenwicht geen betalingsbalansevenwicht, zonder betalingsbalansevenwicht geen levensvatbaarheid". Ook latere jaarverslagen bevatten krachtige vertogen op dit stuk; vooral dat over 1950, waarin de pakkende en veel geciteerde zinsnede is opgenomen: „Herstel van het monetair evenwicht ligt binnen ons bereik; herstel van het betalingsbalansevenwicht zal daar met zekerheid op volgen". Duidelijk werd aangetoond hoezeer het noodzakelijk was dat alle categorieën huishoudingen hun bestedingsvoornemens beperkten tot de omvang van hun eigen bijdragen tot het economisch proces en dat een onzekere factor hier vooral gelegen was in de mate waarop de liquiditeitsmassa (geld en secundaire liquiditeiten) in tijden van spanning zouden worden gemobiliseerd.

En bij vertogen is het niet gebleven. De Korea-crisis voerde ons ten tweeden male naar een situatie waarin onze deviezenreserves onaanvaardbaar klein werden en zulks ditmaal onder omstandigheden waarbij de fysieke

U kunt het toejuichen of betreuren

maar onze ruilverkeersmaatschappij is nationaal en internationaal een zeer gecompliceerd geheel geworden. Na tien jaren van herstel heeft de ontredderde samenleving van de hongerwinter 1944/1945, waarin men zijn toevlucht nemen moest tot de simpele ruil in natura, weer plaats gemaakt voor de economische orde, waarin geld en crediet onmisbaar zijn om het ingewikkelde mechanisme te doen functioneren.

Onze gespecialiseerde kennis van het geldwezen, van beleggingsvraagstukken, van het internationale betalingsverkeer en van vele andere banktechnische problemen staat tot Uw beschikking.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

ALLE BANK-, EFFECTEN- EN ASSURANTIEZAKEN

contrôles door ons land, zowel nationaal als internationaal, voor een zeer belangrijk deel waren prijsgegeven. Een regeringsverklaring van 17 Mei 1951 kondigde aan: verlaagde prijssubsidies, verhoogde belastingen, enkele bezuinigingen op de overheidsuitgaven en de emissie van een staatslening. De Nederlandsche Bank maakte door credietrestrictiemaatregelen het sterk verhoogde disconto effectief; het crediet werd niet verboden maar duurder gemaakt. „Het is derhalve slechts een arsenaal van klasisieke eenvoud geweest waarmede Overheid en Centrale Bank de betalingsbalanscrisis tegemoet zijn getreden”, lezen wij in het bankverslag over 1951. En zulks met onmiskenbaar succes. Het zal wel nimmer uit te maken zijn in hoeverre het regeringsprogramma, dat uitsluitend met financiële middelen volstond en de credietrestrictie van De Nederlandsche Bank voor het goed doorkomen van de betalingsbalanscrisis gecrediteerd moeten worden, omdat belangrijke van buiten af komende wijzigingen in de omstandigheden ten goede hebben gewerkt. Het jaarverslag van De Nederlandsche Bank geeft ten aanzien van de beoordeling van deze vraag voor het kritieke jaar 1951 blijk van grote objectiviteit. Wel hebben haar gunstige ervaringen de Bank er toe geleid het gekozen credietrestrictiesysteem ook voor de toekomst te doen handhaven; in 1954 heeft men zich door middel van een agreement met de banken op een zelfde systeem vastgelegd voor het geval dat in de toekomst zich opnieuw inflatoire spanningen zouden voordoen.

Na medio 1951 is het herstel verder voltooid en een blik op de weekstaat van De Nederlandsche Bank toont ons hoe sterk wij thans ook monetair in het veld staan. Zou dus het verhaal van onze belevenissen hier eindigen dan zouden wij met onze monetaire ervaringen waar het de bestedingsinflatie betreft zonder meer gelukkig kunnen zijn. Het werk looft de meesters; het is een daad van eenvoudige rechtvaardigheid de monetaire autoriteiten deze erkenning te geven.

En toch, ondanks onze blijdschap over hetgeen werd bereikt, kan onze verheugenis maar van korte duur zijn. De Westerse wereld kent immers een groot actueel inflatieprobleem. Waarneming van de werkelijkheid van het leven van al den dag leert hoe groot de verontrusting over het verloop van de koopkracht van ons geld is. De bekende Amerikaanse economist Galbraith schrijft in dit verband over een „decision by the American people that inflation is part of their future”²⁾. Is ook bij de gewone man in Nederland niet een inflatiebewustheid gegroeid zoals wij deze nooit gekend hebben? In hoeverre, zo moeten wij thans vragen, heeft de ervaring van de beleids- en wetenschapsmensen hier reeds tot inzicht en mogelijkheden tot handelen gestrekt? Het is duidelijk dat het antwoord veel gereserveerder zal moeten zijn dan toen het over de beide tot nu toe behandelde bestedingsinflatieaspecten ging.

Wanneer men zich afvraagt voor welk monetair probleem wij hier gesteld zijn doet men goed zich eerst te realiseren dat het geldtheoretisch denken in de jaren tussen de wereldoorlogen reeds een bepaalde ontwikkeling had ondergaan. Aanvankelijk — tot ongeveer 1930 toe — overheerste de gedachte dat het geld een goede „waardemeter” moest zijn; niet-waardevast geld vervalste de verhouding debiteur-crediteur alsmede de calculaties van de deelnemers aan het economisch verkeer en daardoor ten slotte ook het verloop van het economisch proces.

Vermijding van „prijsveranderingen veroorzaakt door overvloed en schaarste van ruilmiddelen”, anders gezegd het streven naar een zekere stabiliteit van het prijsniveau, vormde het voornaamste desideratum. Naar het inzicht van velen in die tijd — geenszins van allen — was dit desideratum op niet volmaakte, maar toch op over het geheel aanvaardbare, wijze vervuld door de keuze van het goud als „basis” voor de geldcirculatie.

De zeer teleurstellende ervaringen met de ten koste van zware offers herwonnen gouden standaard en het aan den lijve ondervinden van een onloochenbaar deflatieproces gedurende de depressie van de dertiger jaren, waarvan de monetaire begeleidingsverschijnselen zeer sprekend waren, hebben tot een andere gerichtheid van de economen geleid. Niet meer in de eerste plaats de waardevastheid in de tijd van het geld, waarin men reekent, maar de wijze waarop het geld, dat men gebruikt in het kringloopproces van de volkshuishouding, zijn rol vervult eiste de aandacht op. Het inzicht groeide dat het weliswaar als „normaal” kon worden beschouwd dat de economische subjecten het geld dat zij in het economisch proces ontvingen in dezelfde omvang doorgaven, waardoor het kringloopproces ongestoord voortgang zou vinden, maar dat het even goed denkbaar was dat zij hun bestedingen gedurende bepaalde perioden zouden trachten uit te breiden ofwel trachten hun bestedingen beneden het peil van hun ontvangsten te drukken. Was er een grote bestedingsdrang, dan demonstreerde deze zich door een afnemende liquiditeitsvoorkeur, terwijl een verzwakking van de bestedingsdrang als spiegelbeeld een toenemende liquiditeitsvoorkeur vertoonde.

De gedachte won veld dat de taak voor het monetair beleid hierin bestond dat de door het al dan minder intensief geldgebruik mogelijk gemaakte verstoringsverschijnselen in het economisch proces dienden te worden gecompenseerd opdat het maatschappelijk kringloopproces, wanneer het zich ten minste op een peil van volledig gebruik der productieve krachten voltrok, telkens weer bevrijd zou worden van de inflatoire en deflatoire spanningen die het nu eenmaal meermalen onvermijdelijke niet „normaal” doorgeven van koopkracht door de economische subjecten te weeg zou brengen. Zo hadden de monetaire autoriteiten de taak het „monetair evenwicht” te dienen; bewuste verbreking hiervan zou inmiddels toegestaan zijn wanneer het kringloopproces zich beneden het peil der productieve mogelijkheden voltrok. De Overheid zou inzonderheid bij haar bestedingsvoornemens moeten letten op hetgeen de monetaire en werkgelegenheidssituatie zou vergen.

Zonder iets af te doen aan de grote winst in inzicht die deze moderne visie op het monetair probleem en op de doeleinden van de monetaire politiek ons heeft gebracht moet toch geconstateerd worden dat zij op een uitermate essentieel punt aan het huidig inflatieprobleem geen recht doet wedervaren. Bij de geschetste zienswijze wordt nl. min of meer onbewust in de veronderstelling geleefd dat tijdens het in een situatie van monetair evenwicht zich voltrekkend prijs- en inkomenvormingsproces zich geen krachten ontwikkelen die het niveau van prijzen en inkomens op korte termijn op merkbare wijze in een bepaalde richting zouden stuwen. Wel zullen in deze voorstelling uiteraard bepaalde prijzen voor goederen en diensten aan veranderingen onderhevig zijn en is er misschien ook een zekere „trend” in de prijsontwikkeling, maar wanneer monetaire verstoringsverschijnselen tijdig gecompenseerd zouden worden zou de ontmoeting van het nationaal product en het nationaal geldinkomen op de duizenden

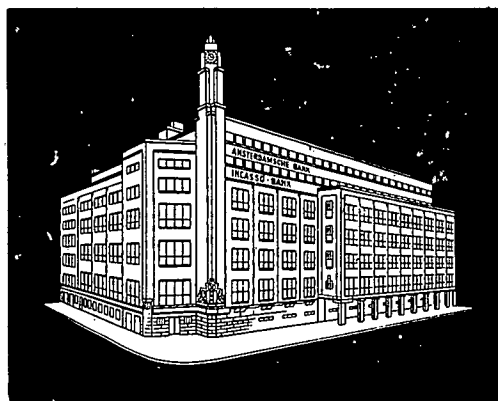
²⁾ J. K. Galbraith: „American capitalism, the concept of countervailing power”, blz. 200.

Weten en **doen**

Het moderne zakenverkeer is zeer beweeglijk
en vertoont snel wisselende aspecten.

In het centrum daarvan staat de
Amsterdamsche Bank met parate kennis van wat
er nationaal en internationaal in het
zakenleven omgaat.

*Door prompte
reacties
zetten wij
deze kennis om
in waardevolle
diensten voor
onze cliënten.*

Amsterdamsche Bank

markten waar dagelijks miljoenen transacties worden afgesloten aan zich zelf kunnen worden overgelaten. Bezwaren voor de geldwaarde-ontwikkeling zou deze opnemings van de goederen- en dienstestroom in het verkeer niet opleveren zolang de hiertoe passende geldstroom beleidvol wordt gemanipuleerd.

De ervaring der laatste tien jaren heeft ons ten aanzien van deze verwachting bitter teleurgesteld. Wij hebben ervaren dat uit het prijsvormings- en inkomensvormingsproces zelve — en wel op zeer korte termijn — impulsen kunnen opkomen die tot waardeverandering van het geld leiden. Aannemelijk is dat deze situatie nauw samenhangt met de allerwegen te constateren teruggang van de werkzaamheid van de concurrentie op een veelheid van markten alsmede met de daarmee verband houdende omstandigheid dat de beslissingen ten aanzien van de prijs- en loonvorming, vooral de laatste, meer en meer gecentraliseerd worden getroffen. Dit brengt mee dat de doorwerking hiervan zich als het ware in één slag over een zeer breed terrein van de prijsvorming voortplant, waardoor weer reacties worden opgeroepen. Met het meer en meer verzwakken van de concurrentie als de grote reguleerder voor het prijsvormings- en inkomensverdelingsproces en de toename van de economische groepsvorming, die meermalen politiek „aangeleund” is, zijn wij in verhoudingen geraakt waarin bepaalde inkomenscategorieën veilig gesteld worden en als onaantastbare kostprijsfactoren geproclameerd en aanvaard. Prof. Lieftinck bracht dit verschijnsel in een in Maart 1950 te Brussel gehouden rede als het volgt onder woorden: „In plaats van „a rent is paid because corn is high” past op de huidige inkomensverdeling dikwijls beter: „corn is high because a rent is paid”. Niet toevallig ontleen ik deze illustratie van mijn betoog aan de prijsvorming in de agrarische sector. Het verschijnsel zelf is wijd verbreid en voor de moderne loonvorming zelfs kenmerkend. Naast directe overheidsinvloed, die onvermijdelijk politiek is bepaald, speelt de invloed der georganiseerde economische macht in al deze zaken een rol van toenemende betekenis; de bedrijfsorganisatie in haar verschillende vormen ontwikkelt zich met reuzenschreden als „productieregulerende inkomensdistribuerende factor”.

Aanvankelijk, vooral in de na-oorlogsjaren toen de bestedingsinflatoire krachten nog zeer sterk waren, heeft men het nieuwe inflatoire krachtenpotentieel wel waargenomen maar men krijgt uit de literatuur toch vooral de indruk dat men het als een factor ziet die de bestedingsinflatie sneller doet doorwerken en accelereert. Dit aanvankelijk standpunt was zeer begrijpelijk omdat inderdaad de beide inflatoire krachten, die „pull” (bestedingsinflatie) en „push” (prijs- of kosteninflatie) worden genoemd, zich in een haast onontwarbare verstrengeling aan ons voordeden. Maar toen later wel bleek dat bij afwezigheid van bestedingsinflatoire — dus van „pull”-impulsen — de „push”-krachten werkzaam bleven moest het nieuwe verschijnsel, 'zij het met aanvankelijke tegenzin, worden erkend. Het schrijft Prof. Goedhart:

„Maar er zijn ook inflatoire ontwikkelingen mogelijk, die primair haar oorsprong vinden niet in een overmaat van bestedingen, maar in autonome kostenstijgingen, zodat er sprake is van een zgn. kosteninflatie. En tegen een kosteninflatie, die een spiraal van kosten en prijzen doet ontstaan, zijn monetaire en financiële maatregelen niet opgewassen. In theorie zou men zich wellicht kunnen denken, dat door middel van credietbeperking aan de volkshuishouding de financieringsmiddelen zouden worden onthouden, die noodzakelijk zijn om het doorzetten van een algemene kosten- en prijsinflatie mogelijk te maken. Maar de ervaring heeft wel geleerd dat dit „graue Theorie” is en dat

het ondoenlijk is, wanneer er eenmaal een kosteninflatie tot ontwikkeling komt, aan het bedrijfsleven de financieringsmiddelen te onthouden, waaraan het op grond van de kosten- en prijsstijgingen behoefte heeft. Men zou dan het risico lopen van ernstige crisisverschijnselen, zodat het middel erger zou kunnen zijn dan de kwaal”³⁾.

Zien wij nog even naar onze omschrijving van de begrip-inflatie dan blijkt dat de impulsen hier uitgaan van de belangengroepen die hogere prijzen of inkomens claimen. „If the bargains were made in real terms it would be impossible for all the bargainers to reach agreement. But the monetary system acts as a veil to disguise from the various parties the incompatibility of their demands”⁴⁾. Een verhoogd prijs- en inkomensniveau is het uiteindelijke resultaat met de daarmee gepaard gaande verschuivingen in de inkomensverdeling omdat bij dit proces van „doordrukken”, waarbij men a.h.w. gezamenlijk door het vigerende prijs- en inkomensniveau heenstoot, diegenen achterblijven wier kracht in economisch en politiek opzicht gering is. De geldvoorziening van dit „doordrukproces” wordt blijkbaar nauwelijks als een praktisch probleem gezien.

Zo zijn wij dan in een nieuwe fase van de monetaire discussie geraakt waarbij het probleem van de geldwaardeveranderingen, dat door de belangstelling voor het monetair evenwicht ongetwijfeld te zeer naar de achtergrond gedrongen was, a.h.w. in reuzenformaat tot ons is teruggekeerd. De instemming, waarmede de economen gaarne Hayecks uitlating, dat men de emancipatie van het geldwaardeprobleem als de belangrijkste prestatie van de geldtheorie beschouwen kon, citeerden, is niet meer ons deel. Zou er een probleem zijn dat ons thans meer vasthoudt dan dat van de ontwikkeling van de koopkracht van het geld? De nieuwe situatie vraagt een vernieuwde instelling op verschillende terreinen; wij zullen ons tot enkele notities over een drietal hiervan beperken.

In de eerste plaats gaat het om de beleidsverantwoordelijkheden. De opvattingen hierover waren reeds geëvolueerd. Bij de idee van het waarde vaste geld — zoals dit in de praktijk als goudvast geld gezien werd — behoorde de onafhankelijke Centrale Bank in de voorstelling zoals deze door Mr G. Vissering in de periode na de eerste wereldoorlog werd uitgedragen. De formele verantwoordelijkheid berustte bij de Minister van Financiën; de feitelijke verantwoordelijkheid bij de Centrale Bank die ook in feite de monetaire autoriteit was. De val van de gouden standaard en de geschetste wijziging in de gerichtheid van het monetair denken heeft tot het verleggen van een deel van de feitelijke verantwoordelijkheid naar het Ministerie van Financiën geleid. De activiteiten van dit Ministerie en die van de Bank werden gecoördineerd en formeel, krachtens de Bankwet van 1948, werd de laatste instelling zelfs gesubordineerd aan de bewindsman op de Kneuterdijk. Wanneer men thans spreekt over de monetaire autoriteiten heeft men zowel de Bank als het Ministerie op het oog. Maar de nieuwe ontwikkeling moet ons verdere consequenties doen trekken; zij heeft mede gebracht dat de verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van de geldwaarde ten dele buiten het domein van de typisch monetaire autoriteiten is komen te liggen. Dit betekent allerminst dat hun taak is verlicht. Zij blijven dezelfde verantwoordelijkheden dragen maar er is een nieuw inflatiepotentieel bij gekomen, voor welks beheersing zij de verantwoordelijkheden niet alleen op zich kunnen nemen. De gedachte, dat wij de beide monetaire

³⁾ Prof. Dr C. Goedhart: „De instrumenten van de economie orientée” in „Economie”, November 1954, blz. 53.

⁴⁾ Prof. M. W. Reder: „The theoretical problems of a national wage-price policy”.

Wat zijn Uw plannen na het doctoraal?

De beantwoording van deze vraag is voor U van beslissende betekenis voor Uw verdere leven! Na vele jaren van studie zult U dan toch eindelijk kunnen zeggen: en nu de praktijk in. Maar alvorens U aan de slag gaat moet U zich beraden over de keuze van Uw toekomstige werkkring. Dit is geen eenvoudig probleem en U zult misschien gaarne mijn ervaringen op dit gebied vernemen.

In het algemeen was ik het er met mijzelf over eens, dat het *bedrijfsleven* mij het meeste aantrok. Er waren natuurlijk verschillende wegen die ik kon bewandelen, maar ik koos de weg die leidde naar het grote bedrijf en zo kwam ik enkele jaren geleden in dienst bij de UNILEVER. Waarom Unilever? Wel, lees U maar eens wat mijn ondervindingen geweest zijn; het hoe en wat van dit grote Nederlandse concern en de kansen die er, juist voor U als econoom, bij UNILEVER zijn.

Wat is UNILEVER?

Unilever is een wereldomvattende onderneming, die is ontstaan uit 2 grote concerns: Van den Bergh en Jurgens als Nederlandse partners en Lever Brothers als Engelse. Het hoofddoel is het bewerken van oliën en vetten en de productie en verkoop van consumptiegoederen in de vorm van merkartikelen, zoals Blue Band, Royco, Sunlight Zeep, Omo, enz. Daarnaast heeft zij nog belangen in plantages (United Africa Company), veevoeder-fabrieken, rederijen e.d. Zij heeft dochterondernemingen in meer dan 40 landen en circa 250.000 mensen werken aan inkoop, productie, verkoop, administratie, transport, research, reclame e.d.

Wat zijn Uw kansen als econoom bij UNILEVER?

Uw kansen bij Unilever zijn vele. Juist in een dergelijk groot geheel is er "voor elk wat wils", overeenkomstig Uw belangstelling, aanleg en kwaliteiten.

Voor ons economen is er natuurlijk het zuiver wetenschappelijke werk, maar ik heb ervaren dat de mogelijkheden veel groter zijn in de commerciële en accountants functies. Juist in die functies kunnen wij de algemene vorming die wij in de studententijd opdoen naast de economische kennis, het beste tot zijn recht laten komen. In de grote verscheidenheid van maatschappijen met hun sterk uiteenlopende werkzaamheden waar ook ter wereld, ligt een onbegrensd aantal kansen. De zorgvuldige selectie en opleiding zorgen er bovendien voor dat de juiste man op de juiste plaats komt.

„In opleiding” is niet hetzelfde als volontair.

Integendeel. Gedurende de opleiding wordt U behoorlijk betaald en U geniet dezelfde rechten als alle medewerkers zoals pensioen, ziekteverzekering en dergelijke. Tijdens de opleiding maken we kennis met de verschil-

Wordt men niet te veel een routinemens in zo'n groot geheel?

Natuurlijk niet! U weet dat stilstand in 'het bedrijfsleven' achteruitgang betekent. Een dynamische instelling is dan ook een eerste vereiste. Onze kennis omtrent verkoop, productie en administratiemethoden wordt steeds weer verrijkt met nieuwe ervaringen en ontdekkingen, waardoor het mogelijk wordt nieuwe producten economischer en aangepast aan de eisen van het publiek te produceren en te verkopen. Een mooi voorbeeld voor Nederland is Omo, het eerste synthetische wasmiddel op de markt; met groot succes bij de Nederlandse huisvrouw geïntroduceerd. U zult zich misschien afvragen hoe een wasmiddel nu interessante problemen kan scheppen, maar ik heb zelf ervaren: zij zijn legio en bijzonder boeiend.

Nieuwe markten worden echter ook buiten Nederland ontsloten, neem bijvoorbeeld Turkije, waar Unilever kort geleden een nieuwe margarinefabriek heeft opgericht. Voor de Turkse bevolking een totale omwenteling op voedingsgebied. Een probleem dat met tact en gebruikmaking van de ervaringen elders, met succes werd opgelost.

Voor al deze uitbreidingen zijn mensen nodig, en dezen worden bij Unilever bij voorkeur uit het eigen bedrijf gerecruteerd. U ziet, dat van routine hier toch nauwelijks sprake is!

Tot slot: Aan welke eisen moet worden voldaan?

Zeer belangrijk zijn de bepaalde eigenschappen, die men veelal niet meer kan aanleren, doch moet bezitten, wil men kunnen slagen in het heus niet gemakkelijk bedrijfsleven. Naast een normale intelligentie moet men beschikken over persoonlijkheid en integriteit, alsmede over een behoorlijke dosis tact, werkkracht, initiatief, belangstelling en gevoel voor teamgeest.

Voor de econoom zowel voor de doctorandus als de baccalaureus, die over deze eigenschappen beschikt, staan bij UNILEVER de deuren wijd open.

De keuze van Uw werkkring is niet eenvoudig. Het is een belangrijke beslissing, waarbij U zeker niet over één nacht ijs moet gaan. Dit wordt bij Unilever trouwens alleen maar gewaardeerd, want als men voor zichzelf grondig te werk gaat doet men dit later ook voor de zaak.

Wendt U voor een gesprek tot:

Unilever N.V. Afdeling Selectie,
Museumpark 1, Rotterdam.

Op al Uw vragen zal tijdens dit gesprek serieus en openhartig worden ingegaan.

autoriteiten samen de monetaire problemen kunnen laten klaren, dat zij ons wel het gezonde geld kunnen bezorgen, raakt uit de tijd. Wie zijn dan de mede verantwoordelijken? Zijn het de Ministers van Economische en Sociale Zaken; de prijs- en loonontwikkeling regardeert hen in de eerste plaats. Moeten wij de Minister van Landbouw er bij noemen; werd niet op de laatste vergadering van de Vereniging voor de Staathuishoudkunde de opmerking gemaakt dat de landbouwsector eigenlijk één groot kartel was? Is het wellicht beter dan maar de gehele Regering met de nieuwe verantwoordelijkheid te belasten. En ook daarmee zijn wij er niet; wij kennen — gelukkig — het gesprek tussen werknemers en werkgevers op „hoog niveau”; deze dragen naast de Regering verantwoordelijkheid en zo is de conclusie, dat allen die geroepen zijn tot het medewerken aan de gewichtige beslissingen ten aanzien van onze prijs- en loonvorming, een stuk verantwoordelijkheid mededragen voor de ontwikkeling van de geldwaarde. Een niet erg bevredigende conclusie omdat deze medeverantwoordelijkheid in veel gevallen zal botsen met de specifieke belangen die men nu eenmaal bij de onderhandelingen heeft te dienen.

In aansluiting hierop een opmerking over de beleidsmogelijkheden. Hoe zijn in Nederland de mogelijkheden tot het voeren van een loon- en prijsbeleid, hetwelk ook aan het geldwaardeprobleem recht doet wedervaren, gelegen? Er is enerzijds reden ten deze een duidelijk positief geluid te laten horen. De ervaring van de laatste tien jaren heeft ons geleerd dat de samenwerking in de Stichting voor den Arbeid, waarvan ook in het redactioneel artikel in dit nummer wordt gewaagd, ons veel bespaard heeft van hetgeen wij zonder deze samenwerking hadden moeten ondergaan. Ook bij de Regering is een groeiende bewustheid aangaande hetgeen hier op het spel staat, gebleken. Zo is er geen aanleiding tot défaitisme. Maar de erkenning van de intensiteit van de krachten die hier hun werking doen gelden en ook de praktische ervaringen — zoals met de loonronden in 1954 — geven geen reden tot blijmoedig optimisme. Wij zijn het stadium van het experimenteren nog niet te boven; wij zoeken nog naar een weg. Een conclusie kan reeds getrokken worden: de prijs- en loonpolitiek vormt een strategische factor van zodanige betekenis, dat middelen om deze te beïnvloeden tot het arsenaal van de Overheid moeten blijven behoren. Reeds in 1934 concludeerde Prof. F. de Vries in een rede „Regeling of Vrijheid” dat onze keuze ten aanzien van de prijsvorming niet meer óf vrijheid óf regeling was en dat het alleen nog kon gaan over een kwestie van meer of minder. „Naar gelang der omstandigheden zal in het ene geval een meer vrije, in het andere een meer geregelde prijsvorming en productie de goede werking van het economisch mechanisme bevorderen”. Het is niet voor twijfel vatbaar dat de monetaire consequenties van de ontwikkeling der nieuwe economische en politieke machtsverhoudingen de noodzaak tot toeneming dezer bemoeienis heeft opgeroepen.

Argumenten voor défaitisme resp. optimisme ten aanzien van de mogelijkheden van een welbewuste loon- en prijspolitiek kunnen inmiddels nog aangedragen worden door hen die op de nauwe relaties met het buitenland wijzen. Via de prijzen van onontbeerlijke importgoederen worden wij in „pulls” en „pushes” in de importlanden meegetrokken; hoever strekken de mogelijkheden van het desondanks voeren van een „eigen” prijspolitiek? Anderzijds, de te behouden exportmogelijkheden beperken onze mogelijkheden om aan binnenlandse „pushes”

en „pulls” toe te geven; hier steunen de feitelijke verhoudingen de mogelijkheden van de inflatiebestrijding.

Thans nog enkele opmerkingen over de veranderde instelling ten aanzien van het probleem van de fiscalie van aanspraken op het nationaal inkomen van de toekomst die het gewijzigde monetaire probleem van onze dagen mede brengt. Een belangrijk deel van de claims op de toekomst is in onze rechtsorde belichaamd in eigendomsstitels van kapitaalgoederen, aandeelbewijzen en schuldtitels. Hoewel ten aanzien van de „houdbaarheid” van eigendomsstitels (vooral die in handen van beleggers zijn) en aandelen als bron van toekomstig inkomen op grond van de ervaring wel het een en ander te zeggen zou zijn is het toch wel het meest de geringe houdbaarheid van de schuldvordering als bron van inkomen, waarvan men zich bewust is geworden. Keynes zag dit verschijnsel als min of meer onontkoombaar⁵⁾. De Staat zou in tijd van nood steeds zijn toevlucht tot inflatie nemen en de overwegende politieke invloed van de „actieve” maatschappelijke klassen, die in hoofdzaak de lasten van de schuldvorderingen dragen, zou eveneens in inflatoire richting stuwten. „Those secular changes, therefore, which in the past have depreciated money assisted the new men and emancipated them from the dead hand; they benefited new wealth at the expense of old and armed enterprise against accumulation”. Nu is er een groot en kenmerkend verschil in de maatschappelijke betekenis van het verschijnsel van de materiële uitholling van schuldvorderingen dertig jaar geleden toen Keynes dit schreef en thans. De spreiding van het schuldtitlet bezit is sterk toegenomen en hier te lande nadert het totaal bedrag dat in spaarbank-saldi, aanspraken op sociale fondsen en in pensioen- en levensverzekeringsclaims belichaamd is, naar de constante waarde gemeten, reeds f 20 milliard. „The dead hand” verschuift meer en meer van een relatief beperkt aantal individuele beleggers, die hun bezit door vererving verkregen kunnen hebben en het weer door anderen kunnen laten erven, naar de oudere mensen van iedere generatie die via een met hun leven aflopende pensioenaanspraak hun aandeel in het nationaal product opeisen. Zo raakte vroeger het probleem van de geldwaardeveranderingen vooral hen die in de sfeer van het bezitsdenken leefden, dat zijn dus zij die een groter of kleiner schuldtitlet bezit hadden verworven. De grote massa van de werknemers die in de sfeer van het loon- en arbeidsdenken leefden hadden bij de geldwaardeveranderingen niet meer dan een voorbijgaand belang; deze waardeveranderingen beïnvloedden wel voor korter of langer tijd het reële loon dat zij genoten, maar waar zij geen noemenswaardige aanspraken op de toekomst hadden, strekte hun belangstelling niet verder. Door de gewijzigde sociale structuur krijgen zij door hun nieuwe claims een groot belang bij de waardevastheid van het geld in de tijd.

Uit deze nieuwe situatie zijn inmiddels nog geen merkbare impulsen voortgekomen. Het schijnt alsof men even gelijkmoedig staat tegenover het ineenstroompelen van de pensioenaanspraken van honderdduizenden als tegenover de uitholling van het obligatiebezit van tienduizenden. De enige reactie die tot nu toe kon worden waargenomen, nl. bij de fiscalie van de nieuwe aanspraken krachtens de komende wet op de oudedagsvoorziening, is een vlucht-reactie. Men ontvlucht het bestaande rekengeld en zoekt een nieuwe zekerheid. Worden de suggesties van het S.-E.R.-rapport gevolgd, dan zullen in de wet de in guldens genoemde uitkeringen voortdurend in verband met de ontwikkeling van de regelingslonen worden ge-

⁵⁾ J. M. Keynes: „A Tract on Monetary Reform”, 1923.

corrigeerd. Anders gezegd, een nieuwe waarde vaste loonindexgulden wordt als rekeneenheid gecreëerd en wordt geacht een meer houdbare claim op het toekomstige nationale inkomen te representeren dan de „gewone” gulden. Dat deze nieuwe creatie, hoezeer het ook in het licht van de ervaringen begrijpelijk is dat zij kon ontstaan, bezwaarlijk als een bijdrage tot de oplossing van de waarde vastheid van het geld kan worden beschouwd behoeft geen betoog.

De overgang op het terrein van de prijs- en inkomensvorming van automatische processen naar organisatorische methoden is het verschijnsel dat in onze dagen, ook op monetair terrein, manifest wordt. Nauwelijks vertrouwd met de vernieuwde visie die Keynes op de werking

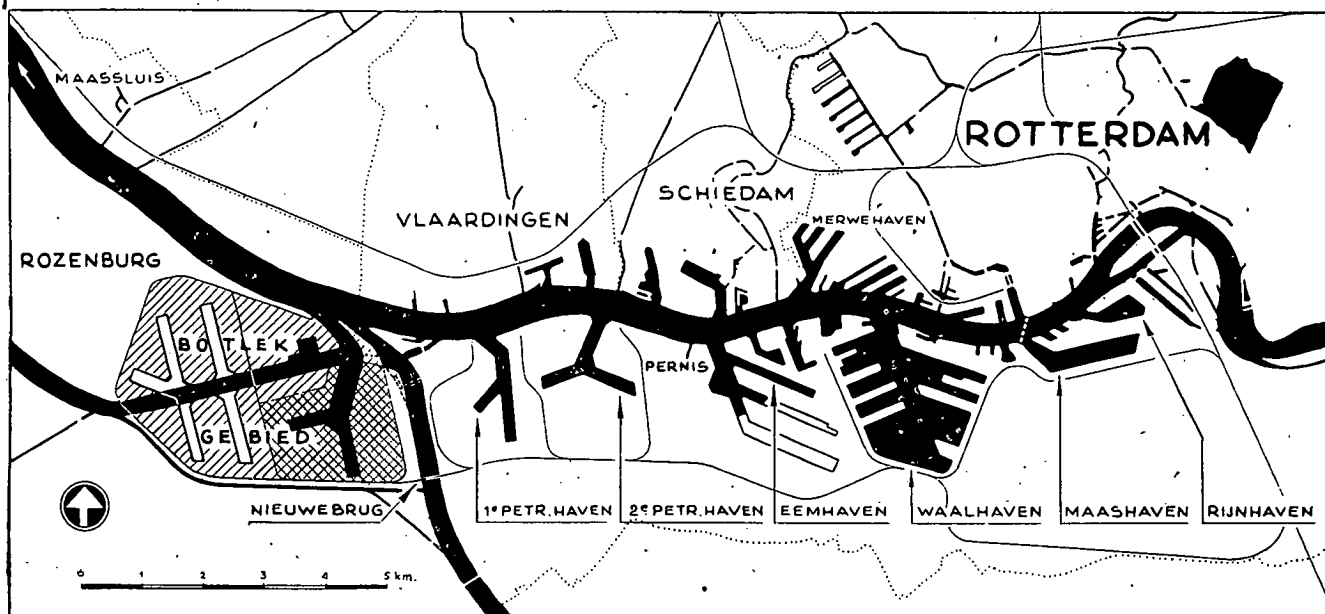
van deze automatische processen in het kringloopproces der volkshuishouding had gebracht en op de consequenties die op economisch en monetair politiek gebied uit de aanvaarding van zijn inzichten te trekken waren, dringt reeds door de harde lessen van de werkelijkheid een nieuwe problemenkring zich aan ons op. Nog wordt door velen gewaagd; nog wordt veel gedacht in de termen van deze automatische processen en wordt naar hun terugkeer gehunkerd, alsof onze wereld op haar groeiproces terug zou kunnen komen. Niet voordat voor het vraagstuk van de prijs- en inkomensvorming de weg naar een bevredigende oplossing zal zijn gebaad zal ook de ontwikkeling van de geldwaarde uit de maalstroom van onze tijd in rustiger wateren kunnen komen.

Aerdenhout.

GLASZ.

**MEER EN MEER WORDT DE NIEUWE WATERWEG EEN CENTRUM VOOR
BELANGRIJKE INDUSTRIËN
DE GEMEENTE ROTTERDAM HEEFT DAARVOOR TERREINEN
BESCHIKBAAR IN HET „BOTLEKGEBIED”**

HAVENBEDRIJF DER GEMEENTE ROTTERDAM
INLICHTINGEN: STIELTJESSTRAAT 27 TELEFOON 72960

P. A. VAN ES & CO. N.V.

SHIPOWNERS • CHARTERING AGENTS
SHIPBROKERS • FORWARDING AGENTS
AGENTS OF REGULAR LINES

ROTTERDAM / AMSTERDAM / GRONINGEN / HAMBURG

Belastingpolitiek en openbare financiën

Bij de volledige bevrijding van ons land op 5 Mei 1945 was Dr G. W. M. Huysmans Minister van Financiën. Hij werd op 24 Juni 1945 als zodanig opgevolgd door Prof. Mr P. Lief tinck, die op 1 Juli 1952 zijn portefeuille neerlegde. In het kabinet dat in de zomer van 1952 aantrad, was degeen, die tot de zetel aan de Kneuterdijk werd geroepen, de heer J. van de Kieft; per 1 Februari 1953 werd Dr W. H. van den Berge Staatssecretaris van Financiën, inzonderheid belast met de belastingwetgeving en met de politieke medeverantwoordelijkheid voor de Administratie der Belastingen.

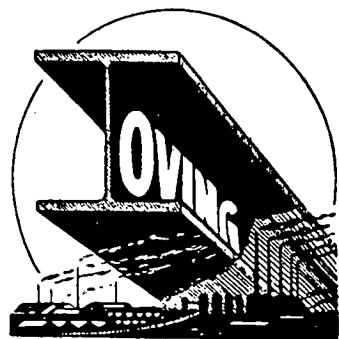
De handtekening van Minister Huysmans kwam voor onder het door het gehele kabinet-Gerbrandy gecontrasigneerde K.B. van 11 Juni 1945, Stb. F 90, waarbij de Minister van Financiën werd gemachtigd, „ter bevordering van de regelmatige heffing, zo van bestaande als van mogelijk nieuw in te voeren belastingen, algemeen verbindende voorschriften uit te vaardigen met betrekking tot het verplicht of vrijwillig stellen van zekerheid, in geld of anderszins, voor bestaande of toekomstige belasting-schulden”. Normaal zou zoiets bij de wet geregeld hebben moeten worden. De Staten-Generaal waren echter nog niet bijeen, en het zo uitvoerig gecontrasigneerde Besluit van Koningin Wilhelmina werd, evenals zovele Londense voorgangers van dat Besluit, geacht krachtens staatsnoodrecht met een wet gelijk te staan. De Memorie van Toelichting, die destijds niet gepubliceerd mocht worden, maakte melding van het gevaar dat inkomens, winsten en vermogens, die volgens de bestaande wetgeving dienden te worden belast of die volgens de te verwachten maatregelen voor éénmaal zouden moeten worden belast, niet meer effectief getroffen zouden kunnen worden doordat oorlogswinstmakers en zwarte-handelaars hun geld omzetten in gemakkelijk verbergbare goederen (zoals juwelen), dan wel in Belgisch bankpapier of in goederen welke zij terstond consumeren, daarbij de zwarte markt aanwakkerend. „De oorzaak van het hierboven geschetste gevaar ligt eensdeels in den achterstand, welke het laatste jaar bij den belastingdienst is ontstaan en welke vooreerst nog niet kan worden ingehaald door het vele, dat de belastingdienst moet ontberen op materieel en personeel gebied, anderzijds aan de omstandigheid, dat een aantal beraamde of gereedliggende drastische doch doelmatige maatregelen om verzwegen vermogens en winsten op te sporen, vooreerst nog niet kunnen worden toegepast”. De toelichting besloot met mede te delen, dat het in het voornemen lag, de verplichte zekerheid te doen bestaan in bij de ontvanger te consigneren gelden, subsidiair in inpandgeving, van effecten aan toonder, schatkistpapier en kostbaarheden voor zover deze laatste, zolang zij in handen van de belastingplichtige zijn, niet behoren tot de verhaalsobjecten waarop te zijner tijd gemakkelijk beslag zou kunnen worden gelegd.

Reeds op 19 Juni verscheen in de Staatscourant (no 9) de op het Besluit zekerheidstelling belastingen gegronde resolutie van Minister Huysmans van 16 Juni 1945, die tevens een inleiding vormde tot de geldzuivering. Deze laatste was weliswaar tijdig en deugdelijk voorbereid, zowel in Londen als hier te lande, maar de stap van het buiten omloop stellen van al het circulerende papieren geld en het vervangen er van door f 10 nieuw papieren geld plus een geblokkeerd tegoed bij een geldscheppende instelling kon nog niet in Juni worden genomen door de aanwezigheid en de internationale mobiliteit van troepen

van bevriende mogendheden. Met deze factor was bij de voorbereiding van de geldzuivering in onvoldoende mate rekening gehouden. Ook waren er tegenvallers bij het gereedkomen van nieuw geld. De inmiddels opgetreden Minister Lief tinck meende echter wél een K.B. te kunnen uitlokken, krachtens hetwelk op 9 Juli de bank- en muntbiljetten van 100 gulden buiten omloop werden gesteld en, voor zover ingeleverd, omgezet in renteloze geblokkeerde tegoeden bij geldscheppende instellingen (de biljetten van f 1.000 en f 500 waren reeds tijdens de bezetting buiten omloop gesteld). Over de eigenlijke geldzuivering zal in dit artikel verder niet worden gehandeld.

De toelichting tot het Besluit zekerheidstelling belastingen plaatst de lezer midden in de problematiek van die dagen. Daar was al in de eerste plaats de onmogelijkheid om wetten op de normale wijze tot stand te brengen, terwijl toch zovele zaken in de sfeer van de wetgever moesten worden geregeld. Krachtens staatsnoodrecht tot stand brengen van een vermogensaanwasbelasting (over het beginsel waarvan alle tot oordelen bevoegden het eens waren) en van een vermogensheffing ineens (over de wenselijkheid waarvan iets minder overeenstemming bestond) wilde het kabinet-Schermerhorn niet; maatregelen van conservatoire aard moesten echter wel getroffen worden, evenals maatregelen op de gebieden van de vergoeding van materiële oorlogsschaden, vijandelijk en landsverraderlijk vermogen, het rechtsherstel, het buitenlands betalingsverkeer en — hier en daar — op het gebied van het materiële belastingrecht, speciaal op het gebied van binnenlandse beleggingmaatschappijen en van buitenlandse ondernemingen die voor 25 pCt of meer geïnteresseerd waren in binnenlandse vennootschappen op aandelen (7e Aanvullingsbeschikking Vennootschapsbelasting 1942). Op velerlei gebied waren tamelijk grote opsporingsbevoegdheden en mededelingsplichten vereist, die, aangezien de fiscus nu eenmaal bij zowat alles belang heeft, gelegd werden in handen van de belastingadministratie, onderscheidenlijk in het leven werden geroepen tegenover haar: Dat formele fiscale noodrecht werd echter ook dienstbaar gemaakt aan de contrôle op de naleving van de blokkerings- en deblokkeringsvoorschriften (geldzuiveringsmaatregelen), van de deviezenvoorschriften, van de bepalingen met betrekking tot het vijandelijk en landsverraderlijk vermogen en van die betreffende het rechtsherstel in het algemeen en de effectenregistratie in het bijzonder. Ook op het gebied van de navordering van belasting waren tijdelijk bijzondere maatregelen nodig (buitengewoon navorderingsbesluit), o.a. om aan hen die tijdens de bezetting, wellicht om eerbiedwaardige redenen, verzwijgingen hadden begaan, de weg tot redres te effenen; en verder om te zorgen dat de verwachte heffingen ineens op een goede basis zouden kunnen worden geheven en om aanslagen, die tijdens de bezetting niet behoorlijk hadden kunnen worden opgelegd (beschermelingen van de bezetter), of die de Administratie vrijwillig te laag had opgelegd (o.a. aan Joden en aan door financiële représailles bijzonder bedreigde andere personen), alsnog tot het juiste bedrag te kunnen verhogen.

Al dit formele fiscale noodrecht werd, hetzij rechtstreeks, hetzij via de basisbesluiten waarop het rustte, ingetrokken bij de wet van 23 April 1952, Stb. 191, en vervangen door nieuwe bepalingen inzake de plicht tot

H. E. OVIING JR'S IJZER- EN STAALHANDEL N.V. ROTTERDAM

Telefoon K. 1800-72550 (7 lijnen) — Telex 22281

AMSTERDAM — GRONINGEN — DJAKARTA — SURABAIA
OVINGSTEEL Inc. — 30 Churchstreet — NEW YORK 7 (N.Y.)

Sedert 1875 leveranciers van o.m.

afd. IJzer

STAF-, PROFIEL-, BALK-, PLAAT- EN BETONIJZER

afd. Pijpen en Fittingen

PIJPEN EN FITTINGEN, GIETIJZEREN RIOLERING

Oving Spoor

FABRICAGE, VERHUUR EN VERKOOP VAN SMALSPOORMATERIEEL,
ZWARE RAILS

afd. Staal

DEMKA BLANKE STALEN ASSEN EN AUTOMATENSTAAL
DEMKA KAMSTAAL (hoogwaardig betonstaal QR 42)

afd. Draad

DEMKA GETROKKEN DRAAD

Technische afdeling

HOEVEELHEIDSMETERS EN AFSLUITERS VOOR KOUD EN HEET
WATER, STOOM, OLIE EN CHEMISCHE VLOEISTOFFEN
TANKSCHIPAFSLUITERS
ELITA AFSLUITERS VOOR GAS
SPECIALE AFSLUITERS VOOR DE OLIE-INDUSTRIE
BRANDKRANEN, KEERKLEPPEN, AANBOORZADELS
DRUK- EN NIVEAUMETERS
GIETIJZEREN DRUKLEIDING EN HULPSTUKKEN

Werkzaamheden en opslagplaatsen te Rotterdam

Luchtfoto K.L.M.

het verstrekken van inlichtingen aan de fiscus en tot het hem verschaffen van inzage in boeken en andere bescheiden.

Keren wij terug tot de Memorie van Toelichting tot het Besluit zekerheidstelling belastingen. De vermelding van de mogelijkheid tot het omzetten van Nederlands geld en van goederen in Belgisch bankpapier laat zich verklaren door de reeds vermelde aanwezigheid van geallieerde (en ook wel Nederlandse) militairen, die herhaaldelijk de Nederlands-Belgische grens overschreden; het noemen van de zwarte markt brengt ons in herinnering, van hoe grote waarde de prijsbeheersing en de rantsoeneringen in onderling verband waren voor het in bedwang houden van de latente inflatie, het toen alles beheersende probleem.

De stand van zaken bij de belastingdienst was rondweg zorgelijk na de honger- en koudewinter van 1944/1945 en na de verminderde animo waarmee begrijpelijkerwijs onder de bezetting was gewerkt. De zuivering van het personeel behoeftte gelukkig weinig verliezen op de sterkte te veroorzaken, maar zij voerde de eerste maanden na de bevrijding toch nogal wat tijd van leidende figuren. Enkele hoofdamttenaren van grote bekwaamheid werden tot posten buiten de belastingdienst geroepen. Tot October 1945 bleef een deel van het centrale apparaat van de belastingdienst nog te Schalkhaar bij Deventer, waarheen nagenoeg het gehele departement tijdens de bezetting was verplaatst, terwijl de Minister heel kort na de bevrijding met enkele plannen makende hoofdamttenaren en een klein hulpparaat aan de Kneuterdijk was gaan zetelen. Had de belastingdienst zich terstond na de bevrijding geheel kunnen wijden aan het inhalen van de achterstand, dan had dat in een vijftal jaren kunnen gebeuren. Met de tijdelijke taken die aan de dienst werden opgelegd — de heffingen ineens daaronder begrepen — zal het tien à elf jaar worden, voordat de oorlogsachterstand geheel zal zijn ingelopen. Tot ultimo 1954 bracht die achterstand een groot verschil tussen rijksbegrotingen en rijksrekeningen teweeg, want bij de ramingen van de kohierbelastingen werd met de achterstand in de aanslagregeling geen rekening gehouden, evenmin als dat gebeurd was in de jaren waarin de achterstand was ontstaan, terwijl in de rijksrekeningen het verergeren en het inhalen van de achterstand in de aanslagregeling telkens tot uitdrukking kwam. Wat noch in de begrotingen, noch in de rekeningen neergelegd werd, was het inhalen van de achterstand van de invordering ten opzichte van de aanslagregeling; om hiervan, en van het gezamenlijke effect van de beide inhaalverschijnselen (de verbetering van de kaspositie) enige indruk te verkrijgen, moet men de maandelijks publicaties van de opbrengst van de belastingen¹⁾, alsmede de achtereenvolgende miljoenennota's raadplegen, en daarbij bedenken, dat de kaspositie van het Rijk ook verbeterd wordt door het inhalen van achterstand in aanslagregeling en invordering van belastingen die de rijksbelastingadministratie heft ten bate van de gemeenten (eventueel via het Gemeentefonds) en van de provinciën (eventueel via het Provinciefonds), waarbij het Rijk, door middel van de ramingen waarop de voorschotuitkeringen berusten, de achterstand voor rekening van 's Rijks kas neemt. Dit nu is in hoge mate het geval.

Per 31 December 1945 laat zich de normale achterstand van de invordering van de belastingen naar inkomen,

¹⁾ Die publicaties bevatten helaas geen gegevens over de ontvangsten per boekingsdijvak.

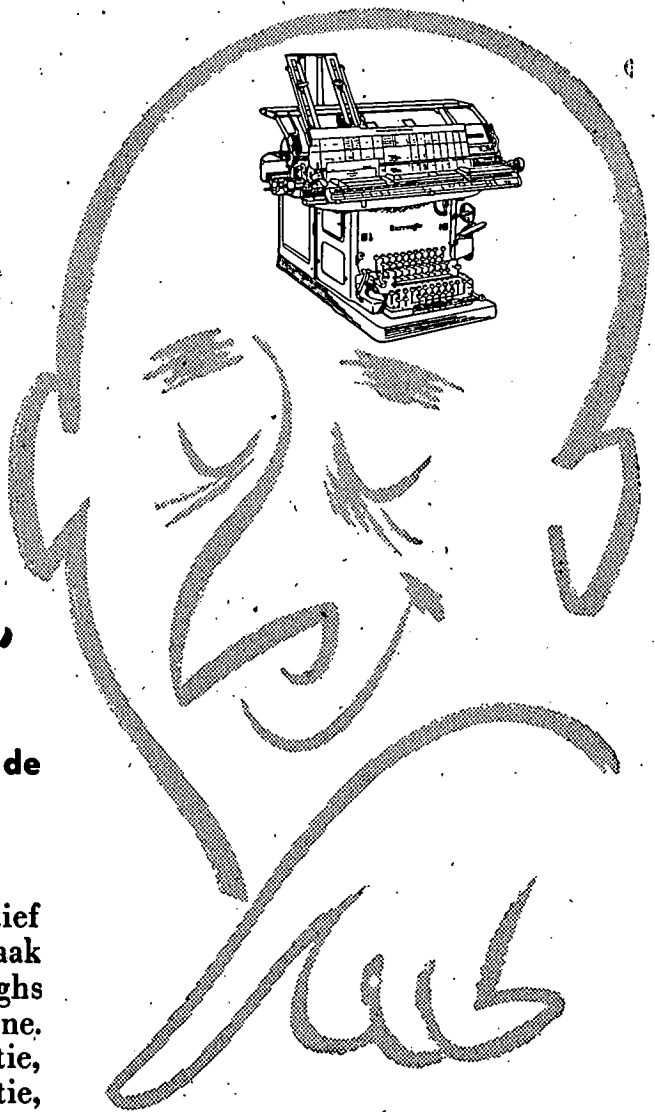
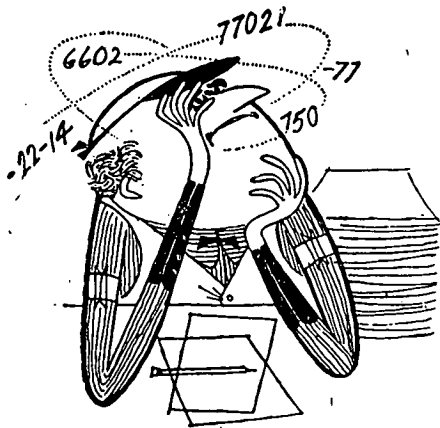
vermogen en winst schatten op f 400 mln (zonder de ondernemingsbelasting). Dit is het bedrag, dat in de rekening voor 1945 behoorde te komen, zonder nochtans onder normale omstandigheden te kunnen zijn ontvangen op ultimo 1945. Al deze belastingvorderingen (ten kohiere gebracht of nog niet) zullen in 1945 reeds als inkomen door de Staat zijn uitgegeven in de zin van uitbetaald. Dit kon door emissie van schatkistpapier. Dit schatkistpapier was dan f 400 mln van de toen in totaal in het binnenland omlopende f 8.764 mln. De abnormale achterstand in de aanslagregeling t.o.v. de norm en van de invordering t.o.v. de aanslagregeling beliepen samen circa f 1.550 mln, een bedrag, dat in de loop van de volgende jaren onderworpen zou zijn aan twee krachten: een stijgende als gevolg van de met het nationale inkomen stijgende belastingheffing en een dalende als gevolg van het inhalen van de achterstand door de activiteit van de belastingadministratie. Het tegenover die f 1.550 mln staande schatkistpapier zou in de loop der jaren vanzelf worden afgelost, en wel direct of indirect uit de ingevolge de geldzuivering geblokkeerde gelden (toen f 5.122 mln) en uit enig geblokkeerd schatkistpapier in handen van niet-banken. Van het binnenslands in omloop zijnde schatkistpapier na aftrek van de bovenbedoelde f 1.950 mln (ruim f 6.800 mln) kan als tolerabel, zo al niet gewenst, worden beschouwd een bedrag ad $\frac{1}{15}$ van het nationale inkomen tegen marktprijzen (stel f 9.300 mln voor het tijdvak November 1945/October 1946), wat neerkomt op f 620 mln. Er stond dus ruim f 6.180 mln aan schatkistpapier uit, dat in elk geval en op zo kort mogelijke termijn moest verdwijnen, hetgeen slechts voor rond f 1.830 mln mogelijk was door althans voorlopige consolidatie (3 pCt Grootboek 1946). Terloops zij opgemerkt, dat ook de geconsolideerde schuld op ultimo 1945, in vergelijking met het nationale inkomen, reeds bedenkelijk hoog was, ook al was een onbekend deel er van gedekt door staatsbezit (met het opmaken van een staatsbalans kon eerst enkele jaren later worden begonnen).

Er was dus alle reden om te trachten, van het schatkistpapier f 5.180 mln op andere wijze dan door consolidatie te doen verdwijnen. Minister Lief tinck heeft, waarschijnlijk mede lettende op de deconsolidatie waartoe het betalen met staatsobligaties van de aanslagen in de beide vermogensheffingen zou leiden, en mede in aanmerking nemende de voor de eerste jaren nog te verwachten begrotingstekorten en verdere nieuwe kasbehoeften, circa f $5\frac{1}{2}$ mrd uit de vermogensaanwasbelasting en de vermogensheffing-ineens willen halen (onderscheidenlijk f $3\frac{1}{2}$ mrd en f 2 mrd)²⁾.

Naar het zich laat aanzien, zullen uiteindelijk de beide heffingen ineens opbrengen f 3.175 mln (f 2.075, resp. f 1.100 mln). Ware niet, zeer tegen de zin van Minister Lief tinck, bij amendement-Teulings het tarief van de vermogensheffing met een vijfde verlaagd, dan zou de gezamenlijke opbrengst f 3.450 mln hebben bedragen, dus f 275 mln meer. In hoeverre het resterende verschil van f 2 mrd een gevolg is van het parlementaire overleg, van grotere lekken in de opsporing van vermogen, van tegenvallers in de rechtspraak en van, overigens begrijpelijke, misslagen bij de ramingen, valt zelfs achteraf niet uit te maken.

De na 1945 nog opduikende tegenvallers op de dienst 1945, de afwikkeling van het tekort van het Londense

²⁾ Twee dingen moeten hierbij worden opgemerkt: ten eerste dat het hiervoren genoemde bedrag aan te elimineren schatkistpapier is berekend mede aan de hand van later bekend geworden gegevens, en ten tweede, dat het bedrag aan de hoge kant is doordat de achterstand op ondernemingsbelasting, grond- en personeelbelasting buiten beschouwing is gelaten.

EEN ECHT "CIJFERHOOFD"

hoeft U niet te hebben als U de
Burroughs Tekstschrijvende
Boekhoudmachine bezit

Veel en ingewikkeld administratief werk wordt de eenvoudigste zaak van de wereld met een Burroughs Tekstschrijvende Boekhoudmachine. Aftrekken, optellen, wagen-tabulatie, selectie voor kolommen-totalisatie, al deze functies zijn vol-automatisch. Geboekte posten kunnen volledig worden omschreven. Verscheidene formulieren kunnen gelijktijdig geboekt worden met slechts één maal behandelen van de cijfers. Fouten worden automatisch ontdekt.

Met de Burroughs Tekstschrijvende Boekhoudmachine kunt U sneller, economischer en accurater boekhouden, zodat Uw administratie stukken minder geld gaat kosten en eenvoudiger te controleren is. Neem de proef op de som! Vraag vandaag nog om een demonstratie.

PRAAT EENS MET BURROUGHS BOEKHOUD-ADVISEUR

BURROUGHS KAN U HELPEN MET DESKUNDIGE, KOSTELOZE ADVIEZEN, DE
JUISTE MACHINES VOOR UW ADMINISTRATIE, PERFECTE ONDERHOUDS-SERVICE.

Burroughs

NAAMLOZE VENNOOTSCHAP

VESTIGINGEN DOOR HET GEHELE LAND

GEBOUW ATLANTA, STADHOUDERSKADE 6, AMSTERDAM-W., TEL. K. 2900-82082

bewind en andere dergelijke posten moesten dus, boven en behalve de f 2,3 mrd die Minister Lief tinck gehoopt had méér uit de heffingen ineens te verkrijgen, óf permanent ten laste van het staatsvermogen worden gebracht (ten dele gedekt door baten ineens in de sfeer van de oorlogstoestand en zijn nasleep), of uit lopende belastingen worden ingehaald. Wie eens aandachtig kijkt naar het wetsontwerp 1953/54 no 3209 (Tweede Kamer), en de daarbij behorende Memorie van Toelichting, strekkende „tot gedeeltelijke vaststelling en algehele samenvatting van het Rijks geldelijk beheer over de jaren 1939 tot en met 1948” en ook op het daarin buiten de begroting om afgeboekte „nieuwe zeer” in de vorm van ruim f 1.725 mln kwijtgescholden schuld van Indonesië, kan niet zeggen dat het achteraf maar goed is dat het tarief van de vermogensheffing werd verlaagd. Wel kan hij zeggen dat het bedrag van f 225 mln gering was in vergelijking tot de som van het zoëven genoemde bedrag en enkele nadelige saldi die bij de afboekingswet (18 November 1953, Stb. 530) netjes werden begraven.

Dat de gewone dienst, de buitengewone dienst I (aflopende uitgaven en ontvangsten voortvloeiende uit de oorlog en zijn nasleep) en het Landbouwegalisatiefonds over de dienstjaren 1946 t/m 1954 vermoedelijk een voordelig saldo zullen laten van rond f 1.756 mln na aftrek van de overboekingen uit de tegenwaarderekening ad f 2.375 mln zullen de lezers met uiteenlopende gevoelens vernemen. Laten zij daarbij bedenken, dat desondanks de geconsolideerde schuld steeg van f 6.343 mln op f 12.572 mln of met 98 pCt; het nationale inkomen voor 1955 ad f 24.790 mln (marktprijzen) zal echter 150 pCt hoger zijn dan dat van 1946. Het totaal van geconsolideerde schuld, binnenlands schatkistpapier in omloop en buitenlandse vlottende schuld steeg in die negen jaren met f 188 mln. Een oordeel over de draagbaarheid van die schuld kan men zich vormen door ook de in de Miljoenennota voor 1955 voorkomende Staatsbalans te raadplegen.

De achterstand in de aanslagregeling voor de belastingen naar inkomen, vermogen en winst ten opzichte van het in de rijksrekening uiteindelijk te verantwoorden bedrag was ultimo 1954 tot bijna normale proporties teruggebracht (abnormaal: f 143 mln). Wel had de vertraging binnen het kader van het kalenderjaar nog enige invloed op de stand van de invordering. De totale achterstand van de kasontvangsten uit die middelen ten opzichte van de uiteindelijk te verantwoorden bedragen bedroeg f 1.580 mln, waarvan rond f 500 mln abnormaal (taxatje). Altijd nog aardig wat, vergeleken bij het bedrag van het in het binnenland in omloop zijnde schatkistpapier ad f 3.186 mln per 31 December 1954.

Belastingwetgeving.

Uit de belastingwetgeving kunnen hier ter plaatse slechts enkele hoofdpunten worden belicht. Kort na zijn optreden besliste Minister Lief tinck, dat de belasting van de vermogensaanwas volgens het in te dienen ontwerp niet alleen een 50 pCt tarief moest bevatten, maar dat boven een zekere grens aan aanwas het tarief 70 pCt moest zijn. Bovendien moest er een 90 pCt tarief zijn voor dat deel van de aanwas, dat verkregen was door, uit nationaal oogpunt, onoirbare handelingen³⁾. Twee reeds gereed liggende ontwerpen verdwenen hiermede, en een nieuw, nog veel gecompliceerder in zijn uitvoering, moest worden gemaakt. Reeds op 23 Februari 1946 bereikte het de

Tweede Kamer. De parlementaire behandeling bracht nog heel wat veranderingen, maar reeds met dagtekening van 19 September kwam de wet in het Staatsblad (no G 264). De wet op de vermogensheffing ineens volgde op 11 Juli 1947 (Stb. no H 238). De beide wetten konden toen echter nog slechts op beperkte schaal werken, omdat niemand wist wat op 31 December 1945 effecten waard waren. Een aparte wet moest dat regelen, nadat de effectenbeurs weer open was en de handel daar weer een enigszins regelmatig beloop had genomen (Wet effectenwaardering van 18 Juli 1948, Stb. no I 303). Die wet, en nog een andere van dezelfde datum, wijzigden (ook) de Wet op de vermogensaanwasbelasting. Ondanks alle voortvarendheid bleek alles wat tijdens de bevrijding zo dichtbij leek, heel wat tijd te vorderen. Zo ging het ook met de invoerrechten. Tot 1 Januari 1948 werden er in het geheel geen invoerrechten geheven, behalve enkele die met de accijnswetgeving verband hielden. Eerst op die datum kon het te Londen vastgestelde Benelux-tarief, na grondig te zijn bijgeschaafd, in werking treden. Wel werd inmiddels statistiekrecht geheven (afgeschaft per 1 October 1950), alsmede, ook van goederen herkomstig uit de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie, de omzetbelasting bij invoer, die tot 1 Januari 1955 de naam van invoerbelasting bleef dragen.

De reeds vermelde afschaffing van het statistiekrecht was een van de stappen welke werden genomen op het terrein van de Benelux-coördinatie. De accijnzen op tabaksartikelen werden gelijk gemaakt, maar tot storting van de opbrengsten in een gemeenschappelijke verrekentpot kwam het nog niet. Zover kwam het wel bij de vrij onbetekenende „bijzondere wijnbelasting”, zodat Nederland deelt in de opbrengst van de Luxemburgse belasting op de productie van mousserende wijnen, omdat het die vrij over de grens laat komen. De zoutaccijns werd afgeschaft; de suikeraccijns werd alvast verlaagd met circa de helft van wat nodig is om het op den duur verwachte gemeenschappelijke niveau te bereiken; België en Luxemburg moeten nu nog zowat evenveel omhoog gaan als Nederland omlaag. Met de bieraccijns, die in de B.L.E.U. veel lager is dan bij ons, vlot het nog niet erg, en de verlaging van de accijns op gedistilleerde dranken stuit in België al op evenveel verzet als de verhoging in Nederland, waar men uit advertenties de indruk kan krijgen dat het verzet uit de kringen van de „matige mensen” komt.

Reeds vóór de bevrijding van de eerste gedeelten van ons land had de Nederlandse Regering bij wetsbesluit (Besluit bezettingsmaatregelen) het grootste deel van de bezettingsmaatregelen op belastinggebied voorlopig in kracht gelaten van de bevrijding af. De meeste zijn het nóg, zij het dan thans krachtens een echte wet. Krachtens een wet van 1950 (Stb. no K 424) verviel met ingang van 1951 het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942. Over de belastingjaren 1949 en 1950 werd die belasting al niet meer geheven naar het bedrijfskapitaal, doch alleen naar de bedrijfsopbrengst (basisjaren 1948, resp. 1949). De afschaffing kwam wel wat vroeg, gezien uit het oogpunt van rechtszekerheid in de financiële verhouding tussen het Rijk en de gemeenten. Die verhouding bleef een langzaam beterende lijdensstoestand. Eigen belastingmiddelen hebben de gemeenten nog steeds in weinig bevredigende mate. Het inkomen schijnt als maatstaf voor plaatselijke belastingen te hebben afgedaan. Niettemin bepleitte de Commissie Herstel Financiële Zelfstandigheid Gemeenten en Provinciën onlangs nog het invoeren van een „woonplaatsbelasting”, te heffen naar

³⁾ Het ware m.i. meer praktisch geweest, voor dit laatste element een afzonderlijke heffing in het leven te roepen.

voor zover zij uitsluitend door ondernemingen worden gebruikt, alsmede installatie- en reparatiediensten aan zulke voorwerpen, vrij te stellen van omzetbelasting, een maatregel, waarvan het stichten van gebouwen niet behoeft te worden uitgesloten. Zulk een maatregel zou stellig aan de belastingheffer grotere offers kosten, maar hij zou relatief van veel meer betekenis zijn in de strijd tegen de stijging van het prijsniveau.

Op het gebied van het fiscale winstbegrip bleef het „gulden-is-gulden-stelsel” gehandhaafd, met een aantal verzachtingen die neerkwamen op belastingverschuivingen naar de toekomst. Voor een bedrijfseconomische winstberekening deugt dat stelsel niet, maar de belastingheffing heeft ook belangrijke macro-economische en sociale aspecten, die toch wel voor behoud er van doen pleiten.

De vennootschapsbelasting had bij de bevrijding een maximum tarief van 55 pCt. Het legde een slingerweg af die vermoedelijk eerlang zal uitkomen op een percentage van 43 (minimum: 40). Er gaan telkens stemmen op vóór het onbelast laten van een zeker primair dividend (cumulatief?) of voor het in de inkomstenbelasting rekening houden met de druk, die de vennootschapsbelasting op de dividenden moet hebben geoefend. Vooral uit internationaal oogpunt verdient het laatste de voorkeur. Bij de huidige situatie aan de effectenbeurs zijn beide denkbeelden uit conjunctureel oogpunt niet actueel.

Wat de inkomstenbelasting betreft zij hier ten slotte nog slechts stilgestaan bij het tarief. Ter wille van de eenvoud beperken zich die opmerkingen tot het tarief voor gehuwden zonder kinderen. Het bezettingstarief liet f 750 vrij en belaste de hoogste toenemingen van het inkomen met 60½ pCt. Na de bevrijding werd in 1946 een nieuw tarief ontworpen, dat was ingesteld op de goederenschaarste en het inflatiegevaar van die tijd, maar dat eerst op 1 Januari 1948 in werking kon treden (voor 1947 gold een „half-om-half-tarief”). Het tarief voor 1948 liet f 1.000 vrij aan de voet, begon met f 1,20 voor de eerste f 20 daarboven, en liet de progressie eindigen met 75 pCt voor het excedent boven f 133.000. Wijzigingen, die met 1951 en met 1954 ingingen, hebben wel dat bedrag van f 1.000 verhoogd, doch niet dat van f 133.000, met het gevolg dat de progressie als geheel (voor de „midden-groepen” werd iets gedaan) hoe langer hoe steiler werd. In het thans aanhangige wetsvoorstel voor een nieuw tarief valt hetzelfde verschijnsel te constateren (voor 1955 zal wederom een half-om-half-tarief gelden). Dat tarief voor 1956 laat, evenals zijn beide voorgangers, niet precies zien, hoe het gaat met de vrijstelling aan de voet, omdat belastingbedragen beneden de f 22 zijn weggelaten. Waarschijnlijk is het vrijgestelde bedrag nu f 1.890, met een aanvangspercentage van 10 voor het excedent; een forsere begin dus dan in 1948, terwijl het excedent boven f 135.000 met 69 pCt wordt belast. Let men enkel op de percentages, dan loopt de progressie dus vlakker dan in 1948; let men op de verhouding tussen f 1.890 en f 135.000, dan ligt daar een element van steiler worden in. Een dieper gaande analyse ligt buiten het bestek van dit artikel.

Voor de goede orde zij hier nog met een enkel woord gewag gemaakt van het feit, dat de Korea-conjunctuur tot niet onbelangrijke tijdelijke belastingverhogingen moest leiden en heeft geleid, doch dat die thans weer geheel of nagenoeg tot het verleden behoren.

Zonder iets aan de verdiensten van vele anderen tekort te doen, mag men gerust zeggen dat een zeer groot deel van hetgeen op financieel-economisch gebied bereikt is uit binnenlandse kracht, te danken is aan het inzicht, de uitzonderlijke werkkraft, de overredingskracht en de volharding van Minister Lieftinck, alsook aan de bereidheid van zijn ambtgenoten, de volksvertegenwoordiging en het Nederlandse volk, om (zij het natuurlijk moppend) zijn leiding te volgen.

De toekomst brengt nog een aantal belangrijke problemen. De nationale habitus van „giving too little and asking too much” ten opzichte van de Staat kan de vervulling van de hoop dat eindelijk het prijspeil wat stabiel zal worden, denkbeeldig maken. Het huurpeil moet in elk geval nog stijgen, de bouwkosten moeten omlaag, en de exploitatielasten van gebouwen ook. De bouwkosten kunnen dalen door vrijstelling van omzetbelasting van aannemingssommen; de exploitatielasten kunnen, zonder de gemeenten en provinciën van inkomsten te beroven, dalen doordat de grondbelasting tot een voorheffing van de inkomstenbelasting en de vennootschapsbelasting wordt gemaakt. Natuurlijk betekent een ander belastingderving, maar de toch altijd nog nodige huurverhoging van de „oude” panden zal toch altijd — hoe dan ook — tot nieuwe belastinginkomsten leiden. Andere desiderata, waaronder ook verdere sanering van de schuldpositie van de Overheid, zullen, voor zover zij niet nauw in verband staan met het huurprobleem, het best nog wat kunnen wachten, en hun onderlinge prioriteit zal telkens moeten worden bepaald door de stand van de conjunctuur en door de ervaringsregel, dat het wijs is, binnen een niet te lang tijdsbestek enig evenwicht te bewaren tussen het lief en het leed dat de Overheid tussen de onderscheidene bevolkingsgroepen distribueert. In die sfeer valt ook het vraagstuk van de integratie van vennootschapsbelasting en inkomstenbelasting.

Op het internationale vlak zijn urgent een nieuw belastingverdrag met België en belastingverdragen met de Duitse Bondsrepubliek en met Luxemburg. Op wat langere termijn steekt echter boven alles uit het beginnen met de langdurige voorbereiding die nodig zal zijn om de omzetbelastingen, de overdrachtstaxen, de „taxe sur la valeur ajoutée”, op zodanige wijze tot eenheid te brengen, dat de omzetbelasting in het binnenland van de exporterende Europese landen, gecombineerd met de omzetbelasting aan de grens in de importerende Europese landen, niet tezamen de internationale concurrentieverhoudingen verstoren, noch aanleiding geven tot ingewikkelde regelingen om die verstoringen te voorkomen. Waarschijnlijk is de Franse vorm (de belasting op de toegevoegde waarde), gecombineerd met enige „Phasenpau-schalierung” in de geest van de nieuwe Nederlandse bijzondere regeling voor textielproducten, de meest aanbevelenswaardige oplossing, ook al staat het Ministerie van Financiën daar tot nog toe sceptisch tegenover.

Evenals tien jaar geleden is er werk genoeg aan de winkel, en het zal wel weer tien jaar duren voordat alles verricht is wat vandaag nodig wordt geacht. We hebben nu betere instrumenten dan tien jaar geleden. Voor het welslagen is nodig een zekere zin voor overleg, geloof, energie en geduld. Moge het ons daaraan niet ontbreken!

's-Gravenhage.

B. SCHENDSTOK.

WAAROM NIET NAAR

Arnhem?

meer dan
ooit
het hart
van
Gelderland

Uiteermate geschikt...

voor vestiging van industrie en bedrijf;
centrale ligging;
trefpunt van zakenlieden uit binnen- en buitenland;
uitstekende verbindingen voor personen- en vrachtovervoer;
gunstig gelegen industrie-terreinen beschikbaar.

Bovendien...

zeer goede hotel- en restaurantaccomodaties;
centrum van culturele activiteiten;
gewoon-, middelbaar-, technisch- en nijverheids-onderwijs;
middelpunt van prachtige omgeving, ook voor vakantie en recreatie;
veel gekozen congresstad.

Zomerseizoen 1955

bijzondere evenementen:
Juni/Aug. Internationale Beeldtentoonstelling in park Sonsbeek;
27/6-2/7 Internationale Filmweek (Holland-Festival);
15/6-15/8 „Eutopia” de „goede stad” Arnhem in Europese sfeer
(Hyde-park, Montmartre, etc.) licht, kleur en vertier.

ARNHEM KOMT OOK IN ROTTERDAM:

Van Juli tot September tentoonstelling van „Arnhem's herstel en wederopbouw” in het Bouwcentrum te Rotterdam

De gemeenten en het economisch leven

Men zou de vraag kunnen stellen, of in dit overzicht van Nederlands herstel en economische ontwikkeling in de jaren na de tweede wereldoorlog een speciale plaats behoort te worden ingeruimd voor een beschrijving van het aandeel daarin van de gemeenten. In welke mate de bemoeiing van de centrale overheid met het economisch leven daarop stimulerend en bevorderend heeft gewerkt — ongetwijfeld naast remmende invloeden —, zal de lezer uit menig ander artikel zijn gebleken. Vele van de problemen, waarvoor onze samenleving zich na de bevrijding geplaatst zag, konden slechts met regeling door of hulp van de centrale overheid worden opgelost. Met het einde van de oorlog en de bezetting was de schaarste aan consumptie- en productiegoederen allesbehalve verdwenen en openbaarde zich pas duidelijk hoezeer het economisch apparaat had geleden. Dus hebben wij na de oorlog een periode gekend, waarin de Rijksoverheid aanvankelijk strak, daarna geleidelijk de teugel vierend de distributie van consumptiegoederen, van productiegoederen en van arbeid en de besteding van beschikbare gelden in het binnenland en van deviezen in het buitenland heeft trachten te regelen met een samenstel van distributie-, prijs-, loon-, belasting-, investerings- en deviezenvoorschriften. Al is de druk daarvan met het ingetreden herstel verminderd, nog is dit dirigisme voor een belangrijk deel gehandhaafd. Doch slechts in beperkte mate is dit beleid thans nog gericht op het herstel van de door de oorlog geslagen wonden — de woningnood is van deze de meest schrijnende —, meer vertoont het de tendentie een blijvende factor te worden in ons economisch leven, als een noodzakelijk geacht element voor een economische ontwikkeling, die met de toeneming van de bevolking gelijke tred houdt en waarbij schommelingen in de conjunctuur worden voorkomen, althans hun omvang wordt beperkt.

De gemeenten waren en zijn aan de maatregelen van het dirigisme onderworpen juist zo als de andere componenten van onze maatschappij. In de bepaling van de hoogte der aan haar ambtenaren en werklieden te betalen salarissen en lonen, in de vaststelling van de tarieven van haar ondernemingen moesten zij zich gedragen naar de regelen, welke hiervoor door de centrale overheid werden gesteld. Haar investeringsbeleid — ik kom daarop hierna terug — werd onder een extra-contrôle van de centrale overheid gesteld.

De rechtstreekse hulp tot herstel van oorlogsschade is ook door de centrale overheid en niet door de gemeenten gegeven. Voor zover gemeenten zelf in haar apparatuur door het oorlogsgeweld waren getroffen, bood het Rijk haar volgens de regelen der in 1951 vastgestelde wet financiering wederopbouw publiekrechtelijke lichamen de helpende hand.

Hebben dan de gemeenten wel een aandeel gehad in het herstel en de economische ontwikkeling?

Naast de erkenning van de leiding der centrale overheid past op deze vraag een bevestigend antwoord. Ook de gemeenten hebben tot het herstel en de ontplooiing van onze economie bijgedragen. En dit op drieërlei wijze: door de betrouwbare vervulling van haar normale taak, door haar medewerking met de centrale overheid bij de uitvoering van herstelmaatregelen en in haar eigen arbeid tot bevordering van de economische ontwikkeling.

Vervulling van de normale taak.

Een van de grondelementen van onze staatsinrichting

is de uitvoering van een groot deel der overheidstaak door de gemeentebesturen, hetzij op het terrein der eigen gemeentelijke huishouding, dat der „autonomie”, hetzij als medewerking aan de uitvoering van door hoger gezag gestelde regelen, dus als het zgn. „zelfbestuur”. Met de toeneming van de bemoeiingen der centrale overheid verschuift de gemeentelijke werkzaamheid zich van de „autonomie” naar het „zelfbestuur”. In de bezettingsperiode en de afgelopen tien jaren is die verschuiving verder voortgeschreden. Als voorbeelden noem ik slechts de maatregelen der centrale overheid nopens politie en brandweer, de wet bescherming bevolking, de woonruimtetwet 1947 en de wederopbouwwet en vele ontwerpen van wet, die het arbeidsveld der gemeenten raken, zijn nog in behandeling of in voorbereiding. In juridisch opzicht heeft het onderscheid tussen „autonomie” en „zelfbestuur” echter in scherpte verloren (zie het arrest van de Hoge Raad van 16 Juni 1950, N.J. 1951, no 653) en een verdere vervaging van dit onderscheid ligt in de lijn der ontwikkeling. Bij de Rijksoverheid bestaat ongetwijfeld het streven om in ruime mate de uitvoering van haar wetten aan de lagere besturen over te laten. Daarvoor is vertrouwen nodig in de bereidheid en de bekwaamheid der lagere besturen hun oude en nieuwe taken op de juiste wijze te vervullen.

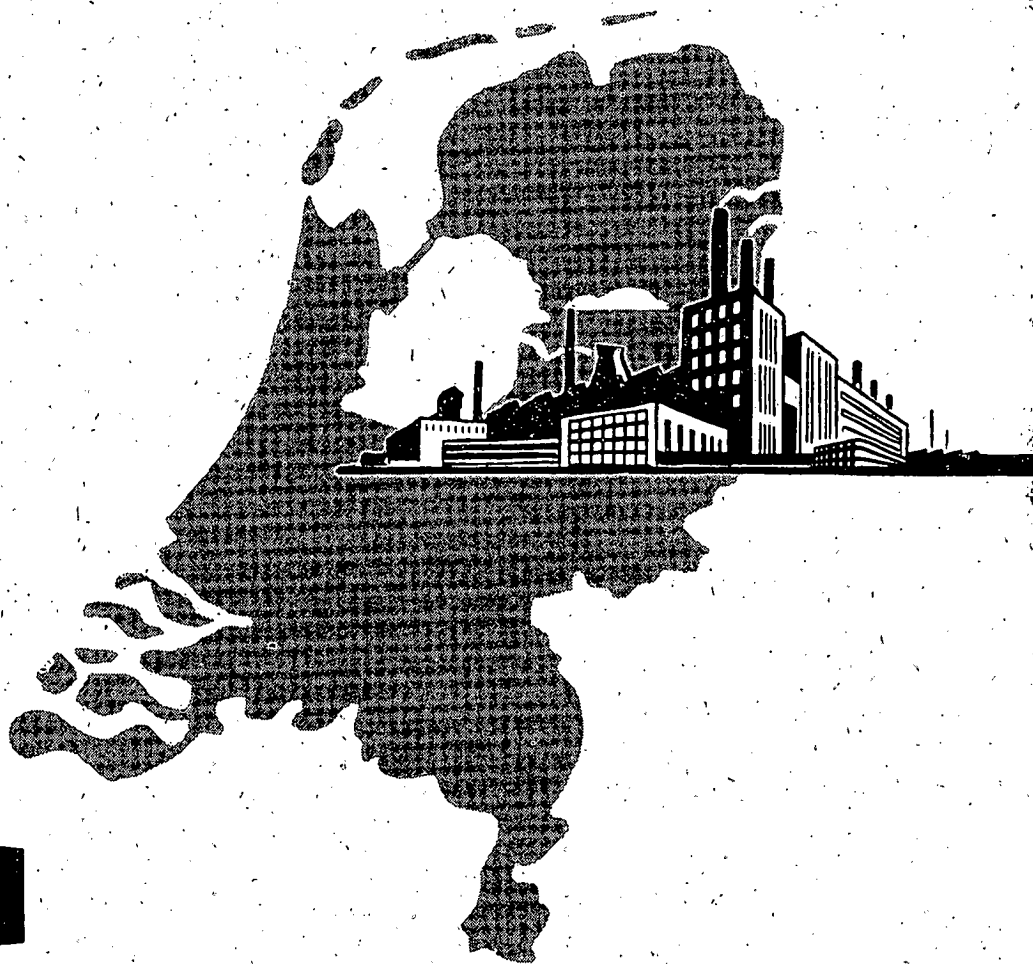
De gemeentebesturen hebben dat vertrouwen ook in de laatste tien jaren verdiend. Statistische gegevens kunnen dit slechts gebrekkig illustreren. Bedroegen de uitgaven van de gewone dienst in 1938 voor alle gemeenten tezamen rond f 800 mln, in de jaren na de oorlog belopen zij ruim f 1½ mrd. De stijging weerspiegelt de verandering in het prijsniveau. Het absolute bedrag geeft de betekenis weer van de regelmatige arbeid der gemeentebesturen voor het onderhoud van straten, bruggen, plantsoenen, voor onderwijs en cultuurzorg, voor sociale zorg en voor zovele andere taken meer, die in het belang van een geordende samenleving en van haar burgers door de gemeenten worden verricht. Dat alles behoort tot de degelijke grondslag van onze maatschappij, die ook voor het herstel en de verdere economische uitbouw het fundament vormde. Hier openbaren zich de voordelen van een ook in haar kleine eenheden eerlijk, ijverig en bekwaam bestuur, dat — nauwelijks geschokt door de ingreep van de bezetter — de moeilijke na-oorlogse arbeid met energie kon aanvatten.

Erkend moet worden, dat het rijksbestuur begrip heeft getoond voor de noodzaak, dat de gemeenten financieel tot de vervulling van haar taak in staat te stellen. In dit tijdschrift zijn meer dan eens de na de oorlog op voorstel van de Commissie-Oud ingediende wetsontwerpen tot tijdelijke regeling van de financiële verhouding tussen Rijk en gemeenten besproken. Ofschoon een definitieve regeling nog niet is getroffen en wellicht ook bij het meer wisselend geworden belastingbeleid der centrale overheid niet te verwezenlijken zou zijn, zo hebben de tot dusver gegeven „noodvoorzieningen” bewerkt, dat de gemeenten als geheel genomen over de middelen hebben beschikt, welke zij voor deze normale taak nodig hadden.

Medewerking bij herstelmaatregelen.

Terwijl de centrale overheid de bestuursarbeid verbonden aan het herstel van oorlogsschade voornamelijk zelf met haar eigen deels oud, deels nieuw apparaat heeft verricht, is in de sector van de woningbouw in belangrijke mate de hulp ingeroepen van de

*Gunstige
perspectieven
voor
industrie-vestiging*

ENSCHEDÉ

- Uitstekende bouwterreinen aan de industriehavens van het Twentekanaal; met eigen waterfront, weg- en spooransluiting. Ook terreinen zonder waterfront beschikbaar. Te bereiken voor schepen tot 1300 ton. Overslagbedrijf, laad- en loskaden aanwezig, alsmede energieaansluiting.
- Frequente verbindingen zowel ten opzichte van Nederland (Zeehavens en mijngebied) als van Duitsland (Münster). Vliegveld TWENTE in onmiddellijke nabijheid.
- Streekcentrum met reserve aan arbeidskrachten. Bevolking geheel ingesteld op industriearbeid.
- Goed geoutilleerde scholen voor lager, middelbaar, V.H.M.O. en vaktechnisch onderwijs, (Hogere Textielschool, Textielvakschool, M.T.S., Academie voor Kunst en Industrie enz.).
- Voor hoger en lager personeel aantrekkelijke woonplaats, prachtig natuurschoon, bloeiend cultureel leven, en voornamelijk winkelcentrum.

De gemeente is in principe bereid om de vestiging van industriële bedrijven te stimuleren door de bouw van bedrijfsruimte.

ENSCHEDÉ

KOOP - ERFPACHT - HUUR

centrum van industriële activiteit

INLICHTINGEN: GEM.\GRONDBEDRIJF — STADHUIS — ENSCHEDÉ

gemeentebesturen. Voor de uitvoering van wederopbouwplannen is aan de gemeentebesturen een taak toebedeeld in de Wet op de materiële oorlogsschaden en de Wederopbouwwet, die beide in 1950 tot stand kwamen en vroegere noodregelingen van 1945 vervangen. Toewijzing van gronden aan eigenaren, wier percelen met het oog op een rationeel herstel onteigend waren, uitbetaling van schadevergoeding wegens herstel van woningen, vaststelling van wederopbouwplannen en het nemen van maatregelen tot uitvoering daarvan, dat alles is tot de taak van vele gemeenten gaan behoren.

Aan tal van gemeenten is ook een plaats toebedeeld in de uitvoering van het van rijkswege vastgestelde bouwprogramma. De verdeling van het bouwvolume geschiedt landelijk of provinciaal en de gemeentebesturen konden slechts trachten de hogere autoriteiten te bewegen het aan hun gebied toegewezen contingent te vergroten. Maar het geven van de speciale goedkeuring, welke de Wederopbouwwet voor het uitvoeren van bouwwerken vereist, is in vrij grote mate krachtens die wet aan de gemeentebesturen gedelegeerd.

Voor de prijsbeheersing ten aanzien van onroerend goed werd aan gemeentelijke diensten de functie van prijsbureau opgedragen. De verdeling van de beschikbare woonruimte is binnen de door of krachtens de Woonruimtetwet getrokken grenzen grotendeels aan de gemeentebesturen overgelaten.

Met al deze bepalingen zou de woningbouw niet op gang zijn gekomen, indien de gemeentelijke overheid niet had gezorgd voor het bouwrijp maken van terreinen en zelf of met behulp van woningbouwverenigingen de volkswoningbouw opnieuw ter hand had genomen. Met financiële steun is de Rijksoverheid niet achtergebleven, doch de daadwerkelijke uitvoering heeft voornamelijk op de schouders van de gemeenten gerust. Dat hierbij ook wel eens de financiële voorzichtigheid uit het oog is verloren, waaraan bij het moeilijke prijzen- en hurenbeleid der Rijksoverheid toch al zware eisen werden gesteld, heeft de ervaring met een ter bevordering van de zgn. systeembouw opgerichte gemeentelijke vennootschap in één onzer steden geleerd. Het beeld van de grote activiteit der gemeentebesturen op het terrein van de woningbouw vermag die ervaring echter niet te verstoren.

Medewerking aan het rijksherstelbeleid, doch geen slaafse medewerking, aldus is de houding der gemeentebesturen te karakteriseren. Dikwijls genoeg hebben zij geopponeerd tegen belemmeringen, die door de centrale overheid aan hun dadendrang in de weg werden gelegd. Ik noemde reeds de verdeling van het bouwvolume, daaraan voegen zich de enkele malen uitgevaardigde bouwstoppen en de vooral voor kleine gemeenten drukkende bemoeiing van de rijksorganen met alles wat met het bouwen en de bouwfinanciering samenhangt. De gemeentebesturen hebben tegen de in de na-oorlogse omstandigheden in beginsel noodzakelijke, doch in haar uitvoering benauwde centralisatie een harde, doeknekkige vastberadenheid moeten vertonen om toch haar herstelprogramma zoveel mogelijk te verwezenlijken.

Bevordering van de economische ontwikkeling.

Bij het herstel en de uitbouw van haar vaste outillage hebben de gemeenten de belemmeringen ondervonden van een gedurende een aantal jaren krappe kapitaalmarkt. Aanvankelijk heeft de Regering het voornemen gekoesterd wettelijk voor te schrijven, dat de provinciale besturen bij hun toezicht op besluiten van gemeentebesturen tot het doen van kapitaalsuitgaven het advies zouden

moeten inwinnen van een speciaal in te stellen investeringscommissie. Een wettelijke regeling is bij de vele hiertegen gevoerde oppositie achterwege gebleven, maar de investeringscommissie is er als gevolg van overleg tussen de Rijksoverheid en de lagere besturen toch gekomen. Die commissie, waarin naast het Rijk en De Nederlandse Bank ook de provinciale en gemeentebesturen waren vertegenwoordigd, adviseerde omtrent de toelaatbaarheid, gezien de algemene financieel-economische omstandigheden, van plannen der lagere lichamen tot investering, die meer dan f 100.000 zouden vorderen, en omtrent de aanschaffing door die lichamen van goederen van buitenlandse herkomst. Op volle kracht heeft de commissie slechts kort gewerkt, nl. van medio 1951 tot eind 1952.

De verruiming van de kapitaalmarkt maakte toen dit rantsoeneringsbeleid niet meer nodig. De commissie heeft ongetwijfeld goed werk gedaan en het feit, dat haar arbeid in overleg tussen de besturen der centrale en lagere overheid is verricht, is illustratief voor de wens der lagere besturen het financieel-economische beleid der centrale overheid niet te doorkruisen.

Dat ondanks de tijdelijke rantsoenering en het blijvende toezicht van Gedeputeerde Staten de kapitaalsuitgaven der gemeenten in de jaren na de oorlog aanzienlijk zijn geweest, is na de stilstand tijdens de bezetting niet te verwonderen. Terwijl het totaal der vaste en vlottende schulden der gemeenten van einde 1938 tot einde 1944 slechts steeg met ruim f 100 mln, verdubbelde dit totaal in de jaren 1945 en volgende. Tegenover een totaal per ultimo 1944 van rond f 2.900 mln staat een totaal van ruim f 5.900 mln per ultimo 1952. En die stijging heeft zich sindsdien nog voortgezet. De toename is voor het grootste deel veroorzaakt door de kapitaalsuitgaven der gemeenten op het gebied der volkshuisvesting.

Industrialisatie.

Tot de verdere industrialisatie van Nederland, één der belangrijkste factoren in de na-oorlogse economische ontwikkeling, hebben de gemeenten ook hun deel bijgedragen. De druk der toegenomen en nog toenemende bevolking doet zich natuurlijk evenzeer in de gemeenten als in nationaal verband gevoelen. Taak van de gemeenten was het vooral de algemene voorwaarden te scheppen, waardoor vestiging van industrie mogelijk werd. Het gereedmaken van industrieterreinen, het leggen van goede verbindingswegen, het zorgen voor de electriciteitsvoorziening van die terreinen (waar die voorziening nog gemeentelijk is) en dergelijke maatregelen, die heel wat moeite en kosten veroorzaken, zijn daarvan de meest voor de hand liggende. Daarnaast komt de voorziening van de industriële bevolking met woningen, het stichten van scholen en het scheppen van een zo aangenaam mogelijk „klimaat” voor de arbeiders en de staf der fabrieken.

De gemeenten zijn bij dit alles waarlijk niet in gebreke gebleven. Ongetwijfeld zijn zij daarbij wel eens ingegaan tegen de door de centrale overheid beraamde industrieverspreiding. De op zich zelf nuttige en nodige activiteit der gemeentebesturen op het terrein der industrialisatie is soms tot een concurrentie uitgegroeid, waartegen de Rijksoverheid terecht bezwaar moest maken. Getolereerd is nog wel de stichting door gemeenten van industriehallen, die vooral voor vele kleine en middelgrote industrieën het moeilijke probleem van een nieuwe vestiging hebben verlicht. Vanwege het Rijk is medio 1953 een regeling vastgesteld, volgens welke onder bepaalde om-

standigheden een premie van 25 pCt van de bouwkosten van nieuwe bedrijfsruimte kan worden verleend. Sindsdien heeft de Regering zich in het algemeen uitgesproken tegen het verlenen door de gemeenten van subsidies of van kapitaal voor de bouw van fabrieksgebouwen en met name tegen het toegeven aan concurrentie-overwegingen bij de bevordering van industriële vestigingen.

Het algemene oordeel over wat de gemeenten ten behoeve van de industrialisatie hebben gepresteerd, moet gunstig zijn: zonder haar activiteit zou niet voor zovelen nieuwe arbeidsmogelijkheid zijn geschapen.

De gemeenten als ondernemer.

De toeneming van gemeentelijke woningbouw en van exploitatie van gemeentelijke industrieterreinen beduidt een toeneming op deze gebieden van het gemeentelijk ondernemerschap. Maar op het gebied der openbare nutsbedrijven is de betekenis van de gemeente in de afgelopen jaren verminderd en in de naaste toekomst is een doorgaan van deze vermindering te verwachten.

Het duidelijkst tekent zich dit af bij de gasvoorziening. De reeds eerder ingezette concentratie van de gasproductie is bevorderd door de stijging van de kosten, benodigd om het in de oorlogsjaren verwaarloosde productie-apparaat weer op peil te brengen. Daarnaast zijn als nieuwe factoren gekomen het vinden van aardgas, de beschikbaarheid van afvalgassen der olieraffinaderijen en de nieuwe mogelijkheden, welke een meer geconcentreerde gasproductie geeft voor het benutten van producten voor de chemische industrie. Dit alles laat de ontwikkeling tenderen in de richting van een steeds verder gaande concentratie der gasproductie, waarbij de invloed van de centrale overheid toeneemt en die van de gemeentebesturen vermindert.

Ook bij de electriciteitsvoorziening, waar naast een aantal grote en middelgrote gemeenten de productie in handen is van provinciale bedrijven, laten zich meer en meer centraliserende invloeden gelden. De noodzakelijkheid de in het land bestaande apparatuur zo economisch mogelijk te gebruiken en kostbare investeringen zoveel mogelijk te vermijden, hebben tot een intensiever gebruik van de koppelmogelijkheden geleid, waar-

door de afzonderlijke gemeenten in haar bedrijfspolitiek minder zelfstandig zijn geworden.

Bij de drinkwatervoorziening dwingt de noodzaak van een zuinig beheer van de waterwinningsmogelijkheden tot concentratie en sterkere inmenging van de provinciale en centrale overheden.

Geleidelijk zullen deze tendenties zich ook in de wetgeving gaan aftekenen. In de afgelopen jaren heeft de centrale overheid zich nog veelal bediend van noodmaatregelen en het verscherpte investeringstoezicht.

Het is naar mijn mening nog te vroeg een oordeel te geven omtrent de invloed, welke op het gemeentelijk ondernemerschap van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie te verwachten is. Beduchtheid daarvoor is ten tijde van de totstandkoming der wet op de bedrijfsorganisatie wel in gemeentelijke kring gebleken.

Samenwerking.

Tegen alle factoren, die in de richting van centralisatie en concentratie dringen, zijn de mogelijkheden voor de gemeenten in 1950 verruimd door de Wet gemeenschappelijke regelingen. In de grotere en betere mogelijkheden tot samenwerking, waarbij thans ook op publiekrechtelijke basis samenwerking met andere openbare en privaatrechtelijke lichamen is toegelaten, kunnen de gemeenten een deel van de eigen activiteit behouden of terugwinnen, welke zonder deze door de gewijzigde technische en economische omstandigheden geheel tot de taak der hogere besturen zou moeten gaan behoren. Het besef voor deze mogelijkheden is bij de gemeentebesturen levendig: industrieschappen, lichamen voor gezondheidszorg, samenwerking op het terrein van de openbare nutsbedrijven en van technische diensten tonen dit aan.

De gemeentebesturen hebben — zo moet naar mijn mening de slotsom van dit beknopte overzicht luiden — in de jaren na de oorlog met energie en aanpassingstalent hun deel geleverd in het herstel en de economische ontwikkeling van Nederland. Ook in de toekomst zullen zij een waardevolle factor voor het behoud en de toeneming der nationale welvaart blijven vormen.

¹s-Gravenhage.

D. SIMONS.

Van het voor U liggende nummer verschijnt ook een editie in het Engels. Wilt U van deze aflevering, die zo'n duidelijk beeld geeft van de economische opbloei van Nederland sinds 1945, exemplaren aan Uw buitenlandse relaties zenden, bestel deze dan nog heden bij:

ADMINISTRATIE VAN
„ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN”

PIETER DE HOOGH WEG 120, ROTTERDAM-W., TEL. 38040

PRIJS F 2.— PER EXEMPLAAR

Welvaartsontwikkeling in Suriname en de Nederlandse Antillen

Suriname en de Nederlandse Antillen vertonen in sociaal opzicht stellig overeenkomst. De economische opbouw van de twee landen loopt echter sterk uiteen en hun ontwikkeling heeft na de oorlog geheel verschillende wegen gevolgd.

Suriname is tot het begin der 20ste eeuw een plantagekolonie geweest. Maar reeds in de eerste helft der 19e eeuw deed zich een reeks factoren gelden, die tot het verval van het plantagewezen heeft geleid.

In de 20ste eeuw is dit verval verder voortgeschreden. In het eens zo bloeiende plantageland Suriname zijn slechts 31 plantages blijven bestaan, waarvan slechts één, Mariëburg, als een bedrijf van enige omvang kan worden aangemerkt. De opbrengst van deze plantages vormt slechts 4 pCt van de netto-productiewaarde van het land.

Naast deze lijn van verval heeft zich na 1900 een opgaande lijn afgetekend, die eerst aarzelend naar boven loopt en dan sneller omhoog schiet. Er heeft zich sedert die tijd een levenskrachtige groep van klein-landbouwers ontwikkeld. De immigranten uit India en Java, die de slavenarbeiders op de plantages kwamen vervangen, vestigden zich later zelfstandig op kleine boerenbedrijven, waarop zij voornamelijk rijst en tuinbouwproducten cultiveerden. Dit leidde tot importvervanging van het volksvoedsel, rijst, en gaandeweg tot export van dit product. De klein-landbouw levert als aandeel ca 15 pCt van de totale netto-productiewaarde van het land.

De opgaande lijn wordt evenwel het sterkst door de ontwikkeling van het bauxietbedrijf beïnvloed. Hoewel Suriname overwegend agrarisch is, doordat buiten de hoofdstad het grootste gedeelte van de beroepsbevolking (84 pCt) in de landbouw werkzaam is, steunt de welvaart van het land op de winning van een mineraal. Bauxiet vormt 80 pCt van de export, het draagt voor 30 pCt tot het nationaal inkomen bij en voor 50 pCt tot de overheidsfinanciën.

Naast de bauxietwinning speelt alleen de houtindustrie nog een rol van betekenis. De firma Bruynzeel heeft een modern bedrijf bij Paramaribo gesticht dat triplex voor de export vervaardigt. De waarde van de triplex-export bedraagt 70 pCt van de totale export van bosbouwproducten.

Zolang de opgaande lijn zich niet sterker begon af te tekenen heeft de geringe welvaart van het land een tekort op de — zoveel als enigszins mogelijk besnoeide — landsbegroting ten gevolge gehad, dat door Nederland werd gedekt. Toen in de tweede wereldoorlog de vraag naar bauxiet steeg, trad in 1942 ten gevolge van de verhoogde inkomsten uit de bauxietexport voor het eerst sedert meer dan een eeuw een situatie op waarbij de begroting gedurende een aantal jaren sluitend was en waarin zelfs regelmatig overschotten voorkwamen.

Deze overschotten waren echter niet voldoende groot om een krachtige welvaartspolitiek te bevorderen. In het verleden heeft het aan studies en rapporten over de sociaal-economische ontwikkeling van Suriname niet ontbroken. Van enige krachtige pogingen van de koloniale Overheid om de opbouw van het land ter hand te nemen werd vóór de oorlog echter nimmer iets bespeurd.

Toen het na 1945 duidelijk werd dat de nationalistische aspiraties van Suriname een grotere staatkundige vrijheid van het land ten gevolge zouden hebben, deed zich ook de noodzaak voor een betere economische basis voor deze politieke zelfstandigheid te scheppen.

In 1947 werd door de Nederlandse Regering het Wel-

vaartsfonds Suriname ingesteld, waarvoor de Gouverneur van Suriname als beheerder werd aangewezen. Het fonds zou gedurende vijf jaren over Nf 8 mln per jaar beschikken om een algemeen welvaartsplan te ontwerpen en reeds dadelijk een aantal projecten uit te voeren welke niet ten laste van de Surinaamse begroting konden worden gebracht. Door de Gouverneur en zijn adviseurs werd daarvoor een werkplan opgesteld.

In 1952 is de periode gedurende welke het fonds werkzaam zou zijn tot een einde gekomen; het bevindt zich sedertdien in een overgangsfase tot algehele liquidatie.

Het bleek noodzakelijk het oorspronkelijke werkplan verschillende malen te wijzigen, niet alleen omdat de inzichten omtrent verschillende objecten zich wijzigden, maar ook omdat ten gevolge van de devaluatie van de Nederlandse gulden, het fonds in Suriname over een geringer bedrag kon beschikken dan aanvankelijk in de bedoeling had gelegen.

Toch heeft het fonds veel belangrijks tot stand gebracht. Ter uitbreiding van de klein-landbouw werden in het district Nickerie twee bevolkingspolders aangelegd, de Nanni- en de Groot-Henarpolder; in Coronie is thans nog een derde polder in uitvoering. Het fonds financierde de experimentele projecten Lelydorp en Slootwijk. Op het Lelydorp-plan worden de mogelijkheden onderzocht van de middenstandslandbouw op de oude kustvlakte. Er zijn thans 25 kavels uitgegeven aan boeren, die onder een centrale leiding staan. De bedrijven zijn gemengd. Er wordt met kortgroeiende gewassen en overjarige cultures als cacao, citrus, oliepalm en cocos, geëxperimenteerd, terwijl men zich ook op de veeteelt toelgt.

Op Slootwijk zijn experimenten aan de gang die beogen na te gaan op welke wijze de verlaten plantagegronden weder in exploitatie kunnen worden genomen, waarbij speciaal de mogelijkheden van mechanisatie worden onderzocht. In de Prins Bernhardpolder in Nickerie wordt dit laatste in het bijzonder voor de rijstcultuur in het algemeen nagegaan.

De visserij werd bevorderd door het stichten van een proefbedrijf voor de brakwatervisserij in het moerasgebied aan de Matappica; er werden tevens proeven genomen teneinde de rivier- en kustvisserij te verbeteren.

Aan de Scheepvaart Maatschappij Suriname, een N.V., waarvan alle aandelen aan het Land toebehoren, werd een lening verstrekt om de scheepvaart op de rivieren en in het Caraïbische zeegebied te bevorderen.

Voor mijnbouwkundig en bosbouwkundig onderzoek werden credieten verstrekt. Een belangrijke bijdrage tot de welvaartsplanning is de luchtkartering van de Noordelijke helft van Suriname; de mogelijkheid is aanwezig dat ook de kartering van de Zuidelijke helft ten laste van het fonds tot stand zal worden gebracht. Als activiteit in de sociale sector zal hier de steun bij de oprichting van een volkscredietbank vermeld en het onderzoek ten behoeve van de drinkwatervoorziening in de districten.

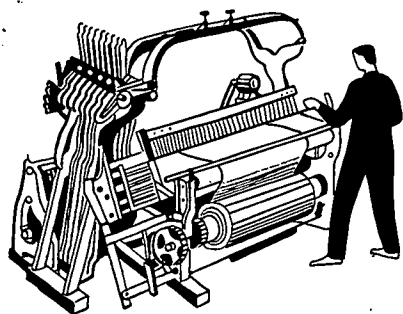
Het Welvaartsfonds was niet het enige middel dat door de Nederlandse Regering werd aangewend om Suriname tot ontwikkeling te brengen. Door de Nederlandse en Surinaamse Regeringen werd na de oorlog ook de Stichting van de Ontwikkeling van de Machinale Landbouw in Suriname opgericht. Het doel hiervan was door middel van vol-mechanische groot-middenstandsbedrijven de agrarische productie in Suriname in snel tempo te verhogen, de deviezenpositie van het

Tilburg

Het machtige industrie-centrum in Centraal-Brabant biedt U vakbekwame arbeiders, die van geslacht op geslacht aan industriële arbeid gewend zijn, liefde hebben voor hun werk en trouw zijn aan hun bedrijf.

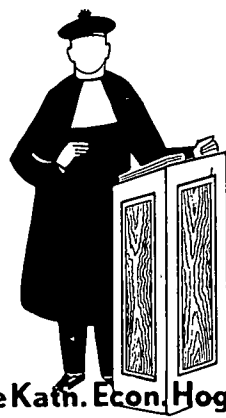
Schoen- en Lederindustrie

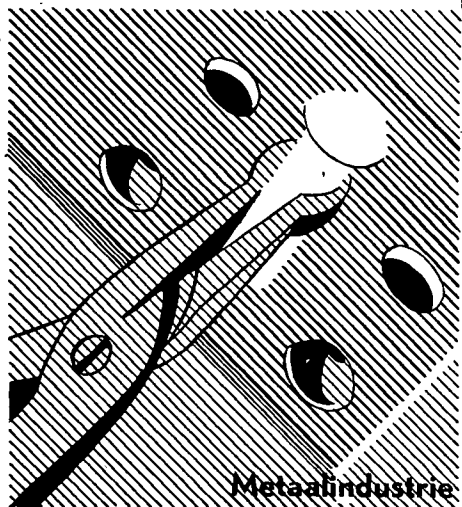
Textielindustrie

Gelegen in het centrum der Beneluxlanden

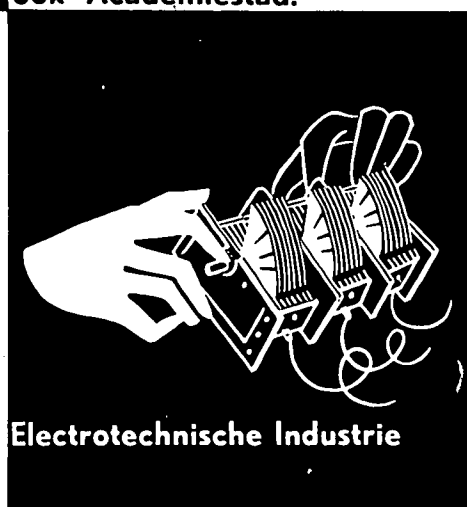
Door de Kath. Econ. Hogeschool is Tilburg behalve werkstad ook Academiestad.

Metaalindustrie

Houtverwerkende Industrie

Electrotechnische Industrie

land te verbeteren, de voedselvoorziening binnen het Koninkrijk te versterken en voor een aantal Nederlandse boeren overzee nieuwe bestaansmogelijkheden te scheppen.

Door de Stichting werd een plan, het zgn. Wageningenplan opgesteld, volgens hetwelk een drietal polders van ca 5.000 ha aan de Nickerie-rivier zullen worden aangelegd en in cultuur gebracht. Deze polders zullen verdeeld worden in boerderijen van 72 ha netto. Op deze bedrijven zullen Nederlandse boeren eerst als pachters en later als eigenaren gemechaniseerde rijstbouw bedrijven. Het Welvaartsfonds verschaftte het beginkapitaal voor dit plan; het verder daarvoor benodigde geld wordt door de Stichting op de Nederlandse geldmarkt onder garantie van de Nederlandse Regering geleend.

De eerste polder is thans reeds gereed en er zijn reeds 7 boerderijen in bedrijf gekomen. De resultaten in deze eerste polder zullen beslissen op welke schaal het plan ten slotte tot uitvoering zal worden gebracht.

Een der programmapunten van het Welvaartsfonds Suriname was, gelijk vermeld, het opstellen van een algemeen welvaartsplan. Dit punt werd serieus aan de orde gesteld toen het omstreeks 1951 duidelijk werd, dat Suriname nog verder belangrijke hulp uit het buitenland behoefde. Een verstreking van deze hulp zou alleen op basis van een alomvattend welvaartsplan mogelijk zijn.

De planvorming werd eerst aan een Coördinatiecollege opgedragen, dat reeds spoedig plaats maakte voor het Planbureau Suriname, dat tot 1953 door het Welvaartsfonds en daarna door de Surinaamse Overheid werd gesubsidieerd.

In 1952 werd door het Planbureau een uitgewerkt tienjarenplan aan de Landsregering van Suriname voorgelegd. Om het plan uit te voeren was echter financiële hulp van Nederland nodig. Het kwam zowel de Nederlandse als de Surinaamse Regering wenselijk voor eerst de politieke zaken te regelen, alvorens het plan en zijn financiering aan de orde te stellen.

Onmiddellijk na de aanvaarding van het Statuut van het Nieuwe Koninkrijk werd door de Staten van Suriname het Tienjarenplan — dat in 1953 aan een revisie was onderworpen — goedgekeurd en door de Surinaamse Regering aan Nederland voorgelegd.

Op de basis van dit Tienjarenplan werd door de Nederlandse en de Surinaamse Regering een overeenkomst gesloten, waarbij Nederland op genereuze wijze de verplichting op zich nam om $\frac{2}{3}$ van de Sf 128 mln, welke voor de uitvoering van het Plan nodig zullen zijn, naast de Surinaamse bijdrage van $\frac{1}{3}$ ter beschikking te stellen. Van de Nederlandse bijdrage zal de helft à fonds perdu en de helft als lening worden gegeven.

Een Nederlandse Missie zal tot taak krijgen in Suriname de planontwikkeling te steunen en te volgen en de Nederlandse Regering te adviseren bij het beschikbaarstellen der credieten.

Het Tienjarenplan werd opgesteld na een uitvoerige sociale en economische analyse van de Surinaamse maatschappij. Deze analyse bracht op economisch terrein een aantal structurele gebreken aan het licht. Ik noem er enkele. De jaarlijkse bevolkingsaanwas en de groei van het nationale inkomen en de besparingen voor verdere investering zijn niet met elkaar in evenwicht; er is een grote sociale achterstand in te halen; de economie heeft een eenzijdig karakter omdat zij bijna geheel op de bauxiet steunt, waardoor het land in economisch opzicht bijzonder kwetsbaar is.

Het Tienjarenplan heeft zich nu ten doel gesteld deze gebreken te verhelpen. Het tracht voor het land economische zelfstandigheid te bereiken en het vrijwel onafhankelijk van buitenlandse hulpverlening te maken. Hiervoor is een snellere stijging van het reële inkomen per hoofd vereist, waardoor de binnenlandse besparingen een voldoende omvang kunnen verkrijgen. Verder wordt naar een verbreding van de economische basis van het land gestreefd en wordt getracht de sociale achterstand in te halen.

Het Plan draagt het karakter van een programma van overheidsinvesteringen ten behoeve van de opvoering van het productievermogen van het land.

Het grootste gedeelte van het ter beschikking staande kapitaal zal voor de ontwikkeling van de klein-landbouw (29,3 mln) en het verkeer (36,8 mln) worden benut. Ook voor de mijnbouw, de bosbouw en voor de sociale sector zijn uitgebreide projecten ontworpen.

Los van het Tienjarenplan is verder nog een project in studie, het zgn. Brokopondoproject, dat beoogt door bouw van een stuwdam in de Surinamerivier, elektrische stroom te verkrijgen voor de aluminiumfabricage in Suriname. Dit is een ambitieus project waarmede vele miljoenen gemoeid zullen zijn.

Het ligt in de bedoeling het Tienjarenplan in 1955 in werking te stellen. De voorbereidingen hiertoe zijn in volle gang. Voor het eerst in de geschiedenis staat Suriname voor een periode, waarin het niet alleen over een plan voor zijn ontwikkeling beschikt maar ook over de middelen om het uit te voeren.

* * *

De economische ontwikkeling van de Nederlandse Antillen vertoont geheel andere aspecten. De Benedenwindse eilanden zijn altijd voornamelijk handels- en krijgssteunpunten geweest. Op de Bovenwindse eilanden werd plantagelandbouw bedreven, die evenals in Suriname in verval is geraakt.

De Antillen hebben, nadat zij in sommige perioden van haar historie welvaart hebben gekend, een armoedig bestaan geleid tot het moment dat de olie-industrie zich op de twee grootste eilanden, Curaçao en Aruba heeft gevestigd. Van 1925 af hebben de Antillen geen directe economische zorgen meer gekend. De grootste zorg, welke men heeft, is de zorg voor een toekomst, waarin het misschien niet langer mogelijk zal zijn de olie, die uit Venezuela moet worden aangevoerd, buiten dit land te raffineren.

Maar dit moment lijkt soms ver en soms nabij. Aangezien echter in tegenstelling tot Suriname de noodzaak niet onmiddellijk aanwezig lijkt om tot welvaartsbevordering over te gaan is de planmatige ontwikkeling op de Antillen minder daadkrachtig ter hand genomen.

Dit betekent evenwel niet, dat er geen pogingen zijn aangewend om met het oog op de kwetsbare positie van de Antillen, die nog meer dan Suriname voor hun welvaart vrijwel geheel op één bestaansbron zijn aangewezen, tot een bestudering van de welvaartsmogelijkheden te komen. Op de Antillen werd een Welvaartsplanbureau opgericht, dat o.a. in 1946 de hoogleraren Dresden en Goudriaan uitnodigde om een rapport over de welvaartsbevordering op te stellen. Ook werd in 1953 een ontwikkelingsrapport voor de Bovenwinden opgesteld.

Intussen is dit bureau, evenals het Voorlichtingsinstituut te Amsterdam, dat hiermede samenwerkte, echter opgeheven en is er nog geen begin met systema-

tische pogingen tot welvaartsbevordering gemaakt. Wel is er een plan in studie genomen om industrie naar deze eilanden te trekken.

Over het algemeen kan echter worden opgemerkt, dat ook voor de Antillen de tijd lijkt aangebroken om

na het beëindigen van een fase, die overwegend onder het primaat van de politiek stond, zich planmatig te bezinnen op mogelijkheden ter verbreding van hun economische basis en verzekering van hun welvaart.

's Gravenhage.

Prof. Dr R. A. J. VAN LIER.

Internationaal handels- en betalingsverkeer

1945-1950

1950-1955

Nederland is altijd een land geweest, welks economie voor een groot gedeelte heeft gesteund op de internationale handel. Na de tweede wereldoorlog is deze afhankelijkheid van het internationale verkeer nog versterkt. In de eerste plaats was het noodzakelijke herstel slechts mogelijk door enorme extra-invoeren uit het buitenland. Deze konden echter voor een groot gedeelte slechts gefinancierd worden door afstoting van buitenlandse beleggingen. Het gevolg hiervan was, dat de zgn. onzichtbare inkomsten uit dividenden en interessen op buitenlands kapitaalbezit een sterke vermindering ondergingen, waardoor, ook na het herstel, een tot het nationale inkomen procentueel gelijke invoer slechts kon worden verkregen door een meer dan proportionele vergroting van de uitvoer. Aangezien een vergroting van de uitvoer op haar beurt slechts mogelijk is door een — zij het geringere — stijging van de invoer, leidde een en ander noodzakelijkerwijze tot een duurzame, meer dan proportionele toeneming van de betekenis van het internationale verkeer in beide richtingen voor de Nederlandse volkshuishouding.

Ook de leningen, die Nederland in de jaren van herstel verplicht was in het buitenland te sluiten teneinde de voor dit herstel benodigde goederen te kunnen importeren, hadden hetzelfde effect: een noodzakelijke vergroting van de uitvoer teneinde de rente en de aflossingen op deze leningen te voldoen en een daaruit weer resulterende stijging van de invoer. Ten slotte bracht ook de sterke bevolkingsvermeerdering de noodzaak met zich van een intensivering van het internationale verkeer.

De volumencijfers van de uitvoer waren in 1954 dan ook meer dan 120 pCt groter dan vóór de oorlog, terwijl de stijging van het volumencijfer van de invoer in dezelfde periode 67 pCt bedroeg, of circa 3-maal zoveel als de toeneming van het nationale inkomen in die periode. De gemiddelde invoerquote bedroeg in 1954 circa 50 pCt, wanneer men de zgn. *onzichtbare* invoeren mede in de berekening betreft niet minder dan 54 pCt, cijfers die het hoogste zijn van alle Westerse landen. De *marginale* invoerquote bedroeg, volgens de berekeningen van het Centraal Planbureau, in 1954 zelfs 57 pCt, hetgeen wil zeggen, dat iedere *verdere* stijging van de productie slechts kan worden verkregen met behulp van een vermeerdering van de invoer van 57 pCt van laatstbedoeld bedrag. Van de totale omzetten van de Nederlandse industrie vindt 26 pCt zijn afzet in het buitenland, een cijfer dat in 1950 nog slechts 22 pCt bedroeg. Het is duidelijk, dat Nederland bij een dergelijke situatie op den duur meer dan enig ander land is gebaat bij een vrij internationaal handels- en betalingsverkeer.

Niettemin zag Nederland zich in de eerste jaren na de tweede wereldoorlog gedwongen tot sterke kwantitatieve beperkingen van zijn invoer en tot een rigoureuze controle van zijn internationaal betalingsverkeer. De omstandigheid dat het nationale productie-apparaat door de gevolgen van de bezetting en de oorlog volledig was ver-

stoord, maakte dat Nederland zijn sterk gezwollen invoer onmogelijk met zijn uitvoer kon betalen en zelfs het hieruit voortvloeiende tekort op de betalingsbalans niet kon dekken door de reeds gememoreerde min of meer gedwongen verkoop van buitenlandse saldi en effecten.

Doordat daarenboven de valuta's van de meeste andere Europese landen niet vrij convertibel waren, kon Nederland er niet mee volstaan zijn handels- en betalingsverkeer met het buitenland in het algemeen te beperken doch was het gedwongen met zijn verschillende partners afzonderlijk zoveel mogelijk tot een evenwicht in het betalingsverkeer te komen. Wat voor Nederland gold, gold in het algemeen gesproken ook voor de andere Europese landen en zo moest het bilaterale handelsverkeer telkens worden beperkt tot de kleinste van de wederzijdse leveringsmogelijkheden. Slechts voor zover de landen, die in deze bilaterale verhoudingen in staat waren een surplus aan goederen te leveren, bereid bleken deze op crediet te leveren, of de debiteurlanden er toe konden besluiten een gedeelte van hun toch al schaarse goud- en dollarreserves in te zetten in het Europese verkeer, konden deze bilaterale evenwichten worden doorbroken. Zo ontstond een netwerk van bilaterale accoorden, waarbij enerzijds werd overeengekomen de wederzijdse in- en uitvoervergunningen zodanig te regelen, dat daaruit ten naaste bij een evenwicht in het betalingsverkeer kon worden verwacht en waarbij anderzijds betalingsovereenkomsten werden gesloten, die een zekere wederzijdse credietverlening voor het opvangen van de afwijkingen, voortvloeiende uit seizoenschommelingen, betalingsgewoonten e.d. mogelijk maakten.

Slechts tegenover landen, die tot een meer langdurige credietverlening in staat en bereid waren, kon Nederland zich een meer dan seizoenmatig tekort op zijn betalingsbalans veroorloven. België dient daarbij — als Benelux-partner — in de eerste plaats te worden genoemd. Daarnaast konden enige beperkte credieten worden verkregen in Zwitserland en Zweden.

Buiten Europa waren uiteraard de Verenigde Staten de grote credietbron. Ook de aldaar verkregen leningen, voornamelijk van de Eximbank en de Internationale Bank voor Herstel en Ontwikkeling (welke laatste instelling weliswaar een internationaal karakter draagt, maar waarin toch de Amerikaanse deelneming van doorslaggevende betekenis is) bleken bij lange na niet voldoende om de meest noodzakelijke invoer te kunnen financieren. In 1947 zou het proces van wederopbouw ongetwijfeld zijn vastgelopen, wanneer niet juist op tijd de Marshall-hulp was gekomen.

Nederland ontving op grond van de Economic Cooperation Act van 1948 en de Mutual Security Act van 1951/1952 in totaal niet minder dan \$ 820,6 mln aan schenkingen en \$ 149,5 mln in de vorm van leningen. Inclusief de bijdragen uit hoofde van de „Mutual Defence Assistance Act” van 1949, een bedrag aan surplusgoederen

en een bedrag aan indirecte hulp steeg de som, die Nederland sinds 3 April 1948 van de Verenigde Staten kreeg, tot \$ 1.134,56 mln, d.w.z. \$ 110,2 per hoofd van de bevolking.

Afgezien van de hierdoor geschapen mogelijkheid tot het aanschaffen van dollargoederen, vergemakkelijkten deze schenkingen in hoge mate het interne, monetaire saneringsproces dat, na het aanvankelijke succes van de algemene geldzuivering, door de daarop volgende grote overheidsuitgaven, o.a. als gevolg van de ontwikkeling in Indonesië en de door het Parlement gevoteerde oorlogsschadevergoedingen, weer uit de hand dreigde te lopen.

Door aanwending van het grootste gedeelte van de guldensbedragen van de zgn. tegenwaarderekening van de Amerikaanse hulp, kon de overvloedige binnenlandse koopkracht verder worden beperkt.

Met het herstel van het productie-apparaat enerzijds en de contractie van de beschikbare, binnenlandse liquiditeiten anderzijds kon omstreeks 1949/1950 een toestand worden bereikt, waarbij de grootste spanningen tussen inkomsten uit en uitgaven aan het buitenland waren opgeheven.

Ook in de andere Westeuropese landen was omstreeks die tijd — eveneens mede dank zij de Marshall-hulp — een toestand ontstaan, waarbij het aanvankelijk onvermijdelijke bilateralisme in het handels- en betalingsverkeer geleidelijk voor een zekere multilateralisatie kon plaats maken. De devaluatie van 1949 — hoe eveneens ook over de omvang daarvan moge denken — droeg er ten slotte het hare toe bij de bestaande spanningen in het internationale betalingsverkeer te verminderen.

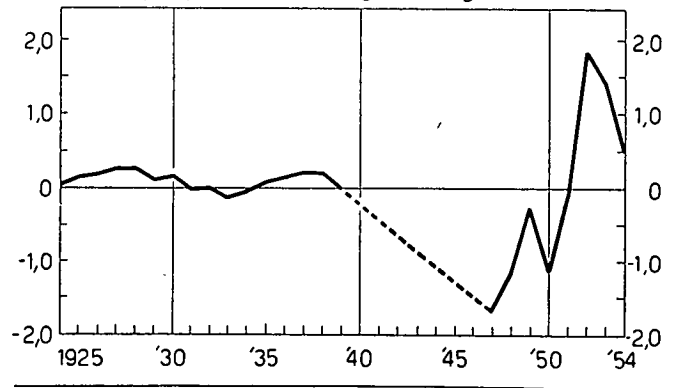
De Europese Betalings Unie, die in Juni 1950 tot stand kwam met de daaraan verbonden handelspolitieke Code, luidde in zoverre een nieuw tijdperk in, dat daarmee aan het bilateralisme in het inter-Europese verkeer, althans ten principale, een einde kwam. Het clearingmechanisme van de E.B.U. en de door deze Unie geschapen mogelijkheden tot een zekere automatische onderlinge creditverlening maakten het mogelijk althans in het inter-Europese verkeer het beginsel van non-discriminatie in te voeren en stapsgewijze tot een bevrijding van het handelsverkeer over te gaan.

Voorals voor een land als Nederland was — zoals gezegd — deze ontwikkeling van het grootste belang. De onderlinge transferabiliteit van de verschillende Europese valuta's maakte het mogelijk de beperkingen in het bilaterale verkeer tot de kleinste van de met ieder land afzonderlijk mogelijke in- en uitvoerstromen prijs te geven en te vervangen door een algemeen betalingsbalansen-evenwicht in het inter-Europese verkeer. Batige saldi ten opzichte van de ene partner konden nu vrijelijk worden aangewend voor tekorten ten opzichte van een andere. Weliswaar was men er reeds voordien in geslaagd door middel van een „geleide” transitohandel surplusvaluta's om te zetten in valuta's, waarin men een tekort had. Van algemeen economisch standpunt beschouwd was dit laatste echter niet meer dan een gebrekkig instrument, dat bij de hantering nationaal en internationaal herhaaldelijk tot grote moeilijkheden aanleiding gaf.

Doordat de E.B.U. zich van nature beperkt tot het tot stand brengen van een inter-Europees evenwicht, nam zij de spanningen ten opzichte van het dollargebied slechts ten dele weg. Surplussen in het Europees verkeer leidden in het E.B.U.-verband immers slechts tot gedeeltelijke betalingen in goud en dollars en kunnen dus slechts in beperkte mate bijdragen tot dekking van dollartekorten.

Betalingsbalans;

saldo op lopende rekening in mld gld

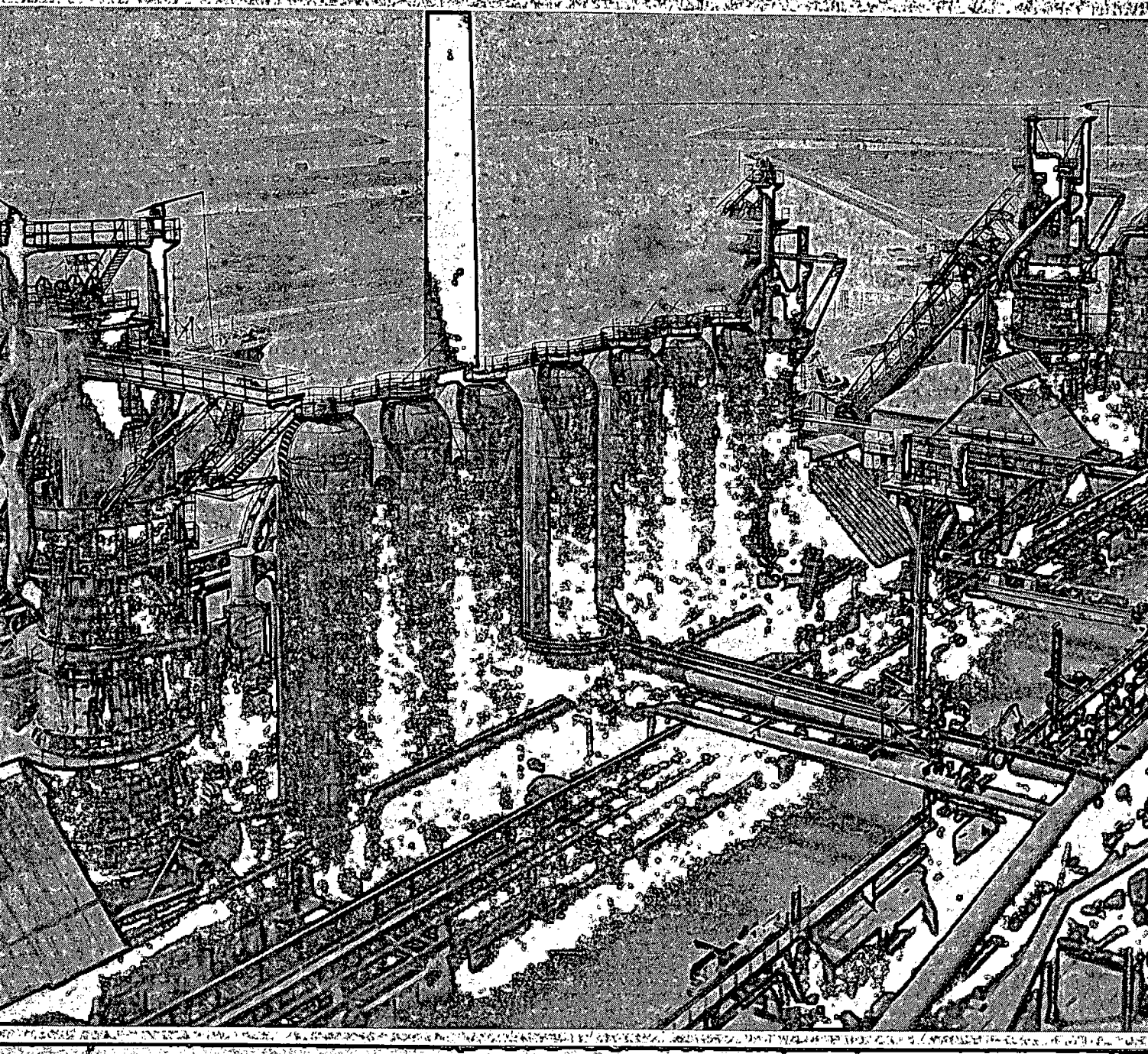

Teneinde hieraan tegemoet te komen bleek het wenselijk de uitvoeren naar het dollargebied door bijzondere maatregelen te stimuleren, welke o.a. hierin bestonden dat men Nederlandse exporteurs naar de Verenigde Staten en Canada het recht gaf over een gedeelte van de aldaar verkregen valuta vrij te beschikken, waardoor deze export voor de exporteur zekere, in geld waardeerbare voordelen opleverde. Bovendien verleenden de Nederlandse deviezenautoriteiten, in het algemeen gesproken, slechts vergunningen voor transitozaken met het dollargebied, die per saldo 10 pCt meer dollars oprachten dan zij aan dollaruittgaven vorderden. Op deze wijze slaagde Nederland er in althans een gedeelte van het surplus, dat de Nederlandse export in de loop der jaren in Europa verdiende en niet via de E.B.U. in goud betaald kreeg, in dollars om te zetten. Enerzijds bracht echter de traditionele economische structuur van Nederland met zich, dat bij een algemeen evenwicht van de betalingsbalans de Europese surplussen en de Amerikaanse tekorten van zo grote omvang waren, dat zelfs de bovengenoemde omzetting van valuta's slechts een gedeeltelijke oplossing bood, anderzijds nam het internationale verzet tegen deze maatregelen al spoedig zulke afmetingen aan, dat deze niet als een duurzame remedie konden worden beschouwd. Slechts de omstandigheid dat de Nederlandse betalingsbalans na het eind van de Korea-crisis een „overall” surplus ging vertonen en Indonesië een tijd haar tekorten op lopende rekening in dollars betaalde, had ten gevolge dat het traditionele dollartekort in 1952 omsloeg in een surplus. Tegenover een tekort op lopende rekening in goud en U.S.-dollars van f 222 mln in het eerste halfjaar van 1952, leverde het tweede halfjaar een surplus van f 55 mln, het eerste halfjaar van 1953 een overschot van f 186 mln en het tweede halfjaar van 1953 van f 68 mln. Een en ander maakte het mogelijk in de herfst van 1953 en het voorjaar van 1954 bovengenoemde maatregelen op te heffen.

Niettemin behield Nederland er het grootste belang bij, dat het stelsel van de E.B.U. vervangen werd door een algemene convertibiliteit, aangezien moest worden gevreesd, dat wanneer eenmaal een einde zou komen aan de Nederlandse „overall” surplussen en de bijzondere dollarinkomsten weg zouden vallen, opnieuw een situatie zou ontstaan, waarbij Nederland tegenover surplussen in Europese valuta tekorten in dollars zou krijgen.

De ontwikkeling gedurende 1954 geeft hieromtrent reeds een duidelijke aanwijzing. In dit jaar werd het handelsverkeer met de Verenigde Staten geliberaliseerd. Tegelijkertijd verminderde het algemene surplus op de lopende rekening van de betalingsbalans van f 1.279 mln tot f 482 mln. Ondanks het feit dat er dus nog altijd een

Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken N.V. Elmuiden-Nederland

PRODUCTIE

	<u>1946</u>		<u>1954</u>	
Ruwijzer	190000	ton	610000	ton
Ruwstaal	90000	"	680000	"
Dikke plaat (≥ 3 mm en dikker)	3000	"	230000	"
Dunne plaat (< 3 mm)	30000	"	290000	"
Cegoten Buizen	20000	"	40000	"
Vertind blik	—	"	40000	"

Personneelsbezetting 4600 9000

belangrijk surplus was op de „overall” betalingsbalans, sloeg het surplus op de lopende rekening in goud en dollars om in een tekort. Zoals blijkt uit de cijfers van het zo juist verschenen jaarverslag over 1954 van De Nederlandsche Bank, bedroeg dit tekort f 82 mln in het eerste halfjaar en f 393 mln in het tweede halfjaar. Slechts dank zij verkopen van Amerikaanse effecten in handen van ingezetenen, tot een netto-bedrag van f 207 mln, en aankopen van Nederlandse effecten door niet-ingezetenen, tot een netto-bedrag van f 428 mln, leverde het dollarverkeer nog een belangrijk surplus op. Tezamen met de dollarinkomsten uit de E.B.U. konden hieruit belangrijke schuldaflossingen door de Overheid worden gefinancierd en vertoont de voorraad goud en deviezen een verdere stijging. Duurzaam kan zulk een ontwikkeling echter niet zijn. Alleen herstel van de algemene convertibiliteit kan de voortdurende dreiging van een deterioratie van de Nederlandse valutareserves wegnemen.

De algemene valutareservering van Westeuropese dollartekort, dat als gevolg van de Korea-hausse in 1950-1951 weer sterk was gestegen, doch daarna snel in omvang afnam en gedurende de laatste jaren voor een surplus plaats maakte, legde daartoe voor de meeste Westeuropese valuta's de noodzakelijke grondslag.

De besprekingen die op het ogenblik in O.E.E.S.-verband worden gehouden over een eventuele opheffing van de E.B.U. en invoering van een algemene convertibiliteit, wettigen de verwachting, dat dit ogenblik mogelijk de tijd zal zijn aangebroken.

Ook al zal een dergelijke overgang er misschien toe leiden dat de afzetmogelijkheden van Nederlandse goederen in Europa in een aantal sectoren moeilijker worden, toch mag met reden worden verondersteld, dat dit vooral in een tijd van volledige bezetting van het productie-apparaat, geen ernstige gevolgen zal hebben. Op den langen duur gezien en in het algemeen gesproken zal een algemene convertibiliteit voor de Nederlandse economie slechts heilzaam kan zijn.

Zij zal een einde maken aan het element van gedwongen credietverlening, dat bij de gegeven structuur van de Nederlandse economie nu eenmaal in het E.B.U.-mechanisme schuilt. Hoe belangrijk dit is, moge blijken uit de volgende cijfers. Ondanks het feit dat Nederland in het eerste jaar na de inwerkingtreding van de E.B.U. een ogenblik f 730 mln debet heeft gestaan en ondanks de extra goud- en dollarbetalingen die Nederland sedert 30 Juni 1954 uit hoofde van een aantal bijzondere consolidatieregelingen via en ten laste van de E.B.U. heeft gekregen en die per ult. Maart 1955 reeds waren opgelopen tot bijna f 175 mln, had Nederland op laatstgenoemde datum nog een vordering op de E.B.U. van f 708 mln. Deze vordering zou nog ongeveer f 100 mln groter zijn geweest, ware het niet dat vervroegde aflossingen van buitenlandse schuld de E.B.U.-rekening van Nederland in 1954 met ruim f 200 mln hadden belast. Een mechanisme dat leidt tot gedwongen credietverleningen van een dergelijke omvang en duidelijk de tendentie heeft tot een verdere vergroting van deze bedragen is op den duur voor Nederland onaanvaardbaar.

Aan de andere kant zullen de reeds besproken tekorten in het lopende verkeer met het dollargebied, die als het ware de tegenpost vormen van de credietverlening

in de E.B.U., eerst in een convertibele wereld hun gevaarlijk karakter verliezen. In een convertibele wereld kan men volstaan met het handhaven van een „overall” evenwicht op de betalingsbalans, een prestatie waartoe Nederland ongetwijfeld met louter algemene maatregelen van interne aard volkomen in staat kan worden geacht, ja, waartoe het in de afgelopen jaren in feite reeds in staat is gebleken.

Na de mijlpaal van 1950, toen de E.B.U. de transferabiliteit in Europa schiep, moet een overgang naar algemene convertibiliteit als een nieuwe en noodzakelijke verbetering worden begroet. Dit geldt, zelfs wanneer de voorwaarden waaronder een dergelijke overgang zou plaatsvinden, nog niet aan alle Nederlandse wensen zouden voldoen. Dit is echter een vraagstuk waarop in dit artikel niet nader kan worden ingegaan. Ook met deze reserve ware de invoering van convertibiliteit in de loop van 1955 door de belangrijkste Westeuropese landen een gelukkige afsluiting van het tweede lustrum na de oorlog.

De bevrijding van het internationale kapitaalverkeer heeft de liberalisatie van het handels- en betalingsverkeer slechts met vertraging gevolgd. In de eerste jaren na de oorlog bleef het in Nederland belegde buitenlandse kapitaal over het algemeen geblokkeerd; kapitaaluitvoer werd slechts in incidentele gevallen toegestaan. Allengs konden de blokkeringsmaatregelen tegenover buitenlandse crediteuren echter worden verzacht en sedert ongeveer een jaar hebben buitenlandse schuldeisers in Nederland geïnvesteerde kapitalen een vrijwel onbeperkte mogelijkheid tot repatriatie. De kapitaalexport van Nederland naar België is sedert Maart 1954 praktisch geheel vrij, terwijl sinds korte tijd ook de kapitaaluitvoer naar het E.B.U.-gebied in grote omvang is geliberaliseerd. Slechts de kapitaaluitvoer naar het dollargebied is nog aan strengere bepalingen gebonden, ofschoon ook hier de feitelijke mogelijkheden sterk zijn vergroot.

De nauwe verbondenheid van de Nederlandse economie met het buitenland maakt de toelaten van kapitaal-export, voor zover deze niet het karakter draagt van een kapitaalvlucht, tot een welhaast dwingende noodzaak. Een zo sterk op het buitenland ingestelde economie als die van Nederland vereist dochterondernemingen, afzetzorganisaties en steunpunten in de gehele wereld. Dé sterk verminderde betekenis van Indonesië voor de Nederlandse volkshuishouding maakt dit te meer noodzakelijk. Daarnaast kunnen ook beleggingen in het buitenland van een zuiver financieel karakter waardevol zijn.

Hoewel de ontwikkeling naar een algemene convertibiliteit, zoals die thans te Parijs aan de orde is gesteld, zich vooralsnog beperkt tot het lopende verkeer, wil dit geenszins zeggen, dat de landen individueel deze ook niet zouden mogen en in vele gevallen zullen uitstrekken tot het kapitaalverkeer. Verschillende beperkingen die haar rechtvaardiging op het ogenblik nog vinden in het bestaan van twee min of meer gescheiden valutagebieden zullen bij het wegvallen van deze onderscheiding kunnen worden opgeheven. Nederland zal daarbij zeker niet achteraan komen. Slechts kapitaalbewegingen, die door motieven van kapitaalvlucht zijn ingegeven, zullen op den duur aan controle onderworpen dienen te blijven.

De ontwikkeling van de Koninklijke Nederlandsche Jaarbeurs in de laatste tien jaar

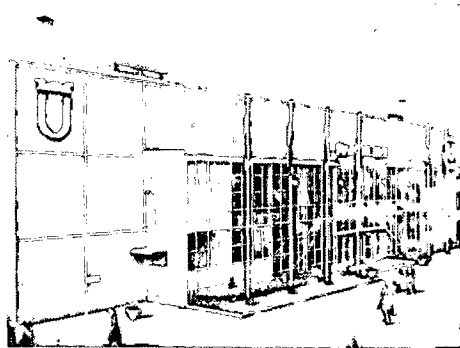
Na de oorlog was het meer dan ooit wenselijk een overzicht te bezitten van de marktsituatie. Een jaar na de bevrijding bood de Utrechtse Jaarbeurs, nog vóór de andere internationale beurzen op het continent, de gelegenheid aan industrie en wederverkoper, zowel uit eigen land als uit het buitenland, om zich na de langdurige periode van ontwrichting op de hoogte te stellen van de bestaande handelsmogelijkheden, om zich een beeld te verschaffen van de in de tussenliggende tijd plaats gehad hebbende ontwikkeling der techniek en kennis te maken met nieuwe materialen. Het bleek al spoedig, dat, wilde de Jaarbeurs in de economische constellatie van na de oorlog haar functie goed kunnen vervullen, onmiddellijk tot belangrijke uitbreiding van expositiegelegenheid diende te worden overgegaan.

De Koninklijke Nederlandsche Jaarbeurs kon zich gelukkig prijzen, toen zij de beschikking kreeg over een terrein van 12 ha groot, gelegen aan de Croeselaan, waarvan ter gelegenheid van de Najaarsbeurs in 1946 een gedeelte van 3 ha in gereedheid kon worden gebracht. In het daaropvolgend jaar werd besloten dit bijzonder geschikte Jaarbeursterrein voortaan te bestemmen tot huisvesting van de gehele technische afdeling en de reeds bestaande gebouwen op het Vredenburg volledig te reserveren voor de uitgebreide groep gebruiksgoederen. Het succes dat de Utrechtse Jaarbeurs in de laatste tien jaar heeft kunnen boeken is behalve aan de verbeterde outillage — tot de hoogtepunten behoorde het gereedkomen van de bouw der Bernhard- en Margriet-hal — voor een belangrijk deel te danken geweest aan de grote veerkracht en vitaliteit die het Nederlandse bedrijfsleven na de bevrijding aan de dag heeft gelegd.

De nauwe samenwerking tussen Jaarbeurs en bedrijfsleven heeft ertoe geleid, dat de Koninklijke Nederlandsche Jaarbeurs, naast de twee algemene manifestaties

gediend zijn met een instelling als de Utrechtse Jaarbeurs. Om enkele cijfers te noemen: bij de Voorjaarsbeurs 1946 namen 1629 firma's deel, bij de jongste Voorjaarsbeurs, tien jaar na de bevrijding, 3123 firma's. Beschikte

De Margriethal,
in gebruik genomen
bij de
Najaarsbeurs
in 1954

de Jaarbeurs in 1946 over een expositieoppervlakte van 22.237 m², bij de Voorjaarsbeurs 1955 besloeg de netto oppervlakte, door de exposanten in beslag genomen, 52.000 m². De Koninklijke Nederlandsche Jaarbeurs te Utrecht, waar zowel het aanbod als het bezoek een internationaal karakter draagt, biedt een onschatbaar hulpmiddel in het kader van de exportbevordering. Niet alleen wordt op een handelsbeurs de aandacht gevestigd op de beste collectie exportartikelen die een land vervaardigt, maar tevens wordt daar de mogelijkheid geboden persoonlijke contacten te leggen met buitenlandse zakenlieden.

Men denke niet, dat uitsluitend de grote bedrijven op de Jaarbeurs vertegenwoordigd de gelegenheid hebben om door middel van de beurs relaties met buitenlandse kopers te verkrijgen, ook middelgrote en kleinere ondernemingen krijgen de kans via de Jaarbeurs het exportpad te betreden. En het is te wensen, dat steeds meer bedrijven van de laatste categorie, die tot nu toe zich tot de binnenlandse markt beperkten, tot verruiming van het Nederlands assortiment in exportartikelen hun bijdragen gaan leveren. Als het exportpakket van Nederland nog meer gevarieerde en degelijke kost zal bevatten, zal het ongetwijfeld op een steeds groter aantal buitenlandse markten aantrekkingskracht gaan uitoefenen.

Met het oog op de toenemende industrialisatie van ons land, die zich op de Utrechtse Jaarbeurs weerspiegelt in een aanbod dat reeds sterk uitgebreid en meer verscheiden van samenstelling is dan vóór de oorlog het geval was, kan de conclusie worden getrokken, dat de Koninklijke Nederlandsche Jaarbeurs als schakel tussen industrie en handel, als medium tussen Nederlandse industrie en buitenlandse zakenlieden, na alles wat zij sinds de bevrijding door haar bemiddelende taak tot stand heeft mogen brengen, nog in betekenis zal toenemen ten voordele van onze nationale welvaart.

De Bernhardhal,
gereedgekomen
bij de
60ste Jaarbeurs
in Maart 1953

welke jaarlijks worden gehouden, voor enkele sectoren die daaraan behoefte voelden in 1952 begonnen is met het organiseren van vakbeurzen.

Het vooral in het laatste decennium aanzienlijk gestegen aantal deelnemers toont aan, dat industrie en handel

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE JAARBEURS UTRECHT

Nederland in de integratie

Het begrip integratie.

In zijn boek „International Economic Integration” omschrijft Prof. Tinbergen de integratie als „the creation of the most desirable structure of international economy, removing artificial hindrances to the optimal operation and introducing deliberately all desirable elements of co-ordination or unification”. Deze omschrijving wijkt enigszins af van de definitie over het begrip integratie mijnerzijds gegeven, verdedigd op het Congres van de Europese Beweging, van 8-10 October 1953 aangaande de Gemeenschappelijke Markt. Men kan spreken van „integratie” tussen twee of meer landen, indien zich een zodanige samenwerking ontwikkelt, dat een gemeenschap van hogere orde ontstaat, waarin de landen tot een harmonisch geheel zijn samengevoegd. Door deze „fusion des intérêts” verdwijnen de afzonderlijke markten der deelnemende landen en ontstaat de gemeenschappelijke markt of de eenheidsmarkt. Hiervoor zijn gemeenschappelijke organen noodzakelijk voor het voeren van een gemeenschappelijk beleid.

Hierin verschilt Prof. Tinbergen bestaat voornamelijk hierin, dat, terwijl hij spreekt van de meest wenselijke structuur van het internationale economische leven, ik de voorkeur er aan geef, het wezenlijke van de integratie te zoeken in het gemeenschappelijke, in datgene wat de volkeren samenbindt tot een eenheid. Mijnerzijds wordt meer de nadruk gelegd op de verwevenheid van de belangen en minder op de coördinatie, welke ook zonder integratie bereikbaar is.

In plaats van een economische omschrijving kan men ook trachten de kenmerken van de integratie te zoeken in de politieke gestalte, waarin het gemeenschappelijke zich manifesteert. Dit heeft Minister Beyen gedaan in een rede, welke hij op 22 December 1954 in de Tweede Kamer hield. De term „integratie” werd daarbij gereserveerd voor „vormen van samenwerking, waar overdracht van gezag plaatsvindt aan een gemeenschapsorgaan, dat voor de uitvoering der ter behartiging van een gemeenschapsbelang opgedragen taak, verantwoordelijk is niet aan de Regeringen der samenwerkende landen, maar aan een gemeenschappelijk parlement”. Behalve supranationale organen en een democratische contrôle maakt een onafhankelijke rechtspraak de politieke vormgeving van de integratie volgens de leer van de Trias Politica compleet. Tegen deze omschrijving behoeft geen bezwaar te bestaan. Het is slechts een andere benadering.

Het economisch doel van een integratiepolitiek is allereerst gelegen in een herstel van de internationale arbeidsverdeling. Immers, op een gemeenschappelijke markt kan een rationele en effectieve specialisatie tot stand worden gebracht door de vrije uitwisseling van goederen, diensten, arbeid en personen. De vraag doet zich voor, of voor het bereiken van de internationale arbeidsverdeling de weg der integratie geboden is en niet kan worden verstaan met een afschaffen der handelsbelemmeringen en een openstellen der grenzen. „Diesen höchst erwünschten Zustand der wirtschaftlichen Integration Europas”, zo schrijft Röpke ¹⁾, „hat es bereits gegeben, ja, es sind kaum zwanzig Jahre vergangen seit er zerstört worden ist”. Een dergelijke voorstelling van zaken houdt een ernstige miskennen in van de economische werkelijkheid, zoals deze heden wordt ervaren. Dat een herstel van internationale vrijhandel meer en meer onvolledig moet blijven en

dat juist integratie onmisbaar wordt voor een optimale internationale arbeidsverdeling, steunt op de volgende argumenten.

In tegenstelling tot de klassieke gedachtegang van „laissez-faire, laissez-aller”, welke automatisch tot een optimale welvaart zou leiden, wordt thans de overheidsleiding voor het bereiken van de nationale welvaart als onmisbaar aangemerkt. De Overheid heeft een taak op het gebied van de werkgelegenheid, herverdeling van het nationaal inkomen, het intern en extern monetair evenwicht, kortom, de Overheid voert een actieve welvaarts-politiek.

De middelen, welke de Overheid aanwendt voor haar welvaarts-politiek, beïnvloeden het economisch leven van derde landen. Deze wederzijdse afhankelijkheid tussen de nationale economieën heeft op haar beurt consequenties voor de nationale politiek.

In de eerste plaats kan de nationale regering bepaalde taken niet geheel zelfstandig vervullen ²⁾, bijv. het handhaven van de werkgelegenheid.

In de tweede plaats kan het nationale beleid in strijd komen met de welvaarts-politiek, zoals deze in andere landen wordt gevolgd („beggar my neighbour policy”).

Ten slotte beïnvloedt de nationale politiek de concurrentieverhoudingen: verschillen in fiscale druk, rentevoet, sociale voorzieningen en subsidies vertroebelen de internationale concurrentieverhoudingen. Het gevolg van deze derde factor is, dat de „natuurlijke concurrentievoorzwaarden” niet langer de maatstaf vormen voor de internationale handelsstructuur ³⁾.

Heeft men op het terrein van de nationale economie op het einde van de vorige en het begin van deze eeuw in zekere zin afstand gedaan van het klassieke vrijhandelsstelsel, thans komt deze zelfde problematiek naar voren op het terrein van het internationale handels- en betalingsverkeer, waar de noodzaak van ordening vrij algemeen wordt erkend. Zolang ieder land volgens eigen inzichten in deze internationale handels- en betalingsbetrekkingen ingrijpt, ontstaat wanorde, die leidt tot allerlei soort kettingreacties, genoegzaam bekend uit de dertiger jaren.

Indien hier over de noodzaak van internationale ordening wordt gesproken, wordt niet in de eerste plaats bedoeld een ordening van boven af, maar wordt vooral gedacht aan normen, welke internationaal worden overeengekomen en waarop het internationale handels- en betalingssysteem kan worden gebaseerd.

Die ordening is nodig, welke nationale Staten in staat stelt door coördinatie of unificatie van beleid het algemeen welzijn te bevorderen, zonder dat afbreuk wordt gedaan aan de voordelen van een internationale arbeidsverdeling gebaseerd op natuurlijke concurrentieverhoudingen.

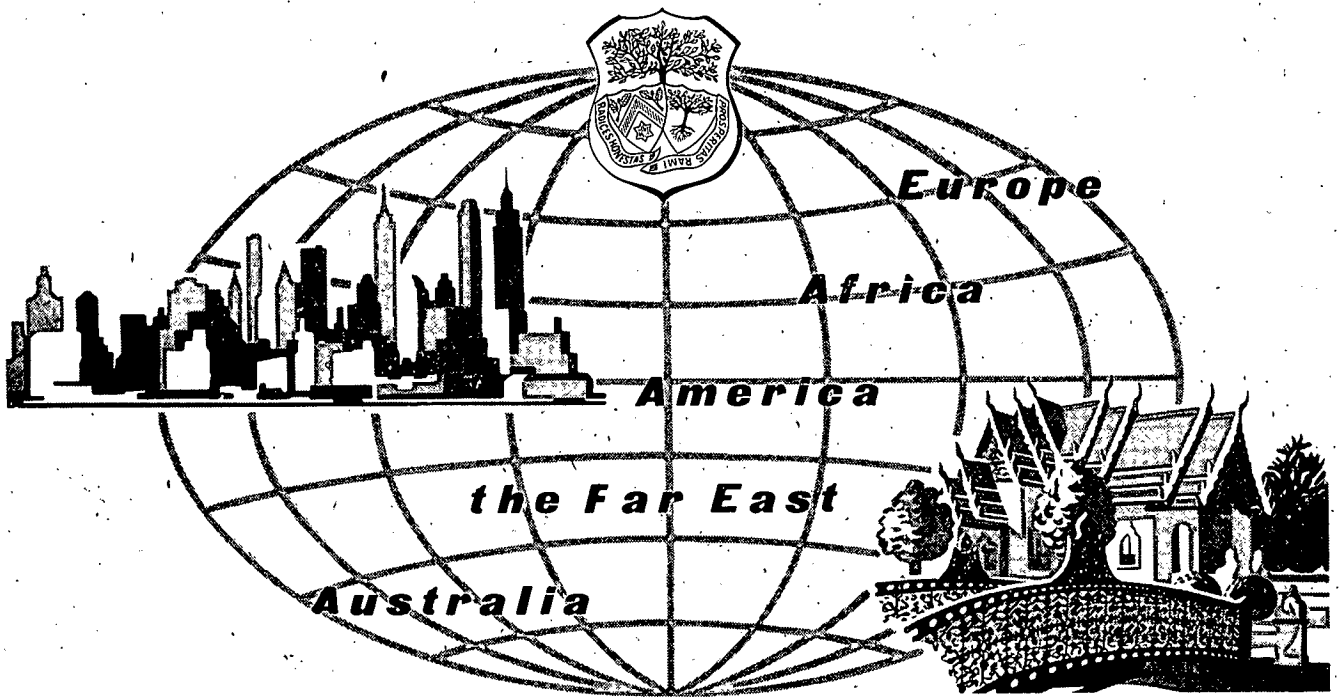
Hoe verder de afbouw van de nationale toelagen zich uitstrekt, des te groter wordt de behoefte aan ordening. Kunnen instellingen als het I.M.F. en de G.A.T.T. voor een groot deel tegemoetkomen aan de gewenste ordening binnen wereldverband, de instelling van een gemeenschappelijke markt in Europa vraagt verdere voorzieningen, waarvoor alleen de integratie een oplossing kan bieden.

Bij de gemeenschappelijke markt voor kolen en staal is het vrije verkeer van deze producten onderworpen aan een aantal normen, aan spelregels, welke er toe leiden,

¹⁾ Prof. Tinbergen spreekt hier van „supporting activities”, in tegenstelling tot „conflicting activities”.

²⁾ Zie meer uitvoerig Meade: „Problems of Economic Union”, blz. 13 e.v.

³⁾ „Internationale Ordnung”, blz. 309.

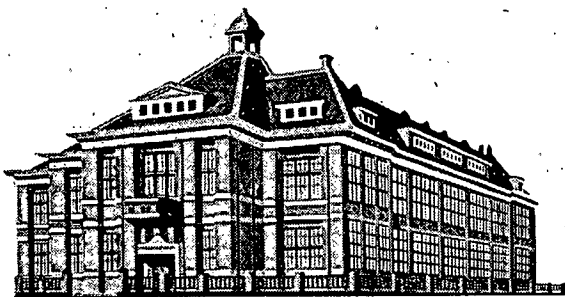
In alle werelddelen vindt U vestigingen van de Borsumy. Oorspronkelijk in 1883 in Indonesië gevestigd, heeft de N.V. Borneo Sumatra Handel Maatschappij haar belangen over de gehele wereld verbreid.

Zo zijn thans Den Haag, New York, San Francisco, Osaka, Tokyo, Singapore, Djakarta en Sydney de centrale verkoopkantoren voor tropische producten, als rubber, koffie, peper en andere specerijen, gommen, aardnoten, thee, kapok, tabaksmatten, rottan en hout, coprakoeken, cassia, schelpen, sisal. Deze kantoren behandelen ook de verkoop van sojabonen, oliën en vetten en andere bulkcommodities.

Daarnaast beschikt de Borsumy over speciaal geoutilleerde afdelingen voor de export over de gehele wereld van textielproducten, papier, levensmiddelen (zoals gecondenseerde melk, kaas, visconserven en blikvruchten), farmaceutische producten, chemicaliën, staal en ijzerwaren, bouwmaterialen en andere bulkartikelen, alsmede naaimachines, rijwieleronderdelen en technische handelsartikelen, enz. enz.

Voor al deze artikelen heeft de Borsumy uitstekende verbindingen met fabrikanten in Europa, U.S.A., Canada, Japan, Australië en Zuid-Afrika.

DE VESTIGINGEN VAN DE BORSUMY:

Afrika: Durban, Johannesburg, Mombasa, Cairo
Leopoldville en drie kantoren in de Belgische Congo
Accra en drie kantoren in de Goudkust
Lagos in Nigeria.

Azië: Djakarta (met meer dan 40 kantoren in Indonesië)
Singapore (met drie kantoren in Malaya)
Bangkok, Hongkong, Osaka, Tokyo, Kobe.

Australië: Sydney, Melbourne, Brisbane.

N. Amerika: San Francisco, New York, Montreal.

Z. Amerika: Lima

Europa: Den Haag, Brussel, Wuppertal, Hamburg.

N.V. BORNEO SUMATRA HANDEL MAATSCHAPPIJ

Den Haag: Wassenaarseweg 40

Djakarta: Kali Besar Timur 9, Kotak Pos 2033

Osaka: Central P.O. Box 349

New York: 120 Wall Street

Sydney: 72 Pitt Street, G.T.O. Box 5355

dat alle ondernemers op gelijke wijze aan de concurrentie deelnemen. Onder deze normen vallen het verbod van discriminatie en van overheidssubsidies, terwijl beperkende praktijken, welke strekken tot verdeling of uitbuiting van de markt niet mogen worden verdrag. De Hoge Autoriteit is met de uitvoering van het verdrag belast, terwijl haar tevens een actief kolen- en staalbeleid werd opgedragen. De naleving van het verdrag is toevertrouwd aan het Hof.

Het voorbeeld van de gemeenschappelijke markt voor kolen en staal maakt het duidelijk, dat, indien een land zijn grenzen openstelt, hem zijn nationale middelen worden ontnomen om zich zelf tegen storingen van buiten, zoals conjunctuurgolven en „oneerlijke” concurrentie, te beschermen. Bepaalde internationale afspraken en een gemeenschappelijk beleid dienen daarvoor in de plaats te treden, zonder welke een vacuum zou ontstaan. Hoe meer de handels- en betalingsbarrières worden opgeheven, des te sterker het gemeenschappelijke karakter der economische relaties tot zijn recht komt. Dan zijn echter voorzieningen nodig.

Vandaar, dat ik in mijn begripsomschrijving van integratie de nadruk heb gelegd op het gemeenschapskarakter en het gemeenschappelijk beleid. Ik zal mij in dit artikel beperken tot het beschrijven van enkele pogingen tot het bereiken van een dergelijke gemeenschap in Europees verband, waarbij Nederland een actief aandeel heeft gehad.

Het belang van Nederland bij een integratie.

Nederland is een klein land, dicht bevolkt en arm aan grondstoffen. Door deze structuur is het aangewezen op een intensief handels- en betalingsverkeer met het buitenland. Import- en exportquote zijn ieder bijna de helft van het nationaal inkomen (24 milliard gulden). Een oplossing voor de snel toenemende beroepsbevolking met jaarlijks 50.000 biedt slechts een toenemende industrialisatie, waardoor de uitvoerquote nog een stijging zal ondergaan.

Zestig procent van de Nederlandse export vindt zijn afzet binnen West-Europa. „The great danger and the great weakness of the Dutch economy lie within Western Europe” zo zegt „The Economist” van 26 Maart jl. De instelling van een gemeenschappelijke Europese markt, waardoor alle onderlinge handelsbelemmeringen zullen worden opgeheven, betekent voor Nederland, dat zijn export niet langer door buitenlands ingrijpen kan worden gefrustreerd. Evenzeer worden bepaalde perspectieven geopend op specialisatie der productie, waartoe de Nederlandse markt onvoldoende ruimte biedt.

Niet alleen vanuit structureel oogpunt bezien zal de gemeenschappelijke markt voordelen afwerpen. Ook vanuit conjunctureel standpunt is Nederland bij de integratie geïnteresseerd. Een conjunctuurpolitiek in gemeenschappelijk verband is meer effectief dan op nationale schaal, hetgeen in het bijzonder opgaat voor een „open” economie als die van Nederland ⁴⁾.

Hoe groot de voordelen voor Nederland bij integratie zullen zijn valt moeilijk te benaderen ⁵⁾. In het algemeen is men van gevoelen, dat het kostprijsniveau in Nederland zodanig is, dat niet voor ernstige concurrentieverstoringen behoeft te worden gevreesd, maar daarentegen Nederland in een gunstige positie plaatst om mede te profiteren van de voordelen, welke de gemeenschappelijke markt zal bieden.

Nederlandse initiatieven.

In 1950 lanceerde Minister Stikker een plan voor bedrijfstaksgewijze integratie, dat wil zeggen een plan voor de geleidelijke totstandkoming van de gemeenschappelijke markt per sector van het economisch leven. Dit plan stuitte bij de behandeling in de O.E.E.S. op bezwaren. Hoewel een duidelijke gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de uit de integratie voortvloeiende gevolgen was voorzien, vreesde men toch de grote risico's aan de productieverhuivingen verbonden als de consequentie van specialisatie en rationalisatie. In het Plan waren te weinig voorzieningen hiervoor opgenomen, terwijl de supranationaliteit ook niet voldoende was uitgewerkt. Een gemeenschappelijk beleid was niet aangeduid, evenmin was sprake van een gemeenschappelijke markt, geïntegreerd op zekere concurrentienormen.

Het plan Mansholt, dat kort nadien internationaal aan de orde werd gesteld, voorzag evenzeer een geleidelijke openstelling van de gemeenschappelijke markt en wel voor landbouwproducten. In een overgangperiode mochten de verschillen in nationale prijsniveaux worden genivelleerd met behulp van heffingen en subsidies, welke door een Hoge Autoriteit voor de Landbouw zouden moeten worden goedgekeurd en gecontroleerd. De protectionistische politiek zou geleidelijk aan moeten worden geëlimineerd. Echter zou aan de werkers in het goed geleide en sociaal en economisch verantwoorde Europese landbouwbedrijf een redelijk bestaan dienen te worden verzekerd. Hiertoe zou een Europees landbouwfonds in het leven worden geroepen, eveneens onder beheer van een supranationale Autoriteit. De verschillen in productiemethoden en in sociale en economische omstandigheden zijn echter in de landbouw zo groot, dat het plan Mansholt op sterk verzet is gestuit.

Van meer recente datum is het Plan Beyen (medio 1953). Ingevolge een opdracht van de Ministers van Buitenlandse Zaken der zes Schuman-landen hadden de leden der Algemene Vergadering voor Kolen en Staal, verenigd in de Assemblée ad hoc, een ontwerpverdrag voor een Europese Politieke Gemeenschap voorbereid, dat op 10 Maart 1953 gereed kwam. Hierin was ook een procedure-regeling voor de totstandkoming van de gemeenschappelijke markt opgenomen. Minister Beyen sloot hierop aan en stelde als eerste concrete stap naar deze economische integratie voor de vorming van een douane-unie binnen tien jaar. Een Europees fonds zou de nodige steun verlenen aan modernisatie- en uitbreidingsplannen om bepaalde moeilijkheden als gevolg van de productieverhuivingen te kunnen opvangen. Dit plan bleek, zowel uit politiek als uit economisch opzicht, voor practisch alle landen onaanvaardbaar. Te weinig aandacht — aldus de kritiek — werd geschonken aan de coördinatie van de sociale en economische politiek der deelnemende landen. Bovendien waren niet alle landen in dezelfde mate geïnteresseerd in de totstandkoming van een douane-unie als gevolg van verschil in hoogte der douanerechten, de ongelijke productievooraanwaarden en verschillen in de onderlinge concurrentiepositie.

Benelux.

Tot meer positieve resultaten heeft de samenwerking tussen Nederland en België-Luxemburg geleid. Op 5 September 1944 werd te Londen het verdrag tot instelling van een douane-unie ondertekend. De feitelijke inwerkingtreding vond plaats op 1 Januari 1948. Inmiddels was besloten, dat het uiteindelijke doel der samenwerking

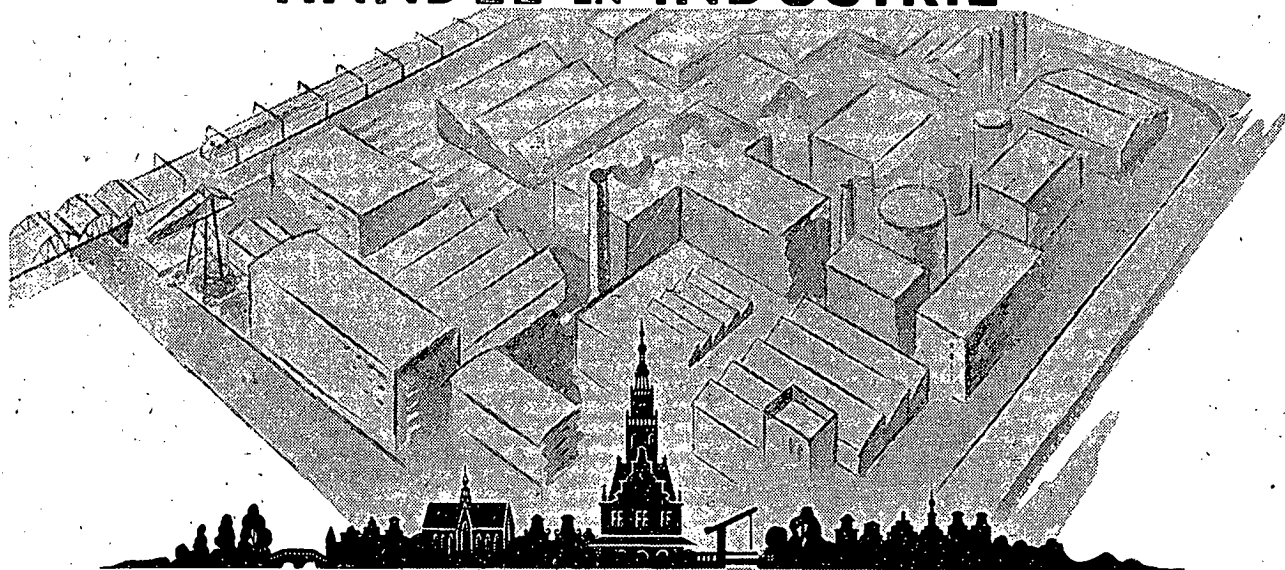
⁴⁾ Zie mijn Verslag over de Gemeenschappelijke Markt, t.o.v. blz. 6.

⁵⁾ Een kwantitatieve benadering heeft Prof. Dr P. J. Verdoorn gegeven in „Praagadviezen voor de Vereniging voor de Staathuishoudkunde”.

ALKMAAR

NIEUW CENTRUM VAN HOLLANDS HANDEL EN INDUSTRIE

Alkmaar is bijzonder geschikt om er een industriële onderneming te vestigen. Het ligt door het Noord-hollands Kanaal, aan breed vaarwater, is een kruispunt van talrijke N.A.C.O.-buslijnen, heeft een ruim sporeemplacement en elektrische treinverbindingen. Het heeft brede, moderne verkeerswegen, waardoor het een snelle communicatie met het gehele land heeft, wat nog in sterkere mate het geval zal zijn als binnen zeer afzienbare tijd de tunnel te Velsen voltooid is. Voor de kinderen vindt men er een Gymnasium, een R.H.B.S., Lycea, een Middelbare Handelsdagschool, een Technische School, een Kweekschool, diverse Landbouw-, Huishoud- en Industriescholen, U.L.O.- en V.G.L.O.-scholen en in zeer ruime mate L.O.-scholen voor alle richtingen.

Uw gezin woont hier in een prachtige oude provinciestad, in de directe nabijheid van bos, zee, strand en duinen.

Uw bedrijf kan terstond gevestigd worden op uitgestrekt, bouwrijp industrieterrein waarbij U alle comfort en tegemoetkoming van het gemeentebestuur kunt verwachten.

Alle inlichtingen verstrekt het bureau van

OPENBARE WERKEN TE ALKMAAR

KANTOOR KEETGRACHT 1 - TEL. K 2200-5745

op economisch gebied zou liggen in de verwezenlijking van een economische Unie.

Ondanks de vele moeilijkheden, welke de Regeringen der drie landen hebben ondervonden, heeft de Benelux toch duidelijke resultaten opgeleverd. Het volgende cijferbeeld geeft daarvan een indruk:

Jaren	Invoer uit Nederland in de B.L.E.U. (in mln gld)	Invoer uit de B.L.E.U. in Nederland (in mln gld)
1938	106	162
1948	435	730
1949	492	759
1950	743	1.428
1951	1.057	1.765
1952	1.232	1.443
1953	1.263	1.526
1954	1.279	1.822

Bron: C.B.S.

Deze cijfers laten zien, dat het wederzijdse handelsverkeer sinds 1948 bijna verdrievoudigd is. Bedroeg in 1938 de uitvoer naar de B.L.E.U. 10 pCt van de totale Nederlandse uitvoer, in 1954 steeg dit percentage tot 14. Voor de invoer uit de B.L.E.U. zijn de verhoudingscijfers tot de totale invoer respectievelijk 11,5 pCt en 17 pCt.

Uit dit staatje blijkt ook, dat in het wederzijdse handelsverkeer onmiddellijk na het inwerkingtreden van de douane-unie in 1948 nog weinig verbetering was te bespeuren. Hoewel met de instelling van de douane-unie de invoerrechten onderling waren afgeschaft, bleef de intra-Beneluxhandel onderhevig aan kwantitatieve restricties. Dank zij de Marshall-hulp kreeg met name Nederland meer financiële armsglag en kon in 1949 het wederzijdse handelsverkeer, met uitzondering van de landbouw, geleidelijk aan van de voornaamste handelsbelemmeringen worden bevrijd. Het verkeer is thans nagenoeg vrij.

Voor een economische unie is echter nog meer nodig. Naast een vrijgave van het goederenverkeer houdt de economische unie eveneens in vrijheid van kapitaal- en personenverkeer. Met de vrijgave van kapitaalverkeer zijn bij het Accoord van Brussel op 8 Juli 1954 belangrijke vorderingen gemaakt. De vrije uitwisseling van arbeidskrachten is nog beperkt.

De economische unie is echter niet volledig, indien bovendien niet tezelfdertijd een coördinatie van de interne sociaal-economische politiek plaatsvindt. Evenzeer is een samenwerking op het terrein van de handelspolitiek geboden. Voor het eerst zijn hiervoor de beginselen vastgelegd in het Protocol van 's-Gravenhage van Juli 1953. Hierin zijn tevens voorzieningen opgenomen ter bescherming van bedrijfstakken, welke door de ongelijke concurrentiepositie eventueel in moeilijkheden zouden kunnen geraken. De gezamenlijke handelspolitiek is echter nog niet perfect. Wel zijn zekere resultaten bereikt op het gebied ener coördinatie ten aanzien van de dollararea, de O.E.E.S. en de overige landen.

In de Benelux is dus zeker iets bereikt. Van een integratie is echter geen sprake. Het Benelux-klimaat varieert met de conjunctuur. Gaat het iets slechter met de bedrijvigheid, of anderszins, onmiddellijk verstijft het overleg tussen de drie landen. Grote arbeid wacht ons dus nog.

Een geleidelijke liberalisatie van de landbouwsector staat als één van de eerste punten op het programma. Men zal daarbij het volgende goed voor ogen dienen te houden. Nederland is exporterend op het gebied van de landbouw, veeteelt en tuinbouw. België en Luxemburg in het algemeen niet. Zodra een gemeenschappelijke markt wordt gecreëerd, wordt de Benelux in zijn totaliteit exportgebied voor landbouwproducten. Het is duidelijk, dat dit in België en Luxemburg een totaal ander landbouwbeleid

eist. Nederland heeft bovendien steeds een actievere landbouwpolitiek gevolgd dan België, waar op zijn beurt de meeste aandacht naar de industrie is uitgegaan. Het landbouwprotocol zal geleidelijk dienen te worden afgeschaft binnen een vastgestelde periode. Overeenstemming hierover lijkt op dit moment niet uitgesloten.

Ook de toepassing van een gemeenschappelijke sociaal-economische politiek, gericht op expansie en conjunctuurstabilisatie⁶⁾, is nodig. Voorop staat hierbij ook een coördinatie van de fiscale politiek, met name de unificatie van accijnzen en omzetbelasting. Het probleem der waterwegen vraagt ook dringend om een oplossing.

De politieke opbouw kan verder worden ontwikkeld in de richting van gemeenschappelijke organen, waarbij de parlementaire samenwerking thans haar beslag heeft gekregen.

Indien we het gehele streven der samenwerking in Benelux-verband overzien, mogen we ons zeker gelukkig prijzen met hetgeen tot stand werd gebracht. Ook al is hier nog geen sprake van een werkelijke integratie in de zin van een supranationale gemeenschap met haar economische en politieke structuur, toch is de Benelux reeds vergroeid tot een eenheid, welke niet meer kan worden verbroken.

Gemeenschap voor Kolen en Staal.

De Gemeenschap voor Kolen en Staal is de enige gemeenschap, welke op supranationale leest is geschoeid. Niettemin zijn verschillende besluiten van de H.A. onderhevig aan de goedkeuring van de Raad van Ministers. Het supranationale karakter der H.A. is met name daar ingeperkt, waar haar politiek ingrijpt in het economisch leven in de deelnemende landen, in zoverre dit buiten de sector kolen en staal valt.

Behalve de H.A. en de Raad van Ministers zijn er, gelijk bekend, als organen het Hof van Justitie, dat toeziet op de juiste toepassing van het verdrag, en de Gemeenschappelijke Vergadering, waaraan de H.A. voor het door haar gevoerde beleid verantwoording verschuldigd is. De K.S.G. is een aanloop tot een volledige integratie, welke zich ongetwijfeld hieruit kan ontwikkelen.

De Gemeenschappelijke Markt biedt de typische kenmerken van een nieuwe internationale marktstructuur, waarover in het begin van dit artikel werd gesproken. Onder invloed van de Amerikaanse opvatting over vrije concurrentie en kartels, zien wij in dit Verdrag allerlei tekenen, de vrije markt voor kolen en staal op vrije en gelijke concurrentie te baseren. Niet alleen leidde het Verdrag tot opheffing van de nationale grenzen, maar daarnaast werd in het Verdrag een verbod opgenomen tot discriminatie of dubbele prijzen tussen producenten, kopers en verbruikers, evenals een verbod tot het verstrekken van subsidies door de deelnemende staten. In art. 65 worden voorts alle kartelbepalingen verboden, welke er toe zouden kunnen leiden op de gemeenschappelijke markt de normale werking van de mededinging te beletten, te beperken of te vervalsen.

Uit bovenstaande bepalingen blijkt, dat de marktstructuur is gebaseerd op een aantal spelregels of normen, die de vrije werking van de concurrentie moeten waarborgen. De H.A. is, — zoals ik hierboven reeds opmerkte — belast met de uitvoering van het Verdrag, terwijl haar daarnaast is opgedragen een actieve kolen- en staalpolitiek te volgen, zulks in overeenstemming met de bevoegdheden haar door het Verdrag verleend.

⁶⁾ Zie hiervoor Prof. G. Brouwers in „Internationale Spectator“ van 8 November 1954, t.a.v. blz. 675 e.v.

ZEESCHEPEN

van elk type

5 bouwhellingen tot 200 m lengte

C. van der Giessen & Zonen's Scheepswerven N.V.

KRIMPEN AAN DEN IJSEL - HOLLAND

Het zal veel van de interpretatie der artikelen afhangen en van de politieke ontwikkeling in Europa, of de H.A. in de richting gaat van een dirigistische politiek dan wel, dat zij haar taak slechts zal beperken tot een aanvullend optreden waar zulks nodig is. De historie van de totstandkoming van het Verdrag wijst duidelijk in de tweede richting.

De K.S.G. kan ook niet lang alleen blijven staan. Een integratie, die beperkt is tot twee sectoren, kan zich zeker niet handhaven en is ten dode opgeschreven. Het succes van de K.S.G. is daarom afhankelijk van een meer volledige integratie tussen de deelnemende landen. Bij de oprichting is dit ook voorzien. In de rede, waarmede Robert Schuman in 1950 de gedachte van de K.S.G. lanceerde, sprak hij van een „première étape de la Fédération européenne”.

In de tweede plaats is het succes van de K.S.G. afhankelijk van een overtuigend en duidelijk beleid, dat niet opzigt gaat voor een economisch ongemotiveerd nationaal belang.

Inmiddels heeft de K.S.G. in de korte periode van haar bestaan — slechts de helft van de overgangperiode is voorbij — bepaald resultaten opgeleverd. De statistische cijfers laten zien, dat de gemeenschappelijke markt heeft geleid tot een grotere uitwisseling van kolen en staal. De

voornaamste discriminaties in prijzen en tarieven werden opgegeven. De subsidies zijn voor het grootste gedeelte verdwenen, bijzondere regelingen en egalisatie-overeenkomsten opgeheven. Van Amerika werd een lening van 100 miljoen dollars ontvangen ter mede-financiering van de investeringsprojecten. Nieuwe leningen zijn in voorbereiding. Met het kartelvraagstuk houdt de H.A. zich intensief bezig. Ook aan de sociale politiek (emigratie en woningbouw) wordt grote aandacht besteed. Met Engeland werd een associatie-verdrag afgesloten, terwijl met verschillende andere Europese landen een intensief contact wordt onderhouden.

Het is duidelijk, dat in het bestek van dit artikel slechts enkele algemene punten ter sprake konden komen over de concretisering van de integratie in Europa, waarbij ook werd stilgestaan bij datgene, wat nog niet bereikbaar bleek. Mijn beschouwingen over het wezen van de integratie en de marktstructuur alsook de plaats, welke Nederland daarbij inneemt, hebben doen uitkomen, dat niet alleen een duidelijk beleid noodzakelijk is, maar ook overeenstemming zal moeten bestaan over het gemeenschappelijke doel en de wijze, waarop dit zal dienen te worden bereikt.

's-Gravenhage.

Mr P. A. BLAISSE.

Stroomversnelling en draaikolken in de sociale verzekering

Het verschijnsel, dat tijdens en na iedere oorlog een sterke stuwung valt waar te nemen naar drastische sociale verbeteringen, heeft stellig ook een minder materialistische achtergrond dan de omstandigheid, dat voor de oorlogvoering en het daarop volgende herstel de volledige medewerking van de arbeiders moet worden gewonnen.

Het is alsof in een tijd van opoffering en ontberingen een wensdroom wordt gekoesterd van een harmonische samenleving, waarin de grootste mate van geluk voor het grootste aantal wordt verkregen. Het is alsof een natie, evenals de individuele mens, wanneer zij in levensgevaar verkeert, zich met berouw bewust wordt van haar vroegere tekortkomingen en door het uitspreken van goede voornemens het dreigende noodlot tracht af te wenden. En voor schuldgevoelens is te meer plaats, wanneer de calamiteit, zoals die van de tweede wereldoorlog, inderdaad met goede redenen aan nalatigheid kan worden toegeschreven. Nalatigheid in dit geval in het bestrijden van een economische crisis, althans in het lenigen van de daaruit voortvloeiende ontwrichtende sociale gevolgen.

Als dan ook al in 1939 een Engelse minister, een vroegere vakbondsleider, bij een bezoek aan zijn gemobiliseerde in Frankrijk gelegen mannen wordt begroet met de roep „Never to the dole again, Erny!” dan is daarmee het teken, waarin het na-oorlogse beleid zal staan, bepaald. De gehele nationale wetgeving zal er op zijn gericht het afglijden van de maatschappelijke ladder, de ontworteling van grote groepen door omstandigheden buiten hun schuld, te voorkomen; zonodig zal daartoe de armoede over allen gelijkmatig verdeeld worden. Het Atlantic Charter belooft „freedom from fear and want”; de Verenigde Naties aanvaarden in de Preambule tot hun Handvest hooggestemde beginselen over de rechten van de mens; in Engeland heeft Beveridge reeds een ambitieus programma van sociale verzekering ontworpen. De term „sociale zekerheid”, in de Verenigde Staten als doelwit voor sociale politiek gekozen, vindt ingang en te sterker weerklank, omdat haar gevoelswaarde veel méér omvattend

is dan die van „sociale verzekering” als substituut waarvoor ze aanvankelijk werd gekozen ¹⁾.

Immers een politiek, die „sociale zekerheid” in het middelpunt stelt, omvat veel méér dan het vergoeden van de financiële schaden, die de in loondienst werkende door toevallige omstandigheden bedreigen. Ze zal in sterke mate preventief van aard moeten zijn en indirect op de bescherming van de verworven sociale posities zijn gericht. Het gehele economische, financiële en monetaire beleid zal van deze doelstelling moeten zijn doortrokken maar ook de behartiging van de volksgezondheid, het huisvestings- en het onderwijsbeleid er door geïnspireerd. Het moge paradoxaal klinken, ook de beperking van een opwaarts gerichte loonbeweging kan, tezamen met het prijzenbeleid, worden gezien als een bescherming der sociale zekerheid, immers afwerend de gevolgen van inflatie, die als een der gevaarlijkste bedreigingen van sociale verworvenheden moet worden gevreesd. Ja, zelfs de defensie kan binnen deze doelstelling worden betrokken, als beveiligende tegen het gevaar van vernietiging van buiten af.

* * *

Het is merkwaardig, dat de sociale verzekering, die aanvankelijk als identiek met het streven naar sociale zekerheid werd beschouwd, aan betekenis verliest, naarmate met de op deze doelstelling gerichte algemene wetgeving in groter verband meer succes wordt behaald.

En wanneer dan ook de resultaten, welke op het eigenlijke beleid der sociale verzekering in de tien jaren, welke sedert onze bevrijding zijn verstreken, betrekkelijk mager lijken, althans in vergelijking met de hooggespannen verwachtingen, waarmede dit tijdvak werd begonnen, dan mag niet worden nagelaten in het kort te wijzen op enige maatregelen, waarmede een belangrijke versterking van

¹⁾ Omdat n.l. het terrein van „verzekering” in de Verenigde Staten aan de afzonderlijke staten was voorbehouden en de federale regering derhalve onder die term haar sociale verzekeringsprogramma niet kon invoeren.

de rechtspositie der arbeiders, anders dan door verzekering, is verkregen.

Reeds het „Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen” van 5 October 1945 legde aan de ontslagbevoegdheid aanzienlijke beperkingen op. Na zorgvuldige voorbereiding kwam eind 1953 een wettelijke regeling tot stand, waarin het beginsel erkenning vond, dat aan een arbeidsverhouding, die voor de wederpartij dikwijls een levensvervulling betekent, niet door de werkgever naar willekeur een einde mag worden gemaakt.

Van zeer grote betekenis voor de rechtspositie der arbeiders en voor de ondersteuning van hun gevoel van eigenwaarde is ook de grote plaats, welke werd toegekend aan de, elders in dit nummer uitvoeriger besproken, bedrijfsorganisatie. Eerst door de erkenning van de in bezettingstijd clandestien voorbereide Stichting van den Arbeid, steunende op de vrijwillige organisaties van werkgevers en werknemers per bedrijfstak, later, sinds 1950, daarnaast door de geleidelijk tot stand komende publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie met de „Sociaal-Economische Raad” aan de top. Sindsdien bestaat, althans voor de georganiseerde werkgever en werknemer, geen reden meer voor het zo licht tot nihilisme afglijdende gevoel, dat zijn enige — zij het belangrijke — recht van verkiezing der volksvertegenwoordiging te weinig gelegenheid geeft om constructief aan het algemene welzijn mee te werken. Als lid van zijn vakorganisatie is hij tot vlak bij het regeringskasteel vertegenwoordigd. Denkbeelden en verlangens, die zich aan de voet ontwikkelen gaan met grote snelheid naar de top, waar zij met gezaghebbende stem invloed op het regeringsbeleid kunnen oefenen.

Ook het recht tot mede-oordelen binnen de onder-

neming is erkend door de totstandkoming van de Wet op de Ondernemingsraden. En al blijft de praktische uitvoering in vele opzichten nog zeer achter bij hetgeen de wetgever voor ogen stond, niet kan worden ontkend, dat aan de sociale status van de arbeider in de eerste tien jaar na de bevrijding een heel wat hechtere onderbouw is gegeven dan daarvoor aanwezig was.

* * *

Al werd de opzet van het in ons land geldende complex van sociale verzekeringen door de bezetter niet aangetast, toch verschilde het beeld, dat dit aan het einde van de oorlog vertoonde, belangrijk van dat, waarmede wij de oorlog waren ingegaan.

Tijdens de bezetting werd de reeds voor afkondiging gereed liggende Kinderbijslagwet ingevoerd, voorts in de vorm van het Ziekenfondsbesluit een verzekering van geneeskundige behandeling tot stand gebracht, en ten slotte werden de ouderdoms- en invaliditeitsuitkeringen verdubbeld, ter financiering waarvan de bezetter het bedrijfsleven een heffing, de „vereveningsheffing”, oplegde, die het midden hield tussen een verzekeringspremie en een belasting.

Daarnaast werd aan een van vóór de oorlog daterende mogelijkheid, tot het gebruikmaken van een door de Staat gesubsidieerde wachtgeldregeling, een zodanig algemene en gewijzigde toepassing gegeven, dat wel van een nieuwe verzekeringsvorm kon worden gesproken.

De meeste van deze maatregelen waren niet in strijd met de in Nederland heersende opvattingen; sommige nog in de tijd van vrijheid voorbereid, andere, met name de laatstgenoemde zelfs in de strijd om de bezetter zoveel

10 jaar vrede

Bij de tiende herdenking van onze bevrijdingsdag verscheen een prachtig fotogedenkboek. Dit nationale gedenkboek is een geschiedenis van de afgelopen tien jaar verteld door een boeiende tekst en ruim 250 foto's

Medewerkers zijn: **Dr. W. DREES, Prof. Dr. W. ZIJLSTRA, D. U. STIKKER en ANTON VAN DUINKERKEN**

De prijs bedraagt slechts f 7.90 plus f 1.— voor de **STICHTING 1940-'45**

TIEN JAAR VREDE is een boek dat U later niet zult willen missen

★

Een uitgave van **DE BEZIGE BIJ**, Amsterdam

Europese integratie

De spanning tussen politieke en economische factoren

door **Dr. J. LINTHORST HOMAN**

Dit werk, dat binnenkort verschijnt, geeft een volledig overzicht van de gegevens over „Integratie” in de historie en in het actuele Europese leven

Een onmisbaar boek voor allen, die zich voor studie of voor praktisch werk over dit zo actuele onderwerp willen oriënteren

Prijs geb. ± f 15.50. Omv. ca. 350 blz.

★

Een uitgave van **MART. NIJHOFF**, Den Haag

Uit voorraad en op bestelling leverbaar

De Wester Boekhandel

NIEUWE BINNENWEG 331 - ROTTERDAM-WEST
TELEFOON 53941-32076 - GIRO 18961

Gespecialiseerd op economisch gebied

mogelijk arbeidskrachten te onthouden, met hulp van goede Nederlandse ambtenaren gehanteerd. Het was dan ook begrijpelijk, dat de na de bevrijding optredende regering alle tijdens de bezetting uitgevaardigde maatregelen voorlopig liet voortbestaan. Daarbij maakte zij echter het plan kenbaar tot een grondige algehele herziening van de bestaande sociale verzekering te zullen overgaan, ten einde deze aan te passen aan de nieuwe opvattingen omtrent sociale zekerheid.

* * *

De toch al niet lichte taak om aan de vooreerst nog ietwat vage denkbeelden een praktische verwerkelijking te geven, werd nog ernstig verzwaard, doordat zich weldra een meningsverschil openbaarde over de voor de Nederlandse sociale verzekering meest wenselijke uitvoeringsorganisatie, een verschil dat een diepere grond had, dan alleen utiliteitsoverwegingen.

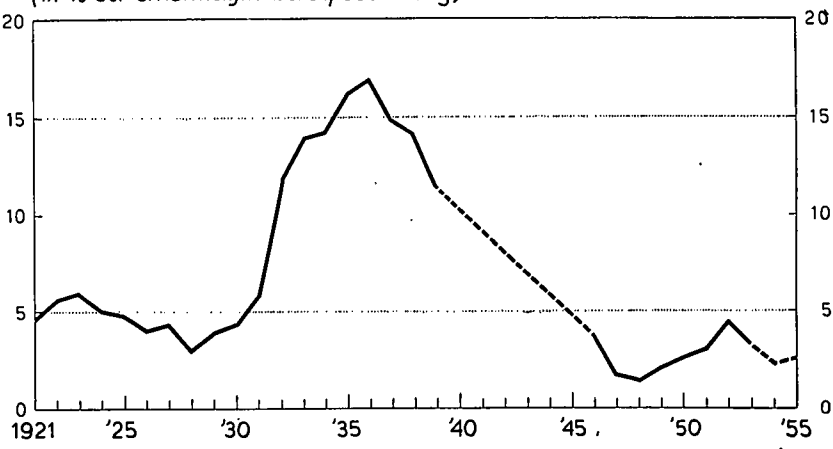
De naar Londen uitgeweken regering had zich ter voorbereiding van de na de bevrijding wachtende arbeid ook gezet aan de studie over de inhoud en uitvoering van een nieuwe sociale verzekering. Als vrucht bracht zij een rapport van een door haar ingestelde commissie mede, dat sterk door de suggesties van het voor Engelse verhoudingen geldende Beveridge-rapport was beïnvloed. Blijkens dat rapport meende de commissie, dat de sociale verzekering niet tot de loondienstverhouding beperkt diende te blijven, doch dat het nieuwe stelsel in beginsel de gehele bevolking zou dienen te omvatten. Zij schetste een algemene ouderdomsvoorziening en een voor weduwen; daarnaast een stelsel van kindertoelagen ten behoeve van ieder gezin met meer dan één kind, ten slotte een wettelijke werkloosheidsverzekering en een verbeterde ziekte- en invaliditeitsverzekering. De uitvoering van het gehele stelsel der sociale verzekering zag de commissie opgedragen aan gewestelijke „sociale raden” overkoepeld door een „Centrale sociale raad”, welke de financiën als één groot fonds zou beheeren.

Het waren voornamelijk de radicale voorstellen op het gebied der uitvoeringsorganisaties, welke tegenkanting ondervonden.

In bezet gebied hadden vertegenwoordigers der werkgevers- en werknemersorganisaties elkaar in ondergrondse arbeid en in gijzelaarskampen gevonden en zich een maatschappijbeeld gevormd, waarbij aan de samenwerking per bedrijfstak grote waarde werd toegekend. Werkgevers en werknemers zouden als bedrijfsgenoten in paritaire colleges de arbeidsverhoudingen in hun bedrijfstak regelen en de arbeidsvrede bewaren. Aan de top zouden vertegenwoordigers der centrale werkgevers- en werknemersbonden voortdurend over zaken van algemeen belang overleg plegen in de reeds eerder genoemde Stichting van den Arbeid.

Deze conceptie sloot aan bij een ontwikkeling, welke zich reeds voor de oorlog aftekende. Steeds meer werden de arbeidsvoorwaarden in voor het gehele land geldende collectieve arbeidsovereenkomsten geregeld, welke overeenkomsten sedert 1937 door de Minister van Sociale Zaken verbindend konden worden verklaard, ook voor degenen, die, als niet bij een der contracterende organisaties aangesloten, daaraan anders niet gebonden zouden zijn. Aldus ontwikkelde de bedrijfstak zich reeds tot een

Geregistreerde arbeidsreserve, 1921-1955
(in % der afhankelijke beroepsbevolking)

rechtsgemeenschap, waarin de minderheid gebonden was aan door de meerderheid gewenste regelen en waarin paritaire colleges van werkgevers en werknemers een leidinggevende functie vervulden.

Een soortgelijke en zelfs nog eerder aangevangen ontwikkeling viel ook in de vooroorlogse sociale verzekering waar te nemen. Ter uitvoering van de ziekteverzekering waren in verschillende bedrijfstakken bedrijfsverenigingen ontstaan — soms geflankeerd door bedrijfspensioenfondsen — bestuurd door vertegenwoordigers der werkgevers- en werknemersorganisaties, die in hun constructieve samenwerking geleerd hadden elkaar te begrijpen en te waarderen. Het was dan ook méér dan een toeval, dat de basis voor de Stichting van den Arbeid werd gelegd in het kader van de samenwerking tussen vertegenwoordigers der centrale werkgevers- en werknemersbonden op het gebied der sociale verzekering, nl. in het bestuur van de Federatie van Bedrijfsverenigingen ter uitvoering van de Ziektewet.

Bij een beschouwingwijze, welke het productieve deel van het volk geleed denkt in betrekkelijk homogene groepen, de georganiseerde bedrijfstakken, waarbinnen een bijzondere verbondenheid aanwezig wordt geacht, wordt ook de verzorging van de sociale verzekering als een der taken van deze bedrijfsorganen gezien.

Deze twee verschillend gerichte stromingen hebben de sociale verzekering gedurende een aantal jaren in een draaikolk gebracht waardoor de verdere uitbouw ernstig werd vertraagd.

Het is hier niet de plaats lang stil te staan bij de polemieken in woord en geschrift, zoals bijv. die op het speciaal over dit onderwerp gehouden congres in Juni 1946, waarin werd getracht de meningsverschillen tot een aanvaardbaar compromis bij te slijpen. Het ging ditmaal niet om het sparen van één kool en één geit, maar om drie desiderata zo goed mogelijk te verenigen, nl. de wens om de tot arbeiders beperkte sociale verzekering tot een algemene volksverzekering uit te breiden, plaats te laten voor een heilzame medewerking van de belanghebbenden in aansluiting met de regeling der overige arbeidsvoorwaarden en een unificatie van de uitvoeringsorganisatie van de gehele sociale verzekering te verkrijgen, waardoor aan de verscheidenheid der uitvoeringsorganen een einde zou worden gemaakt.

Geleidelijk groeide het inzicht, dat een absolute unificatie zou moeten worden prijs gegeven in die zin, dat alle verzekeringen, die zich zouden beperken tot de in loondienst werkenden, door organen van de afzonderlijke

sterovita

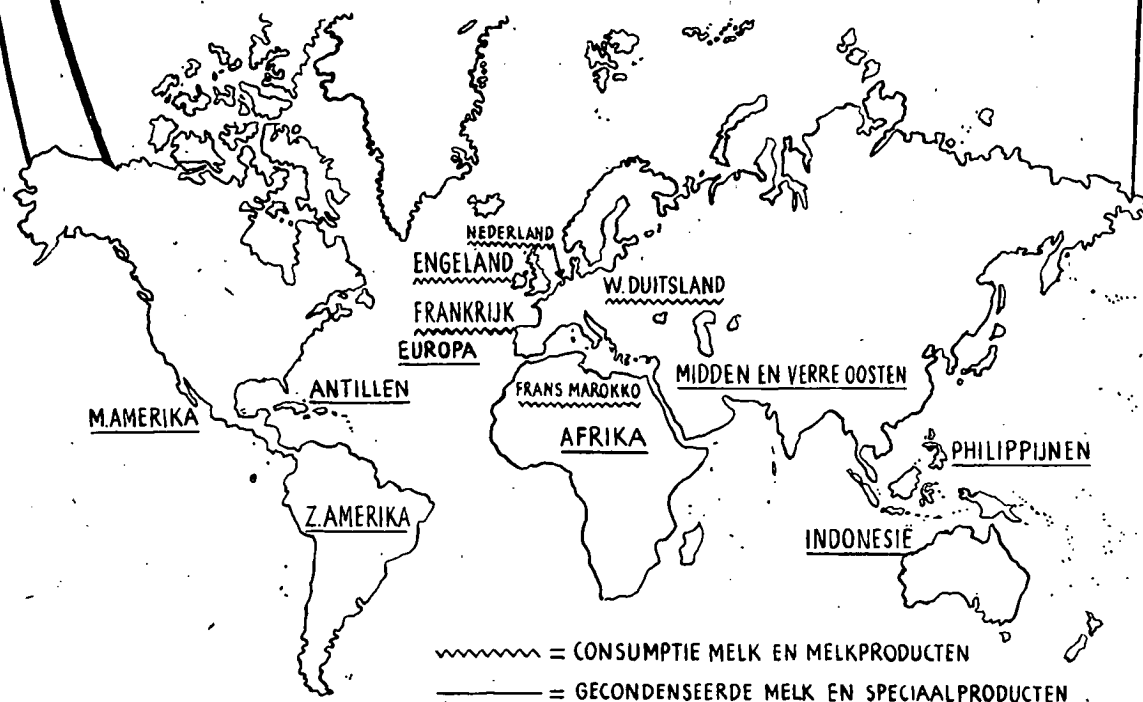
'n goede naam in vele werelddelen

In de betrekkelijk korte tijd van ons bestaan (de onderneming werd opgericht in 1941) heeft onze naam grote bekendheid gekregen, zowel in binnen- als buitenland. Daarvoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen:

- ons voortdurend streven om producten van hoge kwaliteit te leveren.
- ons streven om voor verse melk met behoud van alle natuurlijke kwaliteiten een zo groot mogelijk afzetgebied te vinden.
- onze grote belangstelling voor de toepassing van nieuwe technische vindingen.
- onze bereidheid om juist die extra service aan onze klanten te geven die maakt, dat zakenrelaties zakenvrienden worden.

Zonder enige twijfel danken wij de voortdurende groei van onze organisatie aan het vertrouwen, dat wij van onze klanten ontvangen. Daardoor zijn wij het grootste consumptiemelkbedrijf in Nederland geworden (bijna 1 miljoen personen in Nederland gebruiken dagelijks de producten die in onze 4 grote melkinrichtingen worden bereid) en daardoor vinden wij voor onze verse melk en melkproducten in papierverpakking, waarvoor wij in Dordrecht een speciaal bedrijf hebben ingericht, een steeds groter afzetgebied buiten onze landsgrenzen. Onze fabriek in Breukelen, uitgerust met een modern research laboratorium en een staf van deskundigen, maakt gecondenseerde melk in blik voor alle gebieden ter wereld, kaas voor de Westeuropese markt en speciaalproducten, zoals ijsmix. In Frans Marokko werd in het begin van dit jaar een nieuwe fabriek in gebruik genomen voor de bereiding van consumptiemelk en melkproducten. De grondstoffen daarvoor worden vanuit Nederland aangevoerd en het eindproduct is in kwaliteit niet te onderscheiden van de producten die wij in Nederland maken. Melktransport over grote afstanden is voor ons geen probleem meer. De beste zuiveldeskundigen en 1000 medewerkers staan klaar om met hun toewijding en ervaring elke order te verzorgen.

N.V. STEROVITA MELKPRODUCTEN OVERTOOM 189 AMSTERDAM

bedrijfstakken zouden worden verzorgd en die welke het gehele Nederlandse volk omvatten door één, het gehele land bestrijkend, uitvoeringsorgaan met plaatselijke bijkantoren.

Betrekkelijk incidenteel werd bij de in 1949 tot stand gekomen Werkloosheidswet deze weg ingeslagen en een uitvoeringswijze aanvaard door middel van verplichte bedrijfsverenigingen, waartoe het bedrijfsleven in 26 bedrijfstakken werd ingedeeld. In de Organisatiewet Sociale Verzekering van 1952 werd deze lijn consequent doorgetrokken en ook de uitvoering van de ziekengeldverzekering en de kinderbijslagverzekering aan deze organen opgedragen en die van de ongevallenverzekering hun in uitzicht gesteld.

Daarmede zijn die sociale verzekeringen, welke de verzekerde uit hoofde van zijn plaats in het bedrijfsleven als „bedrijfsgeenoot” benaderen, binnen de sfeer van de bedrijfstak gebracht. Voor de verzekeringen, die alle burgers, ongeacht hun plaats in het productieproces, bestrijken, blijft een uitvoeringswijze gereserveerd door een nationaal orgaan — hetzij ambtelijk of met rechtstreekse zeggenschap door de belanghebbenden — waarbij een territoriale decentralisatie onmisbaar zal zijn.

De ontwarring van de naar een wildernis gegroeide diversiteit in de uitvoeringsorganisatie en de pacificatie van de hooglopende meningsverschillen mogen als een belangrijk succes van het eerste decennium na de bevrijding worden aangetekend.

* * *

Al is de aanvankelijk verwachte versnelling in de ontwikkeling der sociale verzekering door de strijd om de uitvoeringsorganisatie vertraagd, tot stilstand was deze daardoor toch niet gebracht.

Twee takken niet sociale verzekering vroegen om een geheel nieuwe opzet: de werkloosheidsverzekering en de ouderdomsvoorziening. Het in de bezettingstijd afgekondigde Ziekenfondsbesluit zou door een wettelijke regeling moeten worden vervangen. Partiële wijzigingen werden op velerlei gebied wenselijk geacht. Met name kon de duur van zes maanden waarover de *ziekengeldverzekering* ten hoogste uitkering verschafte geen bevrediging meer geven; met ingang van Augustus 1947 werd deze verzekeringstermijn tot een periode van twaalf maanden verlengd. Bovendien besloten de gezamenlijke uitvoeringsorganen dezer verzekering in 1950 om op basis van vrijwilligheid, in de gevallen waar tuberculose de oorzaak van de ziekte was, de uitkeringsduur tot ten hoogste drie jaren te verlengen, zulks om door het opheffen van de psychische druk der materiële zorgen een belemmering van het genezingsproces uit de weg te ruimen.

De *kinderbijslagverzekering* werd ten nauwste betrokken bij het systeem van loonbeheersing, dat in het belang van de wederopbouw van onze nationale economie onmisbaar werd geacht.

Toen bij de eerste aanpak van het herstel van onze vernietigde volkswelvaart met ijzeren gestrengheid aan de consumptieve bestedingen de uiterste beperking moest worden opgelegd, waartoe geldblokkering, huur- en prijsbeheersing, winstafroming, zware belastingheffingen en deviezenrestricties de noodzakelijke middelen waren, moest ook het loonpeil tot de grens van de geoorloofde besteding beperkt blijven. Bij dit loonniveau was een differentiatie naar de behoeften, samenhangend met de gezinssamenstelling, onvermijdelijk. Hiervan bood de in de bezettingstijd ingevoerde kinderbijslagverzekering een bruikbaar apparaat. Met ingang van 1 October 1946 werden de kinderbijslagen, welke tot dusverre met het

derde kind een aanvang namen, ook voor het eerste en het tweede kind verleend, onder verhoging van de toeslagen voor de volgende kinderen. Daarmede werd het aantal voor de uitkering in aanmerking komende werknemers verdrievoudigd, terwijl de kosten van 1 pCt tot 6 pCt van het verzekeringssplijde loon stegen.

Nu de spanning tussen lonen en prijzen allengs is afgenomen, rijst de vraag, of het niet wenselijk is op deze uitbreiding terug te komen, waarbij het loon zonder toeslag op een peil zou moeten komen, dat voor een klein gezin toereikend kan worden geacht. Op die wijze zou dan aansluiting kunnen worden verkregen met een in 1951 in werking getreden voorlopige kinderbijslagregeling voor kleine zelfstandigen, welke voor deze groep in de bijzondere behoeften van een gezin met meer dan twee kinderen tegemoet komt.

Ofschoon sedert het tijdstip der bevrijding het Nederlandse bedrijfsleven nog geen terugslag van betekenis heeft gekend en voortdurend een tekort aan arbeidskrachten dan een overschot viel te constateren, noopte toch de herinnering aan de crisisjaren van voor de oorlog tot het in het leven roepen van een bevredigende *verzekering tegen werkloosheid*. Hoe eerder deze tot stand zou worden gebracht des te meer zouden in de jaren van gunstige conjunctuur reserves kunnen worden gevormd om in tijden van terugslag de lasten te verlichten.

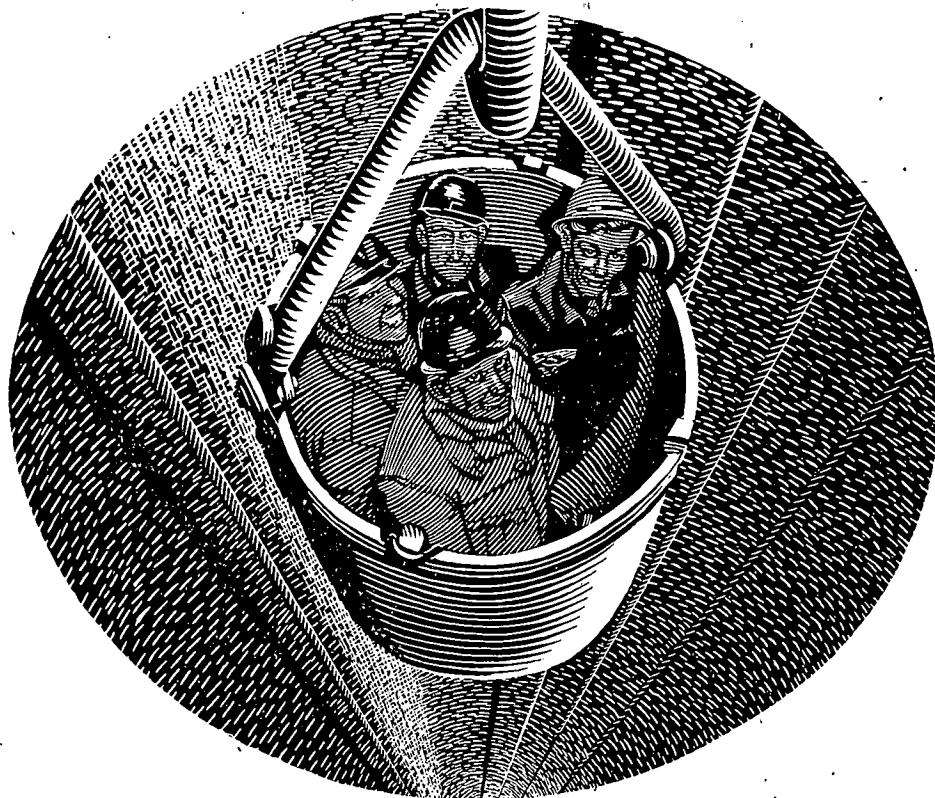
Tot de voor de oorlog voor deze verzekering bestaande, van 1917 daterende, constructie, waarbij de uitvoering in handen was van de vakverenigingen, die door de Overheid werden gesubsidieerd, wilde men niet terugkeren. Een uitvoeringswijze door organen van werkgevers en werknemers tezamen lag, als van de werkgevers een bijdrage zou worden gevraagd, voor de hand. De tijdens de oorlog tot ontwikkeling gekomen gesubsidieerde wachtgeldregelingen per onderneming, welke in sommige bedrijfstakken tot wachtgeldfondsen waren samengevoegd, hadden zo goed voldaan, dat de beginselen daarvan behouden zouden blijven.

Een in 1947 ingediend ontwerp leidde in 1949 tot de thans geldende Werkloosheidswet, welke voorziet in een uitkering bestaande uit twee fasen. Gedurende de eerste 8 weken wordt in geval van werkloosheid een uitkering onder de naam van „wachtgeld” verstrekt, tijdens welke periode de wachtgelder geen werk buiten zijn eigen bedrijfstak behoeft te aanvaarden. Daarna gaat de werkloosheidsuitkering van ten hoogste 13 weken in, gedurende welke de arbeidsbemiddeling hem ook in andere bedrijfstakken tewerk kan stellen. De kosten van de wachtgelden der eerste periode worden in gelijke delen door werkgever en werknemer opgebracht, van die der werkloosheidsuitkeringen betalen zij gezamenlijk slechts de helft, de andere helft komt ten laste van het Rijk.

Als gevolg van de lichte conjunctuuraarzeling in 1951 en de vele moeilijkheden aan de invoering verbonden, duurde het tot 1 Juli 1952 voor de wet volledig in werking kon treden. Daarmede was dan echter ook de spits afgebeten van de reorganisatie van de uitvoeringsorganisatie der overige verzekeringstakken.

Doordat sinds het tijdstip der invoering zich nog geen werkloosheid van enige betekenis heeft voorgedaan is de hoofdfunctie van deze verzekering nog slechts geweest het innen van premieën en het vormen van reserves. De neiging van het bedrijfsleven om de premiebetaling en de reservevorming tot het uiterste te beperken, geeft reden voor twijfel of de verzekering wel in de mate als oorspronkelijk werd gedacht tot 'demping van de slingeren in de conjunctuur zal bijdragen.

Naar het middelpunt der aarde

Neen, dit stoute avontuur, waarvan Jules Verne droomde, gaan deze mannen niet ondernemen. Zij dalen af in een nieuwe schacht van de Staatsmijnen, die — eenmaal gereed — een diepte zal bereiken van ruim duizend meter. Die schacht is één van de vijf, die thans in aanleg zijn. Een dergelijke schachtbouwactiviteit is uniek in de geschiedenis van de Staatsmijnen.

Ook in de overige sectoren van het bedrijf valt een grote activiteit waar te nemen. Bij de cokesfabricage werd sedert 1945 circa 40% van de installaties vernieuwd. Dit geschiedde o.a. door de bouw van een nieuwe cokesfabriek. De gasafzet werd verviervoudigd, terwijl de productie van het onontbeerlijke plantenvoedsel, stikstof, meer dan verdubbeld werd.

Na de oorlog werd de chemische industrie der Staatsmijnen voorts uitgebreid met

een organische sector, die o.m. grondstoffen voor plastics en synthetische vezels en garens fabriceert.

In de vier steenkolenmijnen, twee cokesfabrieken en chemische industrie werken bij elkaar thans 42.500 man personeel. In de periode 1945-1955 investeerde men voor de uitbreiding en ontwikkeling van het Staatsmijnbedrijf aanzienlijke bedragen. Mede als gevolg hiervan steeg de totale omzet tot rond f 500 miljoen per jaar. Bijna een derde van dit bedrag werd verkregen door de export van cokes, verschillende soorten kunstmest en diverse steenkoolchemicaliën.

De Staatsmijnen nemen aldus actief deel aan de voortschrijdende industrialisatie van Nederland en helpen mede aan de versterking van 's lands economische positie.

STAATSMIJNEN

IN LIMBURG

De *ouderdomsvoorziening* ten slotte, is het onderdeel der sociale verzekering, dat van het tijdstip der bevrijding af de meeste zorg heeft gegeven. Door de daling van de koopkracht van het geld waren de toch al karige ouderdomsrenten ingevolge de Invaliditeitswet van te verwaarlozen betekenis geworden, maar ook de in de particuliere sfeer getroffen aanvullende voorzieningen grotendeels ontoereikend, waardoor een verpaupering van de ouden van dagen dreigde.

Toen het aanvankelijke élan om te komen tot een algeheel vernieuwde sociale verzekering in de strijd over de uitvoeringsorganisatie begon vast te lopen, kwam op voorstel van Minister Drees in 1947 een als zeer tijdelijk — nl. voor ten hoogste drie jaren — bedoelde Noodwet Ouderdomsvoorziening tot stand, waarvan de duur echter, in afwachting van een definitieve regeling, een en andermaal moest worden verlengd. Hoewel deze regeling ontegenzeggelijk op verdienstelijke wijze in een dringende sociale nood heeft voorzien, kleven daaraan twee ernstige bezwaren. Doordat de uitkeringen afhankelijk zijn van de reeds aanwezige inkomsten, wordt de bereidheid om uit eigen offers voorzorgen voor de oude dag te treffen ondermijnd; voorts blijven degenen, wier inkomen boven de bovengrens ligt, van iedere uitkering verstoken, al zijn ook zij door de koopkrachtvermindering van het geld gedeclasseerd. Wegens deze bezwaren is het van grote urgentie, dat de van het eigen inkomen afhankelijke uitkering wordt vervangen door een vast ouderdomspensioen. Op een dergelijke vaste bodem zal het weer dankbaar zijn door sparen of verzekeren eigen voorzieningen op te bouwen. Nu de S.-E.R. betrekkelijk kort geleden een advies over een definitieve ouderdomsvoorziening heeft uitgebracht en de Minister van Sociale Zaken een op dit advies gebaseerd wetsontwerp binnen enkele maanden

heeft aangekondigd, mag met enige grond een spoedige totstandkoming van een dergelijke regeling worden verwacht.

* * *

Uit de bovenstaande, uiteraard zeer beknopt gehouden, beschrijving van de ontwikkeling der sociale verzekering gedurende de eerste tien jaren na de bevrijding is wel gebleken, dat op dit gebied in de naaste toekomst nog een groot stuk wetgevende arbeid valt te verrichten.

Bij de behandeling van de eerste begroting na zijn ambtsaanvaarding sprak de huidige Minister van Sociale Zaken zich over de grenzen, welke aan het streven naar sociale zekerheid gesteld moeten worden, als volgt uit:

„Onze huidige wereld is vol van onzekerheden, geestelijke, politieke zowel als materiële. Het is verre van de Minister, te willen suggereren, dat het ooit mogelijk zou zijn, een volledige materiële bestaanszekerheid te garanderen. En zelfs al ware het mogelijk, het zou niet wenselijk zijn. In een vrije samenleving dient de mens in de eerste plaats zelf een stuk bestaansverantwoordelijkheid te dragen, in zijn eigen belang en in dat der gemeenschap. „Sociale Zekerheid van de wieg tot het graf”, zoals dat wel heet, is geen leuze, welke men de Minister ooit zal horen aanheffen. Dat kan alleen een totalitaire staat, die tot alles dwingen kan, voorspiegelen. Echter, in deze wereld vol van dreigingen en onzekerheden is het van het grootste belang, dat de eenvoudige mens in elk geval een bepaalde mate van bestaanszekerheid heeft voor zich en de zijnen, wanneer hij door calamiteiten, waaraan hij niets veranderen kan, wordt getroffen. Dat brengt een element van evenwicht en vastheid in onze overigens nog al te labiele maatschappij”.

Deze van zin voor de realiteit getuigende woorden zullen in ruime kring kunnen worden onderschreven en als richtsnoer bij de verdere ontwikkeling van de sociale verzekering worden aanvaard.

Amsterdam.

J. N. SMIT.

Ondernemingsraden als toets der sociale inzichten

Bescheiden opzet.

Lange jaren heeft bij velen de medezeggenschap in de onderneming als ideaal in de gedachten geleefd. Men heeft zich voorgesteld, dat deze een tegenwicht zou kunnen vormen tegen de vrije beschikkingsmacht van de individuele ondernemer.

In de afgelopen jaren is er veel afgedaan aan die vrije beschikkingsmacht en heeft zich een medezeggenschap ontwikkeld op het niveau van de bedrijfstak en op nationaal niveau, welke een zeer groot deel van de taak heeft overgenomen, die vroeger aan de ondernemingsraden was toegedacht.

Hiermee is tevens de beslissing gevallen, welke kant wij in Nederland zullen uitgaan bij verdere voortgang van de medezeggenschap: de aandacht is gericht naar de hogere organen; we zijn niet de kant uitgegaan van Frankrijk en Duitsland, waar de strijd in de ondernemingen is aangebonden.

Bij het totstandkomen van de Wet op de Ondernemingsraden in 1950 is er rust gekomen rond het vraagstuk van de medezeggenschap in de onderneming. De ondernemingsraden hebben slechts bescheiden bevoegdheden gekregen — oninteressant uit het oogpunt van machtsstrijd.

Gericht op samenwerking.

Thans is de weg beter dan te voren gebaad voor dat andere doel, dat ook altijd al aan de ondernemingsraad

is toegedacht: dat deze er toe zal bijdragen, dat de individuele mens als medewerker beter tot zijn recht zal komen, dat hij zich opgenomen zal weten in een werkgemeenschap. Want naast geringe bevoegdheden is een grote taak aanvaard: bij te dragen tot een zo goed mogelijk functioneren van de onderneming, in de meest ruime zin.

Men beseft meestal niet, welk een geestelijke ommekeer dit voor velen verlangt.

Het vraagt van de arbeiders, dat zij de onderneming niet zien als een vijandige macht, die hen ondanks henzelf in zijn greep heeft, maar dat zij hun plaats in de maatschappij innerlijk aanvaarden als uitgangspunt van hun denken en werken; dat zij zullen weten, dat zij er bij horen en medeverantwoordelijk zijn.

Het vraagt van de ondernemers, dat zij niet als kapiteins eenzaam staan op de brug, maar dat zij afdalen om temidden van al hun medewerkers leiding te geven om te komen tot door allen aanvaarde beslissingen.

De overgang van arbeiderscommissies, die met de directie mogen praten, naar ondernemingsraden, waarin de leiding en de werknemers gezamenlijk overleggen, mag goeddeels van formele aard zijn — in tal van kernen was meer werkelijk overleg dan wellicht voorlopig in een aantal nieuwe ondernemingsraden zal worden bereikt — toch is deze overgang belangrijk omdat zij in beeld brengt, dat men zich heeft te beraden over een gemeenschappelijke zaak.

Gesteund door de vakverenigingen.

Nog een ander punt is beslecht: de vakverenigingen zijn ten nauwste bij de ondernemingsraden betrokken; zij vooral hebben de zorg voor de candidaatstelling. Al nemen de leiders der vakverenigingen uiteraard niet deel aan het overleg binnen de onderneming, toch vraagt deze taak van de keuze van hen, die voor dit overleg in aanmerking komen, dat zij ten volle begrip zullen hebben voor het wezen daarvan.

Ten opzichte van vroeger is hier sprake van een radicale verandering. Het vraagt van hen, dat zij allermint zijn: organisaties, die hun strijd voeren tegen de machthebbers in de maatschappij, terwijl zij zich als eisers tegenover die maatschappij stellen, maar dat zij zich deel daarvan weten, mede verantwoordelijk voor de goede functionering van het bedrijfsleven in al zijn gedingen. Een ontwikkeling in de functie van de vakbeweging, die wij op nationaal niveau zich reeds in geruime mate hebben zien voltrekken, maar die ook hier door de aanvaarde taak der candidaatstelling op praegnante wijze wordt verlangd.

Eerst door deze beslissing is de weg tot een werkelijke ontwikkeling van het overleg in de onderneming geopend. Voordien was n.l. de kans te groot, dat ondernemingsraad en vakvereniging instituties waren, die in eenzelfde samenleving onverenigbaar zouden blijken te zijn.

Hoezeer dit het geval was, blijkt uit een betoog van Kuylaars, nog na het totstandkomen van de Wet op de Ondernemingsraden geschreven ¹⁾, waarin hij stelt dat, indien de onderneming de ontwikkeling naar de arbeidsgemeenschap volhoudt, de vakvereniging als economische belangenorganisatie een desintegrerende invloed zal gaan uitoefenen, reden waarom de vakverenigingen als zodanig maar zouden moeten verdwijnen. Ten bewijze daarvan vermeldde hij gegevens uit een wetenschappelijk onderzoek naar de mentaliteit van de arbeiders in een grote textielfabriek. Daaruit bleek, dat een zeer goede integratie van deze arbeiders in het bedrijf ten gevolge had gehad, dat er een zekere concurrentie was ontstaan tussen de binding met het bedrijf en de binding met de vakvereniging, waarbij de laatste het aflegde.

Dit voorbeeld is naar mijn mening leerzaam, zij het ook in andere zin dan door Kuylaars bedoeld. Men moet hopen, dat de arbeider een goed lid zal zijn van zijn werkgemeenschap, maar dat hij dat niet minder zal zijn van zijn vakvereniging, die nu eenmaal een zeer belangrijke taak heeft te vervullen in de huidige maatschappelijke structuur. Dit zal alleen mogelijk zijn wanneer er een wederzijds begrip is voor elkaars taak en werkterrein. Dit kan bevorderd worden door een zeker contact tussen beide groeperingen: indien er geen verband zou zijn tussen het overleg en de vakverenigingen zou vandaag te verwachten zijn, dat de ondernemingsraden desintegrerend zouden gaan werken en dan op een mislukking zouden uitlopen.

Maar voor dit contact is nodig, dat de vakverenigingen beseffen, dat het hier niet gaat om collectieve belangen, maar om moeilijkheden en mogelijkheden van de mensen in hun eigen groep; niet om materiële belangen van de mensen maar om de mens zelf. De organisaties hebben hiermee wederom een grote verantwoordelijkheid op zich genomen.

Ook de beampten er bij betrokken.

Een belangrijke beslissing, die op dit terrein in de afge-

lopen jaren is gevallen is ten slotte, dat de leden van de ondernemingsraad worden gekozen door alle werknemers. Het is dus niet meer een gesprek van arbeiders en directie, zoals vroeger als regel het geval was; alle geledingen in de onderneming zijn er tezamen bij betrokken.

De huidige opzet van de ondernemingsraad zal een verduidelijking kunnen geven van de onbestemde plaats van de beampten, waaraan grote behoefte bestaat.

De tussenpositie van de beampten en het toezicht houdend en leidinggevend personeel zal kunnen bevorderen, dat zich een werkelijk overleg ontwikkelt, waarbij een te zeer toegespitste twee partijen situatie, die niet beantwoordt aan de taak van de ondernemingsraad, wordt doorbroken.

In dit verband dient melding gemaakt te worden van de ontwikkeling in de vakbeweging gedurende de laatste jaren van arbeidersbond naar bedrijfsbond, waarin alle categorieën van werknemers zijn opgenomen.

Een en ander is van grote betekenis in zoverre het isolement van de arbeiders hierdoor wordt doorbroken. Het betreft geen aparte groepen, die geheel los van elkaar staan. Meer en meer overgangen vinden plaats en er zijn tal van verbindingen.

Het komt moeilijk op gang.

Met de, thans verplichte, instelling van de ondernemingsraden gaat het maar heel voorzichtig aan. Er is geen tegenwerking, maar er is ook allermint een levendige activiteit. Op zich zelf is dat nog niet verontrustend. Men moet vertrouwd raken met de gedachte. En wie het verenigingsleven kent, weet dat een oprichting met tot stand brengen van statuten e.d. meestal een moeizaam gebeuren is en candidaatstelling in de regel geen gemakkelijke en gezellige bezigheid.

De laatste tijd echter is er een moeilijkheid van andere soort gekomen: een doelmatige regeling van de candidaatstelling in de verschillende afdelingen van een onderneming was als regel slechts bereikbaar op grond van een overeenstemming tussen de betrokken vakverenigingen; de samenwerking tussen deze is thans echter principieel verbroken.

Er zijn thans wel bijzondere vindingrijkheid en goede wil nodig om tot oplossingen te komen, in afwachting van het vinden door de vakverenigingen van een modus vivendi. En dat laatste is wel zeer nodig, want zonder modus vivendi kan men niet leven — en zullen de maatschappelijke verhoudingen langzaam aan worden vergiftigd.

De zin van het overleg.

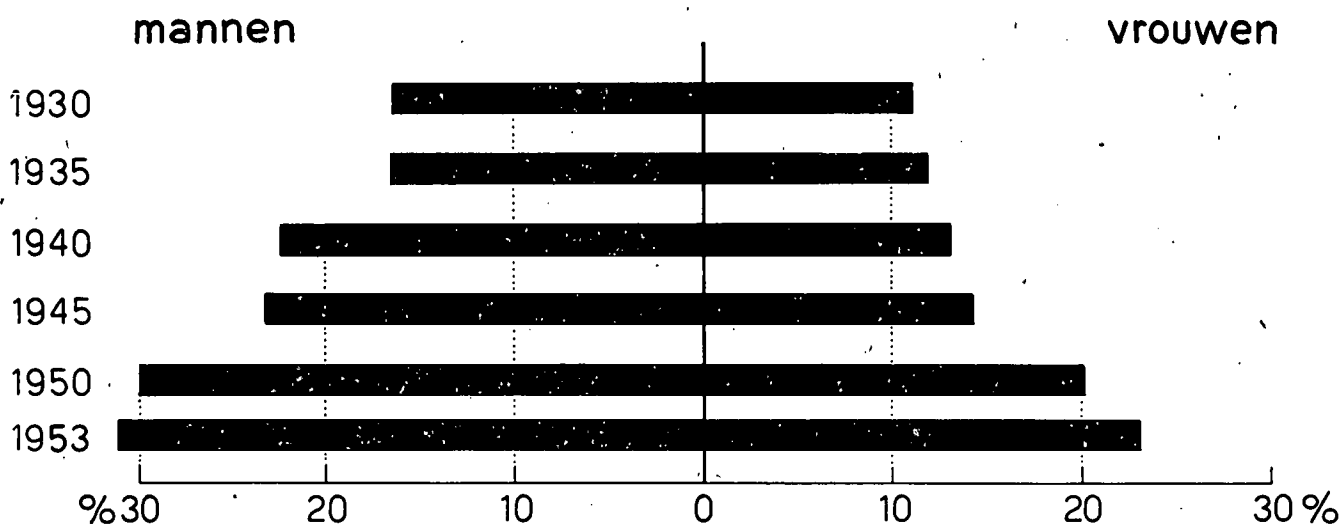
Men heeft wel als het centrale punt voorop gesteld, dat het overleg zou moeten dienen tot „compensatie voor de schade die aan de arbeidsvreugde is toegebracht door steeds verdergaande rationalisatie”.

Het overleg kan daartoe enig hebben, zij het dat ook het eenvoudigste werk een geloofsdaad kan zijn en de levenshouding in dit verband van nog meer betekenis is dan de mate waarin de verrichtingen beslag leggen op iemands geest. Indien echter de betekenis van het overleg alleen in deze richting wordt gezocht, is het waarschijnlijk, dat al gauw een zekere irritatie zal optreden over lange en vrij nutteloze besprekingen.

Het werkelijke punt is, dat in onze cultuur a is gezegd met betrekking tot de democratie en dat nu ook b moet worden gezegd. In oude tijden zal de meester ook wel eens met zijn gezegd hebben overlegd, maar de meester was toen stellig altijd bereid op gezag van de meester te aanvaarden.

¹⁾ Zie Mens en Onderneming IV — 4 (1950) en een discussie Kuylaars-Suurhoff in Mens en Onderneming IV — 6 (1951).

Leerlingen bij het voortgezet onderwijs in % van de 12-25 jarigen der bevolking

De houding van de mens tegenover het gezag is anders geworden. Innerlijke aanvaarding mag van de mens, die in de greep van de democratie is gekomen, slechts worden verwacht, wanneer hij meetelt. In de eerste plaats is daartoe nodig, dat hij het waarom begrijpt. En voorts, dat hij zijn mening laat horen en dat die in overweging wordt genomen; of, wanneer hij niets heeft op te merken, dat hij dan weet dat hij iets zou kunnen opmerken en dat er dan ook naar geluisterd zou worden.

Jansen en Nuyens hebben geschreven in een uiterst belangrijk antwoord op de vraag „Wat denkt U van de medezeggenschap?” vanuit de ruime ervaring met het overleg bij de mijnen:

„Het streven naar medezeggenschap in het bedrijfsleven is een nieuwe fase in de democratisering van het menselijk gemeenschapsleven. Bij de doorbraak van de democratische gedachte op staatkundig gebied kwamen krachten en energieën vrij waarvan niemand had kunnen dromen. Er is alle reden om te veronderstellen, dat dit bij de doorbraak van de economische democratie ook het geval zal zijn. Het volgende moet ons daarbij steeds helder voor ogen staan: democratisering is in wezen een leidersprobleem. De functie van de leider in een democratische groepering is moeilijker dan de functie van een leider in een autoritair stelsel. Democratisering van een groep is gevaarlijk en voert onvermijdelijk tot aantasting van het gezag, indien geen leiders beschikbaar zijn met inzicht in het wezen van de democratie”²⁾.

Het is heel nodig, dat de democratie zich in nieuwe vormen zal gaan verwerkelijken. De maatschappij is zo ingewikkeld geworden, dat de reeds bestaande vormen de mens nog maar heel geringe gelegenheid geven tot het beleven van democratie. Alle andere vormen, zoals, behalve ondernemingsraden, bijv. wijkraden en schoolcommissies zijn daarom van het grootste belang. En niet minder de inspanning, in de grote organisaties, een democratische werkwijze in enigerlei vorm in stand te houden. Met name ook voor de vakverenigingen ligt hier een ernstig probleem. Wanneer zij werkelijk betrokken worden bij het vraagstuk van het overleg in de

onderneming, zal dat ook met betrekking tot de oplossing van de problemen in eigen kring bevruchtend kunnen werken.

De ondernemingsraad moet dus gezien worden als slechts één van de vormen, waarin het overleg in de onderneming zich zal hebben te voltrekken.

Groot heeft er op gewezen, dat wanneer men eenmaal begint het overleg te gebruiken als hulpmiddel bij de besluitvorming en de besluitenoverdracht, de toepassing daarvan algemeen in de gehele onderneming moet worden doorgevoerd. Het is niet mogelijk de leiding te splitsen in een deel in democratische stijl en een ander deel, dat autocratisch is.

„Na de weg van het overleg eenmaal te hebben ingeslagen, kan men daarvan bijna niet meer terug zonder een ernstige versterking van de menselijke verhoudingen te riskeren”³⁾.

Het gaat hier om een wezenlijke herziening van de wijze van samenwerken door de gehele onderneming heen. In dit verband verdient vermelding, dat Horinga er op heeft gewezen, dat men het structurele bazenprobleem zou kunnen zien als „een resultaat van de spanning die langzamerhand is ontstaan tussen het democratische maatschappij-ideaal, dat de arbeider wil zien als, en opvoeden tot, een volwaardig en verantwoord staatsburger, en het autocratische principe van bedrijfsorganisatie, dat onderwerping eist aan het absolute gezag van de bedrijfsleiding”⁴⁾.

Er is een nieuw leaderstype aan het ontstaan, dat meer gelijkenis heeft met een staffunctionaris dan met een kapitein in de industrie. Zeker, hij houdt het laatste woord, maar hij weet dat hij het best geslaagd is, telkens wanneer hij dat laatste woord niet heeft behoeven uit te spreken.

Er is veel vorming nodig.

Terwijl heel veel arbeiders altijd hebben gedacht, dat als zij zich inspanden het toch alleen in de zak van de hoge heren terecht kwam en dat ze zich alleen maar iets

²⁾ Jansen en Nuyens in „Wat denkt U van de medezeggenschap?”, Nijmegen z.j. (1955), blz. 72.

³⁾ Drs J. Groot, Het Overleg, Alphen aan den Rijn z.j. (1955), blz. 89.

⁴⁾ Dr D. Horinga, Mens en Groep in het moderne bedrijf, Assen 1951, blz. 66/67.

POLAK & SCHWARZ

Zaandam

Hilversum

Essences
Vruchtensappen
Etherische oliën
Parfumbases
Organisch-chemische producten
Vanilline
Kleurstoffen
Tabaksaroma's en Sausen

Argentinië

Polak & Schwarz S.A. Commercial & Industrial
 Beruti 1341, Martinez F.C.N.G.B.M.

België

B.N.V. Polak & Schwarz
 107-109 Le Lorrainstraat, Brussel

Brazilië

Polak & Schwarz Essências S.A.
 Rua Debret 23, 4º andar - salas 406/9
 Rio de Janeiro
 Rua Professor Cardoso Fontes, 137
 Petropolis - Estado do Rio

Canada

Polak & Schwarz (Canada) Ltd
 251-A Coxwell Avenue, Toronto-8 (Ontario)

Chili

Polak & Schwarz y Cia Ltda
 Calle Eleodoro Flores 2422, Santiago de Chile

Duitsland

Polak & Schwarz G.m.b.H. (22a) Emmerich/Rhein

Engeland

Polak & Schwarz (England) Ltd
 50 Great Cambridge Road, Enfield (Middlesex)

Frankrijk

S. à R.L. Polak & Schwarz
 47, rue Victor. Hugo, Bois Colombes (Seine)

Holland

N.V. Polak & Schwarz's Essencefabrieken
 Zaandam en Hilversum

Indonesië

N.V. Polak & Schwarz (Indonesië)
 Kali Besar Barat 6, Djakarta
 Djalan Brandjangan 25, Surabaya

Italië

Polak & Schwarz S.r.l.
 Viale Giovanni da Cermenate 18, Milano-814

Noorwegen

Norsk A/S Polak & Schwarz
 Wesselsgate 8, Oslo-35

Oostenrijk

Polak & Schwarz G.m.b.H.
 Bernardgasse 4-6, Wien-VII

U.S.A.

Polak & Schwarz Inc.
 667 Washington Street, New York 14 (N.Y.)
 100 Green Street, Teterboro (N.J.)
 173 West Madison Street, Chicago-2 (Ill.)
 3573 Hayden Avenue, Culver City (California)

Zuid-Afrika

Polak & Schwarz Africa (Pty) Ltd
 P.O. Box 231, Roodepoort-Transvaal

Zweden

Svenska A.B. Polak & Schwarz
 Grevgatan 14, Stockholm

Zwitserland

A.G. Polak & Schwarz, Reinach-Aargau

van je aantrokken als ze je nodig hadden, wordt nu van hen gevraagd dat ze werkelijk zullen geloven, dat de directeur graag met ze aan tafel wil gaan zitten om samen te overleggen. Dat is moeilijk. Daar is een goede voorlichting voor nodig, waarbij te rekenen valt met een oud wantrouwen. En dat kost tijd.

Er is een „cultural lag”, zowel bij werkgevers als bij werknemers. Sommige werkgevers en sommige werknemers weten waar het naar toe moet. Maar vele werknemers eisen sociale verbeteringen voor zich zelf en wensen geen medeverantwoordelijkheid; vele werkgevers verlangen meer vrijheid voor zich zelf en wensen geen medeverantwoordelijkheid in groter verband.

Zoals de volksdrachten een afschaduwing zijn van de kleding der hogere standen in vroeger tijd, zo is het ook met de maatschappelijke houding bij de velen, die niet tot de voortrekkers op geestelijk terrein behoren. In de tegenwoordige tijd is er op het terrein van de kleding niet meer zulk een „achterstand”. Dezer dagen werd bericht, dat Schweitzer de negers niet kon brengen tot het dragen van sandalen en dat dezen liever blootsvoets gingen, tenzij zij schoenen konden dragen gelijk de blanken, totdat zij uit de modetijdschriften lazen dat sandalen de laatste mode was. Op geestelijk terrein is echter een zo effectieve „cultuuroverdracht” niet mogelijk.

Bij het winnen van de werkgevers en van de werknemers voor een overleg als hier bedoeld, zullen hun organisaties zeer waardevol werk kunnen doen. In het bijzonder een grote inspanning tot een goede vorming der werknemers is nodig. De hulp van de vakverenigingen daarbij is onmisbaar en mag worden verwacht als een consequentie van hun kandidaatstelling.

Zeer waardevol werk wordt op dit terrein al gedaan, helaas nog bij veel te weinig organisaties. Zorgvuldig voorbereide en zeer goed gerichte discussie-avonden. Een voorbeeld uit de handleiding voor een bespreking van de vraag betreffende het meewerken aan productiviteitsverhoging:

„De kostprijsverlaging kan ten goede komen aan:

- a) consumenten door prijsverlaging;
 - als een groot deel van de resultaten door prijsverlaging tot uiting komt, heeft dat gunstige gevolgen;
- b) ondernemers of kapitaalbezitters door winstverhoging;
 - hiervan profiteren slechts weinigen;
- c) betrokken arbeiders door loonsverhoging;
 - ook hiervan profiteert slechts een beperkte groep, hetgeen alleen gerechtvaardigd is als deze arbeiders ook inderdaad persoonlijk een grotere prestatie leveren;
- d) het bedrijf door investeringen;
 - hiervan kunnen profiteren:
 - 1) het bedrijf door verbetering van zijn toekomstige producten;
 - 2) de gemeenschap door een goedkoper product.

Samenvatting:

De voordelen der kostprijsverlaging zullen voornamelijk tot uiting moeten komen in:

- a) prijsverlaging ten bate van alle consumenten;
- b) grotere investeringen ten bate van de toekomstige werkgelegenheid” 5).

Een ondernemer kan lang praten aler hij bereikt wat er gebeurd is op één avond, wanneer zijn werknemers in een onderlinge discussie tot zulk een conclusie zijn gekomen.

Wanneer men in deze zin gaat denken, dan wordt een onderneming inderdaad een gemeenschap. Niet in de archaische en idyllische zin ener gesloten levensgemeenschap, doch een doelgemeenschap: een plaats van gezamenlijk werken voor een gemeenschappelijk doel, waarbij een mens zich mens kan voelen.

5) Uit een gespreksschema over het onderwerp „productiviteitsverhoging” van de Algemene Nederlandse Metaal Bedrijfsbond.

Ook zal er nog veel gedaan moeten worden, alvorens alle directies zullen zijn gewonnen voor een werkelijk overleg. Het Centraal Sociaal Werkgevers Verbond geeft reeds aan velen voorlichting, maar de innerlijke groei die tal van ondernemers nog behoeven, kan uiteraard niet zo gemakkelijk te weeg worden gebracht.

En niet alleen de directies moeten worden gewonnen. Jansen en Nuyens hebben er in het hierboven reeds geciteerde artikel op gewezen, dat het een kwestie is van vorming van de chefs van hoog tot laag.

„Waar men er niet in slaagt door middel van deze vorming bij de chefs de practijk van de medezeggenschap — dit wil zeggen de practijk van het overleggen en beraadslagen met en het gelegenheid bieden tot het geven van advies aan de ondergeschikten — ingang te doen vinden, zal iedere vorm van wettelijk geregelde en opgelegde medezeggenschap van zeer twijfelachtige waarde blijken te zijn” 6).

Enkele kwetsbare punten.

Wanneer men nu met het oog op de eerstkomende toekomst zich afvraagt, waar op het hier besproken terrein de kwetsbare punten liggen, dan zou ik na het reeds gezegde daar nog het volgende aan willen toevoegen.

1. Het zou ongewenst zijn, indien in de eerstkomende jaren de discussie over de vraag, of het recht van medezeggenschap niet verder zou moeten reiken dan hetgeen thans in de Wet op de Ondernemingsraden is vastgelegd, met nieuwe kracht zou worden hervat.

Wanneer werkelijk ernstig wordt gepoogd het instituut der ondernemingsraden tot een behoorlijke ontwikkeling te brengen, zal men voorlopig de handen vol hebben met de realisering van de mogelijkheden, die de huidige situatie biedt.

Wanneer in de eerstkomende jaren in concreto zou worden gestreefd naar uitbreiding van bevoegdheden, dan zou dat verband kunnen houden met mogelijke teleurstellingen op het terrein der medezeggenschap op het hogere niveau of het zou kunnen zijn om politieke redenen, doch het zou bezwaarlijk te motiveren zijn als zijnde ten bate van een gezonde groei van het overleg, waartoe immers de huidige situatie alle mogelijkheid biedt.

Vrijwel de gehele discussie in het verleden over medezeggenschap in de onderneming gaat trouwens uit van een autocratische opvatting van het leidinggeven. Indien er iets terecht komt van het overleg in de hierboven bedoelde zin, zullen de ingenomen standpunten dan ook moeten worden herzien.

2. Bij de kandidaatstelling voor de ondernemingsraden en bij de vorming van alle werknemers, die bij het overleg betrokken zullen zijn, zullen de vakverenigingen nuttig en onmisbaar werk kunnen doen.

Het zal hen echter zeker niet altijd terstond gelukken, hun activiteit in voldoende mate te richten, niet op collectieve belangen, doch uitsluitend op de bevordering van een goed overleg. Een te groot wantrouwen van de werkgever in de mogelijkheid van een gunstige ontwikkeling is hier een gevaar.

De vakverenigingen zullen zich buiten het overleg zelf moeten houden. Hun bemoeienis op het terrein der vorming en voorlichting aan leden, die werken in ondernemingen waar het overleg al op gang is, is dringend nodig, maar zij kan er licht toe leiden, dat de vakverenigingen een te directe invloed op het overleg gaan uitoefenen. Dit zou het zeer ongewenste gevolg hebben, dat de werkgever de steun van de vakverenigingen ter bevordering van het overleg bezwaarlijk meer op prijs kan stellen.

Het is daarom gewenst, dat de werkgever en de vertegen-

6) Jansen en Nuyens in „Wat denkt U van de medezeggenschap?”, blz. 70.

AMSTERDAM

HOOFDSTAD EN GROOTSTE STAD VAN
NEDERLAND

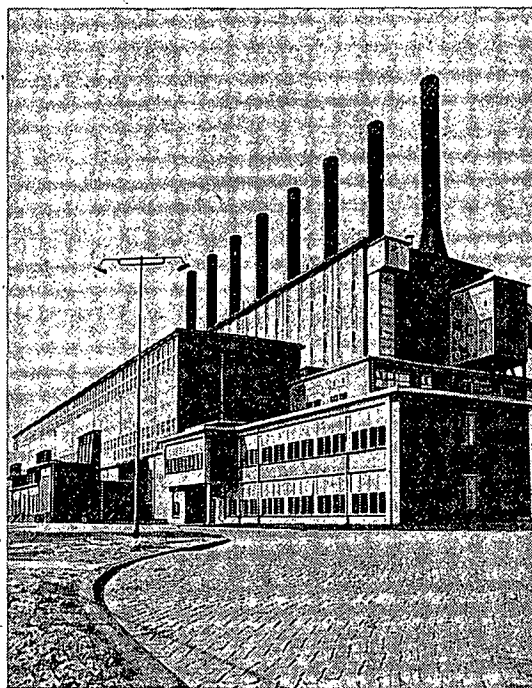

BELANGRIJKSTE CENTRUM VOOR
HANDEL, BANK- EN VERZEKERINGSWEZEN,
INDUSTRIE EN TOERISME

VEELZIJDIGSTE VERKEERSCENTRUM
MODERNE ZEE- EN RIJNHAVEN —
WERELDLUCHTHAVEN SCHIPHOL

*Wendt U voor vestiging tot het
gemeentelijk bureau voor handels-
en industriebelangen
O.Z. Achterburgwal 185,
Amsterdam, Telefoon 62531*

woordigers der vakverenigingen nu en dan openhartig spreken over de kwetsbare punten en de nog niet gereali-seerde mogelijkheden, in het bewustzijn, dat ondanks mogelijke meningsverschillen op ander terrein, er hier geen moeilijkheden van samenwerking behoren te zijn.

3. In de huidige moeilijkheden tussen de vakverenigingen onderling is, zelfs wanneer er een *modus vivendi* zal worden gevonden, een ernstig gevaar gelegen met betrekking tot het overleg in de onderneming.

In het begin van dit artikel is geschreven, dat de ondernemingsraden onbelangrijk zijn geworden uit het oogpunt van de machtsstrijd tussen de werkgevers en werknemersgroepen. Hier dient gewezen te worden op het gevaar, dat de onderneming het terrein zou kunnen worden van machts- en concurrentiestrijd tussen de bonden onderling.

Zonder de moeilijkheden met betrekking tot de samenwerking leek het gevaar van wervingsactiviteit van de bonden via het overleg in de onderneming in het algemeen gesproken niet zo groot: de huidige vaste voet van de vakbeweging in het maatschappelijk gebeuren en het rustig groeiend ledental maakt een kwalitatieve vooruitgang bij de leden belangrijker dan een kwantitatieve. Onderlinge concurrentie echter zou er toe kunnen leiden, dat de vakbeweging op spectaculaire wijze zal falen in de taak, die zij na de oorlog, met name ook met betrekking tot het overleg in de onderneming, op zich heeft genomen.

4. Het is begrijpelijk, dat men van de kant van de vakverenigingen in het algemeen gesproken zeer gereserveerd staat tegenover hen, die zich niet bij een organisatie hebben aangesloten.

Indien deze houding doorwerkt in de instelling van de leden van de ondernemingsraad ten opzichte van de werknemers in de onderneming, dan zal het overleg echter niet aan zijn doel kunnen beantwoorden. Hier past een kritische instelling van de leden van de ondernemingsraad ten opzichte van zich zelf.

Dit punt is in het bijzonder klemmend, in zoverre tot

de groep der ongeorganiseerden juist behoren de ongrijpbaren. Zij, die zich in geen enkele maatschappelijke groepering thuis voelen, die geïsoleerd staan in deze verzakelijkte maatschappij. Voor deze categorie is het nog meer nodig dan voor enige andere, dat wordt bevorderd, dat zij zich in hun werkmilieu en daarmee ook in het leven werkelijk mens zullen kunnen voelen.

5. Hierboven werd betoogd, dat de ondernemingsraad moet worden beschouwd als slechts één der vormen waarin de ontwikkeling in het leiderschap en in de menselijke verhoudingen in de onderneming zich heeft te voltrekken.

In de praktijk ligt het echter veel meer voor de hand, dat het tot iets afzonderlijks wordt, dat zich min of meer buiten het eigenlijke leven in de onderneming afspeelt.

De ondernemingsraden zullen slechts een factor van betekenis in de ontwikkeling der sociale verhoudingen worden, indien zij op effectieve wijze in het geheel van het gebeuren in de onderneming worden geïntegreerd.

Voor de hand liggende middelen daartoe zijn het inschakelen van subcommissies, werkgroepen, afdelingsgewijze overleggroepen, „eenheidsvertrouwensmannen”. Voorts moeten er duidelijke verbindingen worden gelegd met de centra van leiding op elk niveau. Maar dat is niet genoeg: dit punt vraagt nog aandachtige verdere studie.

De ondernemingsraden kunnen een belangrijke invloed krijgen ter bevordering van de sociale verhoudingen in de onderneming, maar daarvoor is nodig:

- a) dat men zich bewust wordt van de zin van het overleg;
- b) dat de vorming van alle betrokkenen actief ter hand zal worden genomen;
- c) dat met betrekking tot bovengenoemde kwetsbare punten verstandig zal worden gehandeld.

Het hier besproken onderwerp is geen terrein van spectaculaire gebeurtenissen, maar laat ons geen illusies hebben over het lot van de samenleving, waar de idee der democratie de fabriekspoorten gesloten zal vinden.

Wassenaar.

GEVERS DEYNOOT.

Wie het er om te doen is de bloem van het Nederlandse bedrijfsleven in hoogste instantie te benaderen, hij verzuime vooral niet het hiervoor aangewezen medium in zijn reclamebudget te betrekken: het bekende weekblad

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

ADVERTENTIE-AFDELING, POSTBUS 42, SCHIEDAM

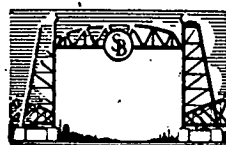
Uw tijdschrift

ontleent zijn waarde niet alleen
aan de redactionele inhoud.

Ook de lay-out, de illustratie en zelfs de
wijze waarop de advertentie-exploitatie
wordt gevoerd, drukken er hun stempel op.

Ons bedrijf is hierop gespecialiseerd
en kan U in vele richtingen
van dienst zijn.

Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. ROELANTS - SCHIEDAM

Overbruggingscredieten

N.V. SLAVENBURG'S BANK

Rotterdam - Amsterdam - Den Haag - Dordrecht
Haarlem - Schiedam - Amersfoort - Maassluis
Vlaardingen - IJsselmonde - Utrecht

AGENTSCHAPPEN:

Zevenbergen - Vianen - Middelharnis/Sommelsdijk
Vrijhoeve-Capelle - Zwijndrecht

Wilt u het **ZWART** op **WIT** hebben?

Doe het met **KORES Carboplan**
en
Silkolinten

KORES voor uw **KORES**-pondentie

SCHEVENINGEN

is niet duur....

de baat gaat boven de kost uit!!

**HOLLAND FESTIVAL
KURZAAL-SEIZOEN
VAN 15 JUNI TOT 9 SEPT.**

Alle inlichtingen voor abonneementen:
N.V. MIJ ZEEBAD SCHEVENINGEN
TEL. 51/43.81

**PALACE HOTEL
HOTEL KURHAUS
GRAND HOTEL
SAVOY HOTEL
HOTEL RAUCH**

*Alle inlichtingen omtrent ver-
blijf, „all-in” arrangementen,
vergader- en congresruimten:*

N.V. EXPLOITATIE MAATSCHAPPIJ SCHEVENINGEN
GEVERS DEYNOUTWEG 136 — TEL. 51.43.31

Volkshuisvesting

Toen de Duitsers in Mei 1945 ons land ontruimden, lieten zij een zwaar belaste boedel achter. Om ons te bepalen tot het terrein van de volkshuisvesting: ongeveer 80.000 woningen waren totaal verwoest, 40.000 zwaar en 400.000 licht beschadigd. Voorts had de woningbouw in de jaren van de bezetting praktisch stil gestaan, waardoor een achterstand was ontstaan van naar ruwe schatting 200.000 woningen. Houdt men er rekening mede, dat wij in 1940 een vrij groot woningoverschot hadden, dan leert een eenvoudige berekening, dat wij in Mei 1945 reeds een woningtekort hadden, dat dicht bij de 250.000 kwam. De taak, welke wij voor ons zagen oprijzen, bestond dus in het zo spoedig mogelijk inhalen van dit woningtekort en het zo spoedig mogelijk herstellen van de ruim 400.000 zwaar en licht beschadigde woningen.

De taak stellen was niet zo moeilijk; de wegen vinden om haar te volvoeren kostte wat meer hoofdbrekens. Om te beginnen, moest er rekening mede worden gehouden, dat de oorlog niet alleen verwoestingen had aangericht onder ons woningbezit, maar ook onder scholen, kerken, ziekenhuizen, fabrieken, pakhuizen, boerderijen, winkels en openbare gebouwen, bruggen en wegen, havenwerken, enz., terwijl er op deze terreinen al evenzeer een dikwijls vrij belangrijke achterstand was ontstaan.

Zo stond het bouwbedrijf voor een ontzaglijke taak. Maar ook het bouwbedrijf zelf was zwaar gehandicapt. De opleiding van jonge bouwvakarbeiders had in de oorlogsjaren gestagneerd, terwijl er juist meer nodig waren. Er was daarnaast een nijpend gebrek aan bouwmaterialen. Verschillende steenfabrieken waren verwoest. Uit andere fabrieken waren de machines weggehaald. Het kostte moeite het apparaat weer op toeren te krijgen.

Het ergste was echter, dat wij voor een belangrijk deel van de bouwmaterialen — hout, ijzer en staal, non-ferrometalen, cement, enz. — op invoer uit het buitenland waren aangewezen. Naar schatting vormt de betaling voor geïmporteerde bouwmaterialen ongeveer 25 à 30 pCt van de totale bouwkosten. De grootste handicap was nu, dat de deviezen ontbraken om op de gewenste schaal bouwmaterialen uit het buitenland te kunnen betrekken. Met onze betalingsbalans zag het er droevig uit. Om het tekort te dekken, moesten wij buitenlands effectenbezit te gelde maken en leningen sluiten. De toestand ware volkomen hopeloos geworden, als de Marshall-hulp in het begin van 1948 geen uitkomst had gebracht. Daardoor konden wij eindelijk wat ruimer adem halen, al betekende het nog niet, dat wij nu maar alles konden importeren, wat wij nodig hadden. Het bleef een rekenen en tegen elkaar afwegen. En de voornaamste taak van de Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting in deze jaren was voortdurend op het vinkentouw te zitten om te zorgen, dat bij het afsluiten van handelsverdragen zoveel mogelijk met de aan zijn zorg toevertrouwde belangen werd rekening gehouden.

Daarnaast was de politiek er op gericht om de eigen productie van metselsteen, dakpannen, cement, enz. zo hoog mogelijk opgevoerd te krijgen. Daarvoor moesten andere belangen — de afgraving van de Pietersberg bij Maastricht bijv. — dan wel eens wijken. De opleiding van bouwvakarbeiders werd zoveel mogelijk gestimuleerd. Om tegemoet te komen aan het tekort aan geschoolde bouwvakarbeiders en aan metselsteen werd bijzondere aandacht besteed aan nieuwe bouwsystemen.

Werd met deze middelen gepoogd de totale bouw-

capaciteit zo hoog mogelijk op te voeren, niet minder belangrijk was het de beperkte middelen, waarover wij de beschikking hadden, zo nuttig mogelijk te besteden. Zoals reeds gezegd, er was een achterstand op elk gebied en er viel veel op te bouwen en te herstellen, wat door het oorlogsgeweld was verwoest of beschadigd.

Deze overweging leidde tot de opstelling van een jaarlijks bouwprogramma, teneinde het totale bouwvolume, dat naar de vooruitzichten verwerkt zou kunnen worden, zo rationeel mogelijk over de verschillende sectoren te verdelen. Het ligt voor de hand, dat in de eerste jaren na de oorlog een sterke prioriteit werd toegekend aan het herstelwerk. Men bereikt een groter nuttig effect door 400.000 beschadigde woningen weer bewoonbaar te maken dan door 40.000 nieuwe woningen te bouwen.

Er is toen, vooral in gebieden, die weinig van het oorlogsgeweld te lijden hadden gehad, nog al gefoeterd, dat er zo weinig schot zat in de bouw van nieuwe woningen. Men kon zich blijkbaar moeilijk voorstellen, hoe het er toen in de verwoeste gebieden uitzag en welke krachtsinspanning het kostte om deze steden en dorpen weer enigszins bewoonbaar te maken. Het gevolg was intussen, dat het woningtekort in deze jaren nog belangrijk aangroeide, zodat het in de aanvang van 1948 op ruim 300.000 moest worden gesteld. Een soort wanhoopstemming ging zich van de bevolking meester maken. Sinistere grapjes begonnen de ronde te doen, in de trant van: jonge mensen, die zich nu voor een woning laten inschrijven, kunnen beter maar meteen een plaats bespreken in een tehuis voor ouden van dagen. Steeds sterker werd de roep om een programma, dat perspectief opende.

Aan deze aandrang heeft de Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting gevolg gegeven door aan de Kamers een programma voor te leggen, dat uitging van de bouw van 30.000 woningen in 1948, welk cijfer met 5.000 per jaar zou moeten worden opgevoerd tot 55.000. Berekend was, dat met een dergelijk programma het woningtekort omstreeks 1965 zou kunnen zijn ingehaald. Wilde men deze termijn bekorten, dan stonden twee wegen open:

- streven naar een nog hogere productie;
- inrichting van een groot aantal der te bouwen woningen als z.g. duplex-woning, waarmede bedoeld werd, dat zo'n woning aanvankelijk zou worden ingericht voor twee gezinnen om na 10 of 15 jaren door een eenvoudige verbouwing geschikt te worden gemaakt voor één gezin.

Thans vindt ieder het vanzelfsprekend, dat wij het oog richten op de onder a. aangegeven weg. De mens is nu eenmaal kort van memorie. In 1948 werd nl. algemeen het boven uitgestippelde programma als nog veel te optimistisch bestempeld. Misschien was het ook wat overmoedig, als wij bedenken, dat wij in de tien jaren vóór de oorlog onder veel gunstiger omstandigheden gemiddeld niet meer dan 42.000 woningen per jaar hadden gebouwd en slechts in één uitzonderlijk gunstig jaar, nl. 1934, de 52.000 hadden bereikt. Het viel echter, gezien de in de tabel vermelde cijfers, nog al mee.

Deze gunstige ontwikkeling viel echter in 1948 en 1949 nog niet te voorzien. Daarom werd vanwege het Departement de duplexwoning sterk gepropageerd. Aanvankelijk leek deze gedachte nogal sympathie te ontmoeten, waarom er in de berekeningen van uitgegaan werd, dat van de 55.000 woningen er jaarlijks 10.000 als duplexwoning

SCHOKBETON

HELPT HET MODERNE
BEDRIJFSLEVEN ONDER DAK

MET HET MATERIAAL
VAN DEZE TIJD

Terwijl industrie en handel weer opbloeden, groeide de idee van Schokbeton uit tot de meest economische wijze van bouwen, omdat Schokbeton haar mogelijkheden aanpaste aan de eisen, die het na-oorlogse bedrijf stelt.

N.V. SCHOKBETON ZEIST

Jaar	Programma	Werkelijk gereed gekomen:
1948	30.000	ruim 36.000
1949	35.000	„ 43.000
1950	40.000	„ 47.000
1951	45.000	„ 58.000
1952	50.000	„ 54.000
1953	55.000	„ 59.000
1954	55.000	„ 68.000

zouden worden ingericht. Gevolg daarvan zou zijn, dat wij reeds in 1960 of 1961 door het tekort heen zouden zijn, volgens de toen opgezette berekeningen althans. Naarmate de wind gunstiger ging waaien, verminderde echter de animo om duplexwoningen te bouwen. Het aantal werd zó gering, dat het viel te verwaarlozen. De consequentie was, dat men — om het gestelde doel toch te kunnen bereiken — moest gaan aansturen op een productie van ten minste 65.000 woningen per jaar.

Daarna kwamen er nieuwe tegenvallers, die de berekeningen in de war stuurden. Het bleek, dat de gemiddelde levensduur in ons land regelmatig stijgt, met het gevolg, dat de bejaarden hun woning langer blijven bezetten. Daartegenover daalt de gemiddelde leeftijd, waarop men trouwt, hetgeen een versterkte vraag naar woningen tot gevolg heeft. Als derde factor kwam daarbij, dat tal van woningen zó slecht bleken, dat met krotopruijing op wat groter schaal niet langer kon worden gewacht. In plaats van 4.000 per jaar te vervangen slechte woningen, waarop gerekend was, is men nu al aan 8.000 per jaar.

Een en ander betekent, dat, zoals de jongste berekeningen uitwijzen, bij een productie van 65.000 woningen per jaar eerst omstreekt 1963 het tekort zal zijn ingehaald. Daarbij mag dan echter niet uit het oog worden verloren, dat wij in 1963 al een behoorlijk begin zullen hebben gemaakt met het vervangen van al te slechte woningen.

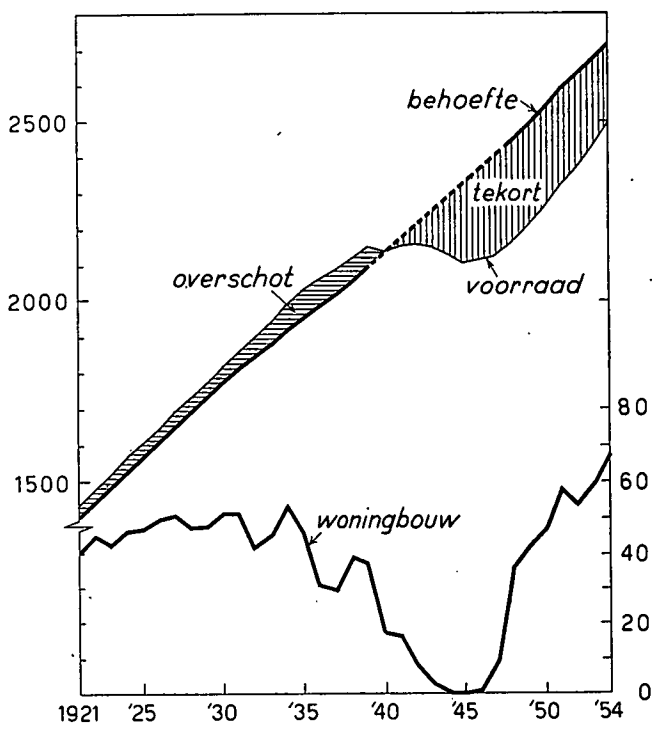
Het is begrijpelijk, dat onder deze omstandigheden aangedrongen wordt op nog verdere opvoering van de woningproductie. Ik zie daartegen — ook uit een oogpunt van werkgelegenheidspolitiek op lange termijn — geen bezwaar, mits men er zich maar rekenschap van geeft, dat deze hogere productie op den duur slechts te handhaven is, als men tijdig de plannen gereed heeft om slechte en verouderde woningen te gaan vervangen op nog heel wat ruimer schaal dan thans reeds het geval is.

Op zichzelf is daar alles voor te zeggen. De tegenstelling tussen de nieuw gebouwde woningen in ruim opgezette wijken, met veel groen en gelegenheid voor spel voor kinderen en recreatie voor ouderen, en de armetierige krottenbuurten in de oude binnensteden, wordt nu al door ieder als onhoudbaar gevoeld. Daarbij mogen wij echter niet blijven staan. De troosteloze wijken uit de tweede helft van de vorige en het begin van deze eeuw, een aanfluiting van moderne stedenbouwkundige opvatting, zullen evenmin nog lang kunnen worden geduld.

Wanneer stijging van de arbeidsproductiviteit een verdere verhoging van het welvaartspeil mogelijk maakt, zal dit ook tot uitdrukking moeten komen op het terrein van de volkshuisvesting. Het wonen, daaronder begrepen de omgeving, waarin men woont, is een beschavingsfactor van de allerhoogste orde.

Het is duidelijk, dat men, hiervan uitgaande, allereerst het oog richt op de nieuw te bouwen woningen en de omgeving, waarin deze verrijzen. Vandaar de groeiende bezorgdheid, dat het woonpeil niet mee stijgt met het welvaartspeil, dat in het afgelopen jaar voor het eerst een niet onbelangrijke sprong omhoog kon maken. Eerder is het tegendeel het geval. Doordat de stijging van het

Woningbouw, woningvoorraad en woningbehoefte (x1000)

welvaartspeil gepaard gaat met een kostenstijging, gaan ook de bouwkosten omhoog. De huren gaan echter niet mee omhoog. Zoals bekend, zijn de huren van de vooroorlogse woningen thans opgetrokken tot een peil van 135 à 145 pCt van dat van 1940. Wilden de nieuw gebouwde woningen self-supporting zijn, dan zouden zij huren moeten opbrengen, die zeker 300 pCt zijn van die van 1940. Aangezien dit niet verantwoord werd geacht, geeft het Rijk een belangrijke subsidie op de huren van nieuwe Woningwet-woningen en een premie in de bouwkosten van door particulieren gebouwde woningen. Nu zijn de bedragen van deze Woningwetbijdragen en premies niet verhoogd in evenredigheid met de stijging van de bouwkosten. Het gevolg daarvan is, dat of de huren van de nieuwe woningen steeds hoger moeten worden gesteld, hetgeen tot ontoelaatbare huurverschillen leidt, of dat de kwaliteit van de woningen moet worden aangetast, dat men m.a.w. genoopt wordt de woningen „uit te kleden”.

Om aan dit dilemma te ontkomen, zijn er twee wegen: de Rijksbijdragen verhogen, of aansturen op een nieuwe algemene huurverhoging, die het mogelijk zal maken de ongerechtvaardigde huurverschillen uit de wereld te helpen. Algemeen is men het er nu wel over eens, dat de tweede weg de meest gezonde is. Er liggen echter twee gevaarlijke voetangels, waarvoor de Regering blijkbaar terugschrikt: de vrees voor een te ver gaande stijging van ons kostenpeil, die onze concurrentiepositie op de wereldmarkt zou kunnen bedreigen, en het koppelen aan de huurverhoging van een bestemmingsheffing, waarvan politieke moeilijkheden het gevolg kunnen zijn.

Hoe het echter zij, er zal, wil Nederland zijn goede naam op het gebied der volkshuisvesting niet verliezen, een oplossing moeten komen, die een verdere stijging van het woonpeil niet te veel belemmeringen in de weg legt. En naarmate de nieuwe woonwijken aan hogere eisen gaan voldoen, zullen de bezwaren tegen de oude wijken toenemen. Wij ontkomen er daarom niet aan de problemen, welke hier rijzen, onder het oog te zien. Temeer

niet, omdat ook het fantastisch groeiende verkeer steeds hogere eisen gaat stellen aan onze stads- en dorpskernen.

Hier rijst een uitermate belangrijk en boeiend vraagstuk, dat van de vernieuwing van onze stads- en dorpskernen. Een vernieuwing in die zin, dat deze kernen in staat worden gesteld haar functie onder de nieuwe verhoudingen naar behoren te blijven vervullen, zonder haar historisch karakter te verliezen. Het is een probleem, dat men in enkele zinnen slechts ruwweg kan aanduiden. Ik zie er daarom van af er in dit artikel dieper op in te

gaan. Het vraagstuk begint gelukkig in steeds ruimere kring de aandacht te trekken. Het besef, dat alleen een grote visie daarvoor een bevredigende oplossing kan brengen, wint veld.

De democratie zal hebben te tonen — naar het woord van Dudok — dat zij niet alleen belangstelling heeft voor sociale gerechtigheid, maar dat zij ook tot grootse vormgeving in staat is.

's-Gravenhage.

Mr J. IN 'T VELD.

Tien jaren van industriële groei

Het is een voorrecht, te dezer plaatse uiting te mogen geven aan een gevoel van diepe dankbaarheid, dat een ieder moet vervullen, die zich er in een rustig ogenblik toe zet, de ontwikkeling van het industriële leven in Nederland in de periode 1945-1955 in vogelvlucht te overdenken. Dankbaarheid niet alleen om wat realiter bereikt werd — stabiele werkgelegenheid en welvaart voor ons in tal en last nog gestaag groeiende volk, zuiver economisch gezien, en een wereld, waarin het voor zeer, zeer velen goed werken is, menselijk gezien — maar dankbaarheid óók om de sfeer van eendracht waarin dit werd bereikt. Het één is in een democratisch land niet los te zien van het ander. Mens sana in corpore sano — dat geldt niet slechts voor het individu maar ook voor een volksgemeenschap. De economische groei daarvan — en als onderdeel daarvan de industriële groei — is de uiting dier „mens sana” — van het wijs beleid dat aan de groeikracht richting en leiding heeft gegeven.

„Tien jaar industrialisatie”, was deze bijdrage bijna gedoopt. Maar wie dacht er op 5 Mei 1945 reeds in termen van industrialisatie? Binnen de industrie ging het primair om herstel — de vernieuwing moest nog maar wachten. Tijd om te gaan zitten en de balans op te maken voor onze nationale economie was er in deze chaos heus nog niet — trouwens: onze nationale boekhouding stond nog niet op poten: de eerste „Ansätze” waren pas in de annalen van het C.B.S. vastgelegd. Wat dat betreft mag men van de periode 1945-1955 wel spreken van de tien jaren van Derksen, Tinbergen, C.P.B. en C.B.S.!

De term „industrialisatie” — het zware accent speciaal op de expansie van de *industriële* sector, binnen de totale expansie onzer nationale economie — kwam pas enkele jaren later naar voren. Wel had Minister Vos in het eerste na-oorlogse kabinet deze term in enkele redevoeringen reeds gebruikt, doch bewuste pijler der economische regeringspolitiek werd deze industrialisatie pas onder Minister Van den Brink. De eerste Industrialisatie-nota is van September 1949. Schrijver dezes herinnert zich nog levendig een stafbespreking op Economische Zaken, Juni 1947, toen de overgrote meerderheid der aanwezige Directeuren-Generaal en Directeuren niet overtuigd bleek van de noodzaak van een zodanig sterk accent op de industriële expansie voor Nederland. Zijn prae-advies voor de Vereniging voor Staathuishoudkunde, December 1947, was daar het rechtstreeks gevolg van. Waaruit volgt, dat de jaren 1945-1955 wél tien jaar van industriële groei, maar niet tien jaar van *bewuste* „industrialisatie” zijn geweest.

Dat er in de aanhef van dit artikel in dit verband van dankbaarheid werd gesproken, bewijst terstond, dat naar bijkans algemene opinie aan de macro-economische industriële taakstelling dezer periode voldaan is. De omvang

der industriële investeringen, als noodzakelijk berekend voor behoud der werkgelegenheid bij — eerst — welvaartsherstel en — daarna — stijgende welvaart is gehaald, voor zover binnen de foutengrenzen van begroting en nacalculatie te beoordelen valt. De gezamenlijke industrie mag — als in Roosevelt's NRA-periode — trots zeggen: „We did our part”.

Dit werpt enkele interessante vragen op — vragen waarop de Redactie gehoopt had in dit artikel een antwoord te zullen vinden, maar welke de auteur op zijn beurt ter beantwoording doorgeeft aan die instanties, die daarover betrouwbaar cijfermateriaal ter beschikking hebben. En wel deze:

a. Is inderdaad, zoals de term industrialisatie suggereert, de groei der industriële activiteit belangrijk groter geweest dan die der andere sectoren uit ons economisch leven?

Deze vraag lijkt temeer gerechtvaardigd, daar in deze jaren, mede door de sterk toegenomen invloed der vak-economen in het publieke leven en daarmee op de volkvoorlichting, het besef van de interdependentie van de verschillende sectoren van het economisch leven zo toegenomen is. Het staat wel vast, dat de landbouw, werkende met een vrijwel constant areaal, in relatieve positie naar aantal tewerkgestelden gerekend terrein zal hebben verloren t.o.v. de periode 1930-1940. Of dat ook in zijn aandeel in het nationale inkomen het geval is, valt te betwijfelen: zowel de lonen als de ondernemerswinsten zijn in het kader ener doelbewuste landbouwpolitiek sterk omhooggegaan.

Nog klemmender wordt de vraag, als men zich realiseert dat onder invloed der welvaartstoename de tertiaire sector — die der dienstenverlening — steeds meer naar voren komt. Handel — dienstverlening in de distributiesector — verkeer, ontspanning: zij zijn in hun groei ondenkbaar zonder de complementaire industriële groei, maar de industriële groei zelve vindt omgekeerd talloze volstrekt onontbeerlijke stimulansen in die sectoren. Een gedegen studie over de relatieve ontwikkeling al dezer sectoren — zowel binnen de tienjarige periode zelf als t.o.v. 1930-1940 — zou interessant basismateriaal opleveren voor de taakstelling in de periode 1955-1970 van nog vóór ons liggende bevolkingsgroei. Off-hand is schrijver dezes geneigd aan te nemen, dat ondanks tien jaar geslaagde industrialisatie van een belangrijke *industrialisatie* van Nederland in deze 10 jaren cijfermatig maar betrekkelijk weinig zal blijken.

b. Is de *Nederlandse* industriële groei — noodzakelijk geacht wegens bevolkingstoename en verlies van koloniën — in deze periode werkelijk *groter* geweest

dan die van vergelijkbare landen zónder zo sterke bevolkingstoename of noodzaak van economische heroriëntering?

Na de oorlog stonden *vele* Westerse landen voor het probleem van aanpassing van hun industriële apparaat — dat gedurende de oorlogsjaren niet up-to-date was of kon worden gehouden — aan de nieuwste stand der techniek, en aan de gewijzigde internationale economische verhoudingen. Men ziet dan ook na 1945 overal een stroom van door bevolkingstoename geïnduceerde of op technische vindingen berustende autonome industriële investeringen. *Hoe ligt het Nederlandse cijfer t.o.v. dat der ietwat vergelijkbare landen?* M.a.w. hebben wij inderdaad een nationale prestatie geleverd, die bóven het gemiddelde uitgaat, of werden wij meegezogen in een algemene Westerse industriële-investeringshaussé? Het antwoord op deze vraag lijkt van betekenis als wij zoeken naar een aantoonbaar *bewijs* van het effect van onze, op een specifiek *Nederlandse* noodzaak afgestemde, doelbewuste industrialisatiepolitiek.

Intussen is dit een vraag, die gemakkelijker te stellen dan te beantwoorden is. Immers, in welke grootheid moet men gaan meten? Indexcijfers t.o.v. 1938 of bijv. 1947 zeggen bij internationale vergelijkingen bijzonder weinig: men gaat dan stilzwijgend uit van de onderstelling, dat op de peildata de verschillende nationale economieën éénzelfde graad van industriële ontwikkeling hadden bereikt, wat in de meeste gevallen niet opgaat. En als men de investeringsactiviteit in absolute waarde — dus bijv. herleid in dollars — wil uitdrukken, stuit men op het probleem van de koopkrachtverschillen van één geïnvesteerde dollar in de diverse landen, net zoals men bij de beroemde stelling, dat de Amerikaanse industrie méér aan research doet dan wij, veelal vergeet dat de koopkracht van 1 research-dollar zéér veel geringer is dan de koopkracht van 3,80 research-guldens.

Hoe dan ook: bij alle gevoel van dankbaarheid over de tot dusver geslaagde industrialisatie zien wij verlangend uit naar een gedegen kwantitatief-vergelijkende studie, teneinde te weten te komen in hoeverre wij onze industriële groei autonoom hebben kunnen beïnvloeden dan wel slechts meedreven op een algemene onderstroom.

.

In dit verband valt het op, dat ook de economische wetenschap zich in de na-oorlogse periode veel intensiever dan voorheen is gaan bezighouden met het groeioprobleem als zodanig. Wat zijn feitelijk de stuwende krachten bij de expansie ener nationale economie? Waardoor ontstaat groei, waardoor stagnatie? Het onderzoek dezer vragen is in hoge mate gestimuleerd enerzijds door de confrontatie Verenigde Staten - Europa in het kader der Marshall- en na-Marshall-hulp ¹⁾, anderzijds door de confrontatie van ons Westerse denken aan de problematiek der onderontwikkelde landen ²⁾. Het is veelzeggend, dat een Tinbergen zich thans in hoofdzaak aan deze problematiek wil gaan wijden.

Binnen ons eigen land — en binnen het kader van het ons gestelde onderwerp — heeft discussie en onderzoek zich vooral gericht op de vraag wat de wortels zijn van de investeringsbeslissingen in de industrie, en over welke middelen de Overheid beschikt om door beïnvloeding dezer beslissingen de omvang der totale industriële investeringen op een macro-economisch gewenst peil te

brenge of houden. De investeringsenquête van E.Z.-C.P.B.-C.B.S., kort vóór de verschijning der 4e Industrialisatie-nota, ligt nog vrij vers in het geheugen. Trouwens, ook Dr Brakel in zijn lezenswaardige samenvattende studie „De Industrialisatie in Nederland na 1945” ³⁾ maakt deze probleemstelling vrijwel tot richtsnoer bij de indeling van zijn stof. En Minister Zijlstra opende zijn boeiende begrotingsrede in November 1953, mede naar aanleiding van de 4de (en laatstverschenen) Industrialisatie-nota eveneens met een stuk expansietheorie.

Ondanks het vele werk, aan dit onderwerp besteed, herkent schrijver dezes in het eindresultaat — de beschrijving van het waarom en het hoe van de totstandkoming van een investeringsbeslissing in de industrie — de werkelijkheid toch maar ten dele. In de practijk van de grote industriële onderneming — die door haar grootheid vaak een fijnere analyse toelaat door de duidelijker opsplitsing der deelfuncties van het ondernemerschap — is er een uiterst wezenlijk verschil tussen de motieven die aanleiding geven tot de geboorte van een investeringssuggestie (om het woord „voorstel” te vermijden: het investeringsvoorstel aan Commissarissen is immers veelal reeds het officiële eindresultaat der interne gedachtenwisseling) en de motieven die de doorslag geven bij de investeringsbeslissing. Bij deze beslissing komen de bekende problemen van rentabiliteit, liquiditeit, mogelijkheid van realisering uit personeelsoogpunt, beoordeling der marktsituatie (reeds in de rentabiliteitscalculatie verwerkt) enz. enz. naar voren — factoren, die bij de geboorte der suggestie veelal slechts een geringe of zelfs geheel geen rol spelen.

Het wil mij voorkomen dat het thans veelal gemaakte onderscheid tussen zgn. *geïnduceerde* en *autonome* investeringen primair slaat op de herkomst der investerings-suggestie. Deze komt binnen de grote onderneming meestal óf van de verkoopafdeling incl. de afdeling markt-onderzoek (toenemende vraag naar een bestaand artikel door bevolkingsgroei, welvaartsvermeerdering of zich wijzigende consumentenvoorkeur) — der geïnduceerde investeringssuggestie — óf van de technische afdelingen, incl. de research- en ontwikkelingsgroep — de „autonome”, op ontwikkelingen in de techniek gebaseerde suggesties. Daarnaast bestaat er een categorie door het topmanagement „uitgelokte” investeringssuggesties — wanneer bijv. uit algemene beleidsoverwegingen de wenselijkheid gesteld wordt de onderneming op breder productiebasis of op breder geografische basis te plaatsen, en wanneer dientengevolge aan een of andere afdeling wordt opgedragen, daarvoor plannen uit te werken. Maar deze laatste categorie is meestal verre in de minderheid tegenover de andere, uit de onderneming zelf opborrelende plannen.

Nu is m.i. een belangrijke vraag voor de juiste kennis van het industrialisatieverloop, en van onze kennis van de beste aangrijpingspunten voor een desbetreffend overheidsbeleid, of de „limiting factor” voor de industriële groei in het aantal vruchtbare suggesties ligt of in het negatief uitvallen der uiteindelijke investeringsbeslissingen. M.a.w. zijn er in een stagnerende, c.q. onvoldoende snel groeiende economie genoeg goede plannen, maar schort het aan realiseringmogelijkheden, of schort het aan de goede plannen? In het éne geval zullen wij moeten aangrijpen vooral in het *creatieve* vlak, in het andere meer in het economisch-financiële of in dat der arbeidsmarkt.

Toegegeven zij, dat hier geen *absolute* tegenstelling ligt. Immers, óók voor het vinden van de juiste oplossing in

¹⁾ Stenfert Kroese, Leiden 1954.

¹⁾ Zie bijv. de recente publicatie van de E.C.E.: Swenilson, Growth and Stagnation in the European Economy, UNO, Genève 1954.

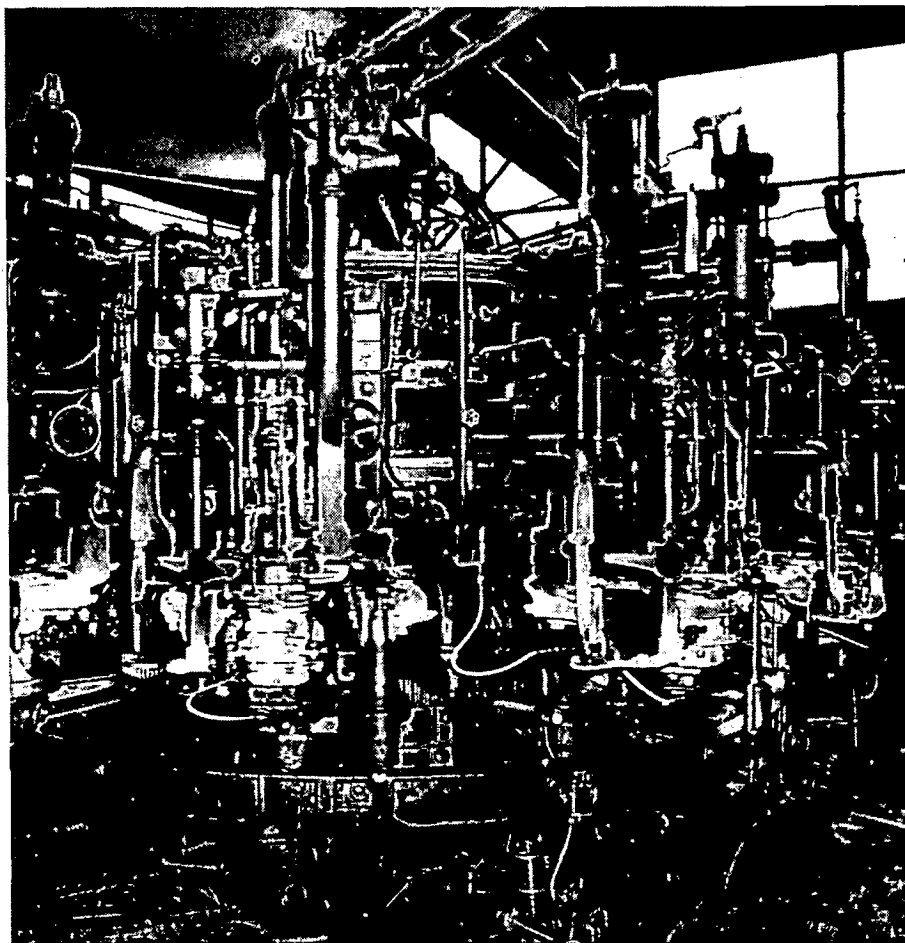
²⁾ Zie bijv. dissertatie Dr W. Brand: Het streven van de economisch onontwikkelde landen naar een hogere levensstandaard. Stenfert Kroese, Leiden 1954.

De moderne versie van een oude kunst

Reeds ca. 1500 v. Chr. verstond men de kunst om glas te maken en het glasblazen heeft zich sindsdien tot een edele kunst ontwikkeld. In de moderne tijd dient het glas ook de verpakking en de distributie van massa-consumptiegoederen. De fabricage van verpakkingsglas geschiedt dienovereenkomstig volgens het principe van de machinale massaproductie.

Gecomplieerde machines produceren elke vorm van verpakkingsglas volautomatisch. Melkflessen, bierflessen, likeurflessen, jeneverflessen, jampotten enz. enz. rollen

in een nimmer eindigende stroom uit de machines. Lopende banden en een efficiënte expeditie zorgen ervoor, dat het gereede product op de snelst denkbare wijze zijn bestemming bereikt.

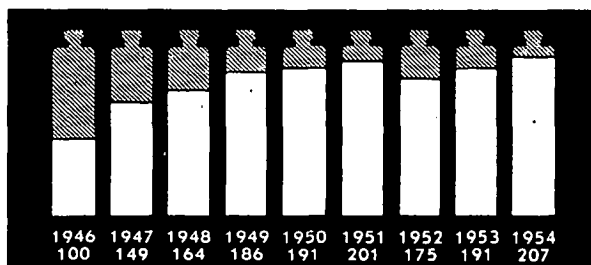

Batterij glasmachines
in een van de fabriekshallen

N.V. VERENIGDE GLASFABRIEKEN

BUITENHAVENWEG 114-116 • SCHIEDAM

Indexcijfers
van de productie over
de jaren 1946 t/m 1954

het economisch-financiële vlak is een stuk creatief denken noodzakelijk. Groei en expansie berusten altijd op doorbreking van een *bestaande* situatie en stagnatie betekent een *vastgelopen* situatie. Dat kan een bedrijf zijn waarbinnen het denken niet meer op verandering, op technische of economische groei is ingesteld; maar dat kan ook een situatie zijn op de kapitaalmarkt, of in de handelswereld, met onvoldoende dynamiek in het creatieve denken, in het zien van „das Gebot der Stunde” en in het vinden van de juiste oplossing voor het zo onderkende probleem. Het is steeds opnieuw Schumpeters „creative response in economic history”, of in nog algemener zin het antwoord op Toynbees „challenge”, dat richting en grootte van het groeiproces bepaalt. En binnen één onderneming gaat het om de spanning en de goede balans tussen het volstrekt noodzakelijke progressieve denken enerzijds, en het evenzeer volstrekt noodzakelijke op consolidatie der positie gerichte *conserverende* (om niet te zeggen *conserveratieve*) denken.

* *
*

Wij zouden dit artikel niet hebben kunnen beginnen met de constatering van een gevoel van grote dankbaarheid voor wat werd bereikt, als het binnen onze nationale economie in zijn geheel en binnen de sector industrie in het bijzonder met de balans tussen dynamiek en conservering in de afgelopen tien jaar slecht gesteld was geweest. De slagvaardigheid van ons internationale financiële en handelsapparaat was zéér groot, en schiep daarmee de voorwaarde voor een zéér snelle „autonome” stijging van onze export, die (naast de „geïnduceerde” groei van de binnenlandse markt) feitelijk de stuwende factor werd voor onze industriële groei in deze tien jaren. Is er dan reden, enige bezorgdheid te koesteren voor de verdere ontwikkeling van nationale economie en industrie?

Naar schrijvers mening inderdaad wél. Niet in die zin dat hij niet gelooft in de goede afloop — Brakel deelde hem ten onrechte in bij de industrialisatiepessimisten —; maar wel in die zin dat zonder een scherpe probleemstelling altijd de *kans* bestaat, dat de „challenge” niet juist wordt onderkend, en dientengevolge de „response” niet creatief genoeg is. Moge het ondervolgende daarom gezien worden als een bijdrage tot een scherpe probleemstelling.

In de eerste plaats hebben wij het in de afgelopen tien jaar op de internationale markt in zoverre méé gehad, dat Duitsland pas laat aan bod kwam, en Japan nog nauwelijks. Wie de ongerustheid binnen de Europese textielindustrie t.a.v. het Japanse probleem van nabij volgt, beseft, dat een extrapolatie van de groeitrend van bijv. de textielindustrie in de afgelopen tien jaar niet zonder meer toelaatbaar is. Men late zich door het succes van de jaren 1945-1955 toch vooral niet verblinden; *onze industrialisatie wordt steeds moeilijker*: de achterstallige reparaties en vernieuwingen, de inhaalvraag, de aanpassing aan de bevolkingsgroei sinds 1938, zij zijn alle achter de rug. En op onze exportmarkten wordt de concurrentie steeds scherper. Wachter, wat is er van de nacht?

In de tweede plaats zal zó gezien binnen de industriële ondernemingen ter handhaving en verdere expansie van onze export waarschijnlijk het accent ook in toenemende mate moeten vallen op originele Nederlandse technische inventies. Een belangrijk stuk industrialisatie in de afgelopen tien jaar berustte op inlopen van tijdens de oorlog ontstane technische achterstand t.o.v. de Verenigde Staten. Vele in Amerika uitgewerkte technieken stroom-

den naar Nederland. Maar hoe kleiner de achterstand is, hoe zwakker die stroom wordt: onze industriële positie in de onderlinge wedren der Westerse landen wordt uiteindelijk door *eigen* inventiviteit bepaald.

Stellen wij ons nu een onlangs in „Fortune” aangehaalde Amerikaanse uitspraak voor ogen, dat 50 pCt der thans op de Amerikaanse markt verkochte industriële producten 15 jaar geleden nog nauwelijks bekend waren⁴⁾, dan wordt de enorme betekenis van de technisch creatieve factor — zowel van de technische *schepping* er van als van het noodzakelijke fijne aanvoelen van de marktpotentialiteiten er voor — zonneklaar. En daarbij gaat het niet alleen om de inventie zelve, maar vooral ook om de *snelheid van industriële uitwerking en realisering*.

Nu wil het schrijver voorkomen dat Nederlands kracht vooralsnog bepaald niet ligt in de *snelheid* van ons industrieel *ontwikkelingswerk*. Het zuivere researchwerk staat veelal op hoog peil, doch het tempo van industriële realisering lijkt trager dan bij met name de Duitse en de Amerikaanse industrie. Dit moge een apart studieonderwerp gaan vormen voor de Hoofdc commissie voor de Industrialisatie! Want de betekenis hiervan voor de te veroveren positie op de wereldmarkt is zéér groot — ook al is dit tempo niet de enige beslissende factor: degelijkheid van aanpak telt óók mee, en daarin plegen wij geen slecht figuur te slaan.

In dat verband ook nog een enkele opmerking over het probleem van gezamenlijk opgezet researchwerk, hetzij tussen enkele commercieel onafhankelijk blijvende ondernemingen onderling, hetzij voor een gehele bedrijfstak. Hoe noodzakelijk deze samenbundeling van krachten juist voor onze Nederlandse industrie ook is, die zo weinig ondernemingen telt die op zichzelf groot genoeg zijn om een adequaat *eigen* researchapparaat in stand te houden, toch is de oplossing van dit probleem in de afgelopen tien jaar nog niet veel naderbij gekomen. Technische samenwerking zónder commerciële bindingen is voor ondernemingen die op één markt opereren een moeilijk aanvaardbare propositie. Toch is op den duur waarschijnlijk totale fusieering het enige alternatief — hetwelk een nog veel groter verlies van onafhankelijkheid met zich brengt. Op beperkte schaal zijn enerzijds dergelijke industriële fusieeringen in de afgelopen jaren te signaleren geweest (men denke bijv. aan Stork-Werkspoor en Kon. Stoomweverij Nijverdal-ten Cate), anderzijds pogingen tot creëring van technische samenwerking tussen geheel onafhankelijke bedrijven, waarvan de Stichting Nieuwe Textiel Ontwikkelingen — TNO één der meest recente is.

Wie over collectieve research spreekt, denkt in Nederland aan T.N.O. Deze organisatie heeft in de periode 1945-1955 door ruime overheidssteun én groter belangstelling van de zijde van het bedrijfsleven een enorme groei doorgemaakt, in de nijverheidssector onder leiding van een Kruyt en Dresden. Daarmee is men het aarzelende begin uit de periode 1932-1945 te boven gekomen. Voor diverse bedrijfstakken werkt een vrij belangrijk percentage van alle industriële researchwerkers in Nederland thans binnen het kader van T.N.O. Daarmee is T.N.O.'s zaak een algemeen Nederlands industrieel belang geworden, waarvan de betekenis waarschijnlijk in de komende jaren nog zal toenemen.

Dat T.N.O. niet met grote problemen te kampen heeft: geen insider zal dat durven beweren. De werkelijke industriële *realisering* van T.N.O.'s researchresultaten

⁴⁾ Statistisch bewijs van deze stelling ontbrak overigens, en lijkt ook zéér moeilijk te geven.

Stuwadoor sinds 1873

De snelle groei van de Rotterdamse haven heeft gedurende een lange reeks van jaren stimulerend gewerkt op de ontwikkeling van de bedrijven, die zich toeleghden op het lossen en laden der zeeschepen.

Met de uitbreiding van de geregelde lijnvaart op Rotterdam, deed zich in versterkte mate de behoefte gevoelen aan een doelmatig en efficient apparaat, dat in staat was aan de eisen van snelheid en regelmaat, die de rederijen terecht stelden, tegemoet te komen.

THOMSEN'S, HAVENBEDRIJF, het stuwadoorsbedrijf dat reeds in 1873 werd gevestigd, wist zich niet alleen aan deze eisen aan te passen, het voorkwam in menig opzicht de wensen der opdrachtgevers.

Dank zij een krachtige, vooruitziende leiding werd menigmaal pionierswerk verricht op het gebied van de toepassing van nieuwe werkmethodes met gebruikmaking van moderne technische outillage voor de verwerking van goederen.

In de 10-jarige periode van herstel en herbouw na de tweede wereldoorlog heeft zich deze ontwikkeling in bijna stormachtig tempo voortgezet.

Thans, in 1955, staat dit bedrijf als een gevestigde onderneming met een oude traditie en rijke ervaring, als een toonbeeld van de groeikracht van onze nationale haven, meer dan ooit gereed om aan alle eisen van het hedendaagse goederenverkeer tegemoet te komen.

Naamlooze Vennootschap

THOMSEN'S HAVENBEDRIJF

ROTTERDAM — Telefoon 35460

VESTIGINGEN IN: AMSTERDAM, ANTWERPEN, HAMBURG,
KAAPSTAD, DURBAN, LOURENCO MARQUES EN EAST LONDON

stelt de deel-organisaties voor talloze, financiële en commerciële problemen, die de toch al tijdrovende ontwikkelingsfase nóg tijdrovender maken. Moge het T.N.O. — bij voortdurende ruime steun van Overheid en bedrijfsleven — in de komende jaren gelukken hier samenwerkingsvormen te ontwikkelen en inhoud te geven, die aan het T.N.O.-werk een nog duidelijker zichtbare invloed op onze industriële ontwikkeling zullen verschaffen dan in de afgelopen periode het geval was.

En dan is er ten slotte — frappez, frappez toujours — nog het probleem van ons onderwijs. Steeds luider is in deze tien jaren de stem van het bedrijfsleven geworden, dat de *menselijke* factor de volkomen beslissende is voor onze verdere industriële ontwikkeling; schrijvers bovengegeven pleidooi voor de betekenis van het *creatieve* element komt eigenlijk op hetzelfde neer. Maar tezelfdertijd zijn óók de stemmen uit dat bedrijfsleven steeds luider geworden, dat ons *huidige* onderwijs — en dan speciaal

het Middelbare en Hogere Onderwijs — aan dat creatieve element te weinig ruimte laat. De middelbare scholier wordt geheel afgericht op het conserveren, reproduceren van ingegoten kennis. De lust tot eigen kennis*verovering* neemt met de jaren zienderogen af onder het teveel aan leerstof. En het Hoger Onderwijs kampt al evenzeer met het probleem der steeds in omvang toenemende wetenschap, en een zódanige selectie daaruit, dat de studie in een voor het bedrijfsleven acceptabel aantal jaren kan worden volbracht — wat thans meestal *niet* het geval is.

Als er één gebied is, waar ten behoeve van onze verdere industriële ontwikkeling werkelijk creatief denken thans „Gebot der Stunde” is, is het wel onze onderwijsvernieuwing in deze sectoren. Moge ook daar de goede balans tussen conserverend en dynamisch denken spoedig tot stand worden gebracht. Dan zal het al met al ook met onze verdere industriële groei waarachtig wel gaan.

Arnhem.

Dr. G. A. KOHNSTAMM.

Hoeve „Nooitgedacht”

Als men de blik over de afgelopen tien jaren laat gaan, is het opmerkelijk, met welke sombere kleuren de toekomst van de Nederlandse landbouw werd geschilderd in de eerste jaren na de bevrijding en ook nog daarna bij tijd en wijle.

Hoe was de toestand in 1945? Door inundaties en andere verwoestingen was meer dan 10 pCt van de landbouwgrond voorlopig onbruikbaar. Door gebrek aan kunstmest was de grond uitgemergeld. De rundveestapel was met 20 pCt verminderd, de varkensstapel tot de helft ingekrompen en het aantal kippen tot één tiende gereduceerd in vergelijking met 1938. Hoe zou men de productie weer op peil krijgen?

Daarbij kwam, dat de kansen voor de vroeger zo omvangrijke export van land- en tuinbouwproducten nagenoeg als verkeken werden beschouwd. Tijdens de crisis had deze uitvoer reeds een gevoelige knauw gekregen, maar nu leek het vooruitzicht hopeloos. Van onze grote afnemers had Engeland zijn eigen landbouwproductie gedurende de oorlog sterk opgevoerd en Duitsland leek zo radicaal aan de verpaupering prijsgegeven, dat daar voor onze kwaliteitsproducten geen afzet meer zou zijn te vinden. Bovendien heeft lang de opvatting geheerst, dat ten gevolge van structuurveranderingen in de wereld geen belangrijke hoeveelheden veevoeder meer ter beschikking zouden komen voor onze invoer. De grondstof voor onze traditionele veredelingsveeteelt zou dan ontbreken. Geen wonder, dat men met schrik om het hart sprak van ingrijpende structuurwijzigingen, die zich in onze landbouw zouden moeten voltrekken.

Hoe anders is het alles gelopen. Als men in plaats van de verwachtingen de feiten beziet, krijgt men een fleurig beeld voor ogen van snel herstel der productie — ja zelfs van uitbreiding — ongeveer volgens het vooroorlogse patroon. De uitvoer van agrarische producten is in plaats van afgenomen sterk gestegen. Er heerste welvaart in land- en tuinbouw. De vroeger zo karig bedeelde landarbeiders verwierven nagenoeg gelijkstelling met vergelijkbare groepen arbeiders uit andere bedrijfstakken.

De schade aan de grond is onder leiding van de Rijksdienst voor Landbouwherstel op voortvarende wijze verholpen. De ervaring, met de ontzilting opgedaan, kwam buitengewoon goed te stade om de gevolgen van

de droeve overstromingsramp in Februari 1953 weer ongedaan te maken.

Het tekort aan veevoeder in de eerste jaren stimuleerde sterk de opvoering van de productie van grasland met behulp van extra stikstofbemesting, moderne rantsoenbeweiding en conserveringsmethoden. Hieruit is blijvende winst ontstaan.

Een ander opmerkelijk verschijnsel in de productiesfeer is de grote verbetering in de fruitteelt. De productie is verdubbeld bij een slechts geringe uitbreiding van het areaal, de kwaliteit belangrijk opgevoerd en de uitvoer, vergeleken bij voor de oorlog, verzesvoudigd.

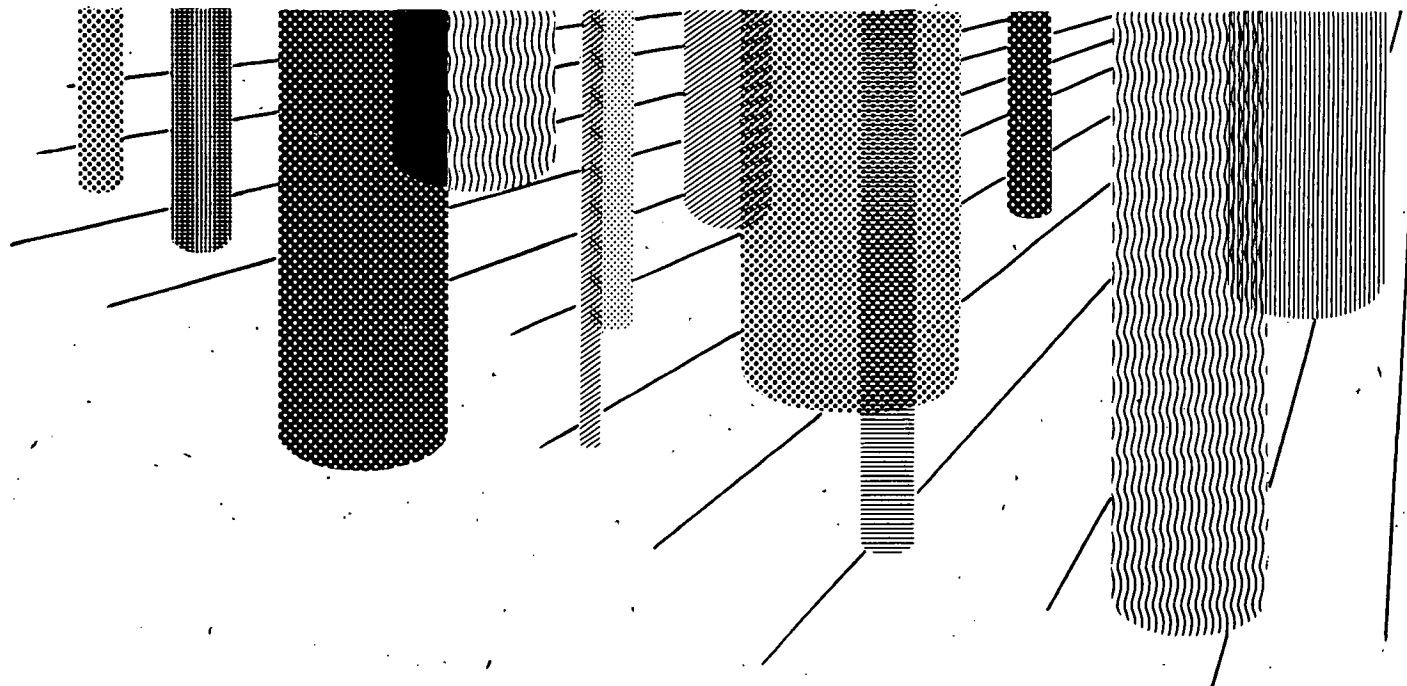
De rundvee- en kippenstapel is naar aantal weer op vooroorlogs peil; de productie toegenomen, vooral van kaas en eieren. De varkensstapel is zelfs aanmerkelijk groter dan voor de oorlog; velen vinden deze momenteel zelfs angstig groot. Het aantal paarden en schapen is afgenomen. De paardenstapel is één vierde kleiner geworden. Hieruit blijkt, welke invloed de mechanisatie in de landbouw heeft gekregen. Ongeveer 33.000 motortrekkers hebben de trouwe viervoeters vervangen. Met de invoering van de melkmachine loopt het in Nederland niet zo'n vaart als in andere landen, bijv. Denemarken. Er zijn nu circa 7.500 melkmachines in gebruik. De huidige schaarste aan landarbeiders zal waarschijnlijk de mechanisatie nog doen toenemen.

Ondanks de sombere voorspellingen en niet zonder veel moeilijkheden en tegenslagen is het gelukt de export van agrarische producten groter te maken dan ooit tevoren. Globaal wordt bijna 40 pCt van de totale productie uitgevoerd. De volume-index van de agrarische uitvoer in 1954 lag voor onbewerkte producten 50 pCt hoger dan in 1938 en zelfs 27 pCt hoger dan in 1930, het topjaar vóór de crisis. Voor bewerkte landbouwproducten was de volume-index in 1954 niet minder dan 75 pCt hoger dan in 1938. De uitvoer naar Engeland, hoewel weer belangrijk, bleef toch beneden die van voor de oorlog. Duitsland werd daarentegen ons grote afzetgebied; in plaats van verminderd is de uitvoer naar hoeveelheid meer dan verdubbeld vergeleken bij 1938. Ook onze Benelux-partner bleek een goede klant. Zelfs de export naar de Verenigde Staten bleek profijtelijk en zou nog van veel grotere omvang zijn als er in het land van de vrijheid meer vrijheid voor de invoer zou bestaan.

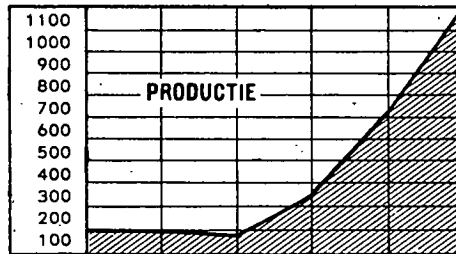
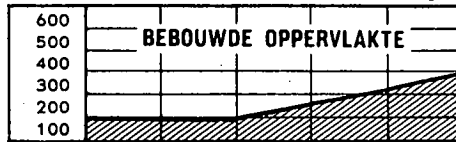
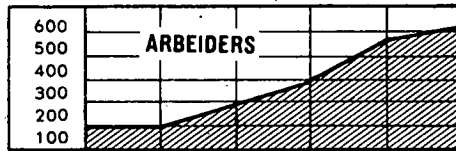
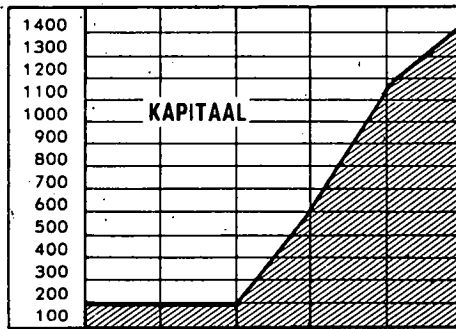

Productie

N.V. METAALBUIZENFABRIEK MAATSCHAPPIJ **EXCELSIOR**

1937. 1945. 1949. 1953. 1954.
 1938 1946 1950 1954 1955
 basisjaar

programma

Electrisch gelaste stalen buizen

voor electrotechnische doeleinden $\frac{5}{8}$ "—2" (z.g. installatie- en kabelbuizen), zomede hulpstukken daarvoor;

voor gas- en waterleidingen, vlampijpen, stoompijpen $\frac{1}{4}$ "—4";

eenmaal nagetrokken precisiebuisen $\frac{1}{2}$ "— $3\frac{1}{2}$ ", rond en geprofileerd voor ledikanten, stalen meubelen, rijwielen, enz.;

meermalen nagetrokken precisieb. $\frac{1}{2}$ "— $3\frac{1}{2}$ ", rond en geprofileerd voor vrijdragende stalen meubelen, rijwielen, enz., waarbij hogere nauwkeurigheds- en oppervlakte-eisen worden gesteld.

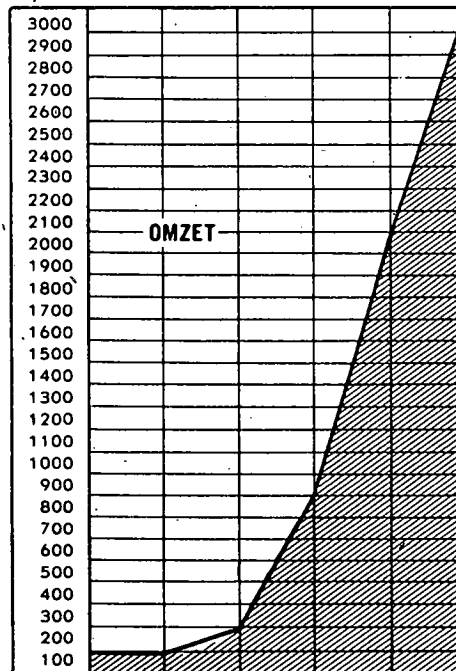
SCHIEDAM

Koudgetrokken naadloze stalen precisiebuisen

rond en geprofileerd in diverse kwaliteiten, zoals laag en hoger koolstofhoudend staal en chroom-molybdeenstaal van 3—100 mm, voor stofzuigers, rijwiel-, auto- en vliegtuigindustrie, verende stalen meubelen enz.

roestvrijstalen buizen van 0.8—120 mm voor chemische en medische doeleinden.

Voor het bereiken van dit verheugende resultaat moet in de eerste plaats de energie van boeren, tuinders en landarbeiders en de activiteit van verwerkende industrie en handel worden geprezen. De vrijwel overal ter wereld heersende koortsachtige bedrijvigheid maakte de vraag naar onze producten onverwacht groot.

Maar ook een wijs overheidsbeleid heeft geholpen de voorwaarden te scheppen voor een gunstige ontwikkeling. Het verstarrende stelsel van vaste prijzen — in tijden van schaarste onvermijdelijk — is geleidelijk aan — misschien wel iets te traag — vervangen door meer vrijheid in de prijsvorming. Belangrijk is, dat deze grotere vrijheid in de prijsvorming gepaard is gegaan met garanties van de Overheid voor minimumprijzen. Hoewel deze garanties slechts bij uitzondering in werking behoeft den te treden, hebben ze veel bijgedragen om het vertrouwen te wekken voor de opvoering van de productie. Ook het bedrijfsleven zelf heeft door de instelling van minimumprijzenfondsen veel bijgedragen tot het opvangen van al te grote schokken.

De gang van zaken in de Nederlandse landbouw is gunstiger geweest dan men in 1945 zelfs maar had durven hopen. Betekent dit tevens, dat er nauwelijks belangrijke vraagstukken meer over zijn, dat alles botertje tot de boom is en de toekomst slechts rozengeur en maneschijn belooft?

We moeten m.i. er voor oppassen, niet in hetzelfde pessimisme te vervallen als zovelen na de bevrijding heeft bevangen. Over het verleden heeft men zekerheid. De toekomst is altijd onzeker; zij bergt kwade naast goede kansen. Laat mij eens proberen onze kansen af te wegen.

De productie is primair. In ons land wordt reeds lang, maar na de oorlog in sterk toegenomen mate, terecht veel aandacht besteed aan wetenschappelijk onderzoek, onderwijs en voorlichting op het gebied van de landbouw. Dit zijn machtige hefboomen voor de vooruitgang in de landbouw. Op dit terrein en in de toepassing van de moderne vindingen staat de Nederlandse landbouw vooraan in de wereld. Het gaat er evenwel niet alleen om, meer en betere producten voort te brengen, maar ook om zo goedkoop mogelijk te produceren. Nederland slaat in dit opzicht een goed figuur; met Denemarken zijn de landbouwprijzen in Nederland de laagste van de Europese landen. Toch zal het streven naar verlaging van de productiekosten onvermoeid moeten voortgezet. Hierbij zal in de huidige omstandigheden voorop moeten staan verhoging van „output” per mankracht en niet zoals in het verleden veelal het geval is geweest per ha cultuurgrond. Bij de vergroting van de productie per mankracht of, wat op hetzelfde kan neerkomen, handhaving van de totale productie met minder arbeidskrachten, kan nog veel worden verwacht van rationalisatie in de bedrijfsvoering op de bestaande bedrijven.

Een vollediger toepassing van de voortschrijdende productietechniek stuit evenwel in vele bedrijven af op de te kleine omvang van de bedrijven. Het is een moeilijk en netelig vraagstuk, waarvan de oplossing evenwel niet uit de weg kan worden gegaan. Het is in de eerste plaats van grote betekenis voor de kleine boeren zelf, die op hun bedrijf geen voldoende rationeel emplot kunnen vinden en dus ook bij minder gunstige conjunctuur niet voldoende kans hebben een behoorlijk levensbestaan te verdienen. Ook de verbetering van de andere, niet individueel te veranderen, productie-omstandigheden verdienen ter verhoging van de productie en ter verlaging van de productiekosten alle aandacht. Herverkaveling, betere

waterbeheersing en herontginning zijn in grote delen van het land noodzakelijk. Op dit terrein is in Nederland reeds veel gedaan en worden grootscheepse plannen opgemaakt voor de komende jaren. Het zijn bovendien nuttige objecten voor aanvullende werkgelegenheid in de slappe seizoenen van de landbouw. Het is voor de landbouw een gunstige omstandigheid, dat er in andere bedrijfstakken een tekort aan arbeidskrachten is. De afvloeiing van boerenzoons, in het bijzonder op de zandgronden, is te klein. Het is belangrijk door goede voorlichting het animo te vergroten om zich tijdig te bekwaamen voor een werkkring buiten de landbouw. Dit besef breekt gelukkig meer en meer door.

Is de productie primair, de afzet kan men de sleutel noemen voor de welvaart van de Nederlandse landbouw. De binnenlandse markt is kwantitatief van de grootste betekenis. Zij verdient waarschijnlijk meer aandacht dan er wel aan wordt gegeven. Maar de export is toch van doorslaggevend gewicht voor het wel en wee van onze landbouw. Het is in de eerste plaats de taak van belanghebbenden zelf — landbouw, verwerkende industrie en handel — om individueel en collectief het beste beentje voor te zetten. Maar ook de Overheid heeft hier een belangrijke taak; m.i. niet in de eerste plaats als handelaar, maar als onderhandelaar bij het afsluiten van handelsverdragen en vooral ter verkrijging van een vrijer internationaal handelsverkeer. De verruiming van het internationaal handelsverkeer is een levensbelang van Nederland, tegelijkertijd ook van onmiskenbaar voordeel voor het buitenland. Daarom kan men er vrijmoedig voor in het krijt treden. Onze Overheid is op dit terrein — getuige de Benelux, de Europese landbouwintegratie, het G.A.T.T. — gelukkig zeer actief, ondanks teleurstellingen. Maar bij het streven naar ruimer internationaal handelsverkeer beseffe men terdege, dat men zelf niet een slecht voorbeeld moet geven.

Er zijn symptomen, die wijzen op het moeilijker worden van de afzet. De uitvoerprijzen van een aantal producten zijn dalende. De Amerikaanse voorraden landbouwproducten hangen als een donkere wolk boven de markt. Hoewel de conjunctuur zich voor de landbouw minder gunstig laat aanzien dan de laatste jaren, is er toch m.i. niet voldoende grond in somberheid te vervallen. Immers, de welvaart neemt in eigen land en buitenland, dank zij de handhaving van de volledige bedrijvigheid, nog steeds toe.

Het overheidsbeleid met betrekking tot de prijsvorming heeft twee kanten, nl. aan de ene kant productie en afzet en aan de andere kant inkomensvorming van de producenten. Ten aanzien van de productie en de afzet is het m.i. gewenst, dat zoveel mogelijk aansluiting wordt gezocht bij de prijzen op onze invoer- en uitvoermarkten. Onze landbouwproductie is in zo'n omvangrijke mate verweven met het internationale verkeer, dat op deze wijze ongetwijfeld de beste aanpassing wordt verkregen.

Voor de inkomensvorming is handhaving van minimumprijzen voor de belangrijkste producten noodzakelijk. Deze zijn er dan ook en zullen er volgens de herhaalde toezeggingen van de Regering blijven.

De effectuering van de gegarandeerde minimumprijzen geschiedt op twee verschillende wijzen. Voor de voedergranen worden, indien de invoerprijzen dalen beneden de minimumprijs, door middel van monopolieheffingen op de invoer de binnenlandse prijzen op peil gehouden. Voor de industriemelk en gedeeltelijk ook voor de rogge wordt de prijs in het verkeer vrijgelaten te dalen beneden de minimumprijs. Het eventuele nadelig verschil tussen de

gemiddelde werkelijke en de gegarandeerde minimumprijs wordt dan achteraf uit de rijksmiddelen bijgepast. Er is een sterke stroming in de landbouw voor het eerstgenoemde stelsel van steun via de prijzen, waarbij de monopolieheffingen dan als „hoeksteen” van het landbouwbeleid worden beschouwd. Het getij kentert evenwel, vooral nu blijkt, dat de dierlijke veredelingsproductie moeilijk volledige compensatie kan worden verstrekt voor de directe en indirecte verhoging van de kosten van haar grondstof. De keuze van het eerste stelsel berust hoofdzakelijk op psychologische en tactische motieven. Daar evenwel de inkomenssteun via toeslagen bij te lage prijzen de functie van de prijs ten aanzien van afzet en productie beter recht laat wedervaren, verdient dit stelsel m.i. de voorkeur, ook voor de granen. De akkerbouw behoeft er geen nadeel van te ondervinden; de veehouderij zal er wel bij varen.

Boeren en tuinders ervaren van dag tot dag de afhankelijkheid van de onberekenbare natuur en de wisselvalligheid van de markt. Meer dan waarschijnlijk in vele andere beroepen zijn zij er zich van bewust, dat zij de uitkomst van al hun doen en laten slechts voor een klein deel in eigen hand hebben. Dit besef condenseert tot voorzichtigheid en het zich bij voorbaat wapenen tegen teleurstellingen, door vooral niet optimistisch te zijn. Dit verhindert hun gelukkig niet om verbeten aan te pakken en taai door te zetten. En als de voorspoed dan komt, geeft de landman niet zelden uitdrukking aan zijn verwondering door zijn hoeve „Nooitgedacht” te noemen. In deze geest zouden wij in Mei 1955 de gehele Nederlandse landbouw „Hoeve Nooitgedacht” willen dopen.

's-Gravenhage.

Prof., Dr J. HORRING.

Structuurveranderingen in de visserij

Inleiding.

De ligging aan de visrijke Noordzee heeft Holland reeds spoedig tot een belangrijke visserijmogendheid doen worden. Bovendien gelegen op een knooppunt van verkeerswegen ontstond uit de visserij onze koopvaardij. Nog heden ten dage is de visserij een belangrijke reserve voor de bemanning van koopvaardij, Koninklijke Marine en reddingswezen!

Ten aanzien van de voedselvoorziening neemt de visserij eveneens een belangrijke plaats in. Immers, Noordzee-haring en zeevis van de verder afgelegen visgronden behoren tot de goedkoopste dierlijke eiwitten! Daardoor zal vooral voor ons land, met zijn in het algemeen te laag verbruik van dierlijk eiwit, de visserij door exploitatie van ver afgelegen gronden in de toekomst van grotere betekenis kunnen worden.

Aanvoer en uitvoer.

In de afgelopen decennia heeft de Nederlandse visserij moeilijke perioden doorgemaakt. Men was de moeilijkheden van de eerste wereldoorlog nog niet te boven toen de economische depressie van 1930 het bedrijf opnieuw voor ernstige problemen stelde. De aanvoer werd beperkt, financiële steun verleend en een deel van de vloot gesloopt. Ver gaande maatregelen waren gewenst, doch intussen brak de tweede wereldoorlog uit. Slechts een klein deel van de vloot kon naar Engeland uitwijken. De overige vaartuigen werden gevorderd voor oorlogsdoeleinden. Na de bevrijding bleken ongeveer 100 grote en 100 kleine schepen verloren te zijn gegaan. De teruggevonden vaartuigen werden weer voor de visserij gereedgemaakt en in bedrijf gebracht. Reeds kort na de bevrijding was de visserij weer in staat een welkome bijdrage voor de voedselvoorziening te leveren. Spoedig daarna werd de visserij door export van vis een niet onbelangrijk bedrag aan buitenlandse betaalmiddelen worden verkregen.

Uit tabel 1 blijkt, dat ongeveer de helft van de aanvoer wordt uitgevoerd. Nederland is dan ook een belangrijk vis-exporterend land, in het bijzonder van haring. De visserij is daardoor in hoge mate afhankelijk van de export en des te meer conjunctuurgevoelig.

De aanvoer is in hoofdzaak afkomstig van de zeevisserij, welke uiteen valt in visserij met trawlers en loggers, geëxploiteerd in rederijverband, en met kotters, geëxploiteerd door de eigenaren, die tevens schipper zijn.

TABEL 1.

Aanvoer en uitvoer van vis, schaal- en schelpdieren

	aanvoer		uitvoer	
	mln kg netto	mln gld	mln kg netto	mln gld
1937	263	21	167 a)	16
1938	226	20	150 a)	14
1946	198	74	51 a)	21
1947	260	83	120 a)	49
1948	263	90	112	55
1949	244	73	124	67
1950	230	72	89	59
1951	260	85	121	-77
1952	273	90	140	96
1953	311	96	151	99
1954	300	94	180	110

a) Bruto gewicht.

Bron: Jaarcijfers van de Directie van de Visserijen.

TABEL 2.

Aanvoer en opbrengst per categorie zeevisserijvaartuigen

	aantal schepen		hoeveelheid in mln kg		waarde in mln gld	
	1938	1953	1938	1953	1938	1953
1. Trawlers	96	32	37	44	5	13
2. Loggers	298	250	92	138	8	46
3. Kotters	260	304	5	24	1	13

Bron: Jaarcijfers van de Directie van de Visserijen.

Uit de vergelijking van de situatie thans met die van vóór 1940 blijken enige duidelijke veranderingen. Opvallend is de aanzienlijk toegenomen betekenis van de zeevisserij met kotters en in mindere mate met loggers. De positie van de trawlers is echter belangrijk teruggelopen. Met name is het aantal trawlers verminderd. Deze wijzigingen zijn een gevolg van veranderingen in de structuur van de Nederlandse zeevisserij, waarvan reeds vóór 1940 de eerste symptomen waren te onderkennen, doch welke zich eerst thans duidelijk hebben gemanifesteerd.

De grote zeevisserij.

De grote zeevisserij wordt uitgeoefend met trawlers en loggers. Lange tijd was er voor beide categorieën vaartuigen een duidelijke scheiding van het werkterrein. Met trawlers wordt op de zeebodem met een schrobnet gevist op rond- en platvis. De loggers visten tot voor kort uitsluitend met een drijfnet, vlak onder het zee-oppervlak, op haring. Reeds vóór 1940 gingen de reders er in toenemende mate toe over met de grootste trawlers, voorzien van een daar-

Sterker door samenwerking

Exportare NECesse est

175 bedrijven werken samen aan hun exportproblemen

Toen de voortvarende mosterdfabrikant Lambert Fokkema (directeur van de N.V. SPOOR's Mosterd- en Aziëfabrieken te Culemborg) in 1947 heel de wereld tot zijn afzetgebied wilde maken, kwam hij min of meer vanzelf tot samenwerking met andere fabrikanten.

vroeger:	175	×	1	=	175
thans:	175	×	175	=	30625

Gezamenlijk waren de kosten geringer,
de ervaringen groter,
de mogelijkheden uitgebreider.

Deze vorm van samenwerking bleek dermate levensvatbaar en dusdanig belangrijk, dat de kleine combinatie binnen zéér korte tijd uitgroeide tot een machtig lichaam: de Stichting „Nederlandse Export Combinatie” (kortweg NEC genoemd), gevestigd te Utrecht, Brigittenstraat 24.

Stichting

NEDERLANDSE EXPORT COMBINATIE

Brigittenstraat 24 - UTRECHT - Telefoon 25632 (2 lijnen)

Wat doet de NEC?

Antwoord: Alles wat nodig is ter bevordering van de Nederlandse export.

Om hiervan een paar concrete punten te noemen:

A. Volkomen vrijwillig hebben 175 fabrikanten zich verbonden tot een zakenmensclub. Zij stroopten de mouwen op en zeiden: „Nu zullen wij die Nederlandse export eens een ruk naar boven geven.”

Gaat A naar Egypte, dan praat hij niet alleen over zijn eigen drijfvielen, maar dan verkoopt hij ook gereedschappen, linoleum, autobanden, elektrische kabel enz.

Gaat B naar Nieuw Zeeland dan heeft hij naast zijn eigen bier, ook hopjes, mosterd, biscuits, spiritueliën en andere artikelen van zijn collegae-clubleden in zijn monsterkoffer. Enzovoort. Werkten deze zakenmensen voorheen met de kracht $175 \times 1 = 175$, dan werken zij door samenwerking thans met de kracht $175 \times 175 = 30625$.

En dat betekent wat! Het ouderwetse begrip „burenplicht” (=vriendendienst) kwam tot een moderne vertolking: SAMENWERKING in de beste vorm (meerdere landen hebben dit Nederlandse initiatief al gevolgd).

B. Buitenlandse zakenlieden worden door de NEC zo

zeer verwend dat zij schrikken van de geboden service: Zij krijgen:

1. Gratis een auto met NEC-chauffeur om door Nederland gereden te worden, rechtstreeks naar de fabrikant of handelaar, waarmee de buitenlander in contact wenst te komen.
2. Gratis een secretaris of secretaresse, die ook zijn taal spreekt.
3. Gratis een fraai ingerichte werkkamer (vol met Nederlandse exportproducten), waar de buitenlander zijn Nederlandse relaties kan ontvangen.
4. Gratis alle service en inlichtingen over Nederlandse exportproducten, welke de buitenlandse gast wenst.

C. De leden van de NEC wisselen onderling hun buitenlandse adressen uit, zij geven elkaar tips en adviezen, zij profiteren allen van de GEZAMENLIJKE ERVARING van alle leden.

Onder het motto „Exportare NECesse est” toont de NEC wat SAMENWERKING vermag.

Bestuursleden zijn:

Ir G. Boschloo, Meelfabriek „De Korenschoof” N.V., Utrecht
L. Fokkema, Spoor's Mosterdfabriek, Culemborg
G. J. Marsman, N.V. Rubatex, Nigtevecht
G. Nieveen, Wollenstofffabrieken L. E. v. d. Bergh, Tilburg
Mr H. A. M. Roelants, Kon. Ned. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Schiedam
J. Verheul, Carrosseriefabriek Verheul, Waddinxveen
D. H. Vis, N.V. Heyme Vis & Zonen, Zaandam.

voor speciaal geschikt trawl-net, in de tweede helft van het jaar op haring te trawlen. Anderzijds gingen de logger-reders er toe over een groter motorvermogen in hun vaartuigen te plaatsen om een deel van het seizoen in plaats van met het drijfnet met een trawl-net op haring te gaan vissen.

TABEL 3.

Samenstelling van de vangst van trawlers en loggers in mln kg netto

	trawlers		loggers		
	trawl-haring	verse trawlvis	drijfnet-haring	trawl-haring	verse trawlvis
1938	9	28	87	— a)	5 b)
1953	28	16	98	25	15 b)

a) Nog van weinig belang.

b) Ten dele afkomstig van een beperkt aantal loggers, waarmee het gehele jaar op verse zeevis wordt getrawld.

Bron: Jaarcijfers van de Directie van de Visserijen.

Deze tabel doet zien, dat vóór 1940 de aanvoer van trawlers en loggers tezamen voor 75 pCt uit haring bestond. In 1953 was dit percentage gestegen tot 85. Dit is met name het gevolg van de toenemende visserij op haring met trawlers. In 1938 bestond nog 75 pCt van de aanvoer met trawlers uit verse zeevis. Dit percentage is tot ongeveer 35 gedaald. Zowel voor de loggers als voor de trawlers is dus thans de Noordzee-haringvisserij de basis van het bedrijf. Voor de trawlerrederijen betekent dit een belangrijke wijziging in de bedrijfsvoering.

TABEL 4.

Aanvoer en uitvoer van haring in mln kg netto

	aanvoer		uitvoer		
	zoute haring	verse haring	zoute haring	verse haring	haring-conserven
1938	74	22	50	14	3
1953	107	44	74	6	20

Bron: Jaarcijfers van de Directie van de Visserijen en de Statistiek van de Visserij 1953 van het C.B.S.

Zowel de aangevoerde zoute als de verse haring blijkt in belangrijke mate voor export te zijn bestemd. De grote zeevisserij is dus een typisch exportbedrijf.

De voorheen bestaande scherpe scheiding tussen logger- en trawlerrederijen is geleidelijk vager geworden. Vele oude loggers zijn verbouwd en van een krachtiger motor voorzien om te kunnen trawlen. De nieuw gebouwde loggers komen het trawler-type zeer nabij.

De trawlerrederijen bevissen evenals de loggerrederijen uitsluitend de Noordzee. Dit in tegenstelling tot de Engelse en Duitse trawlerrederijen, welke in het bijzonder de ver af gelegen visgronden exploiteren voor de aanvoer van goedkope volksvis ¹⁾.

De kleine zeevisserij.

De uitoefening van de kustvisserij met zeilboten is, naar mate de motor voor de visserij bedrijfszekerder werd, langzamerhand overgegaan in de kleine zeevisserij met moderne motorkotters, waarmee zo ver uit de kust wordt gevist, dat de kleine stoomtrawlers der rederijen geheel zijn verdrongen. De kotters zijn als regel eigendom van de schipper. De trawlerrederijen hebben dus een deel van hun terrein moeten afstaan aan de schipper-eigenaren, wier kottertype voor de kleine zeevisserij het meest rendabele schip is. Van welke grote betekenis de kottersvisserij is geworden blijkt duidelijk uit tabel 5.

TABEL 5.

Aanvoer en uitvoer van verse zeevis in mln kg netto

	1938	1953	waarvan in 1953		
			rondvis	platvis	makreel
1. Trawlers	28	16	8	—	8
2. Loggers	5	15	7	5	3
3. Kotters	5	22	5	17	—
4. Totale aanvoer	38	53	20	22	11
5. Uitvoer	5	10	10		
waarvan:					
tong			4		
schol			2		

Bron: Jaarcijfers van de Directie van de Visserijen en de Statistiek van de Visserij 1953 van het C.B.S.

Van de totale aanvoer van verse zeevis (excl. makreel) is thans de helft afkomstig van de kotters, in tegenstelling tot vóór 1940, toen de trawlers de basis vormden voor de aanvoer van verse zeevis.

De waarde van de aanvoer van de kotters bestaat voor ongeveer 50 pCt uit de opbrengst van de tongvangst. Driekwart van de tongaanvoer is echter voor export bestemd, zodat ook de kleine zeevisserij in hoge mate van de uitvoer afhankelijk is.

Overige takken van visserij.

Van de overige takken van visserij wordt de oester- en mosselcultuur ernstig bedreigd door het Delta-plan. De IJsselmeervisserij zal in verband met de verdere inpoldering aanzienlijk moeten worden beperkt. De binnenvisserij op meren, kanalen enz. gaat daarentegen een betere toekomst tegemoet, dank zij de wettelijke regeling van de verpachting van het viswater.

Visverwerking.

De verwerking van vis tot visconserven in blik en vismeel is van toenemende betekenis. De visconserven-industrie verwerkt thans ongeveer 20 mln kg haring per jaar, voornamelijk voor export, hetgeen ongeveer f 20 mln buitenlandse betaalmiddelen per jaar oplevert. De vismeelindustrie produceert 10.000 ton vismeel per jaar, hetgeen een belangrijk bijproduct van de visserij is geworden.

Afzet.

Met 9 à 10 kg per hoofd ligt het visverbruik in Nederland belangrijk beneden dat in andere landen. Ongetwijfeld kan het hier te lande worden verhoogd, hetgeen in verband met het te lage verbruik van dierlijk eiwit zelfs gewenst is. Dit vereist echter vergroting van de aanvoer van verse zeevis tegen voor de consument aanvaardbare prijzen. De Noordzee biedt hiervoor geen mogelijkheden, wel de visgronden bij IJsland en verder afgelegen, de zgn. verre visserij. Op de traditionele wijze is voor de vis van deze verre visserij geen afzet te vinden. In de vorm van verpakte visfilets als merkartikel wordt er in het buitenland een grote omzet mee bereikt, in het bijzonder bij minder koopkrachtige groepen der bevolking. Neemt men voorts in aanmerking, dat het fabriekschip (de trawler, waarop de eigen vangst aan boord wordt gefileerd, verpakt en diepgevroren) binnen niet te lange tijd rendabel zal kunnen worden geëxploiteerd, dan kan worden verondersteld, dat in de nabije toekomst naast haring diepgevroren visfilets tot de goedkoopste dierlijke eiwitwitten zullen behoren ²⁾. Al of niet diepgevroren vis als merkartikel brengt een structuurwijziging van de visafzet met zich. In de Verenigde Staten heeft dit zich

²⁾ Zie: „De economische betekenis van het snelvriezen”, door A. G. U. Hildebrandt in „E.-S.B.” van 21 April 1948.

¹⁾ L.E.I.-rapport no 215: „De Duitse zeevisserij”, 1954.

reeds voltrokken. In Nederland zijn de eerste symptomen al te onderkennen.

Vernieuwing van vissersvloot en verbetering van het distributie-apparaat.

Ofschoon na de bevrijding, vooral door de totstandkoming van de Stichting van de Nederlandse Visserij als overkoepelend orgaan van het vrije bedrijfsleven, reeds veel werd gepresteerd, heeft de bouw van nieuwe trawlers en loggers te wensen over gelaten. Van pogingen tot uitoefening van de verre visserij ter verbetering van de binnenlandse visvoorziening is weinig terecht gekomen. De vishandel kan daardoor niet tot verdere ontplooiing komen en blijft te zeer afhankelijk van slechts één vissoort: haring.

Bij de vernieuwing van de vissersvloot doen zich dezelfde moeilijkheden voor als vermeld in een rapport aan de Minister van Verkeer en Waterstaat inzake de vernieuwing van de Nederlandse koopvaardij³⁾. Conjunctuurgevoeligheid en kapitaalintensiviteit zijn oorzaak, dat zowel de koopvaardij als de visserij moeilijk vreemd kapitaal kunnen aantrekken voor investering in nieuwbouw, waarvan de prijzen aanzienlijk hoger zijn dan van de te vervangen tonnage. Voor de visserij is ook het karakter van familiebedrijf een ernstig bezwaar. De dispariteit tussen bedrijfseconomische en fiscale afschrijving werkt eveneens nadelig, zowel wat de koopvaardij als wat de visserij betreft. Neemt men voorts in aanmerking dat de visserij als producent van voedingsmiddelen in veel mindere mate van een gunstige conjunctuur profiteert dan de

³⁾ Rapport van de Commissie Sanering Zeevisserij, no 42 van de Mededelingen en Verslagen van de Directie van de Visserijen.

koopvaardij, dan is het duidelijk, dat door financieringstekorten de vernieuwing van de vissersvloot nog meer achterblijft dan volgens genoemd rapport voor de koopvaardij het geval is. In de visserij heeft de nieuwbouw zich mede daardoor vooral bewogen in de richting van het kleinere scheepstype, de kotter, waarvoor geringere investeringen nodig zijn. Dank zij de afwikkeling van de oorlogsschaderegelings kwam in de tweede helft van 1954 een financieringsregeling tot stand voor herbouw van tijdens de oorlog vergane schepen, waardoor thans wat meer grotere schepen op stapel staan.

De moeilijkheden van de wederopbouw leidden in 1950 tot de instelling van de Staatscommissie „Sanering Zeevisserij“⁴⁾. De betekenis voor de visserij van het rapport van deze Commissie kan worden vergeleken met het belang voor de landbouw van het rapport van de Staatscommissie van 1886. Het gaat niet zozeer om een eenmalige sanering van de vissersvloot als wel om een evenwichtige bevordering van aanvoer en afzet op lange termijn, aangepast aan het dynamische karakter van het bedrijf. Daarbij is evenals voor de koopvaardij, een voor de visserij geëigende vorm van credietverlening op geschikte voorwaarden gewenst, niet alleen wat de vernieuwing van de vissersvloot betreft, doch eveneens ter verbetering van het distributie-apparaat. Daarenboven zullen research, voorlichting en onderwijs van overheidswege, hechte organisatie en coöperatie van de zijde van het bedrijfsleven onmisbaar zijn!

⁴⁾ Zie „Vernieuwing Nederlandse koopvaardij“, door Mr Dr A. C. B. Helder in „E.-S.B.“ van 2 Maart 1955.

Scheveningen.

A. G. U. HILDEBRANDT.

Bevrijd land; bevrijde handel!

„De internationale handel heeft vele eeuwen zijn stempel gedrukt op de economische activiteit van ons volk“.

Min. Zijlstra op het 40-jarig jubileum van de Vereniging Nederlands Fabrikaat.

Wanneer men in algemene lijnen een beeld wil geven van de ontwikkeling van onze handel sinds de bevrijding, zal men moeten beginnen zich te realiseren welke betekenis de handel vóór de oorlog voor onze volkswelvaart had. De economische functie, van welk soort handel ook, is, te bevorderen, dat een overvloed van geproduceerde goederen ter beschikking komt van consumenten, die een bepaalde behoefte aan deze goederen bezitten. Omdat daarbij in de regel vele verschillen of weerstanden van geografische, financiële of andere aard moeten worden overbrugd, is het duidelijk, dat de handel nauw verband houdt met de zeevaart, het vervoer te land, het geldwezen en met de politieke en sociale verhoudingen.

Zowel hierdoor als door het feit, dat wij voor een industriële productie niet konden profiteren van ter plaatse aanwezige grondstoffen, heeft de handel in ons land steeds een relatief grote betekenis gehad in de bestaansmogelijkheden van ons volk. Dit werd bevorderd, doordat van geslacht op geslacht de algemene volksaard en de specifieke geschiktheid zich bij deze gunstige economische mogelijkheden aanpasten.

In de laatste jaren vóór 1940 was men de algemene depressie van 1929 en volgende jaren vrijwel te boven

gekomen. Onze invoer bedroeg in 1938 bijna 23 mln ton met een waarde van f 1,4 mrd; onze uitvoer was in hetzelfde jaar 14 mln ton met een waarde van ruim f 1 mrd.

In 1938 kwamen 21.000 zeeschepen onze havens binnen. De export van Nederlandse industrieproducten bedroeg naar gewicht circa 80 pCt en naar waarde circa 60 pCt van de totale uitvoer.

In het totale handelsverkeer nam de internationale handel in ons land een zeer belangrijke plaats in. Volgens deskundigen bedroeg de omzet van de internationale handel ongeveer $\frac{2}{3}$ van de totale Nederlandse handelsomzetten.

Omtrent de transitio- en driehoekshandel is het moeilijk gegevens te verkrijgen. Een in 1944 ingestelde enquête naar de omvang en de financiering van deze handel vóór de oorlog heeft uitgewezen, dat in 1937 uit hoofde van transitio- en driehoekshandel een omzet werd behaald van ruim een derde van de gehele Nederlandse invoer of bijna 47 pCt van de waarde van de totale uitvoer. Hierbij was de zeer aanzienlijke transitio- en driehoekshandel in Ned.-Indische producten buiten beschouwing gelaten, terwijl ook niet alle bedrijven aan de enquête hadden deelgenomen, zodat mag worden aangenomen, dat deze soort handel nog belangrijker was dan uit het rapport blijkt.

Van het totaal van ruim 2 miljoen werkzame personen in ons land vonden ruim 200.000 hun bestaan in niet in winkels uitgeoefende handelsbedrijven. Hierbij zijn niet medegerekend de personen, die in industriële bedrijven een handelsfunctie vervulden.

Het behoeft geen betoog, dat de handel door de oorlog zwaar werd getroffen. De verbindingen met het buitenland werden geheel verbroken, de driehoekshandel lag stil en de eenzijdige stroom van goederen, die vanuit ons land naar Duitsland ging, kon geen reële handel meer worden genoemd. De binnenlandse handel ondervond de terugslag van de toestand, waarin de internationale handel zich bevond, terwijl het gebrek aan grondstoffen, waaronder de industrie leed, uiteraard ook belemmerend werkte. In verscheidene gevallen kwam deze handel geheel in handen van Rijksbureaux, die ter tegemoetkoming soms provisies aan de uitgeschakelde handelaren uitkeerden. Mede ten gevolge van de soms al te rigoureuze prijsregelingen en de schaarste aan artikelen tierde de sluikhandel door buitenstaanders welig. De tussenhandelaren trachtten door enige handel in surrogaten de tijd door te komen of werden gesteund door egalisatiefondsen e.d.

Toen als een verlossing de bevrijding kwam, waren schier overal in den lande catastrophale verwoestingen aangericht; de oorlog had zowel in binnen- als in buitenland tot steeds toenemend staatsingrijpen geleid en in de vooroorlogse politieke machtsverhoudingen waren zeer belangrijke wijzigingen gebracht. Handelsvoorraden waren weggevoerd of verbruikt en van het personeel van de meeste zaken was een groot deel verdwenen. De jongeren, die tijdens de bezetting de sabotage als de hoogste wijsheid hadden geleerd en waarvan velen het verschil tussen mijn en dijn nauwelijks meer beseften, moesten zich ineens omschakelen, serieus en zo efficiënt mogelijk werken en de oude moraal en gevestigde eigendomsverhoudingen weer volledig begrijpen en toepassen.

Het valt dan ook niet te verwonderen, dat de wederopbouw in de eerste tijd met grote moeilijkheden gepaard ging. Voor de uitgehongerde bevolking was in de eerste plaats de invoer van voedingsmiddelen noodzakelijk. Om de industrie, waaronder wij hier ook de bouwvakken en de vervoerbedrijven rekenen, weer op gang te helpen, moesten grote hoeveelheden grondstoffen worden ingevoerd. Deze invoer werd vrijwel geheel door de Overheid ter hand genomen, die daartoe reeds in Juli 1944 de A.R.R. (Administratie voor Relief en Rehabilitatie, in het Engels: N.O.R.R., Netherlands Office for Relief and Rehabilitation) had opgericht. Deze kocht in Europa en Amerika goederen aan, waarvoor in Amerika gebruik werd gemaakt van de Netherlands Purchasing Commission en het zgn. Food Bureau.

Hoewel algemeen erkend werd, dat deze aankopen, welke beoogden zo snel mogelijk te voorzien in de behoeften van het bevrijde gebied, vóór de bevrijding en ook direct daarna, door het ontbreken van voldoende communicatiemiddelen, moeilijk anders dan van regeeringswege konden geschieden, werd van de zijde van de particuliere handel toch voortdurend de klacht vernomen, dat aan de aankoopcommissies in onvoldoende mate deskundigen uit handelskringen waren toegevoegd. Deze uitschakeling van de normale handel was vooral teleurstellend voor de groep tussenpersonen, die hun provisies derfden over de zaken, waarvoor zij vroeger steeds hun bemiddeling verleenden.

Intussen werd aan de wederopbouw van de buitenlandse handel gewerkt door het voorbereiden en afsluiten van bilaterale handelsaccorden met verschillende landen. Rekent men de overeenkomst van 5 September 1944 tussen Nederland, België en Luxemburg voor het vormen van een douane-unie niet mede, dan kunnen wat dit betreft als eerste genoemd worden de handelsovereenkomsten met Noorwegen van 24 October, België 8 November,

Zwitserland 23 November, Zweden 30 November en Tsjecho-Slowakije 20 December 1945. Daarna volgde o.a. 9 April 1946 Frankrijk, terwijl op 1 Januari 1948 als gevolg van de Benelux de tariefunie tussen Nederland, België en Luxemburg in werking trad. Ook op dit terrein bestond echter bij de handel algemeen de klacht, dat hij bij de voorbereiding en bij het totstandkomen van de handelsverdragen te weinig werd betrokken.

Daar de praktische mogelijkheden voor het bedrijfsleven bij het vooralsnog noodzakelijke straffe stelsel van invoer-, uitvoer- en deviezenrestricties werden vastgelegd en bepaald door de afgesloten handelsverdragen, meende de handel er recht op te hebben daarbij zoveel mogelijk te worden ingeschakeld. Met de verwijzing naar een toekomstige Sociaal-Economische Raad kon men zich bezwaarlijk tevreden laten stellen.

Het internationale transitio- en driehoeksverkeer werd uiteraard meer dan enige andere handel belemmerd door de deviezenrestricties en daaruit voortvloeiende financieringsmoeilijkheden. Een regeling ter verkrijging van voorschotten in deviezen bracht enig soulaas; de daadwerkelijke beschikbaarstelling van deviezen voor deze handel, die toch een belangrijke deviezenbrengende functie vervult, kon echter nog slechts voor consumptieve doeleinden geschieden.

De binnenlandse handel was door de schaarste aan goederen direct na de bevrijding door prijsvoorschriften en rantsoeneringsmaatregelen (distributie) aan banden gelegd. Naarmate de schaarste verdween, werden deze echter geleidelijk aan opgeheven en het lijkt mij interessant te memoreren wanneer en in welke volgorde dit voor de rantsoenering der dagelijkse gebruiksartikelen plaatsvond.

Het begon op 1 Januari 1946 met granen, peulvruchten, zout en gebak. Benzine volgde op 1 Juli en aardappelen op 2 September. 13 Juni 1947 was de beurt aan de sigaren, op 10 Februari 1948 gevolgd door rijwielen, rijwielbanden en huishoudelijk aardewerk. Daarna kwamen op 7 Mei de schoenen vrij, op 1 Juli de melk en op 5 November brood en suiker. Het jaar 1949 opende op 2 Januari met thee, op 1 Juli gevolgd door tabak en op 3 November textielgoederen, vlees, kaas en rijst. Op 1 Mei 1951 waren de huisbrandkolen, gas en electriciteit aan de beurt en 14 Januari 1952 werd de rij gesloten door de koffie. Daarmede waren in ons land met betrekking tot de gebruiksartikelen alle na-oorlogse rantsoeneringsmaatregelen opgeheven. Het overzicht is naar mijn mening interessant, omdat daaruit blijkt in welke volgorde geleidelijk de schaarste aan verschillende artikelen verdween en daardoor wederom een normale handel mogelijk werd.

Intussen werd voortdurend hard gewerkt om tot wederopbouw en meer geregelde verhoudingen te geraken. Door de liquidatie van de zgn. „Woltersom Organisaties” werd door een 13-tal vrije organisaties het initiatief genomen tot de oprichting van het Verbond van de Nederlandse Groothandel, waarin zich thans 120 vrije verenigingen op het gebied van de groothandel hebben aaneengesloten ter behartiging van de gezamenlijke belangen. Tezamen met een vijftal andere centrale organisaties op het gebied van de handel werd nog de Raad van Overleg voor de Handel gevormd als contactcentrum, mede ter voorlichting van de vertegenwoordigers van de handel in de inmiddels opgerichte Sociaal-Economische Raad.

De belangen, die door deze organisaties werden gediend, lagen voornamelijk op het gebied van de belastingpolitiek, de maatregelen met betrekking tot de prijsvorming, de economische mededinging, de vestiging van bedrijven en wat de handel met het buitenland betreft,

Herstel en uitbreiding in de periode 1945-1955

Tengevolge van de chaotische toestand, welke aanvankelijk na de oorlog in Deli werd aangetroffen, heeft het tot 1947 geduurd alvorens de Deli-Maatschappij (zoals de naam der vennootschap destijds nog luidde) tezamen met de andere Nederlandse tabakmaatschappijen ter Oostkust van Sumatra, op één onderneming de eerste naoorlogse aanplant in de grond bracht. Deze leverde een opbrengst van 767 pakken tabak, waarmee de productie van het Deli-dekblad hervat werd, welke in de laatste jaren voor de oorlog alleen voor de Deli-Maatschappij nog oogsten opleverde van 60 à 65.000 pakken afkomstig van 22 ondernemingen.

Na deze eerste oogst konden verschillende ondernemingen weder in beheer worden genomen en besloten werd de exploitatie van de tabaksondernemingen der Deli-Maatschappij en die der Deli-Batavia Maatschappij m.i.v. 1948 voor gezamenlijke rekening te voeren. Sindsdien werd door deze combinatie jaarlijks weer een hoeveelheid tabak aan de markt gebracht die, gezien de grote vraag naar dit kwaliteitsproduct, tegen bevredigende prijzen kon worden verkocht. In tegenstelling tot vóór de oorlog wordt een deel van de oogst rechtstreeks te New York verkocht, waardoor nieuwe afnemers gevonden konden worden.

Op de beide rubberondernemingen waren de vernielingen aan de fabrieken en aanplanten van zodanige aard, dat eerst in 1949 begonnen kon worden met de productie van voor export geschikte rubber.

Eind 1948 werd een aanvang gemaakt met de verwerking van de producten der oliepalmonderneming in de eigen fabriek.

Bij de soevereiniteitsoverdracht op 27 December 1949 verkreeg Indonesië haar onafhankelijkheid. De Maatschappij heeft het vertrouwen, dat ook in het zelfstandige Indonesië ruimschoots gelegenheid bestaat haar activiteiten te ontplooiën. Dit komt mede tot uitdrukking in de omvangrijke investeringen die — naast de uitgaven voor herstel — in de laatste jaren zijn verricht.

In 1953 kwam een fusie tot stand tussen de Deli-Maatschappij, de Deli-Djakarta Maatschappij en de Deli-Djakarta Rubber Maatschappij, bij welke gelegenheid de naam der Deli-Maatschappij werd gewijzigd in Verenigde Deli-Maatschappijen. In 1954 werd de Tabak-Maatschappij Arendsburg opgenomen in het gecombineerd bedrijf, dat wordt beheerd door de Verenigde Deli-Maatschappijen. Dit bedrijf omvat thans 17 tabaksondernemingen, 9 rubberondernemingen en 1 oliepalmonderneming.

Door de toenemende belangen bij de rubbercultuur — mede door ontginning en beplanting van nieuwe terreinen — is het betrekkelijk eenzijdig karakter van tabakmaatschappij sterk gewijzigd. Tabak is nog de hoofdcultuur, doch het immer reeds kostbare Sumatra dekblad leeft, anders dan rubber, een be-

perkte markt en de sterk gestegen kostprijs maakt dat alleen voor prima partijen prijzen worden geboden, die deze cultuur rendabel maken. Een wetenschappelijke dienst heeft tot taak hiertoe bij te dragen door nauwkeurige zaadselectie, instandhouding van de bodem en bemesting, alsmede door onderzoek naar methoden van ziektebestrijding.

Naast de tabak wordt thans de volle aandacht gewijd aan de rubbercultuur. Gezien de ontwikkeling van de synthetische rubberindustrie streeft de maatschappij er naar door wetenschappelijk onderzoek en mechanisatie te komen tot een zo laag mogelijke kostprijs en tot een kwaliteitsproduct, dat volledig is afgestemd op de wensen van de afnemers. Gemeend wordt, dat onder deze voorwaarden het natuurproduct haar positie kan handhaven op de wereldmarkt naast de synthetische rubber. Een productie van plm. 15.000.000 kg. per jaar vindt thans in de Verenigde Staten en Europa haar afzet door middel van een eigen verkoopapparaat te New York en te Amsterdam.

Door de gewijzigde verhoudingen na de tweede wereldoorlog werd het gewenst geacht de belangen der Maatschappij in de Verenigde Staten uit te breiden.

Een meerderheidsbelang werd verkregen bij de Imperial Agricultural Corporation, de

American Sumatra Tobacco Corporation en de Imperial Commodities Corporation.

De eerstgenoemde maatschappij houdt zich bezig met het produceren en verhandelen van Amerikaans dekblad, verbouwd in de Staat Connecticut. De A.S.T.C. bezit tabaksgronden in Connecticut en Florida. Door invoering van nieuwe werkmethoden, gesteund door research in moderne laboratoria, behoren beide maatschappijen thans tot de vooraanstaande tabaksproducenten in Amerika. De voornaamste werkzaamheden van de Imperial Commodities Corporation liggen op het gebied der wereldrubberhandel.

Bij deze handel bestaat een nauwe samenwerking tussen de I.C.C., de kantoren der maatschappij te Amsterdam en Djakarta, en gelieerde maatschappijen te Londen en Singapore. De bovengeschetste ontwikkeling toont aan, dat de N.V. Verenigde Deli-Maatschappijen niet slechts geslaagd is in het herwinnen van haar positie als grote producent van sigarendekblad, doch zich daarnaast heeft ontwikkeld tot een der grootste leveranciers van natuurrubber.

**N.V. VERENIGDE
DELI-
MAATSCHAPPIJEN**

de handelspolitiek en de daarmee samenhangende problemen. Vooral op dit laatste terrein moest zeer veel worden gedaan om de door de oorlog ontstane achterstand in te halen, waarbij het voor Nederland dubbel moeilijk was, daar de teruggang van de handel met Indonesië, vooral na de gezagsoverdracht, het noodzakelijk maakte andere markten te zoeken en te ontwikkelen.

De beperkte omvang van dit overzicht staat mij slechts toe de voornaamste gebeurtenissen te noemen. Het Marshall-plan, dat in 1948 in werking trad, is voor de wederopbouw van ons land van zeer grote betekenis geweest. De economische samenwerking tussen de verschillende Marshall-landen werd bevorderd door de O.E.E.C. (Organisation for European Economic Cooperation), terwijl de E.C.A. (Economic Cooperation Administration) in de Verenigde Staten zich met het European Recoveryplan belastte. Van belang waren het G.A.T.T. (General Agreement on Tariffs and Trade), de internationale douane-overeenkomst van October 1947 van de bij de International Trade Organisation aangesloten landen en ten slotte de Europese Betalings Unie, welke ingesteld werd in Juli 1950 en een sterke stimulans vormde voor de steeds voortschrijdende liberalisatie van het internationale handelsverkeer.

In het Centraal Orgaan voor de Economische Betrekkingen met het buitenland behartigen de daarin samenwerkende organisaties van handel, industrie, landbouw, visserij en verkeer haar gemeenschappelijke handelspolitieke belangen. Op dit internationale gebied wordt een voortdurende activiteit ontwikkeld.

De resultaten van de ontwikkeling onzer internationale handel mogen blijken uit de voortdurende stijging van de in- en uitvoer. Stelt men 1948 op 100, dan was de invoer van de jaren 1950 tot en met 1954 in hoeveelheid respectievelijk 144, 147, 131, 156 en 196, terwijl de uitvoer nog belangrijk meer steeg, namelijk — eveneens met 1948 op 100 — over 1950 tot en met 1954 respectievelijk 204, 242, 256, 292 en 344. In 1954 was de totale invoer ruim 42,3 mln ton met een waarde van f 10,7 mrd; de totale uitvoer 23,9 mln ton met een waarde van f 9 mrd. Hieruit blijkt duidelijk, dat, rekening houdende met de vermeerdering van de bevolking en de waardedaling van het geld, de vooroorlogse bedrijvigheid zeer aanzienlijk werd overtroffen.

In het algemeen mag dan ook worden gezegd, dat de handel zich in de tien jaren na de bevrijding volledig heeft hersteld. Toch zijn er op het gebied van de internationale handel nog te veel belemmeringen, waardoor onze handel nog niet voldoende zijn vleugels kan uitslaan om tot volledige ontplooiing te komen. In „De reis om de wereld in tachtig dagen” stuurt Phileas Fogg voor zijn vertrek zijn bediende Passepartout nog even naar de bank om geld en chèques te halen, waarmee hij overal in de wereld terecht kan. Sindsdien is er op elk gebied een enorme vooruitgang geweest, maar zolang wij niet weer hetzelfde kunnen doen als Phileas Fogg 100 jaar geleden, zullen wij niet van een werkelijk vrij handelsverkeer kunnen spreken. Laten wij hopen, dat dit wel het geval zal zijn, voordat we weer tien jaar verder zijn.

Rotterdam.

B. BÜLGER.

Het na-oorlogse vervoerwezen

Bij het einde der vijandelijkheden:

- de spoorwegen onttakeld, hun net in drie losse stukken uiteengevallen en grondig vernield, hun rollend materieel voor drie kwart en meer geroofd of onbruikbaar gemaakt;
- de binnenvloot — voor zover niet gezonken — met zware averij; de vaarwegen vol bekende en onbekende obstakels;
- het wegennet geparcelleerd; het park motorrijtuigen technisch uitgeput, gehalveerd, zo niet getierceerd;
- de koopvaardijvloot teruggebracht tot de helft; de zeehavens tot even zovele schrothopen; de vrije zee vol mijnenvelden;
- de luchtvaart een schoon verleden; de K.L.M. vleugelarm; de luchthavens in puin.

En bij dit alles zwakke en wankelende fundamenten: een neergeslagen volkshuishouding, een door onderdrukking en door hongersnood psychisch en fysisch verzwakte arbeidskracht, een door roofofbouw en veroudering ontcracht industrieel apparaat en een grondig verstoorde internationale ruil in een ontredde Europa.

Uit dit uitgedunde, onttakelde en verlamde vervoersapparaat is binnen een decennium een levenskrachtig vervoerwezen herrezen, dat het dubbele aan prestaties levert van vóór de oorlog. Deze wedergeboorte is niet verkregen door een simpele reproductie van het verleden, maar door de opbouw te paren aan modernisering en door heroriëntatie ten aanzien van de markt.

De productie.

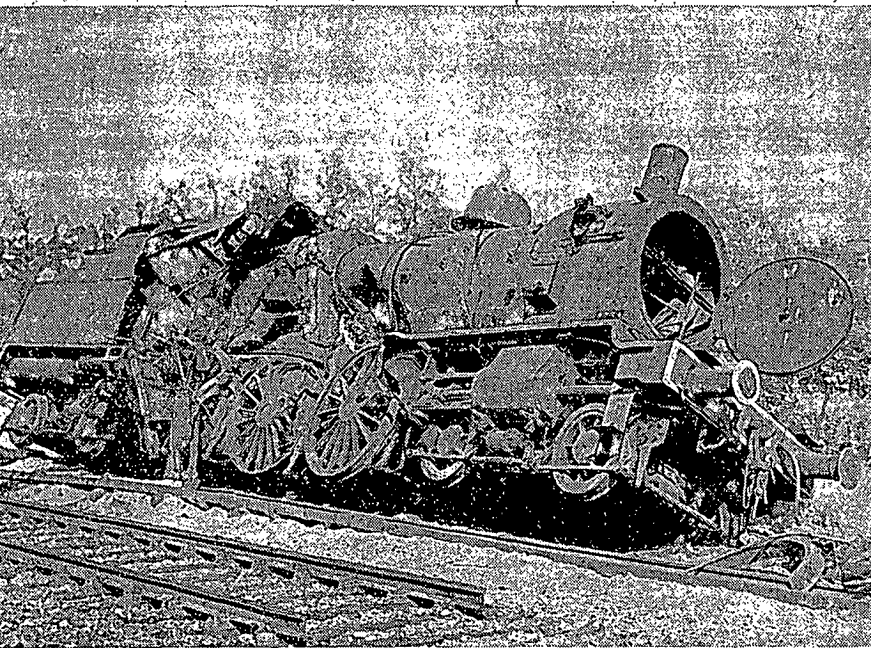
Zelfs het vaste deel van het vervoersapparaat vormt geen getrouwe copie van het vooroorlogse. Niet alles —

bijv. het vliegveld Waalhaven, sommige spoorlijnen — wordt hersteld, maar wat wordt opgebouwd, verrijst gemoderniseerd en vergroot: lucht- en zeehavens ontvangen uitgebreider en doelmatiger gebouwen en inrichtingen.

Dezelfde verschijnselen doen zich ook voor bij het mobiele deel van het vervoersapparaat. Daarbij vallen op: wijzigingen in de gebruikte techniek en groei van het apparaat in zijn geheel en in bepaalde delen. In de koopvaardij neemt het percentage motorschepen toe van 58 in 1939 tot 81 in 1954. In de binnenscheepvaart zet de motorisatie eveneens door: het zeilschip, in 1942 nog 14 pCt van de binnenvloot vormend, maakt in 1954 daarvan niet meer dan 4 pCt uit. De beurtvaart gaat van stoommachine naar motor en zelfs van schip naar vrachtauto over. Bij de spoorwegen maakt de stoomtractie nagenoeg geheel plaats voor elektrische en dieselelectrische trekkraft. Vele tramwegmaatschappijen worden busondernemingen.

Steekt in de modernisering der voortbeweging reeds een stuk capaciteitsvergroting, duidelijker blijkt de laatste uit de fysieke ontwikkeling van het laadvermogen, waarvan tabel 1 een beeld geeft. In de meeste vervoerstakken neemt zowel het aantal eenheden als het laadvermogen per eenheid toe.

De kroon spant de K.L.M. als exploitant van de jongste vervoerstechniek. Daar stijgt het laadvermogen met 376 pCt. Daarop volgt het wegvervoer in al zijn geleidingen, het sterkst in het gemotoriseerd éénpersoonsvoertuig. In de zeevaart treft de toename van het tonnage der kustvaarders, welke relatief belangrijk boven die van de grote vaart ligt. De spoorwegen en de binnenvaart blijken

Enkele cijfers, twee beelden. Zij vertolken het epos van de Nederlandsche Spoorwegen in de jaren 1945-1955, van het dieptepunt der chaos tot het glorieus herstel. Doch zij geven meer dan het herstel alleen. Zij tonen het beeld van de modernisering, welke daarmede gepaard ging; het meest spectaculair in de wijziging van de tractievorm. De stoomlocomotief, kolenverslindend, economisch verouderd, moest plaats maken voor elektrische en diesel-electrische eenheden. De feestritten van de eerste elektrische treinen naar Zuid-Limburg, naar Twente, naar het Friese en Groninger land vormden even zovele hoogtepunten van het na-oorlogs herstel. Niet minder welkom waren de diesel-electrische „Blauwe Engelen” op die lijnen, waar elektrische tractie te kostbaar zou zijn. Welkom, omdat ook zij een belangrijke verbetering van het comfort, van de frequentie en van de reissnelheid betekenden.

Naast deze opmars werd er — waarom het te

verhelen — ook getireerd.

De eis van de rendabiliteit, ook geldend voor een openbare vervoersonderneming, leidde tot een terugtocht van de rail, daar waar een andere techniek hetzelfde dienstbetoon met minder kosten kan leveren.

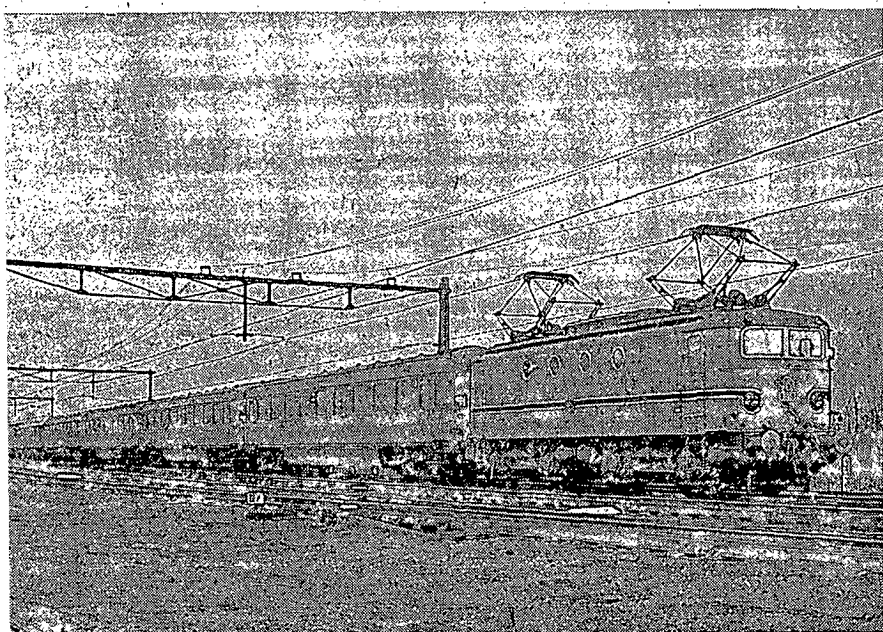
Het afzetgebied werd echter niet prijs gegeven, waar de moedermaatschappij haar taak overdroeg aan een dochter autobusonderneming.

De cijfers verhalen voorts van de rationalisatie. Met een kleiner apparaat dan voor de oorlog worden thans meer diensten aangeboden. Doch de rationalisatie greep dieper in dan alleen op de omvang van het apparaat. Zijn samenstelling werd eenvormiger. Typebeperking werd ook voor de spoorwegen een bekende klank.

Dat de aangeboden diensten werden gewaardeerd, daarvan getuigt de toegenomen omvang van het vervoer, zowel van reizigers als van goederen. Voor de ondernemer het bewijs, dat zijn nieuwe combinaties in een behoefte voorzien, vooral wanneer daarbij de waardering resulteert in een prijs, welke een overschot laat boven de kosten. Voor hem een prikkel tevens om op de ingeslagen weg voort te gaan, daarbij de mogelijkheden van de moderne techniek gebruikend voor een beter dienstbetoon aan de klant.

Apparaat	Eenh.	1938 31 Dec.	1945 5 Mei	1954 31 Dec.	1954 in % v. 1938
lengte van het in exploitatie	km	3.315	653	3.186	96
w.v. voor reizigers	km	2.997	653	2.491	83
w.v. elektrisch	km	498	—	1.341	269
Aantal locomotieven	× 1	903	126	622	69
w.v. stoom	× 1	901	126	379	42
Aantal zitplaatsen	× 1	159.232	9.000	96.658	61
Aantal goederenwagens	× 1	26.977	445	23.025	85
Verkeersprestaties		1938	1946	1954	1954
					in %
					v. 1938
Aantal treinkilometers	× 1000	54.738	29.277	68.952	126
w.v. elektrisch + diesel-electrisch	× 1000	15.636	5.855	57.843	370
Vervoersprestaties					
Aantal reizigerskm	× 1mln	3.423	6.177	7.061	206
Vervoerd gewicht	× 1000 ton	14.586	13.452	25.108	172

De Nederlandsche Spoorwegen 1945-1955

TABEL 1.

Ontwikkeling van de verplaatsingscapaciteit a)

Vervoerstack	Eenheden	1939			1953			1953 in pCt van 1939	
		Aantal eenheden	Totaal laadvermogen	Gem. laadvermogen	Aantal eenheden	Totaal laadvermogen	Gem. laadvermogen	Totaal laadvermogen	Gem. laadvermogen
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Luchtvaart	vliegtuigen/tonnen	50	90	1,8	81	428	5,3	476	294
2. Zeevaart									
(a) grote vaart	schepen/BRT	593	2.724.053	4.594	551	3.029.477	5.498	111	120
(b) kustvaart	schepen/BRT	536	129.908	242	736	253.163	344	195	142
3. Binnenvaart									
binnenland	schepen/ton	19.280	3.847.000	200	15.307	3.352.000	219	87	109
4. Wegvervoer									
	vrachtauto's/aantallen	44.762	—	—	82.355	—	—	184	—
	autobussen/zitplaatsen	4.518	120.000	26,6	6.295	218.200	34,7	182	130
	personenauto's/aantallen	99.986	—	—	187.608	—	—	188	—
	motorrijwielen/aantallen	65.804	—	—	401.252b)	—	—	610	—
5. Spoorwegen									
(a) reizigersvervoer ..	rijtuigen/zitplaatsen	2.434	151.300	62	1.582	98.035	62	65	100
(b) goederenvervoer ..	wagens/tonnen	26.856	456.573	170	22.631	444.851	19,6	97	115

a) Cijfers ten dele ontleend aan C.B.S. b) Inclusief bromfietsen.

de enige vervoerstacken, welke hun laadvermogen hebben zien inkrimpen.

Welke ontwikkeling echter de totale capaciteit van de verschillende vervoerstacken ook heeft genomen, frappant is, dat de stijging van het laadvermogen per eenheid zich nagenoeg over de gehele linie voordoet, zowel bij moderne als bij oude, gevestigde vervoertechnieken. Ook hier staat het vliegtuig vooraan met een stijging van 194 pCt. In het beroepsgoederenvervoer over de weg is de ontwikkeling af te leiden uit de relatieve toeneming der zwaardere gewichtsklassen der vrachtauto's: die van 4.000 kg en zwaarder vormden in 1939 2,9 pCt, in 1953 17,9 pCt van de groepen zwaarder dan 2.000 kg. In de binnenvaart verminderen de schepen beneden 100 ton in aantal: zij maakten in 1942 51 pCt, in 1953 43 pCt van de vloot uit. Bij de spoorwegen compenseerde de toeneming van het laadvermogen per eenheid voor een groot deel de achteruitgang van het aantal wagens. In het reizigersvervoer kreeg de autobus een belangrijk grotere capaciteit. Bij de spoorwegen verdwenen zowel de grootste als de kleinste rijtuigen naar de sloper, waardoor de capaciteit gemiddeld gelijk bleef.

Deze vergroting van het laadvermogen per eenheid betekent, dat in alle vervoerstacken c.p. én de bouwkosten per ton laadvermogen én de personeelkosten lager zijn geworden. Zij houdt ook in, dat de grenslijnen der concurrentie zijn verlegd, zowel in het intercontinentale vervoer tussen zeevaart en luchtvaart als in het andere vervoer, waar de technisch-economische vooruitgang van de luchtvaart en van het wegvervoer sneller is geweest dan die der andere vervoerstacken.

TABEL 2.

Vergelijking van vervoersprestatie en van gebruiksgraad in 1938 en 1953 a)

Vervoerstack	Eenheid × 1.000.000	Vervoersprestaties			Capaciteit 1953 in pCt van 1938	Gebruiksgraad der capaciteit 1953 in pCt van 1938
		1938	1953	1953 in pCt van 1938		
1	2	3	4	5	6	7
1. Luchtvaart (K.L.M.)	tkm	8,6	178	2.070	480 b)	410
2. Binnenlandse binnenvaart	t	25,5	41,8	164	87 b)	189
3. Wegvervoer						
(a) autobusdiensten	reizigers	121	427	353	205 c)	172
waarvan interlocaal	"	68	234	344	205 c)	167
(b) goederenvervoer	t	63,9	153,6	240	177 d)	136
waarvan niet-locaal	"	20,9	53,3	255	177 d)	144
4. Spoorwegen						
(a) reizigersvervoer	rkm	3.423	6.621	194	62 e)	313
(b) goederenvervoer	t	14,6	23,7	162	98 f)	165
waarvan binnenland	"	9,6	16,4	172	.	.
buitenland	"	5,0	7,2	144	.	.

a) Cijfers, ten dele ontleend aan C.B.S.
b) Laadvermogen.
c) Zitplaatsen van alle autobussen.

d) Totaal aantal vrachtauto's, trekauto's en speciale voertuigen.
e) Zitplaatsen.
f) Laadvermogen.

De afzet.

Vergelijkt men de afzet van vervoersdiensten met de vooroorlogse, dan springen in het oog: de groei van het vervoer, de wijziging van de aandelen der vervoerstacken en de algemene verhoging van het gebruik der vervoerscapaciteit.

De ontwikkeling van het binnenlandse vervoer blijkt uit tabel 2. In het reizigersvervoer zijn de prestaties meer dan verdubbeld, terwijl zij in het goederenvervoer daar niet ver beneden blijven. Deze cijfers vinden hun bevestiging in de indexcijfers van de prestaties der Nederlandse vervoerbedrijven, gepubliceerd door het C.B.S., welke voor 1953 luiden: 225 voor reizigers- en 196 voor goederenvervoer (1938 = 100).

De stijging van het reizigersvervoer is nog niet zodanig geanalyseerd, dat de oorzaken daarvan precies en gequantificeerd kunnen worden aangegeven. De toeneming der bevolking (20 pCt) kan geen volledige verklaring van de groei van het vervoer geven. Andere medespelende factoren zijn waarschijnlijk de mindere hokvastheid der bevolking, maar ook — en wellicht vooral — het feit, dat de vrachtprijzen voor de vervoersdiensten over het algemeen zijn achter gebleven bij de algemene prijsindices m.a.w. dat het vervoer relatief goedkoper is geworden.

De stijging van het goederenvervoer (index 196) is ongetwijfeld beïnvloed door de toeneming der bevolking (index 121) en door de groei der industriële productie (index 163), maar wordt toch door deze factoren niet geheel verklaard. Men is daarom geneigd aan te nemen, dat zich in deze ontwikkeling ook weerspiegelt de spreij-

VAN NIEVELT, GOUDRIAAN & CO'S STOOMVAART MAATSCHAPPIJ N.V.

Rotterdam - Zuid Amerika Lijn

GEREGELDE DIENST VOOR PASSAGIERS, POST EN GOEDEREN

BREMEN

HAMBURG

ANTWERPEN

ROTTERDAM

BRAZILIË

URUGUAY

ARGENTINIË

PARAGUAY

AGENTEN:

VAN NIEVELT, GOUDRIAAN & CO.

ROTTERDAM, Veerhaven 2, Telefoon 112520, Telex 22204/5 — AMSTERDAM, Spui 10a, Telefoon 38742, Telex 11373

ding en de differentiatie der industriële productie.

Welke verschuivingen in de aandelen der verschillende vervoerstakken zijn opgetreden, blijkt uit tabel 3:

TABEL 3.

Aandelen der vervoerstakken in het goederenvervoer in pCt

Vervoerstak	Binnenlands interlocaal goederenvervoer (tkm)		Invoer (tonnen)		Uitvoer (tonnen)	
	1938	1953	1938	1953	1938	1953
Binnenvaart	ca 58	53,6	75,5	68,9	69,6	68,8
Spoorwegen	ca 31	29,6	21,6	25,1	25,8	17,6
Wegvervoer	ca 11a)	16,8	2,9	6,0	4,6	13,6
Totaal	100	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

a) Schatting in overleg met C.B.S.

Het wegvervoer heeft zich zowel in binnen- als in buitenlands vervoer belangrijk ontwikkeld. Bij de invoer heeft de binnenvaart haar positie zien verminderen ten gunste van spoorwegen en vrachtauto. Bij de uitvoer is de positie der spoorwegen afgebrokkeld ten bate van het wegvervoer. In het internationaal reizigersvervoer, met name bij het „sociaal toerisme”, neemt het aandeel van het wegvervoer eveneens toe.

Deze ontwikkeling van het vervoer is gepaard gegaan met een belangrijke verbetering van het gebruik der capaciteit. Voor zover de statistiek hierin enig inzicht opent, laat zij opmerken (zie tabel 2, kolom 7), dat de gebruiksgraad van het vervoersapparaat in het algemeen in 1953 anderhalf tot tweemaal zo hoog is als in 1938¹⁾. Deze verbetering mag als een der belangrijke resultaten der ontwikkeling in de laatste jaren worden aangemerkt. Zij vormt een aanwijzing, dat het vervoerwezen thans gezonder is dan voorheen.

Dienst, afzetmarkt en prijs.

De vervoersdienst is, vergeleken met die van vóór de oorlog, in het algemeen in kwaliteit vooruitgegaan. Daartoe hebben drie factoren geleid: de modernisering van het vervoersapparaat, omdat zij het mogelijk maakte de snelheid op te voeren²⁾; de verhoging van de frequentie, welke allerwege optrad — het sterkste voorbeeld daarvan geeft de luchtvaart — en de verhoging van het comfort van het voertuig.

De afzetmarkt heeft zich voor sommige vervoerstakken veel, voor andere minder sterk gewijzigd. De K.L.M. zag zich het lange afstandsverkeer over zee geopend. Zij kon haar net over welhaast de hele wereld uitbreiden. Bevloog zij in 1938 29 landen, thans 68. Haar luchtnet expandeerde van 28.000 km tot 239.000 km. De gemiddelde afstand per reiziger nam toe van 500 tot 2.300 km. Zij kon sprongsgewijs na de oorlog haar activiteit in het goederenvervoer ontwikkelen: in 1938 verkocht zij 0,9 mln tkm vrachtvervoer, voor 1955 begrootte zij 51 mln tkm.

De koopvaardij vindt in de luchtvaart een geduchte concurrent, in hoofdzaak in het passagiersvervoer. Zij wist snel haar net van lijndiensten over de aardbol te herleggen, zodat zij in 1949 vrijwel alle vooroorlogse lijnen weer geregeld kon onderhouden. Zij had verder kunnen expanderen indien dit niet ware belemmerd door toenemende vlagdiscriminatie en door concurrentie van de zijde der „goedkope vlag” reders.

De Rijnvaart, allengs oplevend door de toenemende internationale ruil, werd de toegang tot de nationale vervoersmarkten in Duitsland nagenoeg ontzegd. De beurtvaart breidde haar assortiment uit met wegvervoerdiensten. De wilde vaart zag haar positie op bepaalde markten verzwakken, met name waar het kleine schip het niet kon bolwerken tegen de vrachtauto; elders kon zij haar positie verstevigen door motorisatie.

Het concern der Nederlandsche Spoorwegen trok zich hier en daar terug van de rail — het reizigersnet is 16 pCt korter dan in 1938 — maar expandeerde op de weg: haar dochterondernemingen exploiteren 47 pCt van het landelijk net van autobusdiensten.

Het wegvervoer verkeert nog in het expansiestadium. Het specialiseerde zich verder door de ontwikkeling van het groepsvervoer en van het toerwagenvervoer in binnen- en buitenland.

Met betrekking tot de vrachtprijzen is reeds opgemerkt, dat zij in hun ontwikkeling zijn achtergebleven bij die van de prijzen van groothandel (voor 1953 377 op basis 1938 = 100) en ten dele bij die van gezinsverbruik (index 1953: 250).

Tabel 4 geeft enkele voorbeelden van deze ontwikkeling in enige vervoerstakken; die in het wegvervoer zal op grond van zijn concurrentiepositie daarvan niet ver afwijken.

TABEL 4.

Ontwikkeling van de vrachtprijzen

Vervoerstak	Basis	Ontwikkelingsindex 1953 (1938 = 100)
Luchtvaart (K.L.M.)		
a. reizigersvervoer	opbrengst/tkm	182
b. goederenvervoer	opbrengst/tkm	125
Spoorwegen		
a. reizigersvervoer	opbrengst/rkm	198
b. goederenvervoer	wagenladingtarief	186
Binnenscheepvaart		
wilde vaart	opbrengst/tkm	250

Dat de vrachtprijzen relatief laag gebleven zijn, moet toegeschreven worden aan de kostenverlaging als gevolg van het hierboven gesignaleerde gebruik van grotere eenheden en van een intensiever gebruik daarvan, mede ten gevolge van de capaciteitsbeheersing door de Overheid in en na de bezetting. Ook draagt daartoe bij de strenge prijsbeheersing in de vervoerssector, waar de Overheid niet toelaat, dat winstmarges als elders in het bedrijfsleven worden toegepast.

Aan veel is bij deze ruwe schets noodgedwongen voorbijgegaan. Onvermeld bleef, wat de vervoersbedrijven betreft, de concentratie in de beurtvaart en de daaruit voortvloeiende netvorming, de formatie van grote streekvervoerondernemingen en de verbetering van de lonen en arbeidsvoorwaarden in verschillende vervoerstakken. Onaangeroerd moest ook blijven de veel ingrijpender politiek van de Overheid, nationaal de vervoerstakken coördinerend en daardoor bijdragend tot het gezond maken en houden van het vervoerwezen en internationaal bevorderend de Nederlandse export van vervoerdiensten.

Het vorenstaande zij echter voldoende voor het oordeel, dat het Nederlandse vervoerwezen bij en na een voortvarend herstel zich veelzijdig heeft gemoderniseerd, met groter efficiency meer dan het dubbele presteert van vóór de bezetting, dit doet tegen betrekkelijk lage vrachtprijzen en bovendien gezonder is dan voorheen.

¹⁾ Het is uit deze cijfers niet duidelijk of het wegvervoer in dezen achtergebleven is: enerzijds is het cijfer van 144 te hoog, omdat bij de capaciteitsberekening alleen gelet is op het aantal auto's en niet op hun toegenomen laadvermogen, anderzijds kan het cijfer te laag zijn indien — wat waarschijnlijk is — in de loop der jaren de gemiddelde vervoersafstand en dus de tkm-prestatie gestegen is.

²⁾ In de zeevaart werd tijdelijk aan deze snelheidsverhoging de waarde ontlenen door verlangzaming der behandeling in de buitenlandse havens (congesties, stakingen e.d.).

N.V. DE BATAAFSCHE PETROLEUM MAATSCHAPPIJ

Voor maatschappijen van de Koninklijke/Shell Groep

werd in de laatste vijf jaren in Nederland bij

meer dan 1100

verschillende grote en kleine bedrijven voor ongeveer

f 600.000.000.—

aan orders voor materialen van allerlei aard geplaatst

Electriciteit als bron van welvaart en integratie

Wanneer men zich bij gelegenheden als deze bezint op de huidige situatie, waarin de electriciteitsvoorziening van ons land verkeert en daarbij dan zowel een blik slaat op het verleden, als zich afvraagt wat de toekomst brengen zal, dan komt men onwillekeurig onder de indruk van het dynamische karakter dat deze voorziening draagt.

Een vijftigtal jaren geleden waren het alleen de grote gemeenten die met behulp van eigen plaatselijke centrales eerst haar eigen gebied maar al spoedig ook haar omgeving van stroom voorzagen. Wanneer dan een tiental jaren later tal van middelgrote gemeenten dit voorbeeld hebben gevolgd dreigt wat de productie van electriciteit betreft een zekere versnippering te ontstaan, waaraan dan echter door het ingrijpen der provincies een einde wordt gemaakt.

In de jaren 1913-1917 komen verschillende provinciale electriciteitsbedrijven tot stand en worden provinciale electriciteitsverordeningen uitgevaardigd, waarmee de weg tot concentratie van de productie van electriciteit wordt geopend.

Onder invloed van de economische wet dat de productie van goederen in het groot goedkoper is dan in het klein, neemt in de jaren na de eerste wereldoorlog het aantal centrales, ten bate van het groter worden der overblijvende centrales, weer geleidelijk af om kort voor de tweede wereldoorlog tot omstreeks het aantal te dalen, dat voor het verkrijgen van een economische electriciteitsvoorziening noodzakelijk moet worden geacht. Dat dit aantal voor een land als het onze, waarin geen plaatsen voorkomen waar door de aanwezigheid van waterkrachten of bruinkoolvelden de stroom belangrijk goedkoper dan op andere plaatsen zou kunnen worden geproduceerd, niet al te klein kan worden, volgt uit de omstandigheid dat het hier om de oplossing van een evenwichtsprobleem gaat. Immers, tegenover de overigens procentueel steeds geringer wordende besparingen die door het groter maken der centrales, d.w.z. door concentratie der productie, kunnen worden verkregen, staan de procentueel steeds sterker toenemende uitgaven, die men zich voor de distributie van de opgewekte stroom in het met de grootte van de centrale in omvang toenemende voorzieningsgebied moet getroosten.

Voor ons land toont de lijn, die het verloop van de totale gemiddelde kosten per af te leveren kwh in afhankelijkheid van het aantal centrales voorstelt een vrij vlak minimum, dat bij 12 à 16 centrales is gelegen. Het is een opmerkelijk feit, dat zonder wettelijke dwang door samenwerking tussen de provinciale en de gemeentelijke Overheid deze meest economische concentratie der productie kon worden bereikt, waarbij als regel per provincie slechts één enkele centrale werd gehandhaafd. Een uitzondering op deze regel doet zich voor in de provincie Overijssel, waarin twee centrales zijn gelegen, alsmede in het dichtbevolkte Westen, waar in verband met de verbruiksdichtheid meer centrales nodig zijn. In de provincies Noord- en Zuid-Holland komen dan ook 3 resp. 6 centrales voor, welke laatste zes echter in de N.V. Electriciteitsbedrijf Zuid-Holland tot één productiebedrijf zijn verenigd.

Mag dus worden geconstateerd, dat wat de concentratie van de productie betreft, bereids vóór 1940 aan de in economisch opzicht ter zake te stellen eisen was voldaan, zo kon daarmee de structuur van ons electriciteits-

productiebestel nog geenszins als voltooid worden beschouwd.

Immers biedt een voorziening met een aantal op economische wijze over het land verdeelde maar los van elkaar staande centrales generlei zekerheid tegen calamiteiten zoals die door brand, explosies, overstroming e.d.m. in een centrale kunnen optreden en waardoor grote gedeelten van ons land gedurende lange tijd van stroom verstoken zouden kunnen worden. Op dit bezwaar werd reeds vóór het uitbreken van de tweede wereldoorlog, o.a. bij de behandeling van de Electriciteitswet in de Tweede Kamer van de Staten-Generaal (in 1938), de aandacht gevestigd. Het middel om in deze situatie afdoende verbetering te brengen, bestaat in de bouw van een zgn. koppelnet, d.w.z. van een net voor zeer hoge spanning, dat alle grote centrales met elkaar verbindt en geschikt is om bij storing in een dezer centrales de productie van die centrale geheel of ten dele door de aanvoer van stroom, opgewekt door de reserve-eenheden van de andere centrales, te vervangen.

Moet het besef dat het bij de plaats, die de huidige electriciteitsvoorziening in de samenleving inneemt, niet meer verantwoord is om het risico voor een bedrijfs-calamiteit zonder meer te aanvaarden als de voornaamste factor worden beschouwd voor de totstandbrenging van het koppelnet, zo heeft daarnaast ook een tweede omstandigheid de koppelingsterk bevordert. Deze omstandigheid betreft het feit dat men door koppeling in belangrijke mate op de reserves van de centrales kan besparen.

Uitgaande van het statistische gegeven, dat de storingskans van een overigens goed onderhouden turbogenerator gemiddeld op 5 pCt en die van een ketel op 8 pCt kan worden gesteld — hetgeen betekent dat afgezien van de normale buitenbedrijfstellingen voor onderhoudswerkzaamheden iedere turbogenerator resp. iedere ketel per 10.000 bedrijfsuren voor onvoorziene storingen gedurende 500 uren resp. 800 uren niet bedrijfsvaardig zal zijn — en aannemende, dat de onvermogenskans — d.w.z. de kans dat door coincidentie van defecten de aanwezige machine-reserve niet meer voldoende is om het bedrijf ook in de periode van de hoogste belasting ten volle gaande te houden — op 3⁰/₁₀₀ mag worden aangenomen, kan met behulp van de waarschijnlijkheidsrekening op objectieve wijze worden bepaald, hoe groot de reserve van een centrale moet zijn, d.w.z. hoeveel meer eenheden er moeten worden opgesteld dan voor de maximum vraag voldoende zou zijn om met een zekerheid van 1.000 : 3 aan deze vraag te kunnen voldoen. Het blijkt dan dat de grootte van deze reserve sterk afhankelijk is van het aantal eenheden waarover wordt beschikt en wel in dier voege, dat de reserve met het toenemen van het aantal eenheden daalt. Is bijv. voor een centrale, die haar maximum belasting met 4 eenheden zou kunnen leveren, de opstelling van 6 eenheden nodig (reservefactor dus 1,5), zo blijkt dat wanneer het om een samenvoeging van bijv. 30 eenheden zou gaan, onder handhaving van dezelfde mate van bedrijfszekerheid met 36 eenheden zou kunnen worden volstaan, d.w.z. de reservefactor op 1,2 zou kunnen worden gesteld.

Wanneer men zich nu realiseert, dat de bouw van een koppelnet in technisch opzicht betekent, dat, wat de bepaling van de reservefactor betreft, alle gekoppelde centrales tezamen als één enkele centrale mogen worden

De na-oorlogse ontwikkeling van de

Ofschoon, zoals bekend, de N.V. Kunstzijdespinnerij NYMA, in de afgelopen jaren de basis van de onderneming aanzienlijk verbreed heeft door het gaan vervaardigen van een aantal logisch in het bedrijf passende, eveneens uit cellulose afgeleide, chemische producten, bleef rayon garen het belangrijkste product. Enkele jaren geleden werd een begin gemaakt met de modernisering van het bestaande bedrijf, terwijl daarnaast een complete nieuwe fabriek werd gebouwd, werkend volgens het in de Verenigde Staten ontwikkelde continu-procédé. Gezien de goede resultaten van dit nieuwe procédé, werd de nieuwe apparatuur geleidelijk aan uitgebreid, onder meer voor de vervaardiging van rayon bandengarens, garens van hoog denier en grote sterkte, zoals gebruikt in de autobandenindustrie en voor andere technische doeleinden. Een belangrijke markt werd hiermee voor de Nyma geopend; miljoenen kilo's van dit uitstekende garen vonden in betrekkelijk korte tijd een goede afzet bij de gerenommeerde bandenfabrieken in en buiten Europa. Sedert kort is een nieuw fabrieksgebouw voltooid, waar de productie van rayon bandenkoord en -canvas als een verdere activiteit van het bedrijf is ter hand genomen. Hand in hand met genoemde ontwikkeling ging de uitbreiding en kwaliteitsverbetering van het assortiment textielgarens, waarbij ook de aandacht werd gegeven aan de vervaardiging van geverfde en in de viscose gekleurde garens.

Cellulose-derivaten

Als eerste van een reeks cellulose-derivaten, werd de vervaardiging van CarboxyMethylCellulose, afgekort tot C.M.C., ter hand genomen en reeds in begin 1948 kwam dit product onder de naam „Nymcel” op de markt. De industriële toepassingen van C.M.C., met de vervaardiging waarvan de NYMA de Nederlandse primeur had, berusten alle op een of meer van de volgende eigenschappen, namelijk het verdikkend en waterbindend vermogen, de suspenderende, emulgerende en stabiliserende werking en het filmvormend vermogen. Als zodanig vindt het toepassing in de meest verschillende sectoren van het bedrijfsleven, zoals in de zeep-, textiel-, levensmiddelen-, verf-, papier-, kleefstoffen-, grafische-, cosmetische industrie en bij olieboringen. In betrekkelijk korte tijd heeft het bedrijf in deze sectoren opmerkelijke resultaten bereikt.

Daarnaast werd eind 1947 de vervaardiging van een ander productieverwant artikel ter hand genomen, de zgn. viscose-krimpcapsules, die onder de naam NYMBANDS al spoedig een plaats op de markt wisten te verwerven. De zeer ingewikkelde apparatuur voor de vervaardiging van deze producten werd door het bedrijf zelf ontwikkeld.

Geheel synthetische textielgrondstoffen

Vanzelfsprekend heeft de NYMA mede haar aandacht geschonken aan de ontwikkeling van geheel synthetische tex-

tielgrondstoffen. Onder de naam „NYM-CRYLON” produceert het bedrijf een vezel op basis van polyacrylonitril, een product, verwant aan de Amerikaanse Orlon, waarvan het succes in Amerika, met name in de laatste maanden, zeer opmerkelijk is. De ontwikkeling van de „Nymcrylon” heeft plaats gevonden in de eigen laboratoria. Een commerciële productie op grote schaal wordt voorafgegaan door het stadium van uitgebreide en gedegen proefnemingen op het gebied der toepassingsmogelijkheden in brei- en weefindustrie, waar reeds goede resultaten, speciaal met mengingen van verschillende textielgrondstoffen, bereikt werden. Gezien de verschillende gunstige eigenschappen van deze nieuwe vezel, mag verwacht worden, dat deze productie aanzienlijk zal bijdragen tot een verdere verbreding van het fundament der onderneming. Ook op het gebied van andere soorten geheel synthetische textielgrondstoffen wordt de ontwikkelingsactiviteit ontplooid.

Enkele cijfers

Enkele cijfers mogen nog de snelle na-oorlogse groei van de Nyma illustreren. Reeds in 1951 bedroeg de waarde van de omzet meer dan het tienvoudige van de omzet in 1938. Dat hiervoor omvangrijke investeringen nodig waren, spreekt vanzelf. Zo werd in de jaren 1946 t/m 1953 ruim 29 miljoen gulden geïnvesteerd, terwijl het eigen kapitaal (aandelenkapitaal + reserves) van de Nyma in dezelfde periode steeg van ruim 8 miljoen gulden tot ruim 17 miljoen gulden. Afgeschreven werd in deze jaren ruim 19 miljoen gulden en gereserveerd 7 miljoen gulden.

Het aantal werknemers steeg van 814 in 1938 tot het tegenwoordige cijfer van ruim 2000.

En reeds is een begin gemaakt met de uitvoering van nieuwe omvangrijke projecten.

beschouwd, zo zal het aanstonds duidelijk zijn, dat tegenover de grote kapitaalslasten, die de bouw van een koppelnet veroorzaakt, een niet onaanzienlijke besparing aan kapitaalslasten op de reserve-eenheden der centrales kan worden gesteld. Welk belang aan deze mogelijkheid tot verkrijging van besparingen moet worden toegekend blijkt duidelijk, wanneer men eraan gaat, dat voor een gezamenlijke maximum belasting van 2.000 MW, zoals die dit jaar (1955) mag worden verwacht, zonder koppeling een reservevermogen van ca 1.200 MW nodig zou zijn tegenover ca 600 MW bij gekoppeld bedrijf. Dit betekent dus een besparing aan reserve van ca 600 MW, of wel van het vermogen van een zeer grote centrale.

Het is in de loop van de tweede wereldoorlog, dat bovenstaande overwegingen de plannen hebben doen rijpen om zo spoedig mogelijk na afloop van die oorlog tot de bouw van een koppelnet te besluiten. Het stemt tot dankbaarheid en verheugenis, dat de betrokken provinciale en gemeentelijke Overheden, ondanks de moeilijke situatie waarin de openbare middelen na de oorlog waren komen te verkeren, niet hebben gearzeld om tot de bouw van een koppelnet over te gaan en daarmee de sluitsteen voor de totstandkoming van een zo bedrijfszekere en zo economisch mogelijke electriciteitsvoorziening van ons land te leggen.

Teneinde aan de onderlinge samenwerking voor de totstandbrenging en de exploitatie van dit koppelnet vereist, ook in juridisch opzicht vorm te geven, werd door de besturen van de betrokken productiebedrijven overgegaan tot de oprichting van de N.V. Samenwerkende Electriciteits-Productiebedrijven (S.E.P.) die in 1948 in werking trad en te Arnhem werd gevestigd.

Het is van het bewakingscentrum dezer vennootschap uit, dat zich thans de gehele situatie op het gebied van de productie van electriciteit in ons land van ogenblik tot ogenblik laat overzien, dat ingrijpen bij storingen onmiddellijk mogelijk is en dat bovendien de in- en uitvoer van elektrische stroom wordt geregeld.

Het inmiddels nagenoeg geheel gereed gekomen koppelnet bestaat uit een Zuidwestelijk deel: Lutterade-Roermond - Blerick - Nijmegen - Veenendaal - Driebergen - Utrecht - Amsterdam - Velsen - Leiden - 's Gravenhage - Rotterdam - Dordrecht - Geertruidenberg - Eindhoven - Nederweert - Roermond voor 150 kV en uit een Noord-oostelijk deel: Deventer - Zwolle - Vollenhove - Lemmer - Heerenveen - Leeuwarden - Opperkooten - Groningen - Gasselte - Hoogeveen - Zwolle - Almelo - Hengelo - Deventer voor 110 kV. Beide delen zijn door een 150 kV leiding Nijmegen - Apeldoorn - Deventer verbonden, waardoor een samenhangend geheel is verkregen, waarop alle grote centrales rechtstreeks zijn aangesloten en waarmee ook, en wel met behulp van lijnen voor lagere spanning, de middelgrote centrales van de gemeenten Haarlem, Delft, Gouda en van de provincie Zeeland (Vlissingen) zijn verbonden.

In Lutterade grijpt met behulp van lijnen voor 220 kV de verbinding met Duitsland en België aan, waarlangs de bovenbedoelde in- en uitvoer van elektrische energie plaatsvindt. Dat hiermede een stuk Europese integratie tot stand is gebracht, waaraan een grote betekenis mag worden toegekend, springt duidelijk in het oog, wanneer men eraan gaat, dat in de jaren 1950 t/m 1954 niet minder dan 880 miljoen kilowatturen over deze verbinding met het buitenland zijn uitgewisseld. Hierbij ging het om stroomleveringen met zeer wisselend karakter. Nu eens gold het de Zwitserse electriciteitsbedrijven over de door watertekort dreigende moeilijkheden heen te helpen,

waartoe des nachts van Nederland uit stroom naar Zwitserland werd geleverd, die daar voor het oppompen van water in de hooggelegen bassins werd gebruikt; overdag werd met behulp van dit water gedurende de piektijd dan weer electriciteit in Zwitserland geproduceerd. Dan weer omvatte dit transport de invoer uit Oostenrijk van overcomplete waterkrachtenergie die, ware zij niet door Nederland geïmporteerd, verloren zou zijn gegaan. Ook werd gedurende vele nachten en weekenden overcomplete in met bruinkool gestookte centrales opgewekte stroom uit Duitsland ingevoerd, waartegenover staat, dat bijv. in de winter 1953/1954 vrij grote hoeveelheden piekstroom naar Duitsland werden verkocht. Ook naar België en Frankrijk vonden stroomuitwisselingen plaats, terwijl in tal van gevallen waarin storingen optraden, zowel noodstroom werd geleverd als ook ontvangen.

Voor het ogenblik is de mogelijkheid van stroomuitwisseling met het buitenland nog beperkt tot een vermogen van 100 MW, in verband waarmee gedurende de afgelopen Paasdagen niet meer dan 9 miljoen kwh bruinkolen-afvalstroom uit Duitsland kon worden geïmporteerd. Maatregelen zijn echter getroffen om de capaciteit van het station te Lutterade te verdubbelen, waarmee de mogelijkheid van stroomuitwisseling tot op een vermogen van ca 10 pCt van de in 1955 te verwachten maximum belasting van onze gezamenlijke centrales zal zijn gebracht.

Mag de totstandkoming van het Nederlandse koppelnet en de daaruit voortvloeiende onderlinge samenwerking tussen onze grote electriciteitsproductiebedrijven als een der belangrijkste gebeurtenissen worden beschouwd, die na de oorlog bij de wederopbouw van onze electriciteitsvoorziening hebben plaatsgehad, niet minder belangrijk is uiteraard de vlucht, die de groei van het productieapparaat, door uitbreiding van bestaande en de bouw van geheel nieuwe centrales, in de laatste jaren in ons land heeft genomen. Het totale vermogen in de gezamenlijke Nederlandse electriciteitsfabrieken opgesteld is sedert 1945 met niet minder dan 1.550 MW toegenomen en bedraagt thans 2.800 MW, hetgeen ruim voldoende is om de in de naaste toekomst te verwachten maximum belasting op te vangen. Dat zulks in de jaren 1949 t/m 1951 niet het geval is geweest, behoeft met een herinnering aan de toenmalige piekbeperkingscampagne, die dank zij de medewerking van de industrie en de invoer van stroom met zoveel succes werd gevoerd, nauwelijks te worden gezegd. Een belangrijk gevolg van deze sterke uitbouw van ons productieapparaat is de daling van het kolenverbruik per opgewekte eenheid. De toepassing van grote turbogeneratoren (meestal 50 MW), hoge stoomdrukken en stoomtemperaturen (70 tot 90 atm. en 500°C) hebben een gunstige invloed op het rendement onzer centrales gehad. Van 1948 tot 1954 verminderde de per afgeleverde kwh benodigde hoeveelheid warmte met ca 15 pCt overeenkomende met een kolenbesparing van ca 700.000 ton. Gemiddeld genomen doet het calorieverbruik der Nederlandse centrales niet onder voor dat van de Engelse.

Verdere uitbreidingsmaatregelen zijn geprojecteerd en verwacht mag worden, dat de nieuwe uitbreiding, bijv. van de centrales te Rotterdam, Geertruidenberg, Bugge-num en Nijmegen zal geschieden met eenheden van 80 à 120 MW onder toepassing van stoomdrukken tot 150 atm. en stoomtemperaturen tot 535°C met gebruikmaking van herverhitting.

Zoals vanzelf spreekt, wordt deze uitbreiding van het productieapparaat geboden door de ontwikkeling van

het verbruik, welke ontwikkeling in de laatste jaren een schier fenomenaal karakter heeft gedragen. Bedroeg in 1946, het eerste enigszins normale na-oorlogse jaar, de aan het net afgegeven hoeveelheid elektrische energie 2,7 milliard kwh bij een maximum belasting van 730 MW, zo bleken deze cijfers in 1954 tot 7,9 milliard kwh resp. 1.760 MW te zijn gestegen. Deze sterke groei moet ongetwijfeld vooral op het konto van onze toenemende industrialisatie worden geboekt, waarbij het opmerkelijke feit zich voordoet, dat per werknemer in de industrie werkzaam steeds meer electriciteit wordt gebruikt. Ongetwijfeld moet dit aan de nog steeds toenemende mechanisatie van de arbeid, alsmede aan de gestage groei van het gebied waarop de electriciteit, als een der meest universele vormen van energie, toepassing vindt, worden toegeschreven.

Blijft het verbruik stijgen in hetzelfde tempo als de laatste jaren, dan zal moeten worden aangenomen, dat over 10 jaar het verbruik bij een maximum belasting van rond 3.800 MW tot op ca 18 milliard kwh zal zijn gestegen, of wel ten opzichte van het huidige verbruik meer dan verdubbeld zal zijn.

Of dit verbruik dan nog geheel of althans vrijwel geheel door met kolen gestookte centrales zal worden geproduceerd? Vermoedelijk wel. Ondanks de beste verwachtingen die men van de toepassing van atoomenergie voor electriciteitsproductie mag koesteren, zal het zeker nog vele jaren duren, alvorens deze nieuwe techniek zich zó zal hebben ontwikkeld, dat het verantwoord zal zijn, zowel in economisch als in technisch opzicht de openbare

centrales met haar voor de gehele samenleving zo uiterst belangrijke functie met aan het atoom ontleende energie te bedrijven.

Overigens zal de toepassing van atoomcentrales in het beeld dat onze electriciteitsvoorziening thans toont, vermoedelijk geen grote wijziging brengen en zal met name de concentratie der productie niet of nauwelijks verder worden voortgezet. Slechts wat de inrichting der ketelhuisen betreft is een principiële verandering van de bestaande situatie te wachten. De voornaamste wijziging, aan de introductie van atoomcentrales verbonden, zal dan ook naar alle waarschijnlijkheid niet liggen op het gebied van de productie maar op dat van de toepassing. Immers zal in de verhouding tussen de vaste kosten (kapitaalslasten) en de variabele kosten (brandstofkosten), zoals die zich bij onze huidige kolencentrales voordoet, bij toepassing van atoomenergie in zoverre verandering komen, dat de eerstgenoemde kosten ten opzichte van de laatstgenoemde zullen toenemen.

Hierin ligt een tendentie voor de totstandkoming van steeds meer (electronisch bestuurde?) continu werkende industriële bedrijven besloten, hetgeen ook op het gebied van de distributie weer nieuwe opgaven aan onze electriciteitsvoorziening zal stellen.

Dat de verdere ontwikkeling van die voorziening dan ook voorlopig nog een sterk dynamisch karakter zal blijven dragen mag onder deze omstandigheden niet worden betwijfeld.

Arnhem.

Prof. Dr Ir J. C. VAN STAVEREN.

beschikbare krachten

JURIST MET ECONOMISCHE SCHOLING

res. kapitein, gewend leiding te geven aan grote inkooporganisatie, organisator, handels- en bankervaring, administratief onderlegd, bondig stylist, ruime buitenlandse ervaring, parate talenkennis, representatief, zoekt werkring in civiel bedrijf. Aanvangssal. f 12000,-. Br. onder no. E.S.B. 18-1, Bur. v. d. Blad, Postbus 42, Schiedam.

vacatures

Bij het Ministerie van Justitie wordt gevraagd

MEDEWERKER

van het Bureau **Organisatie en Efficiency**. Vereist: Doctoraalexamen economie. Leeftijd 25—35 jaar. Taak: medewerken aan organisatie-onderzoeken bij alle afdelingen, diensten en instellingen, ressorterende onder het Ministerie. Soll., gericht tot de Minister van Justitie, onder letter vD/Jusec 51 (in linker bovenhoek env. en brief) aan de Centrale Personeelsdienst, Bezuidenhoutseweg 15, Den Haag.

DOUWE EGBERTS

Koninklijke Tabaksfabriek-Koffiebranderijen-Theehandel N.V.

UTRECHT

zoekt een 1e klas kracht als

medewerker van de verkoopleiding

Gegadigden moeten, behalve een goede theoretische opleiding (Middelbare school en bij voorkeur enige jaren studie Economie) reeds ervaring hebben opgedaan in de verkoopleiding van een modern geleid bedrijf.

Voor vooruitstrevende kracht met enthousiasme en initiatief, die zich door grote ijver en verantwoordelijkheid een levenspositie wil verwerven, prettige werkring en zeer goede toekomstmogelijkheden. Leeftijd tot plm. 30/35 jaar.

Sollicitaties, die zeer vertrouwelijk zullen worden behandeld, onder bijvoeging van recente pasfoto, in te zenden aan de Directie te Utrecht.

Jb. BUSSINK'S KONINKLIJKE
DEVENTER KOEKFABRIEKEN N.V.
te Deventer zoekt

CHEF van de administratie en interne organisatie

lieft niet ouder dan 35 jaar, met ruime kennis en ervaring op het gebied van moderne administratiemethoden en met voldoende commercieel inzicht en organisatievermogen, tenzij geheel zelfstandig, rechtstreeks onder de directie, leiding te geven aan het gehele administratieve apparaat. Alleen zij, die in het bezit zijn van een diploma H.B.S. of gelijkwaardige opleiding en het diploma M.B.A. en/of S.P.D. gelieven te solliciteren. Levenspositie.

Eigenhandig geschreven brieven (geen ball-point) met beknopte, maar volledige gegevens (genomen opleiding, vorige werkring, burgerlijke staat, verlangd salaris, referenties enz.), vergezeld van pasfoto, die t.z.t. geretourneerd wordt, te richten aan de Afd. Personeelszaken.

Internationale Handelmaatschappij
te Amsterdam,

met eigen vestigingen in Azië, Afrika en U.S.A.,

heeft plaats voor een
JONGE, INTELLIGENTE, ENERGIEKE

KRACHT,

die zal worden opgeleid tot rechterhand van het Hoofd van de Centrale Administratie en Comptabiliteit

Voor deze veelzijdige functie wordt gedacht aan iemand met minstens middelbare schoolopleiding, met daarna theoretische en/of praktisch opgedane kennis op het gebied van het internationale handelsverkeer.

Vereist is: Beheersing der moderne talen in woord en geschrift (speciaal Engels en Duits)

Tot aanbeveling strekt:

- Kennis op een of meer der volgende terreinen:
 - Organisatie en techniek van de handel (speciaal internationaal goederen- en geldverkeer; internationale scheepvaart-usances en transportverzekering).
- B. Bedrijfseconomie en boekhoudkundig inzicht.

Voor accurate kracht met grote werklust aantrekkelijke functie met afwisselend werk.

Brieven met uitvoerige inlichtingen en opgave van verlangd salaris, vergezeld van recente pasfoto onder no. 182.356, BOLREK, Koningsplein 1, Amsterdam.

N.V. EXPORT-FINANCIERING-MAATSCHAPPIJ

gevestigd te 's-Gravenhage.

Uitgifte

van

**nom. f. 20.000.000.- 3% 7-jarige obligatiën,
(3% Obligatielening 1955)**
in stukken van nominaal f. 1.000.- aan toonder,
tot de koers van 99 pCt.

De lening is à pari aflosbaar op 1 Juni 1962.

Vervroegde algehele of gedeeltelijke aflossing is vóór 1 Juni 1960 niet toegestaan; op of na die datum gedurende de resterende looptijd der lening, te allen tijde à pari, met dien verstande, dat de vervroegde aflossing steeds zal plaatsvinden op een couponverschijndag.

Ondergetekenden berichten, dat de inschrijving op bovengenoemde uitgifte is opengesteld op

Dinsdag, 10 Mei 1955,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij hare kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voor zover aldaar gevestigd, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 2 Mei 1955.

Exemplaren van het prospectus, inschrijvingsbiljetten en afdrucken der Trustacte, alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren der statuten en van het laatste jaarverslag zijn bij bovengenoemde kantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 2 Mei 1955.
Rotterdam,

**AMSTERDAMSCH E BANK N.V.
DE TWENTSCHE BANK N.V.
HOLLANDSCHE BANK-UNIE N.V.
INCASSO-BANK N.V.
R. MEES & ZONEN
NATIONALE HANDELSBANK N.V.
NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.
ROTTERDAMSCH E BANK N.V.**
